

# ĀDĀŽĪ

Elita Pētersone



PAGĀTNES  
DIALOGS  
AR TAGADNI

# ĀDAŽI

PAGĀTNES DIALOGS AR TAGADNI



Elita Pētersone

# ĀDAŽI

PAGĀTNES DIALOGS AR TAGADNI



ĀDAŽU NOVADS

Elita Pētersone. **Ādaži. Pagātnes dialogs ar tagadni.** Ādaži: Ādažu novada dome, 2019. 264 lpp.

Ādažu vēsture gadsimtu hronoloģijā: no pirmajām liecībām par teritorijas apdzīvotību, senajiem vietvārdiem, Ādažu pili un muižām – saimnieciskās dzīves attīstītājām – līdz pagasta izveidei 19. gs. otrajā pusē un nozīmīgākajiem tā laika saimnieciskajiem projektiem, līdz unikālajiem notikumiem, kad salīdzinoši īsā laikā bija lemts piedzīvot gan savas valsts izveidošanu, gan bojāeju, lai, ejot cauri svešām okupācijas varām, no jauna atdzimtu atjaunotajā Latvijā.

Grāmatā izmantoti Ādažu muzeja, Ādažu bibliotēkas, Carnikavas novadpētniecības muzeja krājumu un Garkalnes baznīcas draudzes materiāli; Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja un Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva materiāli; Latvijas Dzelzceļa muzeja, Latvijas Nacionālās bibliotēkas un tās Digitālās bibliotēkas un kolekcijas “Zudusī Latvija” krājuma materiāli; Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja, Stokholmas Kara arhīva, Rīgas Ūdensapgādes muzeja, VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra, kā arī grāmatas autores un privātpersonu personisko arhīvu materiāli.

Vēstures konsultants *Dr. hist.* **Gvido Straube**

Redaktore **Ieva Zarāne**

Zīmējumu autors **Nikifs**

Vāka un maketa dizaina autores **Baiba Lazdiņa, Paula Lore**

Fotogrāfijas apstrādājis **Klāvs Loris**

Angļu valodā tulkojusi **Māra Galeja**

© Elita Pētersone, teksts, 2019

© Nikifs, zīmējumi, 2019

© Ādažu novada dome, 2019

ISBN 978-9934-19-767-3

# IEVADS

## Citāds skats uz Ādažu vēsturi...

Vēsturnieces Elitas Pētersones monogrāfija “Ādaži. Pagātnes dialogs ar tagadni” ir neapšaubāmi vērtīgs devums tagad, kad arvien pieaug lokālās vēstures pētniecība Latvijā un pasaulē. Autore ir atkal gaismā cēlusi neskaitāmus dokumentus, kas gadiem un gadu desmitiem ilgi gulējuši gan valsts arhīvu glabātavās, gan privātās kolekcijās un ģimenes albumos, kā arī citas liecības un relikvijas, dažas pat kādreiz nobēdzinātas no nevēlamām acīm, jo saturēja informāciju, kas varēja to glabātājiem radīt problēmas. Ir izšķirstītas dažādu laiku avīzes un žurnāli, medijot pa kriptiņām ziņas par tuvumā notiekošo dažādos laikos. Turklāt E. Pētersone ir meistarīgi savijusi savu stāstījumu ar šiem avotiem, oriģināliem dokumentiem, avīžu raktiem, tādējādi radot par Ādažiem visnotaļ dziļu, kolorītu, dokumentāli un vienlaikus mākslinieciski augstvērtīgu stāstījumu. Un šis stāsts ir papildināts ar interesantu vizuālo informāciju – attēliem, fotogrāfijām, dokumentu kopijām u. c. liecībām.

Ādaži ir īpaša teritorija Latvijas kartē. Šodien tā ir dzīves un darba vieta daudziem Latvijas iedzīvotājiem, un tā ir arī NATO militārās bāzes dislokācijas vieta, kura ļauj mums justies droši un pasargāti no ārējām briesmām. Padomju

gados te darbojās viens no kolektīvās saimniecības spīdekļiem – kolhozs “Ādaži”, kurp tika vesti gan pašmāju kolhozu sasniegumu apbrīnotāji, gan ārzemju viesi. Ādaži bija nozīmīga vieta arī agrāk. Viduslaikos tas bija Rīgas pilsētas priekšpostenis, kura uzdevums bija pasargāt Hanzas savienības pilsētu no iespējamem iebrucējiem, līdz ar to Ādažos tika uzbūvēta nopietna pils, kura diemžēl šodien dabā vairs nav ieraugāma. No Rīgas cauri Ādažiem austrumu un ziemeļaustrumu virzienā stiepās galvenie komunikācijas ceļi, pa kuriem varēja nokļūt dziļāk Vidzemē un tālāk uz toreizējo Tērbatu (Tartu), Rēveli (Tallinu) un kopš 18. gs. arī uz Pēterburgu.

Tagad Ādažu vēstures stāsts tapis pieejams ikvienam, pirmkārt, jau pašiem ādažniekiem, ļaujot apzināties savas dzīves vietas pagātni. Bet šai grāmatai būs arī noteikta vērtība Latvijas vēstures zinātnē, jo tajā sniegtie fakti, liecības, dokumenti pavērs jaunu skatu uz atsevišķām Latvijas vēstures norisēm.

Jācer, ka šī grāmata būs atrodama ikvienā Ādažu mājā, dzīvoklī un to izmantos arī akadēmiskie vēsturnieki, lai papildinātu savas idejas ar jauniem faktiem.

**Gvido Straube, Dr. hist.,**  
Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas  
fakultātes profesors

# SATURS

- 5    Ievads**  
Citāds skats uz Ādažu vēsturi...
- 8    Meklējot pirmsākumus jeb  
vissenākās liecības par  
Ādažu teritoriju**  
Svētkalni un svētavoti / Gaujas lībieši  
/ Lībiešu pēdas – hidronīmi / Par  
Gaujas vārda izcelsmi / Par vietvārda  
“Ādaži” izcelsmi / Lībiešu laika  
noriets
- 18   Vēsturiskās apdzīvotības  
pirmsākumi Ādažos**  
Pilsnovads / Dzirnavas / Mūra pils /  
Sprunguļdambis jeb Ādažu dambis
- 38   Seni atradumi Ādažos**  
Inkuļu depozijs / Silmaču dālderī  
un sudraba saktas / Nauda un citi  
atradumi
- 44   Muižas**  
Ādažu muiža – *Aahof* / Citas muižas
- 56   Iļķene**  
Pārceltuve / Ramma prāmis (*Ramen-  
Fähr*) / Dāvids Hilhens – jaunais  
Iļķenes īpašnieks / Broce Iļķenē /  
Karaliskās pasta stacijas / Iļķenes  
muižas pārvērtības / Bērnu sanatorija  
“Gauja”
- 66   Lauku krogi Ādažos**
- 70   Baznīcas**  
Mācītājs Baltazars Bergmanis un  
viņa dzimta / Hernhūtisms Ādažos /  
Ādažu baznīca Baltezera malā /  
Garkalnes baznīca
- 90   Alderī un alderieši**  
Alderu muiža – *Hollershof* / Alus  
darītava / Plostnieku ēra un Gaujas–  
Daugavas kanāls
- 106  Fēlikss Cielēns**  
Cielēnu ģimene Alderos / Fēliksa  
jaunība / Ar domu par Latvijas  
valsti / Cielēni un Aspazija /  
Radošais darbs svešumā / Cielēni  
mūsdienu Ādažos

**114 Baltezera sūkņu stacija**

Tīra ūdens meklējumos / Jaunas ūdensapgādes stacijas būvniecība / Sūkņu stacijas iekārtas un darbība / Imants Jēkabsons

**124 Ādažu pagasta izveidošanās**

Pagasta nams / 1905. gads / 1918. gads un Brīvības cīņas

**136 Izglītība**

17. gadsimts / 18. un 19. gadsimts / Neatkarīgās Latvijas laika skolas / Jaunā skola Jaunciemā / P. Kundziņa projektētā sešklāšu pamatskolas ēka / Skolotāji / Ekonomiskā krīze / Izskaņā / Skolas ēku liktenis

**154 Zinātne un zinātnieki**

Andrejs Teikmanis / Brāļi Jirgensoni / Brāļi Prīmaņi

**156 Kultūras dzīve**

Teātra spēles prieks / Valsts 10. dzimšanas dienas svinības Ādažos / Bibliotēkas / “Apstādināt mirkli – notverot svarīgāko!” / Brīvdabas muzejs Ādažos

**174 Tūrisms un atpūtas iespējas Ādažos**

Tūrisma attīstības sākums / Dzelzceļa stacijas / Vasarnīcu apbūve

**184 Ādažu poligons**

Armijas mācību vietas no 1928. līdz 1939. gadam / Poligons PSRS okupācijas laikā / Vācu okupācijas laiks / Otreizēja PSRS okupācija Ādaži – padomju militāristu varā

**204 Sabiedriskā un saimnieciskā dzīve no 1918. līdz 1940. gadam**

Pašvaldība / Brīvības pieminekļa komitejas darbs Ādažos / Ādažu mājturības biedrība / Ādažu ārsti un Ārsta māja / Lauksaimniecība / Zveja / Sudrablapsu audzēšana / Tilti, ceļi / Sports

**226 Latvijas valsts okupācija**

Padomju okupācijas laiks / Vācu okupācijas laiks / Atkārtotā PSRS okupācija

**246 Izskaņā**

Teiksma par Gauju

Atsauces

**257 Ādaži.**

**The past speaking to the present**

Ancient evidence and Middle Ages / 19th century / Late 19th century – early 20th century / 1918–1940 / Ādaži military training ground / Ādaži during the Soviet occupation / To conclude



# MEKLĒJOT PIRMSĀKUMUS JEB VIŠENĀKĀS LIECĪBAS PAR ĀDAŽU TERITORIJU

Pirmie iedzīvotāji Gaujas lejtecē ieradās apmēram pirms 8 tūkstošiem gadu. To etniskā piederība ir nezināma. Savukārt 2. gadu tūkstošā pirms mūsu ēras tagadējā Vidzemē ienāca baltu ciltis, te priekšā sastopot Baltijas jūras somu (sāmu jeb somugru) tautas. Ilgus gadsimtus somugru un baltu ciltis dzīvoja līdzās.

Ādažu novadā pie Kārķu mājām (pie tagadējā Baltezera kanāla Senču silā) 1975. gadā ābeļdārzā atrastais akmens darba cirvis, kura vecums noteikts ap 1500. g. p. m. ē.\* un kurš iekļauts Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas krājumā (“Ādažu pagasta lieta”), liecina par mūsu apkārtnes seno apdzīvotību. Ūdeņu krasti visos laikos tikuši apdzīvoti.

## Svētkalni un svētavoti

Uz ziemeļrietumiem no Ādažu Ilķenes atrodas nozīmīgs agrā dzelzs laikmeta arheoloģiskais piemineklis – Melkertu kapulauks jeb uzkalniņkapi, tautā tos dēvē arī par Melķertu kapkalniem vai svētkalniem. 1970. gadā tos izpētīja arheologs Jānis Graudonis, un izrakumu laikā

ši vieta bija kolhoza “Ādaži” teritorija, tagad tā ir Inčukalna novadā. Trīs paaugsti kurgāni (uzkalni vai uzbērumi), ar akmeņu krāvumu ietverti, tika izmantoti divos periodos. Sākotnēji – pirms trīs tūkstošiem gadu – senie balti ugunskapā savus mirušos guldīja akmens riņķa ietvarā (apmēram 16 m diametrā), pārklājot apbedījumu ar biezu slāni smilšu. Vēlākajos gadsimtos (3.–5. gs.) uz tā virspusē, bet ne vairs ugunskaļos, guldīti nākamie aizgājēji – senie zemgaļi; tie tika pārklāti ar jaunu smilšu kārtu. [1, 39., 40. lpp.] Vietas ģeoloģisko īpatnību dēļ dabas veidotais dziļais grants-smilts slānis svētkalnu gandrīz neskartu saglabāja līdz pat 20. gadsimtam, kad šai apkaimē tika ierīkots grants karjers.

Kā dabas piemineklis un dabas krāšņums valsts aizsargājamo pieminekļu sarakstā 1924. gadā ir

\* Bronzas laikmetā, 1500–500 g. p. m. ē., bronza bija dārgs materiāls, tāpēc darbarīkus joprojām gatavoja no akmens. Viena akmens cirvja izgatavošanai bija nepieciešamas 110–120 stundas.



▲ Uguns rituāls Melkertu svētkalnos. Mākslinieka Nikifa mūsdienās tapusi versija par senajiem baltiem, kas dzīvojuši tagadējā Ādažu teritorijā



▲ Meitas rotas – kakla riņķa fragments. Bronza, 12.–13. gs. Kakla riņķis liecina, ka meita bijusi citu ļaužu, ieprecēta, jo rota nav lībiešiem raksturīga. Atrasts, paplašinot Ādažu slimnīcas ēku 20. gs. 80. gados. (LNVM Arheoloģijas nodaļa, A 1163)

▲> Lībiešiem raksturīgais piekariņš greznajās krūšu važiņrotās – dubultzirdziņš. Bronza, 12.–13. gs. Fragments no rotaslietas atrasts, paplašinot Vējupī, netālu no Podniekiem 20. gs. 80. gados. (LNVM Arheoloģijas nodaļa, A 12851)

ierakstīts Ādažu novada pilskalns (mūsdienās – neliels uzkalns) Buldurkalns 3,72 ha platībā [2, 2. lpp.]. Vācu laikā, 1942. gadā, pamatojoties uz nolikumu par pieminekļu aizsardzību, ar kārtas numuru Nr. 1587 tas valsts aizsargājamo pieminekļu sarakstā iegrāmatots atkārtoti [3, 399. lpp.]. Patlaban Rīgas pilsētas teritorijā Ķīšezera krastā esošo kalnu pie Bulduru mājām savulaik vietējie ļaudis dēvējuši par *pilskaktu*, nostāstos pieminot, ka te bijis ļoti sens nocietinājums un sausā laikā pājus varot redzēt ūdenī, jo uz salu, kur pils bijusi, tilts pāri gājis [4]. Ir saglabājušies arī nostāsti par svētajiem avotiem pie Streņģu mājām. Apkārtnes ļaudis te dziedināti no neārstējamām vainām, un cilvēki pateicībā par atgūto veselību avotam ziedējuši naudiņu. Vecie cilvēki atminas, ka avota dzelmē varējuši ieraudzīt vecas monētas, un neviens nav spējis atcerēties, kad tādas lietotas.

Pateicības naudiņu neviens nekad neuzdrošinājās aizmigt – vien paskatījušies un atdevuši atpakaļ avotam. Tikai pēc pēdējiem pasaules kariem avots pārstājis darboties. Iespējams, tas sadusmojies uz ļaudīm. [5]

Pieminekļu valde valsts pieminekļu aizsardzības sarakstā 1929. gadā ierakstījusi septiņus aizvēsturiskus uzkalniņu kapus, kas atrodas Ādažu pagastā, valsts mežā, Maku mežsarga apgaitā [6, 134. lpp.]. Mūsdienās šī vieta atrodas Garkalnes novadā, ap 8 km no Baložkroga. *Savādie kalniņi* – tā gadiem ilgi vietējie saukuši šo vietu.

Līdzās Tallinas šosejai Mazā Baltezers galā tūlīt aiz viesnīcas *Port hotel* atrodas Pīšļu kalns. Tas ir ļoti sens vietvārds, saglabājies tikai ļaužu mutēs. Iespējams, šai paaugstinājumā bijusi seno baltu vai Gaujas lībiešu laika apbedījuma vieta. No tā arī cēlies nosaukums – Pīšļu kalns.

Pirms Pirmā pasaules kara un pēc tā Pišļu kalns ticis stipri izpostīts, jo te iegūta laba grants šosejas būvei. Grants ieguves laikā atrastas apbedījumu atliekas, arī sudraba saktiņa. [4]

## Gaujas lībieši

12. gs. beigās un 13. gs. sākumā lībieši Vidzemē apdzīvoja ap 40–60 km platu reģionu pie jūras. Ādažos satikās Gaujas un Daugavas lībiešu novadi.

Indriķa Livonijas hronikā 13. gadsimtā minēti trīs novadi: Gaujas lībiešu, Daugavas lībiešu un Metsepoles (tulk. no lībiešu val. – ‘mežmala’). Hronikas autors piemin arī lībiešus Idumejas novadā (starp Gauju un Braslu), taču norāda, ka

tie esot atšķirīgi no pārējiem Livonijas lībiešiem gan kultūras, gan valodas ziņā. Metsepoles lībieši tiek uzskatīti vairāk par seno Baltijas somu pēctečiem, savukārt Gaujas un Daugavas lībiešu kultūra un dzīvesveids veidojušies spēcīgā te dzīvojošo baltu ietekmē.

11.–12. gs. bija lībiešu kultūras ziedu laiks, bet Ziemeļeiropā vēl turpinājās vikingu laiki. Gaujas lībiešu kultūras attīstību stipri ietekmējuši sakari ar skandināviem, domājams, līdz pat ģimenes saiknēm un partnerībai. Mūsdienu zinātnieki pieļauj, ka dienvidigauņiem un Gaujas lībiešiem bijis kopīgs cilts nosaukums – *gaujieši* un kopīga valoda, saukta par *Gaujas pirmvalodu* [7, 201.–215. lpp.].

Gaujas krastos dzīvojošie lībieši bijuši pasaulei atvērti tirgotāji. Viņiem bijis zināms arī



◀ Šķēpa gals. Dzelzs, 14.–15. gs. (LNVN Arheoloģijas nodaļa, A 12155)

◀ Žebērklis. Dzelzs, ap 15. gs.–16. gs., atrasts 19. gs. beigās Hollershof (Alderu) muižas apkārtnē pie Mazā Baltezera. (LNVN Arheoloģijas nodaļa, RDM I 728)

Gotlandes tirgus, un jūrai pāri tie devušies ar laivām. 13. gadsimta Lībekas muitas dokumentos saglabājusies norāde, ka Lībekā par ievestajām precēm lībiešiem nav jāmaksā, un piemiņēti vairāki akti par Rīgas apkārtnes lībiešu nodarbošanos ar biškopību. [8, 13. lpp.]

## Lībiešu pēdas – hidronīmi

Par Ādažu teritorijas apdzīvotības senumu liecina labi saglabājušies somugru cilmes hidronīmi, kas joprojām ir mūsu šodienas leksikas sastāvdaļa. Ir grūti noteikt laiku, kad katrs no šiem vārdiem ienācis valodā.

Ādažu Kadagas ezers patiesībā ir Kadiķa ezers, tā nosaukums cēlies no austrumlībiešu vārda *kadāg* – ‘kadiķis’. Lilastes ezera un upes nosaukums ir cēlies no lībiešu *lilud* – ‘niedres’ [9, 186. lpp.] un *aste*, kas ir ierasts igauņu vietas apzīmējums. Tātad *Lil* + *aste* nozīmē ‘niedru vieta’.

Izmērā nelielais Jūgezers nekādi nav saistīts ar spaidu darbiem, bet lībiešu valodā apzīmē smiltis – *juge*. Apkārtnes ezeri – Uika, Ummis (Umma), Serģis – arī ir tipiski somugru cilmes vārdi. Diemžēl tie sava senatnīguma dēļ nozīmes ziņā ir visai neskaidri. Līdzīgi varētu būt arī ar Puskas upes nosaukumu. Puskai bijuši vēl arī citi vārdi – Rapsta, Rāpste, kas visdrīzāk arī ir somugru cilmes.

Daži apkārtnes hidronīmi ir tulkoti no lībiešu nosaukumiem. Pie sava vārda tā ticis, piemēram, Dūņezers, kurš senās kartēs dēvēts par *Muda See*. *Muda* ir ‘dūņas’ lībiešu valodā, nosaukumam vēlāk pievienots vāciskais *See* – ‘ezers’.

Ādažu teritorija savulaik robežojusies arī ar Rīgas pievārtes ūdenskrātuvēm. Par Livonijas hronikā minētā Ropažu ezera (*Rodenpoyses stagnum Ropopois*) nosaukuma lībiskumu

valodnieki nešaubās. Līdzīgi ir arī ar Juglas ezeru un Ķīšezeru: Juglas vārdu pētnieki saista ar lībiešu vārdiem *jog*, *joig* vai igauņu *jogi*, kas abām tautām nozīmē ‘upe’. [10, 36. lpp.] Ķīšezeras nosaukumu par lībisku it kā varētu neatzīt, jo par ķīsi sauc zivi arī latviešu valodā, tomēr šis vārds ir somugru izcelsmes. Senatnē ezera vāciskais nosaukums bija *Stint*. Izrādās, lībieši šo zivi dēvēja divējādos vārdos, un gan *stint*, gan *ķīsis* ir viens un tas pats ūdensiemīnieks. [9, 185. lpp.; 10, 36.–37. lpp.]

Par lielo ūdeņu nosaukumiem – Gauja un Daugava – valodnieki ir vienisprātis un uzskata, ka tie ir baltu cilmes. [9, 193. lpp.]

## Par Gaujas vārda izcelsmi

Par Gaujas nosaukuma izcelsmi pastāv vairāki viedokļi. Pēc baltvācu vēsturnieka Augusta Bīlenšteina domām, igauņi un lībieši šo upi sauca *Koiva* (*Coiwa*), tā minēta arī 13. gadsimta Indriķa hronikā un varētu būt cēlusies no igauņu *koiw* vai lībiešu *keuv* (‘bērzs’). Ir varbūtība, ka nosaukumi Gauja un Koivu ir radušies paralēli un pastāvējuši līdzās kā vienas upes nosaukumi. Vēl vecākos dokumentos Gauja saukta *Goiva* (*Goiwa*), un ir iespējams, ka burts *k* stājies somiem svešā *g* vietā [11, 7. lpp.].

Dainuskapī atrodama Ādažu Garkalnes ciemā 19. gs. pierakstīta no mutes mutē nodotā latviešu tautasdziesma, kur minēta *Aizgoiwe* (domāta – Aizgauja/Pārgauja). Šāda nosauktā vārda forma liecina par lībiešu ietekmi šai apvidū.

17. gadsimta kartēs Gaujas nosaukums ir *Treidera*, *Treydera*, 18. gadsimtā parādās nosaukumi – *Livlandische Aa*, *Aa*, *Ada Flusing* vai vienkārši *A*. Valodnieki pieļauj, ka Gaujas vāciskais nosaukums *Aa*, iespējams, nācis no skandināviem, jo tā šīs ziemeļu tautas



▲ Gaujas lībieši pie Nikasdēliem (tas ir sens mājvārds, rakstītajos avotos no 1638. gada). Gaujas krasts šajā vietā jau kopš senatnes bijis augsts smilšakmens atsegums. Mākslinieka Nikifa mūsdienās tapusi versija par Gaujas lībiešiem tagadējā Ādažu teritorijā

senatnē saukušas savas upes – vienkārši par A. [12, 57. lpp.]

Izcilais latviešu valodas pētnieks Jānis Endzelīns domā, ka vietvārda “Gauja” izcelsme vairāk saistāma ar baltu valodām. Par to liecinot apstākļi, ka arī Lietuvā rodama upe ar tādu pašu nosaukumu – Gaujas upe tek Viļņas guberņas Ašmenu apriņķī. Lietuviešiem vārds *gauja* nozīmē ‘bars’ (pūlis, arī lopu bars).

Ir vēl kāda hipotēze, kas saista Gaujas vārdu ar baltu pirmvalodām, tā ir sakne *gou* – ‘kliegt’, kas, iespējams, norāda uz upes trokšņaino tecēšanu, čalošanu [13, 103.–105. lpp.]. Tātad Gauja varētu būt skaļā, čalojošā upe, kas noteikti nebūtu nepatiesība.

Mūsdienu igauņu valodnieki uzskata, ka igauņiskais un lībiešais šīs upes nosaukums *Koiva* (*Coiwa*) tomēr ir aizgūvums no baltu valodām. Savukārt indoeiropiešu valodu pētnieks profesors Vilhelms Šmits pauž pārlicību, ka Gaujas nosaukums ir radniecīgs vācu *Gau* (upes ieleja) un šī vārda cilme varētu būt saistāma ar periodu, vēl pirms balti (indoeiropieši) ienākuši Rietumeiropā, un šis vārds pārņemts no senākiem, vēlāk asimilētiem, nezināmā valodā runājušajiem šīs teritorijas pirmiedzīvotājiem. [14, 145. lpp.]

## Par vietvārda “Ādaži” izcelsmi

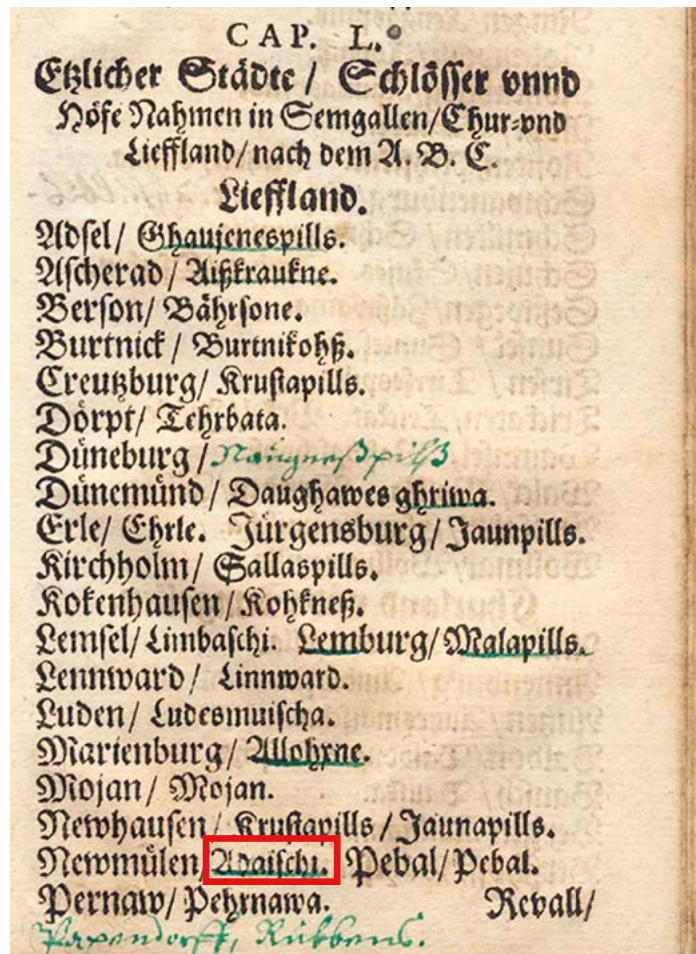
Par vietvārda Ādaži izcelsmi pastāv divas versijas. Pirmā, ka Ādažiem vietvārdu devusi Latvijas krāšņākā upe Gauja, kuras senais vāciskais nosaukums bijis *Aa*, reti sastopams bijis arī – *Ada Flusing*. Iespējams, ka *Ada* ticis savienots ar Vidzemes lībiešiem raksturīgo galotni “aži”. Vietvārdi ar izskaņām *-aži*, *-uži*, *-īži* (Ādaži, Aijaži, Ainaži, Antiži, Anuži, Eikaži, Jūdaži, Kainaiži, Ķirbiži, Kuiviži, Lembuži, Limbaži, Lugaži, Nurmiži, Pabaži,

Ropaži, Rūstūži, Suntaži, Tiegaži, Vaigaži, Vangaži, Vidriži) tiek uzskatīti par somugru cilmes vārdiem, un, kā uzskata latviešu valodnieks Jānis Endzelīns, tā ir viena no lībiešu valodas locījuma formām. Līdzīgi skan arī virkne somugru ciemu – *Honkasi*, *Villasi*, *Horvosi*, *Papusi*, *Kannisi*, *Salusi*, vienīgi galotnēs te nav latviešu valodai raksturīgo šņāceņu (-ž, -š). Tiek uzskatīts, ka šo ciemu nosaukumi varētu būt darināti no lībiešu uzvārdu daudzskaitļa ģenitīva [13, 244. lpp.], proti, – pulciņš lībiešu, piemēram, uzvārdā *Villasu*, apdzīvojuši vienu noteiktu vietu.

Profesors Jānis Endzelīns savos pētījumos ir sniedzis ticamāku vārda Ādaži cilmes skaidrojumu [15, 91.–94. lpp.], tiesa, ar jautājuma zīmi, saistot to ar lībiešu vārdu *ādās* ar nozīmi ‘tievs’, ‘šaurš’ un piebilstot, ka *Neuermühlen* baznīca un apdzīvotais miests atrodas uz zemes šauruma starp diviem ezeriem. Latviešu-lībiešu sarunvārdnīcā tiešām ir lībiešu vārds *ādōz* ar nozīmi ‘šaurš’ [16, 35. lpp.]. Visdrīzāk Ādažu pirmvārds ir cēlies no īpatnās šaurās vietas dabā, kas atrodas starp trim ezeriem – Juglas ezeru, Ķīšezeru un Baltezeru. Senatnē ģeogrāfiski šaurā vieta acīmredzot bijusi īpaša un lībieši tai devuši vārdu *ādōz* – šaurā apdzīvotā vieta.

1638. gadā izdotajā Manceļa vārdnīcā *Lettus* daļā *Phraseologia lettica* ir minēta forma *Newmülen/Adaischi* [17]. Varam secināt, ka 17. gadsimta vidū apdzīvotās vietas apzīmēšanai vienlaikus tika lietots gan vāciskais *Newmulen*, gan lībiešu vietvārds – *Ahdaischi* (Ādaži, Adaiši).

Izcilais baltvācu etnogrāfs un vēstures pētnieks Johans Kristofers Broce, 1786. gadā zīmējot *Neuermühlen* draudzes novada karti (draudzes novads bija vēsturiska administratīvā vienība Latvijas teritorijā no 13. līdz 19. gadsimtam), jau raksta vārdu *Ahdaischi* [18] – iepretim



◀ ▲ Georga Manceļa sastādītā pirmā zināmā latviešu valodas vārdnīca "Lettus" (1638), kuras 187. lappusē minēts Adaži vārds (trešais ieraksts no beigām, lapas apakšējā daļā)

Neuermühlen pils nosaukumam un Aahof muižas vārdam.

Šai laikā abi objekti – gan pils, gan muiža – tiek dēvēti arī par Ādažu pili un Ādažu muižu.

Pēc Pagastu likuma pieņemšanas 1866. gadā Neuermühlen draudzes novads pārtop par Ādažu pagastu.

## Lībiešu laika noriets

Gaujas lībiešu skaits Livonijas kara laikā (1558–1583) un tam sekojošajā poļu–zviedru kara laikā (1600–1629) pamazām krasi samazinājās. Ilgstošās karadarbības, kara seku un slimību dēļ lībieši izzuda visā Vidzemē.





➤ Pakavsakta ar ornamentētiem galiem. Bronza, 17. gs., atrasta pie Ledoņu mājām. (LNVM Arheoloģijas nodaļa, RDM I 727)

➤➤ Sirdsveida sakta. Bronza, 17. gs., atrasta Ādažu pagastā. (LNVM Arheoloģijas nodaļa, A 13697:10)

➤ Gaujas lībiešu apdzīvotās teritorijas 11.–12. gs. Ar oranžu krāsu iezīmēta tagadējā Ādažu novada teritorija



1638. gada arklu revīzija\* liecina, ka 165 km<sup>2</sup> lielajā Ādažu pilsnovadā no 70 zemnieku sētām vien 8 apdzīvo lībieši. 13 sētas ir ilgstoši tukšas, bet 19 sētās apmetušies ienācēji no Kurzemes. Ādažu pilsnovadā 16.–17. gadsimtā izpostītājās tukšajās lībiešu zemēs apmetās ievērojams skaits pārnācēju no citiem novadiem. Pēc lielā mēra 1710. gadā, kas bija viena no postošākajām nelaimēm Latvijas teritorijā, lībieši vairs nespēja atjaunot savu tautu. Tikai nelielai daļai – Kurzemē dzīvojošajiem lībiešiem, kuru teritorijas kari un epidēmijas skāra mazāk, – situācija bija labvēlīgāka. Interesants ir kāds Ērberģes mācītāja L. J. Bergera raksts [19, 228.–231. lpp.] par

Ādažu apkārtnē satiktajiem lībiešiem 18. gs. beigās, kad viņš ziemas vakarā atceļā uz Rīgu piestājis Ādažu Remberģes krogā. Viņš iegājis virtuvē, kur bērni, viņu – ceļinieku – ieraudzīdami vilkādas kažokā tērpušos, mukuši projām un skaļi saukuši: “*Emma! Emma, kurrat, kurrat koke!*” (latv. val. – Māt, māt, velns, velns virtuvē!) Bērnu māte ceļiniekam paskaidrojusi, ka viņi esot lībieši un tā esot sena viņu valoda.

Tiek uzskatīts, ka 19. gadsimtā Vidzemē lībiešu kā tautas vairs nav. Taču nenoliedzamas ir šīs tautas atstātās pēdas latviešu valodā, kultūrā un mentalitātē, pavisam neredz arī Ādažos.

\* Augstākās valsts varas veikta muižu zemes īpašumu saimnieciskā stāvokļa pārbaude 16.–19. gs. Apzīmējums cēlies no aramzemes mērvienības – arkla.

# VĒSTURISKĀS APDZĪVOTĪBAS PIRMSĀKUMI ĀDAŽOS

Paiet gadsimti, notikumi gaist no ļaužu atmiņas, un vietas, kurās agrāk risinājušies būtiski politiskie, tirdznieciskie vai saimnieciskie darījumi, tiek aizmirstas, jo par to agrāko nozīmi vairs apkārtņē nekas neliecina. Ādaži gadsimtu gaitā piedzīvojuši daudzveidīgas administratīvi teritoriālās pārmaiņas, tomēr iedalījuma pamatā vienmēr bijuši politiski vai saimnieciski apsvērumi. Vēstures dokumenti liecina, ka apdzīvotības pirmsākumi Ādažos meklējami plašākā apkaimē un krietni tālāk par mūsdienās zināmajām novada robežām. Ādažu vēsturiskais centrs, kādu to pazīstam mūsdienās, sācis veidoties vien 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā.

## Pilsnovads

Kad 13. gadsimtā Latvijas teritorijā izveidojās Livonijas konfederācija, jaunie zemes saimnieki lietoja līdzīgu administratīvu teritorijas dalījumu, kāds pastāvēja viduslaiku Eiropā. Livonijā bija gan komturijas, gan fogtejas, turklāt fogteju parasti veidoja vairāki pilsnovadi. Ādaži bija ordeņa pils Salaspils fogtejā, un Ādažu pilsnovadu var uzskatīt par pirmo administratīvi teritoriālo vienību Ādažu vēsturē.

Ādažu pilsnovads jeb Ādažu ordeņa pils pakļautībā esošā administratīvi saimnieciskā teritorija pastāvēja no 13. gs. līdz pat Livonijas ordeņa likvidēšanai 1561. gadā. Administratīvā

teritorija būtiskas izmaiņas nepiedzīvoja arī 17. un 18. gadsimtā, vienīgi jēdziens “pilsnovads” 16. gadsimta otrajā pusē un 17. gadsimtā tika lietots arvien retāk, teritorijas apzīmēšanai vairāk lietoja nosaukumu “draudzes novads” (vācu: *Kirchspiel*, senvācu: *kirspel*). Draudzes novadu var uzskatīt par nākamo administratīvi teritoriālo vienību Ādažu vēsturē.

## Dzirnavas

Kaut arī Indriķa hronika nepiemin Ādažus, ir droši, ka šeit apdzīvoto vietu ir dibinājis bīskaps Alberts. Daži vēstures pētnieki min 1204. gadu,

kad uzceltas *Neiermīles* dzirnavas, diemžēl dokumentāri to nav iespējams pamatot. Dokumentos ir saglabājies zīmogs, uz kura rakstīts – *Nimöhlen 1204 O M*. Iespējams, tas ir bijis šīs vietas zīmogs. [28, 5. lpp.]

Par pirmo vācu piļu celšanu vēsta 13. gs. dokumenti un hronikas laikā, kad Zobenbrāļu ordeņa nostiprinājās Daugavas un Gaujas lejtecē.

1209. gadā pastāvējusi ordeņa mītne Rīgas pilsētā, uzceltas Siguldas un Cēsu pilis, bet pieeju Rīgai sargājušas nocietinātas dzirnavas Ādažos, kurām blakus vēlāk uzcelta arī pils. [21, 22. lpp.]

Tās nebija parastas dzirnavas, bet gan spēcīgs nocietinājums vietā starp trim ezeriem – Juglas ezeru, Ķīšezeru un Baltezeru. Šaurā vieta bija dabīgs šķērslis un veidoja sava veida vārtus

uz Rīgu. Dzirnavu uzdevums bija kontrolēt uz Rīgu ejošo ceļu. Karojošo mūku brālība savai būvei deva vārdu – Jaunās dzirnavas (*Neuer-Mühlen, Novum Molendium* u. c.). Dažādi tās vēsturē sauktas: 1299. gadā – *Novum Molendium*, 14. gs. – *Nien-Molen*, 15. un 16. gadsimtā – *Nauwenmolen, Neumohel, Niemollen, Niermohlen, Nigenmolen, Nigenmöllen, Nighemolen, Nihermoelen, Nuenmollen, Nyemöhlen, Nyenmolen, Nyermoelen, Nygenmolen, Nymolen*. [22, 43. lpp.]

Nosaukums Jaunās dzirnavas radās, būvi pretstatot ordeņa uzceltajām dzirnavām Mīlgrāvī (vāc. *Mühlgraben*), kurās no 1266. gada saimniekoja cisterciešu mūki, veicinot lauksaimniecības ražojumu un jaunu tehnisko līdzekļu un

✓ Livonijas ordeņvalsts pils tagadējā Latvijas teritorijā





Morast.

Morast.

Neue  
Mühle

Zucker = Fels = Lüne

Zucker = Fels.

Zucker = Fels.

Zucker = Fels.

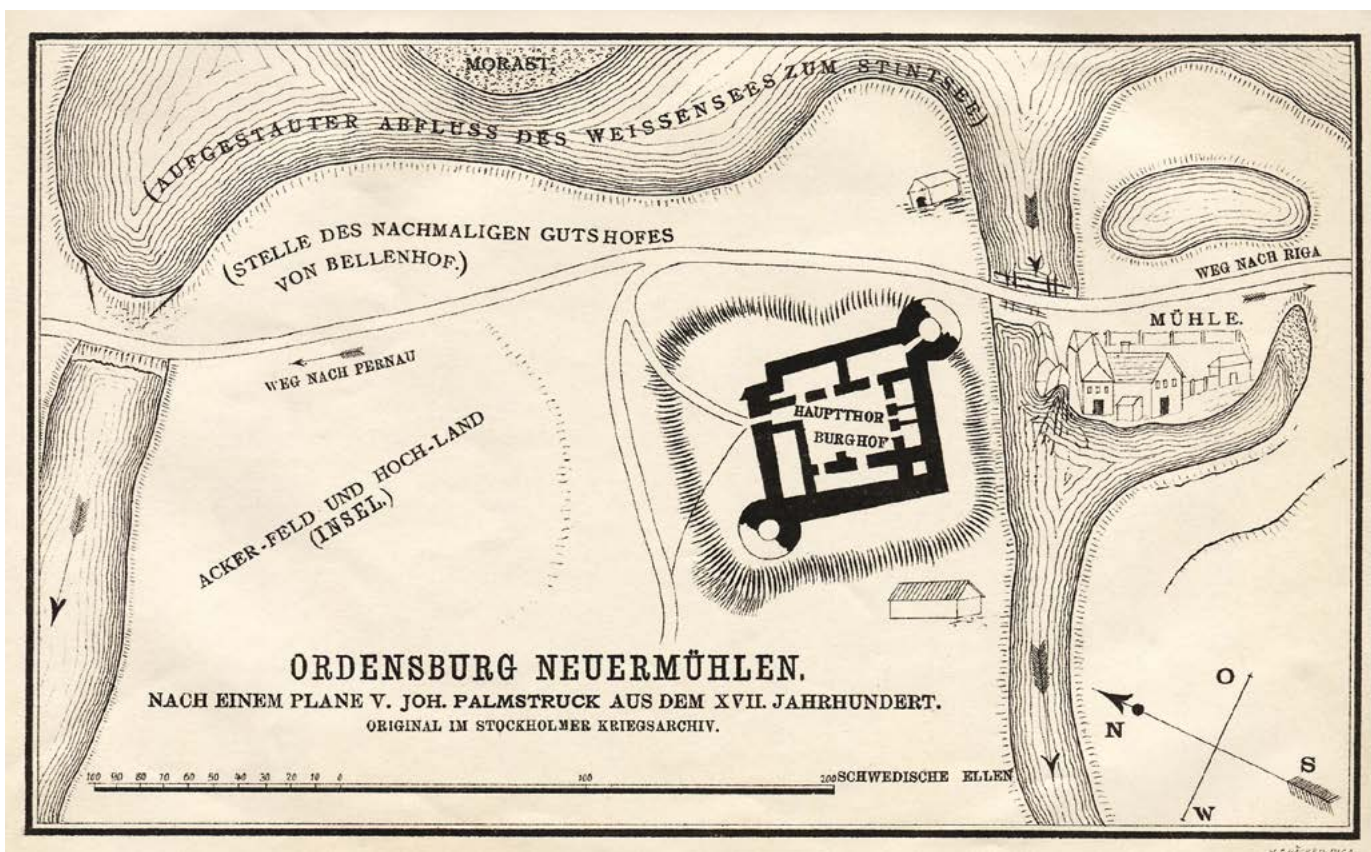


paņēmienu ieviešanu plašākā apkaimē. Laikmets agrajos viduslaikos nebija drošs, un tāpēc dzirnavas parasti tika nocietinātas. Neiermīli ordeņa brāļi radīja apvidū ar dabiskiem ūdensšķēršļiem, tomēr drošības nolūkos mākslīgi tika uzplūdināts dzirnavu ezers, no kura nepieciešamības gadījumā, darbinot mehānismus, varēja iegūt papildu ūdens resursus, un tas arī pasargāja dzirnavas no nevēlamiem iebrucējiem. Iespējams, Neiermīles dzirnavās sākotnēji arī dominēja labības pārstrāde, tomēr, laikiem mainoties, kad pretējā upītes krastā tika uzcelta pils, ordeņa nocietinājuma saimnieciskā darbība paplašinājās. Arī pils vieta, līdzīgi kā dzirnavu

vieta, bijusi labi izraudzīta – atradusies uz krietna paugura, ap kuru tecējusi maza upīte – Bērze, tādējādi dodot aizsardzību. [23, 3. lpp.] Pils mūros dzīvojošajiem bija vajadzīgs ne tikai uzturs, bet arī ikdienā nepieciešamas lietas. Apkārtnē ieradās ļaudis, kuru ikdiena bija saistīta ar amatniecību vai tirdzniecību, un te sāka dzīvot cilvēki, kuri pārraudzīja vai apsargāja pils saimniecību, nodarbojās ar slimnieku kopšanu vai veica citus darbus, un tā veidojās apdzīvotas vietas. 1624. gada arklu revīzijas materiāli vēsta, ka “pie Ādažu pils ir vienas darbojošās dzirnavas ar diviem gaņģiem”. [24, 285., 2. lp.]

◀ Ādažu pils apkārtnes plāns skatā no putna lidojuma. Zīmējuma avots: digitalizēts Johana Palmstruka 1600. gadā darinātais Stokholmas Kara arhīvā saglabātais oriģināls (SFP Neuermühlen Nr. 1). Ar roku zīmēts, izkrāsots, 85 × 84 cm. Stokholmas Kara arhīvs: Östersjöprovinserna. Neuermühlen. Utan titel 001

✓ Ādažu pils vieta un dzirnavas. Attēls no K. Lowis of Menar grāmatas [25, 219. lpp.]



Dzirnavas un pils (*Schloss Neuer-Mühlen*) izvietojās stratēģiski izcilā vietā un gandrīz 350 gadus bija viens no nozīmīgākajiem ordeņa atbalsta punktiem uz galvenā Vidzemes ceļa Rīgas pievārtē.

## Mūra pils

Ordeņvalsts kā patstāvīga vienība Livonijas valstu savienībā pastāvēja no 13. gs. sākuma līdz 16. gs. vidum, un tagadējā Ādažu novada teritorija ietilpa tās sastāvā. Līdz ar ordeņvalsts rašanos savai pārvaldei un aizsardzībai ordeņa brāļi sāka veidot mūra piļu tīklu. Mūra piļu celtniecība agrajos viduslaikos nebūt nebija tik bieža parādība, Ziemeļeiropā lielais mūra celtniecības laikmets sākās tikai 15. un pat 16. gadsimtā. Ādažu pili Livonijas ordenis kā mūra nocietinājumu uzcēla jau 13./14. gadsimta mijā. Šo faktu var uzskatīt par gana nozīmīgu notikumu piļu celtniecības vēsturē, un princips – mērķis attaisno līdzekļus – bija izšķirošais, lai šai purvainajā zemes pleķī uzslietu tik spēcīgu mūra nocietinājumu. Latvijas teritorija laika posmā no 12. līdz 15. gs. tika pārklāta ar piļu tīklu, kas bija viens no blīvākajiem Eiropā. Šis bija laikmets, kad visi karoja pret visiem un hronisti, notikumus aprakstot, deldēja savus spalvaskātus. Viduslaikos katru pilsētu uzskatīja par progresa nesēju, un arī Rīga bija to skaitā. Lai arī rīdziniekiem ik pa kārtai nācās atzīt te arhibīskapa, te Livonijas ordeņa varu, pilsēta kļuva aizvien patstāvīgāka. Ordenis bija pielicis visas pūles, lai uzceltu trīs pilis – Ādažu [26, 40. lpp.], Salaspils un Ropažu, izveidojot ielenkuma loku Rīgai. Ādažu pils šajā darījumā ordenim kalpoja kā atslēga tirdzniecības ceļam no Igaunijas puses.

Hronisti Ādažu pili apraksta laikā, kad notiek nenovēršamais – sadursmes starp abiem

galvenajiem sāncenšiem – ordeni un Rīgas pilsētu savienībā ar arhibīskapu. Pirmo reizi Ādažu pils minēta Livonijas dokumentu grāmatā (*Livonisches Urkundenbuch*) 1. sējuma dokumentos. [25, 143. lpp.]

Tur minēts, ka 1297. gadā rīdzinieki cīņai ar paliem un ledu uzbūvē aizsargvalni un tiltu, bet ordenis to nojauc. Rīdzinieki protestē. Ordeņa karaspēks arestē arhibīskapu Johanu III un iesloga Ādažu pilī “pie maizes un ūdens” [23, 9.–10. lpp.]. Tai pašā Livonijas dokumentu grāmatā norādīts, ka ordenis “izvietojis daudz jaunu ieroču savā pilī, kas atrodas pie Jaunajām dzirnavām”. Ja tik nemierīgos kara laikos pilī var turēt gūstā pašu arhibīskapu, tas liek domāt, ka Ādažu pils varētu būt uzcelta vēl pirms 1297. gada, jo nocietinātu mūra pili ātrā laikā nav iespējams uzbūvēt.

Arhibīskapa gūsta iemeslu Ādažu pilī skaidrojis arī hronists Baltazars Rusovs. Sāncensībā ar ordeni Rīgas galvenajam bīskapam bija radies viltīgs plāns – viņš uzrunājis nekristīgos leišus, lai tie piebiedrotos rīdzinieku karapulkiem. Šim laikmetam diemžēl bija raksturīgi nebeidzami vietējo tautu savstarpējie kari, arī griba sadarboties un dalīties varā ar svešiniekiem, ja vien tas palīdzēja atrietties savam ienaidniekiem. Nav tāda likuma, kas aizliegtu kristietim pacelt zobenu, – sludināja bīskaps un kopā ar lietuviešiem kauju pret ordeni vinnēja, pat pamanījās ordeņa priekšnieku mestru Bruno cīņā nokaut. Par šo notikumu paliek vēstījums Livonijas hronikā: “Bīskapa karaspēks kopā ar nekristīgiem leišiem uzvarēja. Kaujā krita mestris Bruno un 60 ordeņbrāļi. Bīskapa ļaudis un Rīgas pilsoņi tapa ļoti pārdroši un aplenca ordeņa pili Ādažus, bet tika atsisti. Šeit galu dabūja ap 400 rīdzinieku: daudzus nosita un daudzi noslīka. Tas bija 1298. gadā.” [26]

1345. gadā Rīgai uzbruka lietuvieši, un, kad netika pilsētā, tie devās uz Ādažiem. Iebrucēji

gribēja tikt pilī pie dzirnavām, izmantojot atveri, pa kuru dzirnavās ietecēja ūdens, bet tur viņus ar cirvjiem pārsteidza dzirnavnieku zeļļi, kuri cirta, līdz ūdens krāsojās sarkans no asinīm, un pretinieks bija spiests griezties atpakaļ. [23, 12. lpp.]

Turpat trīs simtus gadu Rīgas pilsēta nemitīgi ticās pēc savas patstāvības, bet ordenis to nevēlējās pieļaut. 15. gadsimtā ordeņa karaspēks bija ierīkojis kara noietnes visās apkārtnes pilīs – Ropažos, Salaspilī, Daugavgrīvā un Ādažos, bloķējot jebkuru sauszemes un ūdens ceļu Rīgas virzienā. Karos Rīgas pilsēta ordenim zaudēja.

1486. gadā strīds starp Livonijas ordeni un arhibīskapu atkal izraisīja kauju pie Ādažu pils, un ordeņa mestra fon Loringhofena karaspēks sakāva arhibīskapa karaspēku. [23, 12. lpp.] Ādažu pils nebija nekāda mazā, vēstures dokumenti rāda, ka 15. gadsimtā te dzīvojis pilsnovada pārvaldītājs fogts. Pilī ik pa laikam uzturējušies ordeņa mestri [23, 14. lpp.], noturētas landtāga sanāksmes.

15. gadsimtā Ādažu pils tika iekļauta jaunizveidotajā Livonijas ordeņa mestra apgabalā (*des Mesters gebede*). Līdzās Ādažu pilij šai apgabalā ietilpa vairākas pilis – Tukuma, Salaspils, Ropažu, Cēsu, Valmieras, Burtnieku, Rūjienas,

✓ Ādažu ordeņa pils drupas 1798. gadā. Aiz drupām redzama Bukultu muiža. Rati labajā pusē brauc uz Pērnavu. (No J. K. Broces krājuma "Monumente..." LU Akadēmiskajā bibliotēkā)





Ērgemes, Trikātas, Āraišu pils, Tolse jūras krastā, kā arī Rīgas pils un pilsēta. [27] Abi priekšpēdējie ordeņa priekšnieki – mestrs Brigeneiss 1547. gadā un mestrs Firstenbergs 1557. gadā – Ādažu pili ilgāku laiku uzturējās, veicot dienesta pienākumus, un no tās devās uz sarunām ar Rīgas pilsētu, lai slēgtu miera līgumu starp diviem mūžīgajiem strīdniekiem. [23, 15. lpp.]

1560. gadā Livonijas ordenim – šai lielākajai Livonijas valstij – pienāca beigu gals. Bija palikuši vairs tikai četri pārvaldāmie apgabali un 300 jātnieku karaspēks. Cenšoties vēl pēdējā brīdī iegūt līdzekļus karam, pēdējais ordeņa mestrs noderīgām personām apmaiņā pret naudu piešķīra lielus zemes gabalus. Tā brīvkungs Heinrihs fon Dona [turpat, 17. lpp.] saņēma Ādažus, Ropažus, Jūdažus, Allažus, Garkalni kopā ar 100 zemnieku sētām. Ādažus gan pirms tam Gothards Ketlers vēl paspēja izdevīgi iekļāt Fromholdam Tīzenhauzenam. Vēlāk ne poļu, ne zviedru vara neatzina šo Livonijas pastāvēšanas pēdējās dienās piešķirto īpašumu likumību.

### Īpašnieki

Pirmais Ādažu pils īpašnieks Heinrihs fon Dona bija burggrāfs un pilsētas komandants, Polijas karaļa Sigismunda Augusta mīlulis. Dona gan vēlāk krita karā pret zviedriem un ar lielu godu tika apglabāts Rīgā, Doma baznīcā. Iespējams, viņš pie Ādažu pils tika, pateicoties pēdējam ordeņa mestram Gothardam Ketleram, kurš, atbrīvojot savus ordeņa bruņiniekus no dotā zvēresta un nododot ordeņa mestra regālijas, paspēja no jaunās varas pretī saņemt Kurzemes hercoga kroni. Pēc Heinriha fon Donas nāves Ādažu pils nonāca zviedru rokās. [23, 25.–26. lpp.] Starp citu, poļu-zviedru kara laikā Ādažu pils esot turējusies pretī zviedriem visilgāk.

Gustavs Ādolfs lielu daļu piļu un muižu nodeva zviedru valstsvīriem un militārpersonām. Ādažu pils tika uzdāvināta Hansam Vahtemistram [28, 6.–7. lpp.]. Par Ādažu pils muižas (jo pils šai laikā jau ir nopostīta) īpašnieci 1710. gadā kļuva Rīgas pilsēta, bet jau 1722. gadā ar Pētera Pirmā pavēli Ādažu pils muiža nonāca Aleksandra Golovina īpašumā. Golovina sieva bija fon Donu dzimtas pēdējā atvase Katrīna Henriete, kurai gan ar Vidzemi sen vairs nebija nekādu sakaru. Viņas tēvs bija holandiešu ģenerālis, bet vīrs – Krievijas sūtnis Holandē. Lai saņemtu Ādažus un Ropažus, viņiem bija jāsedz arī agrākais Gotharda Ketlera parāds Tīzenhauzeniem. [23, 27. lpp.]

### Pārbūve

Par Ādažu pili var spriest tikai pēc diviem Zviedrijas Kara arhīvā Stokholmā (*Krigsarkivet i Stockholm*) saglabātajiem ar roku zīmētajiem vērtīgajiem 17. gadsimta pils plāniem. Viens no tiem rāda pils apkārtnes karti, otrs – Ādažu pili un ainavu skatā no putna lidojuma. Plānā pils attēlota uz salas, kuru apņēmusi no Baltezera iztecējusī nelielā Bērzupe (13. gs. upe saukta – Naba) un Juglas ezera līči. Izskatās, ka pils atradusies uz paugura ar nostāvēnātām malām. Abi senie dokumenti ir ar roku zīmēti un izkrāsoti (sk. attēlus 20. un 27. lpp).

Atbilstoši laikmetu militārajām prasībām Ādažu pils savā pastāvēšanas laikā piedzīvojusi arī nozīmīgas pārbūves [21, 33.–35. lpp.]. Sākotnējais nocietinājums 13./14. gadsimta mijā bija kvadrātiska mūra pils ar četriem korpusiem ap iekšējo pagalmu. Vēlāko gadsimtu zviedru kartes rāda, ka mērogs, neņemot vērā pils izvīrītos torņus, ir 65–70 oļķu garumā un platumā, kas, pārrēķinot mūsu metriskajā sistēmā, ir apmēram 40–45 metri. Galvenie



▲ Ādažu pils. Pēc oriģinālajiem plāniem un aprakstiem mūsdienās tapusi mākslinieka Nikifa versija

vārti atradās ziemeļrietumu pusē. Pils ziemeļu stūrī, iespējams, bija viens kvadrātisks tornis. [22, 43.–45. lpp.]

Nozīmīgākā pārbūve minēta kādā 15. gadsimta beigu dokumentā par “celtniecības veicināšanu Ādažu pilī” [turpat, 44. lpp.]. Ja iepriekš pils iemītniekus no naidnieka sargāja ūdens papildītie grāvji, kas apgrūtināja piekļuvi pilij, tad 15./16. gadsimta mijā nācās būtiski mainīt līdzšinējos aizsardzības paradumus, jo šaujamo ieroči attīstījās un savus pasta darbus spēja nodarīt no krietna attāluma. Pasīvais ūdens aizsarggrāvis Ādažu pilī vairs nespēja mazināt lielgabalu šāviņu triecienspēku, nocietinājums prasīja modernizāciju. Pēc ugunsieroču ieviešanas arī būves augstumam vairs nebija agrākās aizsardzības nozīmes, jo, šāviņam izpostot sienas apakšdaļu, arī visaugstākie mūri sagruva. Laikā, kad Livonijas drošību arvien vairāk sāka apdraudēt ārējie ienaidnieki no kaimiņvalstīm, Ādaži 15. gadsimtā tika pie diviem lielgabalu torņiem, tie diagonāli izvietojās pretējos pils stūros un līdz ar to pilnībā aizsargāja galvenās celtnes visas četras malas. Katrs tornis varēja būt ap 12–14 metru resnumā. Šādu torņu uzcelšana bija laikietilpīga un dārga, tāpēc tos izmantoja tikai svarīgiem nocietinājumiem, kas ģeogrāfiskā novietojuma dēļ varēja tikt apdraudēti no vairākām debespusēm.

Ādažu pils nocietinājumu būve bija viena no smagākajām klaušām apkārtnes zemniekiem. Simtiem klaušinieku te bija nodarbināti diendienā, lai rokām izraktu dziļos grāvjus un torņu pamatus. [22, 44.–45. lpp.]

### Saimnieciskā dzīve

Nenoliedzami, senatnē Ādažu saimnieciskās dzīves attīstību lielā mērā noteica Ādažu pils (*Neuermühlen Schloss*). Pils apdzīvotājiem bija nepieciešama pārtika – maize, speķis, sviests, alus, vīns, zivis, sīpoli, arī sausiņi, lai dotos

tālākos pārgājienos, un citi pārtikas produkti. Pils nevarēja iztikt arī bez kalējiem, segliniekiem, ratniekiem, galdniekiem, namdariem, mūrniekiem, skroderiem, arī bruņu meistariem, šaujamo ieroču izgatavotājiem, t. i., amatniekiem, kas nepieciešami pils normālai funkcionēšanai. Ap pili valdīja rosība jeb, kā mūsdienās teiktu, aktīva saimnieciskā darbība.

Rīkojumā no dokumentu krājuma minēts:

“1546. gada 31. marts. Ordeņa mestrs Hermanis van Brugnejs piešķir lēņos Reinholdam Vītingam krogu, Birznieku mājas un salu aiz pils pie Ādažu miestīņa ar pienākumu aizsargāt ordeņa pili kara laikā.” [29, 181. dok.] Birznieku mājas atzīmētas arī vēlāk, 1682. gada zemes revīzijā, Ādažu muižas Gaujeniešos (*Gaujeneschi*) kā “Birsnick, Bireseneck” [36. 33. lpp.]. Simts gadus vēlāk 1624. gada arklu revīzija liecina par izlēpotajām zemēm Ādažu pilsnovadā [24], un tas nozīmē, ka sāka veidoties muižu saimniecības, pārsvarā līdzās nozīmīgākajiem satiksmes ceļiem.

Par Remberģes muižas veidošanos liecina 1624. gada dokuments [turpat, 287.1. lp.], kurā teikts:

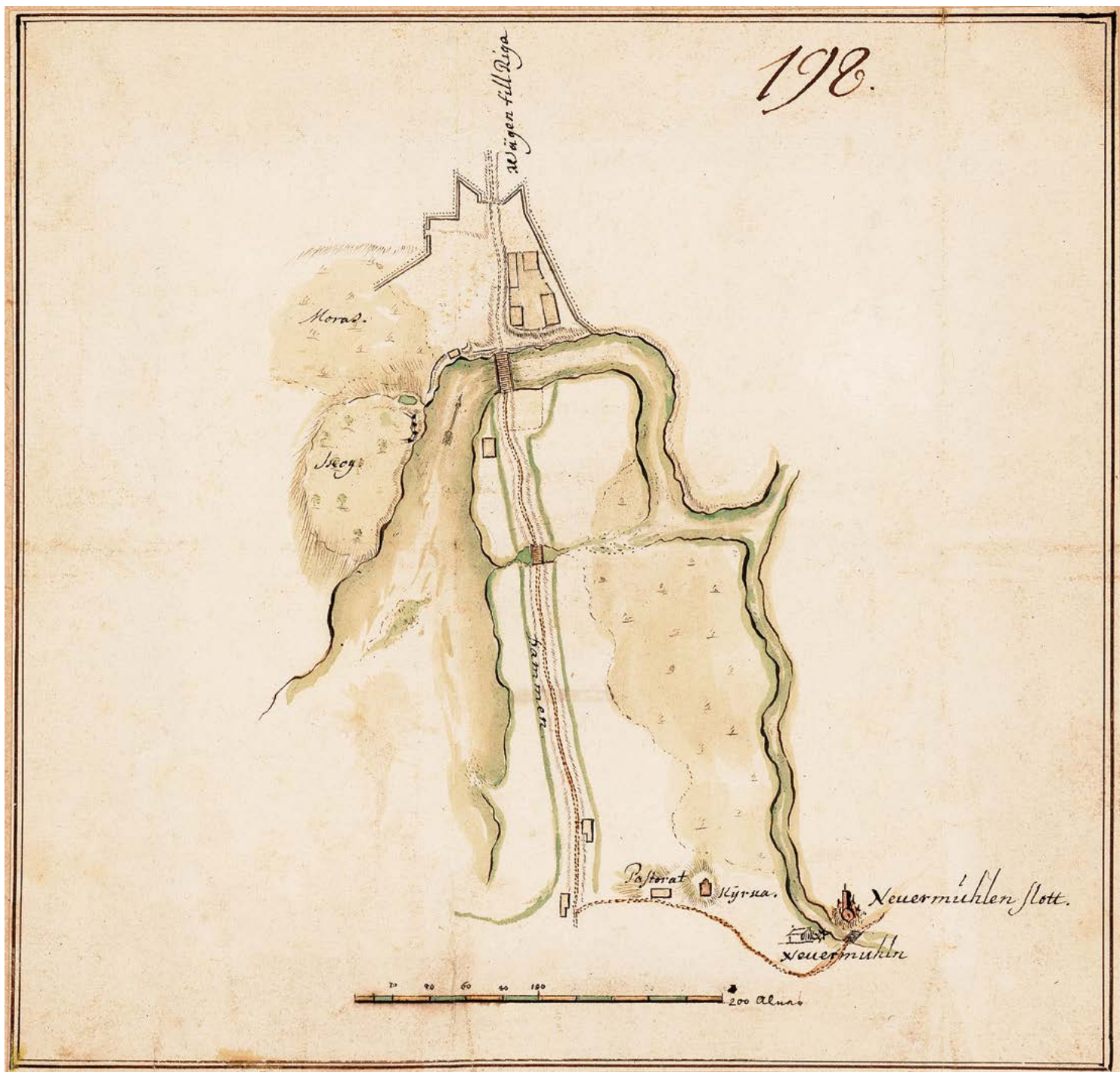
“*Muižiņa pie Gaujas Ādažos. Īpašnieks – Ewerd Ringenberg.* Vēl viņam ir zemes gabals Spille muiža, tagad ir tukšs. Viņam 4 zemnieki:

1. zemnieks *Pēteris Baaxs*, dzimtzemnieks, ir 1 dēls vārdā *Pēteris*, iet darbā ik nedēļu, ir 1 zirgs, 1 gov.

2. zemnieks *Inkuls Hanss*, dzimtzemnieks, ir 1 dēls vārdā *Pēteris*, iet darbā ik nedēļu, ir 1 zirgs, 2 gov.

3. zemnieks *Pišel Hans*, dzimtzemnieks, ir 1 dēls vārdā *Jānis*, iet darbā ik nedēļu, ir 1 zirgs, 1 gov.

4. zemnieks *Kūle Mārtiņš*, Rīgas zemnieks, ir 1 dēls vārdā *Everts*, iet darbā ik nedēļu, ir 1 zirgs, 1 gov.”



▲ Dambis (kartē – Dammen), līdžās – pastorāts, baznīca, dzirnavas un pils 17. gs. zviedru zīmētā kartē. Digitalizēts attēls pēc Stokholmas Kara arhīva kartes ar Ādažu pili un ceļiem uz Rīgu. Ar roku zīmēts, izkrāsots, 18 × 19 cm. (Stokholmas Kara arhīvs: Östersjöprovinserna. Neuermühlen. Utan titel 002)

Neuemuhlsens Stott. Schloss. dito Gebith



Sanctschloss

St. Wuarum  
Mort. of Olaf Switt  
as untruffell af Olaf Linnegren d. 1691.

Land  
Christen  
Minn  
Pastoral  
Rint  
Graf  
St.



Vēl vienas muižiņas īpašnieks Ādažu pusē 1624. gadā ir **Heinrihs Vilhelms** [24, 287.2. lp.], kam pieder zeme ar 4 zemniekiem:

“Saulē Bertelts, kurzemnieks, šeit nodzīvojis 3 gadus, ir 1 dēls vārdā Jēkabs, iet darbā ik nedēļu kājām, ir 1 zirgs, 2 govys.

Nagain Tomas, kurzemnieks, dēlu nav, ir no jauna apmeties, ir 1 zirgs, 1 govys.

Maiznieks Jānis, dzimtzemnieks, ir 1 dēls vārdā Joergen, iet darbā ik nedēļu, ir 2 zirgi, 2 govys.

Pode Everts, dzimtzemnieks, ir 2 dēli Jēkabs un Everts, iet darbā ik nedēļu, ir 2 zirgi, 2 govys.”

Arklu revīzijās norādīts, ka Ādažu pilij nav vaku (pagasts viduslaikos; ietver ciemus un viensētas ar to robežām, aramzemi, pļavām, ganībām, mežiem un ūdeņiem, kā arī tur dzīvojošos zemniekus) un ciemu, bet ir sētas ar to zemēm [turpat, 282.2. lp.]. Pieminētas lielākās sētas:

1. Sautin Hans, kurzemnieks, šeit nodzīvojis ilgu laiku, iet darbā ik nedēļu, ir 1 dēls vārdā Henrihs, ir 1 zirgs, 2 govys.
2. Landavs Tennis, dzimtzemnieks, ir 2 dēli Henrihs un Mārtins, iet darbā ik nedēļu, ir 2 zirgi, 1 govys.
3. Jēkabs Baldon, dzimtzemnieks, ir 2 dēli Henrihs un Mārtins, iet darbā ik nedēļu, ir 2 zirgi, 1 govys.
4. Mihel Stēlnieks, dzimtzemnieks, ir viens dēls vārdā Mihel, iet darbā ik nedēļu, ir 1 zirgs, 1 govys.”

17. gs. uzvārdi vēl nebija doti, zemniekus dēvēja pēc to mājvārdiem. 1638. gada arklu revīzijā redzams, ka daudzi no Ādažu apkaimes mājvārdiem (17. gs. šīs vietas piederēja Krimuldas pilsnovadam – *Schlossgebiet Kremon*) ir vairāk nekā 380 gadu veci [28]:

*Hans/Hane* – Āņi (Krimuldas pilsnovads)

*Arreputten* – Ārputni

◀ Ādažu pils apkārtnē, Ādažu ķirspēles (draudzes) apgabals. 1691. gads. Kartē: Stintt Sioon (Ķīšezers), Saull (Sauls) mājas, Strēlnieku mājas, Ādažu muiža, vairāki krogi, ar raustītu līniju atzīmēts pasta ceļš u. c. objekti [41, 1296. l.]

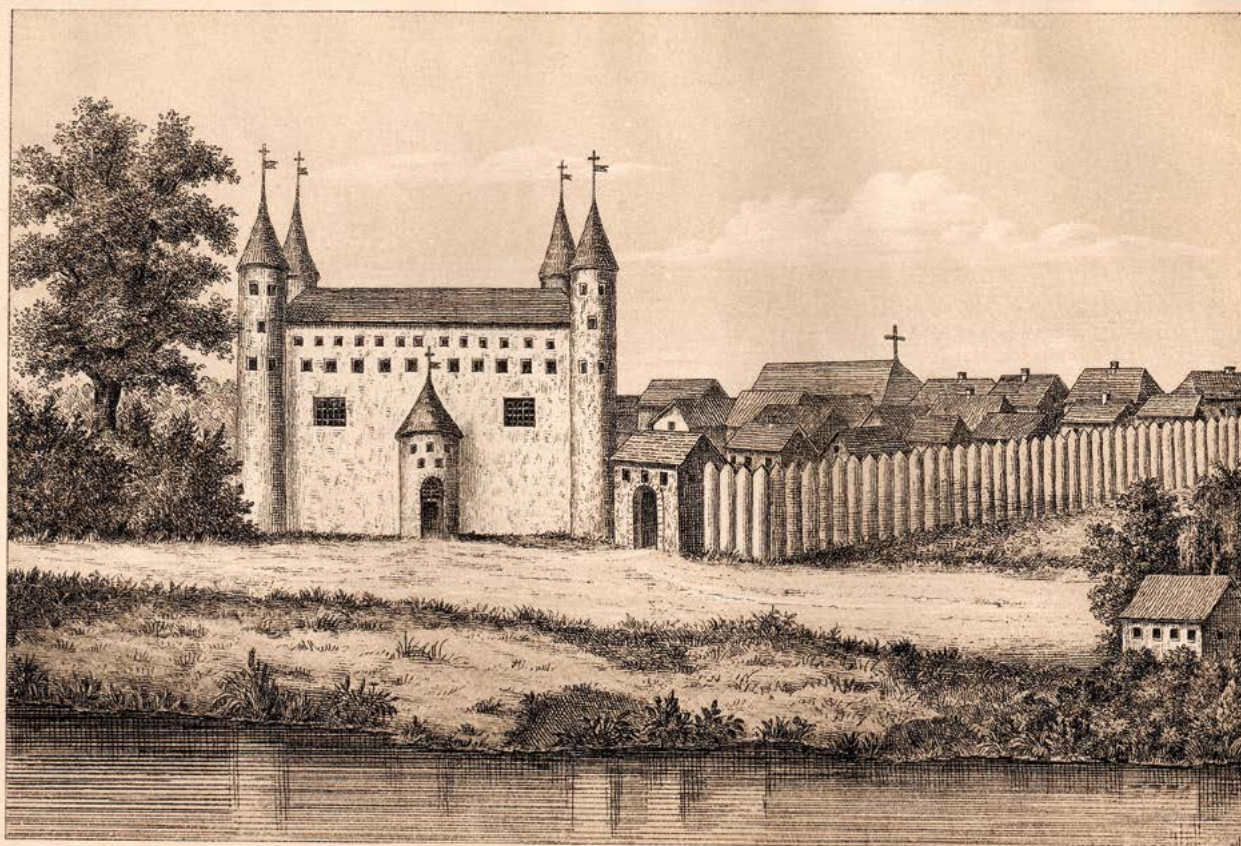
*Bachsch* – Bākšas  
*Bulles* – Bullas  
*Habsal* – Ābzali (Krimuldas pilsnovads)  
*Inkull* – Inkuļi  
*Hincs* – Inči (Krimuldas pilsnovads)  
*Kacke* – Kaķi (Krimuldas pilsnovads)  
*Kay* – Kaijas  
*Katlap* – Katlapi  
*Krotz* – Kracas  
*Kreill* – Kreiļi  
*Kuhll* – Kūlas  
*Kassiock/Kaschots* – Kažoki  
*Laur* – Laveri (Krimuldas pilsnovads)  
*Landau* – Landavas  
*Maschen* – Mašēni  
*Meme* – Miemis (Krimuldas pilsnovads)  
*Medde Sabag* – Medzābaki (Krimuldas pilsnovads)  
*Medels* – Mēnesdēli (Krimuldas pilsnovads)  
*Nikdels* – Nikasdēli (Krimuldas pilsnovads)  
*Nurmek* – Nūrnieki (Krimuldas pilsnovads)  
*Pohde* – Podnieki  
*Piper* – Pipari (Krimuldas pilsnovads)  
*Poige* – Boķi (Krimuldas pilsnovads)  
*Rigul* – Rijkuļi – Rijkuļu krogs (Krimuldas pilsnovads)  
*Sabak* – Zābaki (Krimuldas pilsnovads)  
*Saldaw* – Zaldavi (Krimuldas pilsnovads)  
*Sallackpuhsell* – Salaspūslis  
*Sigul* – Siguļi (Krimuldas pilsnovads)  
*Stappering* – Stapriņi  
*Suhnen* – Sūnumi  
*Titken* – Tītkani (Krimuldas pilsnovads)  
*Uttein* – Utaiņi  
 Pie daudziem zemnieku vārdiem ir atzīmes, ka māju valdītāji ir ienācēji no Kurzemes [24, 282.1–287.2. lpp.], arī Pērnavas un Rīgas: *Habsal* (Ābzali) *Jurring ein Curlander*, *Nurmek* (Nūrnieki) *Jurring ein Curlander*, *Hans Sedul* (Zeduļi) *von Riga*, *Poige* (Boķi) *Jahn Ein Curlander*, *Matsch Saldau* (Zaldavi) *von*

*Parnaw* [...] *Jacob Meme* (Miemi) *ein Curlend*. [28, 208., 234. lpp.]

Ādažu pilsnovadā atradās daudz ūdenstilpju, kurās bija iespējama saimnieciskā darbība. Baltezerā zvejot drīkstēja tikai pils iemītnieki. Ķīšezerā – gan pils iemītnieki, gan zemnieki. Juglas ezerā zivis ķert varēja arī rīdzinieki, bet viņiem pirmo lomu, “kuru Dievs devis”, bija jāatdod pilij. Zvejot atļauts arī pils apkārtnes ezeros – Venču (*Vendtsche*), Ataru (*Atersche*), Langstiņu, Līņezerā, Sekšu (*Szechsse*), Sēres ezerā. Ezeru zvejniekam vasarā “arī kunga maizē jākalpo, līdz atnāk ražas laiks” [24, 285.2. lpp.].

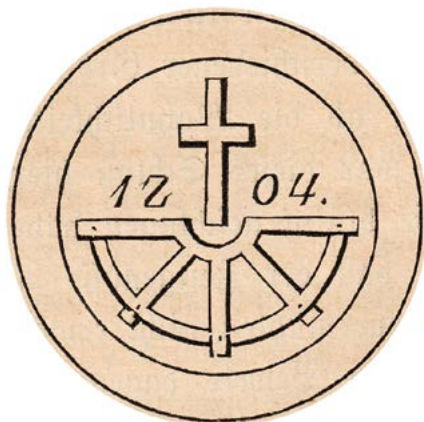
### Pils noriets

Zviedru valdīšanas laika rakstveži (1624.–1625. g. arklu revīzijā) atstājuši spilgtu vēstījumu par pils norietu: “Ādažu pils bija skaists cietoksnis, diemžēl kara ļaudis to neskaitāmas reizes nodedzinājuši... pašreiz pilī ir tikai trīs veci velvēti kambari, kuros var dzīvot, un daži pagrabi, kurus var izmantot nepieciešamības gadījumā. Pie pils bijusi apmetne, tur šobrīd apdzīvoti vairāki krogī. Krodzinieki ir brīvi no jebkādam saistībām, viņi var savu alu kroģēt, tikai vasarā jāpalīdz sargāt dārzus un pļavas. [...] 1621. gadā, kad Rīga tika aplenkta, Ādažu pils ļaudis izsēja 30 pūrus rudzu, 20 pūrus miežu un 30 pūrus auzu. No sētā nekas netika novākts, jo visu izbrādāja karavīri. Zemnieki nedeва nekādas nodevas, jo visi aizbēga uz Kurzemi.” [24] Laikā, kad Rīgai uzbruka cara Alekseja I Romanova karapulks, pienāca Ādažu pils pēdējās dienas. 1657. gada 29. septembris Rīgā esot bijis mierīgs, aktīva karadarbība nav notikusi, vienīgi pie apvāršņa tālumā bijušas redzamas liesmu mēles un dūmi. Tur degusi Ādažu pils. Ir arī saglabājusies kāda ceļotāja Branda rakstīta piezīme par dažus gadus vēlāk, braucot garām



## Das ehemalige Schloss zu Neumühlen,

1204 — 1656.



◀ Ādažu pils zīmogs – dzirnavu rats. Attēls no J. F. Šillinga grāmatas [23, 6. lpp.]

▲ Ādažu pils. Pēc Jirgena Helmsa hronikas zīmējuma J. F. Šillinga grāmatā [23]

Ādažu mācītājs, Rīgas iecirkņa prāvests Johans Frīdrihs Šillings uzrakstīja un 1878. gadā izdeva Ādažu pils, draudzes un baznīcas vēsturi. Viņa pētījumā *Geschichte von Neumühlen, dessen Schloss, Kirchspiel und Kirche* publicēto Jirgena Helmsa (1603–1655) hronikas zīmējumu vēstures pētnieki uzskata par autora fantāziju, jo viduslaiku pils bez dziļa grāvja nav iedomājama, arī torņu un vārtu izvietojums neatbilst īstenībai.



➤ Bukultu dzirnavas.  
19. gs. beigas – 20. gs.  
sākums. (No LNDB  
kolekcijas "Zudusī  
Latvija", 0901-33-01)



Ādažiem, redzēto – biezu mūru ieskaits gulējis milzīgs apaļš tornis ar nopostītu augšdaļu, tas bijis viss, kas palicis pāri no kādreizējās godības. [23, 22. lpp.]

Ādažu pils pēc saviem aptuveni 357 pastāvēšanas gadiem vairs netika atjaunota. Laikā, kad Vidzeme ietilpa Zviedrijas sastāvā (no 1629. līdz 1721. gadam), zviedru armija 1706. gadā pils pārpalikumus uzspriecināja un akmeņus izmantoja Daugavgrīvas cietokšņa stiprināšanai, kā arī blakus esošās Bukultu muižas celtniecībai. Taču viena pils torņa drupas vēl bija saglabājušās. 1798. gadā tās savos klejojumos pa Latviju ieraudzījis un zīmējumā iemūžinājis apgaismības laikmeta darbinieks, mākslinieks un etnogrāfs Johans Kristofs Broce. Viņš arī minējis, ka drupas atrodas uz salas, ko veido upīte, kura no Ķīšezera ietek Baltezerā un kuru kāds viņa laikabiedrs topogrāfs nosaucis par Bērzupi (agrāk upe saukta par Nabu).

Pamazām arī pēdējā torņa paliekas izzuda, jo 19. gs. 40. gados tā akmeņi tika izmantoti apkārtnes māju celtniecībai un muižas parka iekārtošanai.

### Izskanā

Juglas kanāla kreisajā krastā, netālu no tilta bijušās padomju armijas bāzes teritorijā, blakus ūdenstornim šodien varētu meklēt kādreizējā varenā nocietinājuma vietu. Diemžēl Ādažu pilsvieta nekad nav atzīta par kultūrvēsturisku objektu. Bukultu dzirnavu ēkas paliekas pie Gaujas–Daugavas kanāla bija saskatāmas vēl līdz 20. gs. 80. gadiem. Ādažu pilsvietas tagadējā adrese varētu būt – Rīga, Jaunciema gatve 8.

Nosaukums "Neuermühlen pagasts" Ādažiem īslaicīgi atgriezās 1942. gadā vācu okupācijas laika oficiālajos dokumentos. Uzraksts "Neuermühlen" rotāja arī mūsu vecā pagasta nama (šobrīd Gaujas iela 16) ieejas durvis.

## Sprunguļdambis jeb Ādažu dambis

No Ādažiem uz Rīgu ikdienā dodoties, grūti iztēloties, ka ceļš pirms iebraukšanas Juglā varētu atdurties purvainā ezera slīkšņā. Ja šis maršruts tiktu mērots pirms 800 gadiem, būtu noticis tieši tā – ceļotājs atrastos staigņa purvāja priekšā – *stagnum Rodepois* [25, 143.–160. lpp.] jeb Ropažu ezera krastā –, un piekļūt Rīgai sausām kājām nebūtu iespējams.

Latvijas ģeogrāfiskie apstākļi bieži apgrūtina ierīkot satiksmes ceļus, ir jāpārvar daudzās ūdenstilpes un purvāji. Senatnē, kad laudīm trūka iemaņu un tehnisko iespēju, visur uzcelt tiltus nebija iespējams. Tādās vietās ierīkoja pārceltuves vai veidoja mākslīgus uzbērumus un dambjus.

Šodien ērtā nokļūšana galvaspilsētā radusies saistībā ar kādu savulaik izcilu un unikālu hidrotehniku būvi – sprunguļdambi jeb knipel-dambi (*knuppeldamm* – vācu val.), kurš dažādos laikmetos un vēstures avotos saukts gan par Jauno dzirnavu, gan par Ādažu un Bukultu dambi. Sprunguļdambis atradies robežās starp tagadējo Rīgas–Siguldas dzelzceļu un Vidzemes šoseju. Ziņas dokumentos par šīs stratēģiski nozīmīgās būves tapšanu ir jau no 1220. gada, tātad vēl pirms Ādažu pils uzcelšanas (1299). Vēstures dokumentos 1226. gadā pieminēts šīs būves (dambja-tilta) sargs (*ponterius, custos, reflector pontis*). Sprunguļdambi jeb knipel-dambi uzskata par pirmo tilta būvi Latvijas vēsturē, kurš konkrēti minēts vēstures avotos. [31, 159. lpp.]

### Kāpēc šī būve ir tik vēsturiski nozīmīga?

Pirmkārt, sprunguļdambis pārdalīja Rīgas pievārtē gulošo Ropažu (*Rodenpoys* – vācu val.) ezeru divos – Juglas ezerā un Ķīšezērā. Abas ūdenskrātuves no pārdalīšanas brīža ieguva

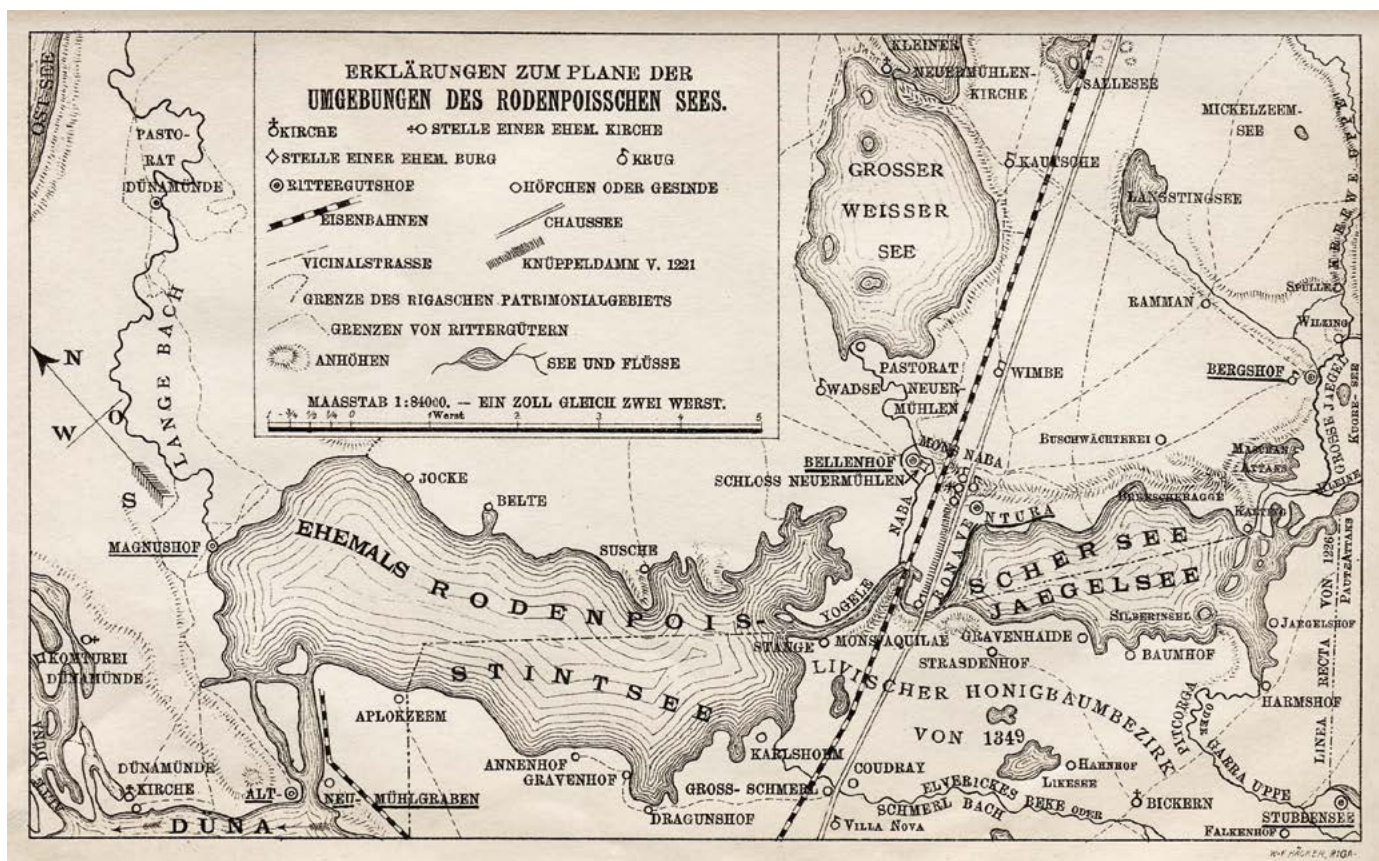
vārdus (Juglas ezers un Ķīšezers), tā ezerus dēvējam vēl šodien.

Otrkārt, pasaulē ir vien dažas vietas, kur sirmā senatnē pāri purvājiem šāds dambis vai tilts būvēts. Tā bija viena no nozīmīgākajām būvēm Latvijas teritorijā.

Hidrotehnikā būve 13. gadsimta sākumā sadalīja lielu caurplūstošu ezeru vairāk nekā viena kilometra garumā. Tas viduslaikos Rietumeiropā bija rets gadījums un, nenoliedzami, augsts inženiertehniskais sasniegums. 19. gs. beigās Prūsijā, pie robežas starp Rietumprūsiju un Austrumprūsiju, atrasti divi lieli purvu tilti, vecākais 640 metrus garš, jaunākais 1231 metru. Vairāk nekā kilometru garais Ādažu dambis rūpīgi, ar vairākām horizontālu baļķu kārtām un žagariem tika veidots pāri (*“trans stagnum ipsu a Rodenpoys denominatur”*) slīkšņainajai Ropažu ezera daļai. Šādu aizsprostu (dambi) nevarēja izgatavot tikai no zemes un smiltīm, jo ezeru ūdeņu straumes un viļņus no abām pusēm tas nevarētu izturēt, šīs funkcijas varēja paveikt tikai sprunguļdambis. [25, 156. lpp.]

Par lielo 1221. gada būvniecības notikumu liecina gan Rīgas bīskapa, gan ordeņa mestra dokumenti, un tie rāda, ka dambi cēluši svētceļnieki. Te nebija runa par vienkārša tilta pār upi būvniecību, bet par gana sarežģītas konstrukcijas rūpīgu izveidošanu. Vēstures avotos šis darbs ticis novērtēts kā īpašs sasniegums, kas paveikts ar svētceļnieku palīdzību, tā vietā, lai viņi dotos kaujās pret pagāniem un tādējādi dzēstu savus grēkus [turpat, 155. lpp.]. Iespējams, ka politiskie nemieri Rīgā bija uz brīdi rimuši un laiks tika izmantots lietderīgi – vairāk nekā viena kilometra gara dambja būvniecībai.

Lai cik labs arī būtu cilvēka roku darinājums, ūdenim piemīt dzīva un kustīga daba – ezeru ūdens straumes bieži radīja plūdus, sanesa



▲ Kartē attēlotā trīs apkārtnes ezeru – Ķīsezera, Juglas ezera un Baltezera – “satikšanās vieta”. Iezīmēts arī 1221. gadā celtais knipeldambis. Attēls no K. Lowis of Menar grāmatas [25, 221. lpp.]

smilšainas zemes strēles un izveidoja upēm līdzīgus savienojumus. Hidrotehniskā būve prasīja kārtīgu uzturēšanu – tā regulāri bija jāielabo ar niedrēm, baļķiem, salmiem, kokmateriāliem, akmeņiem un citiem stiprinošiem materiāliem. No dambja tehniskā stāvokļa bija atkarīgi gan saimnieciskie, gan militārie sakari starp Rīgu, Vidzemi un Igauniju. Dambis bija pastāvīgu rūpju objekts. [25, 155. lpp.]

14. un 15. gadsimta dokumenti piemin tiltu, kurš tas pats knipeltils jeb knipeldambis vien bija. Rīgas landfogta 1384. gada saimniecības pārziņa rēķinos Ropažu tilta pie Ādažiem celtniecības un atjaunošanas izdevumiem atzīmētas

65 Rīgas markas, bet 1447. gadā vairs tikai – 18,5 markas [31, 161.–162. lpp.]. Vēlākajos gados arhīvu licībās Ropažu tilta-dambja vietā atrodams jau pastāvīgs objekta apzīmējums – Ādažu dambis [25, 147. lpp.].

1592. gada 12. oktobra karaliskās kancelejas vēstulē no Varšavas (poļu valdīšanas laiks) tiek darīts zināms, ka iegrīmušais Ādažu dambis cieš no ezeru un jūras straumēm, tāpēc ceļotāji nonākot lielās likstās. Karalis Sigismunds III ir spiests izdot vairākus rīkojumus par dambja labošanas darbiem, jo atklāj, ka Rīgas pilsēta no tā izvairās, bet Ādažu pils īpašnieks Joans Ostrovskis nelikumīgi un pretrunā ar karaļa



▲ SprunguĶdambis un Ādažu pils. Pēc oriĶinālajiem plāniem un aprakstiem mūsdienās tapusi mākslinieka Nikifa versija

Prospect bey der Neuenmühlischen Brücke nach einem von dem Baron v. Hüdberg ums Jahr 1782  
 vorzeichneten Gemälde. Auf dem Brücke sieht man das Schwedische Ufer, wo sich in einem zuverläßigen  
 Livestien, in dem die Flöße anlangt, wird. Hinter dem Brücke sieht man ein Spiel der Segelboje, über dem ein  
 nach der Richtung der Brücke geht, das wohl für die Erziehung ist, und das Ufer



154

▲ *Idillisks skats pie Ādažu (Bukultu) tilta, kurš savienoja Rīgas patrimoniālapgabalu ar Ādažu draudzes teritoriju. J. K. Broces zīmējums, kurš tapis, pārzīmējot kādu barona fon Budberga darinātu gleznu ap 1782. gadu. (LU Akadēmiskās bibliotēkas krājums)*

noteikto kārtību iekasē muižu no ceļotājiem. Varšava pasludina dambi brīvu no muitas un nodevām un ļauj rīdziniekiem ņemt kokmateriālus no karalim piederošā meža, bet Ādažu īpašniekam kaupmanim J. Ostrovskim tiek stingri piekordināts netraucēt dambja remontdarbus – neizdarīt bīstamus šāvienus, tā padzenot no dambja darbiem visus strādniekus [31, 164. lpp.]. Divas lielgabala lodes, katra 2 ½ mārciņu smaga, kā pierādījums tiek nodotas Rīgas birģermeistaram Nikolajam Ekem. Jāpauet zināmam laikam, līdz abas puses rod izlīgumu, Ādažu dambis tiek salabots, lai

ceļinieki atkal varētu netraucēti doties savās gaitās [25, 151.–152. lpp.]. 1601., 1605. un 1606. gada vēstures dokumentos parādās ziņas par prāmi [32, 3.–5. lpp.]. Ideja par tilta celšanu šai vietā rodas Zviedrijas karalienes Kristīnes valdīšanas laikā 1650. gadā [32, 8. lpp.; 25, 154. lpp.]. 1638. gada rudenī apkārtni skāra lieli plūdi, kas stipri sabojāja dambi. Neviens negribēja savus līdzekļus ieguldīt dambja-tilta remontā, un rīdzinieki bija spiesti meklēt palīdzību hoftiesā Tērbatā [33, 76. lpp.]. Zviedru tiesneši atgādināja Vidzemes bruņniecībai par tās

pienākumiem, taču lieta uz priekšu tāpat nekustējās. Vienīgi naudas sodi bija pamudinājums kaut ko uzsākt [33, 76. lpp.; 34, 324. lpp.], lai dambis-tilts atkal tiktu savests kārtībā, un kartēs tas vairs netika zīmēts kā senāk – ar raustītu līniju (pārrauts dambis) [35, 46. lpp.].

Līdzās esošā Ādažu pils pēc cara Alekseja I Romanova posta darbiem vairs netika atjaunota, un, Kroneburgas pilī parakstot dāvinājumu, zviedru karalis Kārlis X Gustavs to 1658. gadā uzdāvināja Rīgas pilsētai. 1785. gadā, iezīmējot robežu starp Rīgas pilsētu un Rīgas apriņķi, robežstabs Nr. 3, kas atdalīja abas teritorijas, tika iesprausts tieši pa vidu Ādažu dambim-tiltam. Pilsēta par to atkal sūdzējās, jo tai pieauga

uzturēšanas līdzekļi, bet sūdzība tika noraidīta. [35, 46. lpp.]

1833. gadā valsts projektēja šoseju no Rīgas uz Narvu, un pēc jaunās šosejas uzbūruma izbūves vecais Ādažu dambis vairs netika izmantots kā braucamais ceļš. Dambis kļuva pavisam lieks, kad 1844. gadā pāri abu ezeru veidotajai zemīnei izbūvēja Rīgas–Pleskavas šoseju.

Starp citu, 13. gadsimta dokumentos pieminēti un vēlāko gadsimtu kartēs (17. gs.) abos Ādažu dambja galos pastāvīgi tika zīmēti divi kalni – *Mons Aquilae* un *Mons Naba* [25, 148. lpp.]. Abus kalnus ezeru straumes gadsimtu gaitā, visticamāk, ir noskalojušas. Cik augsti tie varēja būt?

# SENI ATRADUMI ĀDAŽOS

Izsenis Ādažiem cauri vijušies stratēģiski tranzītkārti, un daudzas seno laiku liecības, kultūrlānī ieslēpušās, guļ zemē vēl šobaltdien, savukārt citas vai nu nejaušības dēļ, vai mērķtiecīgu pētījumu laikā ieraudzījušas dienasgaismu. Visi atradumi ir savdabīgi spilgtas Ādažu vēstures liecības, vēstot gan par ceļotājiem, kas šķērsojuši mūsu zemi, gan par vietējo ļaužu amatniecību un paaudzēm nodotu mantojumu.

## Inkuļu depozijs

Kad 1928. gadā tika būvēta Rīgas–Ādažu–Neibādes šoseja, 3 km aiz Ādažu baznīcas netālu no Inkuļu mājām, kas ir pieminētas jau 1638. gada “zviedru laiku” revīzijas materiālos, ceļa būves strādniekiem Jevdokimam Kerņikovam un Ivanam Sorokinam tika uzdots izrakt bedri biešu uzglabāšanai. Pierastā darbība izraisīja izbrīnu, kad divu lāpstu dziļumā puīši uzdūrās kādam neparastam atradumam. Sattrunēja auduma paliekās bija ievīstīts prāvs daudzums četrkantīgu sārta metāla gabaliņu. Noturot sūbējumu, uz gabaliņiem atklājās gada skaitlis “1626”. Priekšmeti, kas izrādījās senas zviedru vara monētas, tika nodoti Valsts vēstures muzejam (mūsdienās – Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam).

Ar 1621. gadu Vidzeme iekļāvās Zviedrijas Karalistes sastāvā, un vietējo iedzīvotāju rīcībā nonāca ne tikai zviedru sudraba dukāti un dālderī, bet arī vara monētas – ēras un klipes. Šai laikā vara ieguve Zviedrijā bija ienesīgs rūpals un no vara sāka kalt naudu – iesākumā klipes (no vara plāksnītes nocirsti četrstūrains naudas gabali), vēlāk arī apaļās vara ēru monētas. Vara klipes un ēras nebija populāras vietējo iedzīvotāju vidū, viņi darījumos lietoja tikai sudraba monētas, un vara monētu apgrozības laiks Latvijas teritorijā nebija ilgs. Šī iemesla dēļ 26 monētu atradums pie Inkuļu mājām Ādažos ir gana nozīmīgs, jo tiek uzskatīts par lielāko vienkopus atrasto zviedru vara ēru klipu naudas depoziņu Latvijā. Iespējams, naudas slēpējs bijis kāds karavīrs algotnis, kurš, ejot gar Inkuļu mājām, bija izdomājis par dienestu saņemto



algū uz laiku paglabāt zemē, taču izrakt un to izmantot viņam vairs nebija lemts.

Interesanti, ka nosaukums “klīpe” zviedru valodā ir cēlies no apzīmējuma “griezti ar šķērēm”. Naudas gabalu tiešām varēja pārgriezt uz pusēm, ja samaksa par precī bija, piemēram, pusklīpes vērtībā.

### Silmaču dālderī un sudraba saktas

Interesants ir Ādažu Silmaču māju saimnieka Jūlija Virzas devums Valsts vēstures muzejam 1960. gadā. Viņš muzeja krājumam atvēlēja četrus sudraba dālderus (datēti ar 1622., 1695. un 1679. gadu) un divas senas greznas sudraba saktas. Retās lietas viņš bija saņēmis mantojumā no savas vecmāmiņas Dārtas, kura savukārt – no saviem vecvecākiem. No paaudzes

uz paaudzi nodotas, kara laikos zemē slēptas, miera laikos atkal izraktas...

Pēc dzimtas leģendām, rotas un dālderī purā līdzī doti, kad ģimenē meita ieprecēta no Mazsalacas puses. Vērtīgās 17. gadsimta sākumā darinātās sudraba saktas muzeja krājumā nonāca stipri cietušas – saimnieks minējis, ka, iespējams, lāpsta vai kāds cits smagāks darba rīks, slēpjot un atkal izrokot, esot priekšmetus satraumējis.

Abas Vidzemes burbuļsaktas sudrabā veidojis kāds tālaika prasmīgs aroda meistars, kurš gravējumā atstājis savu vārdu – *Sunnit Jurr* (Sunīšu Juris).

Latvijā nav atrasts daudz rotu, kas būtu saglabājušās no 17. gadsimta. Kaut arī bojātas, Silmaču saktas ir unikāla vēstures liecība, jo pārstāv 17. gs. Vidzemei raksturīgo burbuļsaktu veidu. Saktu diametrs ir 13,1 cm un 9,3 cm.

▲ Inkuļu depozijs.  
(LNVM krājums, 120204)





➤ Silmaču sudraba saktas. Saktu smalkais darinājums (lielā ar 16, mazā ar 12 izgrieztām sirdīm; uz augšu izspiesta punktiņu rinda, iegravēts zieda veida ornaments, ar rotātiem burbuļiem u. c.) vienlaikus ietver gan raksturīgās pazīmes, gan ir unikāls. (LNVM krājums, 161516/1, 161516/2)



➤ Silmaču māju Virzas dzimtā nonākušie un kopā ar saktām cauri gadsimtiem saglabātie četri 17. gadsimta sudraba dālderī. (LNVM krājums)





◀ Rīgas apriņķa Ādažu pagasta Vārnu māju depoziāts, kurā ir vara ēru klipes, līdzīgas kā Inkuļos, un arī apaļās vara ēru monētas. Ādažu apkārtnē, kur militāro konfliktu laikā ilgstošāk uzturējies zviedru karaspēks, tika atrasts nozīmīgs viens no četriem Latvijā zināmajiem šāda veida vara monētu depoziātiem. (LNVM numismātikas kolekcijas sastāvdaļa LNVM 122753; LNVM 174266)



◀ Jana Kazimira Polijas šiliņš, ap 1660. gadu. Atrasts Ādažos



◀ 17. gs. monētas. Labajā pusē – uz monētas karalienes Kristīnes attēls (valdīja no 1632. līdz 1654. gadam)

## Nauda un citi atradumi

Par starptautiskajiem sakariem gadsimtu gaitā liecina liels daudzums Ādažu pusē atrasto monētu – vienas no vecākajām ir Rīgas brīv-pilsētas 16. gadsimta feniņi un šiliņi, kurus Rīgas rāte izkala pēc agrākās Livonijā ieviestās naudas sistēmas. Sākot ar 1561. gadu, kad tagadējā Ādažu teritorija iekļāvās Pārdaugavas

hercogistes sastāvā, te apgrozībā bijuši Žečpos-politas (Polijas–Lietuvas apvienotās karalistes) timfi, orti, sešgraši, trīsgraši, trīspelheri u. c. 17.–18. gs. dālderis (arī Silmaču dālderis) bija galvenā tirdzniecības monēta Eiropā, arī Baltijas jūras reģionā tā tika izmantota visplašāk. Anglijā to sauca par *dollar*, Vācijā *Taler*, Skandināvijā *daler*, Itālijā *tallero* un Hollandē *daalder*. Dālderā tīra sudraba saturam vajadzēja būt 25,98 g.

➤ Vidzemei raksturīgā šatiera (vienas un tās pašas krāsas dažādu toņu joslains salikums) sega no Ādažiem, austa 20. gs. sākumā (LNVN, Etnogrāfijas nodaļa, 13164). Autores vecmāmiņai, dzimušai Ādažu pagastā 19. gs. beigās, sega līdzīgos toņos bija saglabājusies mantojumā no mātes. Izturīgā šatiera sega ikdienā tika lietota līdz pat 20. gs. 80. gadiem



➤ Grezna kaula ķemme, rotāta ar medību ainu, atrasta Iļķenes pārceltuves tuvumā. 16.–17. gs. (No Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja krājuma)



➤ Gredzens ar uzrakstu ARAMARA, atrasts Ādažos, datējams ar 14.–15. gs. ARA, iespējams, ir kāds saīsinājums; MARA, iespējams, norāda uz vārdiem MARIA vai Māra



◀ Sudraba stienītis – ozeriņš, aptuveni 100 g smags. Atrasts Ilķenes pārceļtuves tuvumā.

11. gadsimtā Latvijas teritorijā sudrabs sāka ienākt arī kaltu vai lietu stienīšu veidā, un ar laiku šādi stienīši kļuva par maksāšanas līdzekli tirdznieciskajos darījumos. Sākotnēji sudraba stienīšiem bijis atšķirīgs lielums un svars, līdz ar to arī dažāda vērtība, bet, paplašinoties tirdznieciskajiem sakariem, izveidojās vairāk vai mazāk noteikta vienota sudraba svara sistēma. Tirdzniecības partneri norēķiniem izmantoja aptuveni vienu un to pašu svara vienību. Svara vienību ar 200 gramiem sudraba Gotlandē, Viduseiropā un Ziemeļeiropā dēvēja par mārkū, bet Krievzemē – grivnu. Baltijas reģionā kā vietējos, tā arī starptautiskajos tirdzniecības darījumos apgrozībā bijusi arī cita sudraba vērtības vienība – ozeriņš jeb ozerings, atbilstošs apmēram 100 gramiem sudraba, tas ir – 0,5 mārkām. [36]

Vārds ozeriņš ir latviskots no Indriķa hronikas (13. gs. pirmā puse) teksta latīņu valodā, kur tas aprakstīts kā *oseringos* (senvācu *oseringh*). Jēdziens ozeriņš nozīmē "zirga riņķis", tas ir, sudraba riņķis (aproce) ar noteiktu svaru, kura vērtība ir viens zirgs. Vidējā dzelzs laikmetā zirga vērtība bijusi vidēji apmēram 100–150 gramu sudraba, un arī kaltie sudraba stienīši bijuši aptuveni tajā pašā svarā.

◀ Ādažu zobena fragments. 17. gs. zviedru kājnieku palašs – aukstais ierocis ar garu, taisnu asmeni, kuru ieliek makstī. Rokturis – no vara izveidota ērgļa galva ar misiņa ērgļa spārnu kā lociņu. Zobena asmens vidū pārlūzis. Jāņa Krivāna foto. (No Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja krājuma nodaļas ieroču kolekcijas).

Šo zobenu 1931. gadā pie savām mājām zemē atradis un muzejam nodevis Ādažu pagasta Krustiņu māju saimnieks Kārlis Grunde. Atradums, nodēvēts par Ādažu zobenu, atzīts par interesantu objektu un ticis eksponēts Pieminekļu valdes sarīkotajā izstādē "Gustava Ādolfa un zviedru laikmeta pieminekļu izstāde Gustava Ādolfa nāves dienas 300 gadu atcerei" Doma muzejā. Krāšņo Ādažu zobenu mūsdienu muzejnieki bija iekļāvuši savās kartotēkās un datubāzēs, bet, sākot interesēties, kur to aplūkot, izrādījās, ka tas nav atrodams. Pēdējo reizi zobens redzēts 1932. gadā, kad tas eksponēts Doma muzejā (tagad – Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs). Šis grāmatas autore intuīcija teica, ka tam vajadzētu atrasties turpat, kaut gan muzeja darbinieki sākotnēji šo versiju noliedza. Rūpīgāk pārskatot krājumus, visiem par lielu pārsteigumu Ādažu zobens atradās.



# MUIŽAS

Muižas vārdu mums mantojumā atstājuši lībieši – no lībiešu vārda “moiz” vai igauņu “mõiz” – kunga sēta. Sākotnēji muiža bija paredzēta zemnieku nodevu jeb kunga tiesas uzglabāšanai.

1783. gadā **Johans Kristofers Broce** savā aprakstā un zīmētajā Ādažu (*Neuermühlen*) draudzes novada kartē rāda 12 novadā ietilpstošās muižas: *Aahof* – Ādaži (Gaujas muiža), *Pastorat* – Ādažu mācītājmuiža, *Bellenhof* – Bukulti, *Bergshof* – Bergi, *Bonaventura* – Baloži, *Elsinghof* – Elsinghofa, *Hilchenhof* – Ilķeni, *Hollershof* – Alderi, *Kluss* – Kluses muiža, *Ringenberg/Westerrotten* – Remberģe/Vesterote, *Susse* – Suži, *Stahlenhof* – Štāle, *Zarnikau* jeb Meņģele – Carnikava.

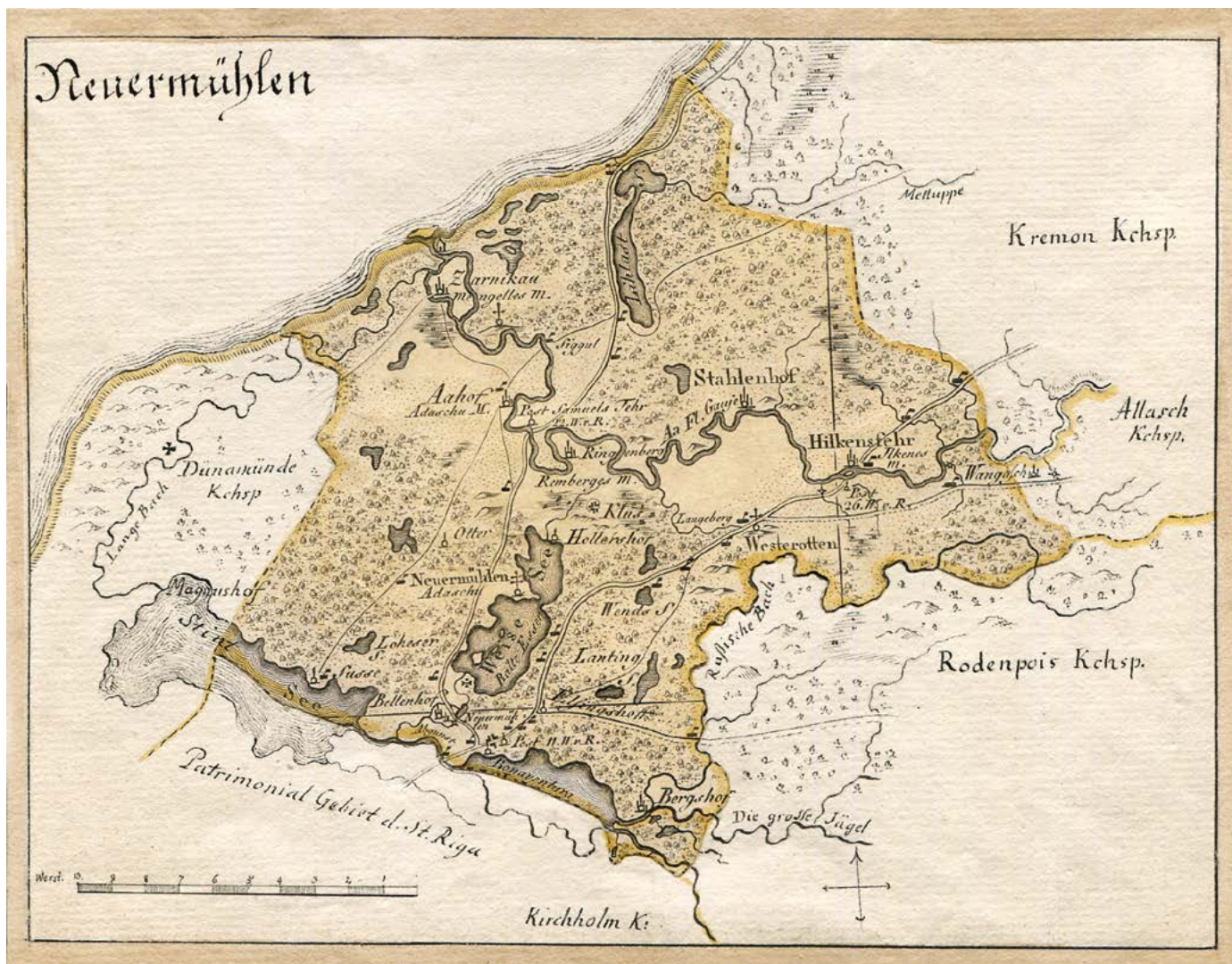
Simts gadus vēlāk, 1894. gadā, vācu tautības latviešu valodnieks un etnogrāfs Augusts Bīlenšteins (1826–1907), kura pētījumi par latviešu valodu vairāku gadu desmitu garumā bija būtisks avots valodniecībai, līdzīgu ainu zīmējis Ādažu (*Neuermühlen*) draudzes novada kartē, rādot tajā 10 lielās un divas mazās mājas–muižas. Lielās muižas – Ādaži (*Aahof*), Remberģe (*Ringenberg*), Baložu muiža (*Bonaventura*), Aldermuiža (*Hollershof*), Štāles (*Stahlenhof*), Bergu (*Bergshof*), Bukultu (*Bellenhof*) muiža,

Ilķene (*Hilhensfahr*), Kluse (*Kluss*), Ādažu mācītājmuiža (*Pastorat*). Carnikavas muiža tika iedalīta atsevišķā Carnikavas draudzes novada teritorijā. Mājas–muižas: Attari (*Ottern*), Rīkuļi (*Rihkul*).

Augusts Bīlenšteins, dodoties ekspedīcijā pa Ādažu apkārtni, savācis un apkopojis informāciju arī par Ādažu mājvārdiem, ezeru, upju, strautu, purvu, pļavu, ganību, meža gabalu un kalnu nosaukumiem, vietumis sīkāk pakāvējoties pie to nosaukumu valodnieciskās izcelsmes [37]. Šis nozīmīgais kultūrvēsturiskais pētījums – A. Bīlenšteins, “Ādažu draudze” – šobrīd glabājas Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.

## Ādažu muiža – *Aahof*

Ādažu muižas (*Aahof*), latviski saukta arī par Gaujas vai Pļavas muižu, aizsākumi vēstures dokumentos rodami zviedru valdīšanas laikos.



▲ J. K. Broces 1783. gadā zīmētais Ādažu (Neuermühlen) draudzes novads, veidojies no agrākā Ādažu pilsnovada. Apgabals ietvēra visu Gaujas lejtecies apgabalu, sākot ar Juglas ezeru un Ķīsezera dienvidu daļu līdz Vangažiem austrumos un Rīgas līcim ziemeļos. (Karte no LU Akadēmiskās bibliotēkas Reto rokrakstu fonda. Rokraksts: Brotze J. Chr. Livland am Ende des 18 Jh.)

Pieminēts 1633. gads, kad Ādažu muižas arendators jeb nomnieks bijis kāds Hans Vite [38, 3. l., 11. lpp.], kurš cēlis Ādažu baznīcu un par to iztērējis visu naudu. Apmēram tajā pašā laikā dokumentos par Ādažu muižu parādās vēl kāds vārds – Berends Vilmss/Vilhelms (*Berend Wilms/Wilhelm*) [38, 7. l., 65. lpp.; 39, 2. lpp.]. Viņu varētu uzskatīt par pirmo oficiālo šī īpašuma saimnieku, par kuru teikts, ka Berendam pilsnovadā bijusi sava sētas vieta, viņš arī izdevis rīkojumu izveidot pils galveno palīgsaimniecību jeb, kā toreiz sauca, lopu muižu. Visai drīz Ādažu muiža, kas sākotnēji radusies kā saimniecība pils apgādei ar pārtikas produktiem, kļuva par galveno muižu – patstāvīgu saimniecisku vienību ar savu zemi, mežiem, ūdeņiem un muižas centru. Naturālā saimniecība, kas valdīja muižā, nozīmēja visus produktus un lietas dzīvei saražot uz vietas. Tur strādāja kalēji un galdnieki, šuvējas un kurpnieki, tika organizēti darbi tīrumos, dārzos un lopu kūtīs.

1636. gadā Ādažu muiža nonāca Hansa Vahtmeisterna (*Hans Wachtmeistern*) īpašumā [20, 14. lpp.]. Ģimene turpināja tajā saimniekot arī īsi pirms Zviedrijas karaļa uzsāktās muižu redukcijas\* Vidzemē. Ādažu muiža nonāca karaļa īpašumā, barons kļuva par rentnieku un maksāja nomas naudu zviedru karalim. 1669. gadā Ādažu muižā saimniekoja pārvaldnieks Dāvids Šteinborhs (*David Steinborch*), bet īpašnieks bija Vidzemes landmaršāls un diplomāts barons Otto fon Mengdens (1596–1681) [38, 7. l., 65. lpp.]. 1674. gadā barons Vahtmeisters atkal kļuva par Ādažu muižas īpašnieku [turpat, 337. lpp.].

### Lielais mēris

Turpmākie gadi Vidzemei atnesa postošāko nelaimi, kādu jebkad šejienes ļaudīm nācies piedzīvot, – Ziemeļu karu (1700–1721) un

tam sekojošo 1710. gada Lielo mēri. Mēris galvenokārt izplatījās pa satiksmes ceļiem, kur lielāka ļaužu kustība. Ādaži atradās visciešākajā karaspēka koncentrācijas zonā – mājas gar lielceļiem tika nodedzinātas, un gandrīz 80% no visiem iedzīvotājiem aizgāja bojā. Dokumenti vēsta, ka pēc Lielā mēra Ādažu muižā palikuši vairs tikai 117 cilvēki, Remberģes muižā – 11, Iļķenē – 9, Kluses muižā – neviena paša. Visā Ādažu draudzē no 1258 draudzes locekļiem pēc Lielā mēra dzīvi palikuši ap 300 cilvēku [40, 176.–177. lpp.].

### Zviedru valdīšanas beigas

Dažus gadus pēc zviedru valdīšanas beigām Vidzemē (1723. g.) gan Ādažu muiža, gan Ādažu pilsvietā tika atdota atpakaļ bruņniecības pārstāvjiem. Par to īpašnieci kļuva grāfiene Katarīna Golofleina, dz. fon Dona [23, 17. lpp.], uzskatot, ka tas ir viņas priekšteču īpašums (16. gs. vidū par pirmo privāto pils īpašnieku kļuva burggrāfs Heinrihs fon Dona). Pagāja laiks, un Ādažu muiža 1796. gadā tika pārdota Vilhelmam Blankenhāgenam (1761–1840). Jaunais īpašnieks bija arī Bukultu (*Bellenhof*) muižas\*\* īpašnieks un Krievijas cara Aleksandra I padomnieks. V. Blankenhāgena personība vēsturē gan vairāk zināma saistībā ar populāro dzērienu Allažu ķimelis (*Allasch kümmel*): būdams draudzīgās attiecībās ar caru, Vilhelms ieguvis ķimeņu liķiera recepti, kuru cars Pēteris I it kā esot atvedis no Amsterdamas. Uzņēmīgais V. Blankenhāgens nolēma tēvam piederošajā netālajā Allažu muižā uzsākt šī dzēriena komerciālu ražošanu. Uzņēmumam paplašinoties, Ādažu un Bukultu muižas bija jāpārdod, un V. Blankenhāgens pārcēlās uz Allažiem. Ap 1828. gadu, laikā, kad Allažu ķimelis plūca slavas laurus Vācijas gadatirgos, Ādažu un Bukultu muižām uzradās jauns īpašnieks – barons Ādolfs Heinrihs Volfs [41, 5423. lieta],

\* Redukcija pārņēma valsts īpašumā muižas, kuru īpašnieki it kā nevarēja pierādīt sava valdījuma tiesību likumību. Kārlis XI redukciju Vidzemē īstenoja 1681.–1700. gadā. Reducētās muižas no jauna izlēņoja to agrākajiem īpašniekiem, un tas bija smags trieciens Vidzemes muižniecībai. Pēc Vidzemes iekarošanas (1710) Pēteris I muižnieku valdījumus un politiskās tiesības atjaunoja.

\*\* Nav skaidra Bukultu muižas (*Bellenhof*) vārda parādīšanās, bet tas redzams 1739. gada baznīcas komisijas protokolā. 1781. gadā Frīdrihs Dāls Bukultu muižu, kas atradās starp Baltezeru un Juglas ezeru, caur pirkšanu nodalīja, un kopā ar Ādažu ordeņa pils drupām tā bija Ādažu muižas daļa Ādažu pilsnovadā. No 1864. gada Bukultu muižas īpašnieki bija fon Grīnvaldu (*von Gruenewaldt*) ģimene, bet 1872. gadā to nopirka barons Baltazars fon Kampenhauzens par 175 000 rubļiem. [23, 29. lpp.] Vārds “Bukulti” tiek lietots kopš 1909. gada.

Der rigische Kreis.

Neuermühlen *est. in* Andaschi

N <sup>o</sup>	Name des Gütes	Name des Besitzers	Fa. St.	Quadrat
1	Pastorat	Der vorige Pastor ist Peter Wlth. Piel, Hofseer ist O. von Borsig (Hornimund, in Fiedel des rigischen Kreises)	$\frac{1}{2}$	2
2	Neuermühlen und Aahof	Wlth. v. Blankenhagen, Hofseer des Jersischhofes, led. prinzlicher Kammerer	2 $\frac{1}{2}$	60
3	Bellenhof	Die unmittelbare Colleg. Hofseerin Catharina Louisa v. Dahl geb. von Schröder	—	Lein
4	Bonaventura	Thomas Zuckerbecker Kämglmann	$\frac{1}{8}$	Lein
5	Ringenberg u. Westertoten	Gotthard Andreas Graf v. Mantensfel, Königl. Kämglmann Kammerseer	5 $\frac{3}{8}$	15
6	Zarnikau	Ernst Reinhold Kristsgranz $5\frac{3}{8}$ f	7 $\frac{3}{4}$	26
7	Stahlenhof	v. Mengden, Kämgl. Kam. $1\frac{1}{2}$ f		6
8	Abgunst	zwei mir. k. Etatsraty $1\frac{1}{2}$ f		5
9	Bergshof	Franz Gustav v. Lewis (Lipsitz mit Lu-i-se) k. k. dimittirter Premia. Major, K. u. K. Wladimir Ordens 4 <sup>ter</sup> Classen.	3 $\frac{7}{8}$	15
10	Klufz	Nic. v. Hagemeister poln. Lt. Lieut. u. pr. mir. k. Kammerseer ist Aronde k. k. in des publicen Gericht	$\frac{1}{8}$	Lein
11	Hilchensfähr	Theodor Nicolaus von Jankiewitz	1 $\frac{1}{2}$	4
12	Hollershof	Nic. v. Hagemeister poln. k. Obrist Lieutenant und pr. mir. k. Kammerseer	—	1

Der Boden dieses Kreisgerichts ist von mittelmäßig, bis zu sehr gut, und sandig, das Klufz und Hollershof haben besten Boden.

Die Ländereien sind unbesiedelt, einzig, das mir. k. Abgunst waldgebend, und hat Aahof u. Zarnikau einige waldgebende Ländereien; die übrigen sind wenig oder nicht bebaut, die einzig N<sup>o</sup> 2, 6, 9 & 12 haben Holzwey, das mir. k. Abgunst haben bloß von Holzwey.

Außer Roggen, Gerste & Haber zieht man auch viel Linse.

Au Holz handelt man für Lärchen, wenig Laubbolz; Bucholz, Kieferholz; Buchenholz hat nur Zarnikau sehr wenig, die andern Güter wenig.

Grünslänge haben N<sup>o</sup> 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10 & 12 für länglich; Hilchensfähr hat Mangel; die übrigen Güter unbesiedelt.

Au Viehhaltung haben alle Güter Mangel, nur 10 & 12 haben zur Kühehaltung Vorteil, die sind mir. k. Jagdplätze anzulegen möglich, die übrigen hat das Gut Aahof, welche etwa 24 Quadrathundert betragen würden; N<sup>o</sup> 3, 7, 9, & 11 haben wenige Quadratthundert Morgen.

◀ Ādažu draudzes novads J. K. Broces rokraktā. 1783. gads. (No LU Akadēmiskās bibliotēkas Reto rokrakstu fonda. Rokraksts: Brotze J. Chr. Livland am Ende des 18 Jh.)







◀ Ādažu muižas dzīvojamā ēka ap 20. gs. 20./30. gadiem. (No Ādažu muzeja krājuma)

rīcību bijušas lielas. Taču abiem sāncenšiem bija arī kas kopīgs – apkārtnē atradās vēl citas mazākas muižiņas, piemēram, Ilķene, kuras īpašnieki bija gana pārtikuši ļaudis, gadsimtiem ilgi saimniekojot Gaujas nozīmīgākajā pārceļšanas vietā, bet muižiņa pēc sava statusa skaitījās maza, tāpēc abi konkurenti varēja sacensties, lai liegtu tiem iespēju izteikt viedokli par apkārtnes dzīves organizēšanu.

### 1863. gada Ādažu dumpis

Krimas kara laikā 1855. gadā pēkšņi nomira Krievijas cars Nikolajs I, atstādams savu troni dēlam Aleksandram II, kurš 1861. gadā atcēla dzimtbūšanu Krievijā. Šis likums, kuru attiecināja arī uz Latgali, bija liberālāks nekā agrāk pieņemtie zemnieku brīvīšanas likumi

Kurzemē (1817) un Vidzemē (1819). Zemnieki kļuva par personiski brīviem cilvēkiem, taču zeme kopā ar viņu mājām un inventāru palika muižas īpašumā. Zemnieks zemi varēja izmantot, ja ar muižnieku tika noslēgts nomas līgums, bet muižnieki mēdza no šīs kārtības izvairīties. Arī Ādažu un Bukultu muižas īpašnieks barons Volfs nebija nekāds izņēmums. Ādažos, kur ļaudis bija vairāk skoloti, rūga neapmierinātība. 1863. gada pavasarī daudzi Ādažu zemnieki, parakstījuši lūgumrakstu, gāja pie muižkunga ar prasību noslēgt rakstiskus nomas līgumus par zemi un savām mājām. Mājām, kuras ļaudis dzīvošanai izmantojuši jau vairākās paaudzēs. Barons Vulfs zemnieku prasības ignorēja. Un tad pienāca 1863. gada 20. aprīlis – diena, kad ādažnieki visi kā viens pārtrauca pildīt muižas

➤ Ādažu muiža ap  
20. gs. 20. gadiem.  
No V. Mašnovska  
personiskā arhīva



klaušas [44, 92.–98., 102. lpp.]. Nepieredzēta uzdrīkstēšanās un rīcība šai laikmetā. Barons pie sevis izsauca muižas stārustu Jāni Kalniņu, Ādažu pagasta vecāko Jēkabu Breineru, pagasta tiesas pārstāvjus Dāvi Upīti, Mārtiņu Osi un Dāvi Neilandu [turpat, 92.–98. lpp.]. Tie atzinās, ka devuši rīkojumu pārtraukt pienākumu pildīšanu pret muižu. Aktīvākos dumpiniekus ielika cietumā, viņu ģimenes izlika no mājām. Tomēr ādažnieki kļūstu darbus neatsāka.

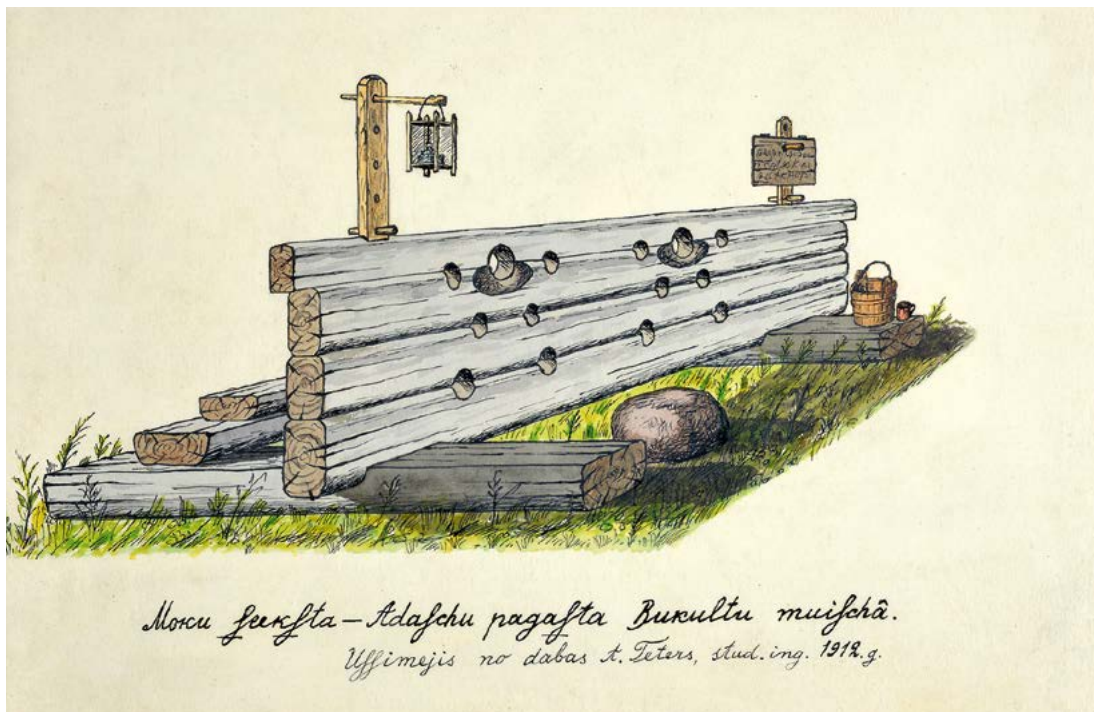
✓ “Saaicina visus, lai nāk uz muižu, ko sludināšot. Sanāk, bet 80 zaldātu no Rīgas jau priekšā. K. (nu izpostīts, bij lielākais saimnieks) pirmo vaicā: “Vaj strādāsi?” – “Ne!” Lika 60 gadus vecam vīram uzskaitīt 60. Citi nu sabīstas, – strādāšot. [...] Ja nebij ko maksāt par zaldātu

izsaukumu, kļājā. Nebij jau ko ņemt, – citam ņēma svārkus, citam jēru, un visu to muižā pārdeva uz akciona. (Tolaik, kad pie tiesas kazaks pēra, bij vainīgam jāmaksā kazakam 15 kap. par pāršanu).” (Šenbergu māmiņa. Latvijas Saule, Nr. 5–6, 01.05.1923., 53. lpp.)

Toreizējais muižas stārusts Jānis Kalniņš, Veckūļu māju saimnieka dēls un algots muižas darbinieks, līdzīgi kā citi bija kopā ar dumpiniekiem nemieros. Tieši nemieru laikā viņa ģimenē piedzima meita Amanda, kurai vēlāk vecāki deva iespēju iegūt labu izglītību, un viņa kļuva par aktīvu latviešu tautas atmodas darbinieci ne tikai Ādažos. Amanda bija vēlāk Alderos dzimušā rakstnieka un politiķa Fēliksa Cielēna māte, tuva Aspazijas draudzene.



◀ Bukultu muižas ēkas un muižas kučieris (zirgā) Dāvids Krauklis. Ap 1910.–1914. gadu. (No Dainas Kraukles personiskā arhīva)



◀ Moku sēksta Bukultu muižā atradās vēl 1912. gadā. Muižnieka pārziņā esošā pagasta tiesa pēc muižnieka rīkojuma varēja zemnieku sodīt par nepaklausību, piemēram, par koka nociršanu mežā. Miesas sodus atcēla 1904. gadā ar cara manifestu. (LNVM, VN 59999)

➤ Ādažu muižas parks  
ziemā. 20. gs. 20. gadi.  
(No Ādažu muzeja  
krājuma)



### Jaunlatviešu palīdzība

Tautas atmodas laikā liela nozīme bija laikrakstam “Pēterburgas Avīzes” kā rosinātājam, mudinātājam un politiski nacionālās domas izteicējam, lai gan tas iznāca tikai trīs gadus (1862–1865). Lai arī pamatīgi cenzēts, tomēr šis preses izdevums spēcīgi ietekmēja tautu, arī ādažniekus. Barona Volfa bailes bija lielas, jo galvenie Ādažu pagasta runasvīri iestājās ne vien par savām sasāpējušām vietējām vajadzībām, bet runāja visas tautas vārdā. Lēnām sāka mosties kopēja tautas apziņa.

Petīcijas *Labajam Ķeizaram* par muižas rīcību ādažniekiem bija palīdzējuši uzrakstīt Tērbatas Universitāti beigušie jaunlatvieši, to skaitā Kaspars Biezbārdis [44, 150.–153. lpp.]. Lai lūgumraksti neiegultos vietējo cara ierēdņu – Baltijas muižnieku – atvilktnēs, bija izdomātas viltības. Pagasta skrīveris Miķelis Freimanis,

Kasparam Biezbārdim palīdzot, bija uzrakstījis imperatoram vēstuli [turpat, 148. lpp.] un piekrita pārdrošai idejai – doties uz Pēterpili un uzrakstīto nodot pašam ķeizaram rokās! Izzinājuši, kur ķeizars dodas ikdienas pastaigā, pārdrošnieki nometušies ceļos ar aploksnē ielikto lūgumrakstu uz galvas. Esot paveicies – ķeizars lūgumu pašrocīgi paņēmis, un pārdrošība atmaksājusies – pēc laika visi Ādažu dumpī apcietinātie no cietuma izlaisti. Dažus gadus vēlāk viens no lielākajiem guberņas laikrakstiem lasītājiem vēstīja par bijušā dumpinieka Miķeļa Freimaņa sabiedriskajām aktivitātēm:

! “.. šis vīrs ir daudz cietis, un visādi mākuļi pār viņa galvu vilkušies, tomēr viņš stāv stipris kā ozols Ādažu druvā, un, kurš viņu pazīst, tas ar godbijāšanu savu cepuri priekš tā paceļ.” (Iekšzemes ziņas. Balss, Nr. 22., 16.12.1878.)



◀ Remberģes muižas dzīvojamā ēka 1928. gada ziemā. (No VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra arhīva)

Tiek pieminēta viņa rosība pretēji Ādažu draudzes mācītāja pasivitātei, jo M. Freimanis izveidoja un vadīja Ādažu dziedoņu pulciņu. Tautiskā atmoda ritēja pilnā sparā, dziedoņu pulciņš pārtapa par kori, un 1880. gadā Ādažu koris “Līga” ar diriģentu Miķeli Brīvieti bija starp 70 koriem Otrajos vispārējos latviešu dziedāšanas svētkos.

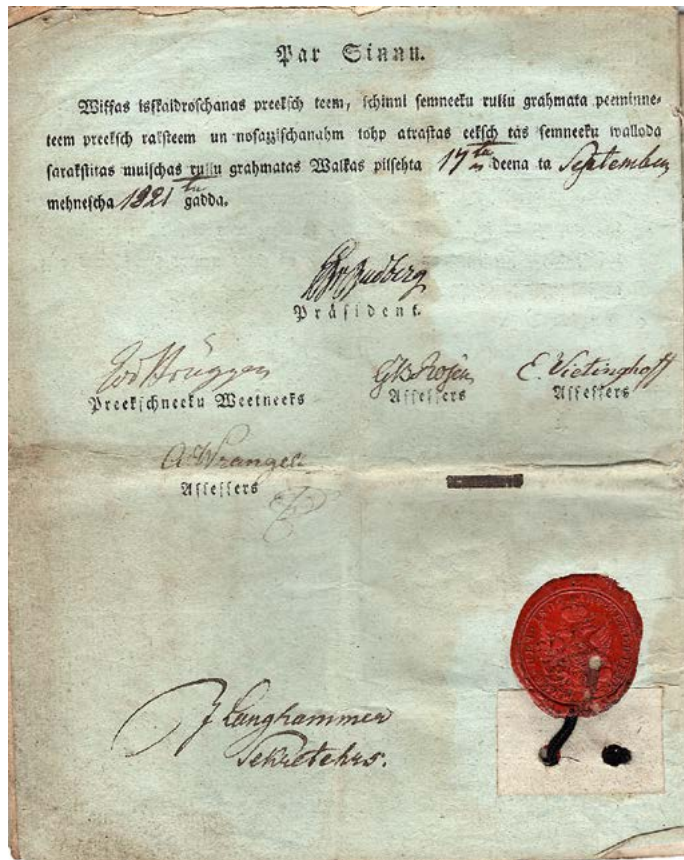
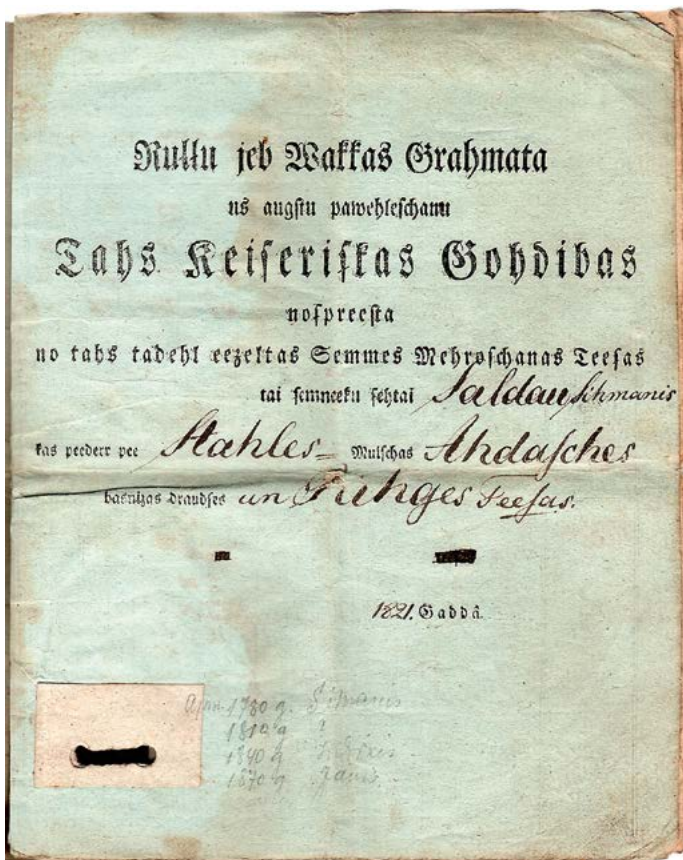
Politiski un sabiedriski aktīvi Ādažu zemnieki sagaidīja arī gadsimtu miju, piedalījās arī 1905. gada notikumos.

1909. gadā par Ādažu muižas īpašniekiem kļuva baronu Kampenhauzenu dzimta. Barona Arista Baltazara dēls Kampenhauzens 1920. gadā gan dzīvojis Rīgā, Antonijas ielā 5–7, pēc tam ilgu laiku viņa ģimene dzīvoja Rīgā, Ķeizardārza ielā 5–23. Ādažu muižā ģimene neuzturējās, iespējams, reizēm apmeklēja to vasaras sezonā uz brīdi.

## Citas muižas

### Remberģes muiža

Remberģi (*Ringenberg*) no 1566. gada piederējuši Rīgas rātskungam Gerhardam Ringenbergam (*Gerhard von Ringenberg*) [20, 12. lpp.]. No viņa uzvārda arī cēlies un līdz mūsdienām saglabājies muižas latviskotais nosaukums. Blakus Remberģu muižai poļu karaļa Stefana Batorija laikos Rīgas namsaimnieks Hermanis Vesterote uzcēla savu muižiņu, kas arī ilgu laiku saglabāja viņa vārdu. Iesākumā te bijušas vien trīs zemnieku sētas, līdz 1596. gadā īpašnieks piepircis klāt vēl četras mājas. Vēlāk Vesterote nonāca Hilhenu ģimenes rokās (1596–1731). Vesterotes muiža zināma arī ar Langenberges (*Langenbergen*) jeb Garkalnes vārdu (vācu valodā “lang” – ‘garš’). Iespējams, vārds cēlies no garajām, smilšainajām



▲ Zaldavu māju saimniekam izsniegts 1821. gada Štāles muižas dokuments par klaušām un nodevām. (No autores personiskā arhīva)

kāpu grēdām, kas atradušās Garkalnes ziemeļu pusē.

1755. gadā par 11 000 dālderiem Remberģes un Vesterotes muižu īpašumā ieguva grāfs Andreass Manteifels [48, 512., 694. lpp.].

1921. gadā zemes reformas laikā Centrālā zemes komisija konstatēja, ka Remberģu muižā pirms Pirmā pasaules kara darbojies alus brūzis un dzirnavas. Muižas īpašnieks – grāfs Ernests Manteifelis. Ēkas kara laikā stipri cietušas no krievu karaspēka apšaudes – alus brūzis saspriecināts, mūra klētis izdedzinātas, koka kunga māja – ļoti veca un sliktā stāvoklī. No 337,3 ha zemes tika atdalīti 26 gabali jaunsaimniecībām.

Remberģes muižai piederējušas Bakšu mežsarga mājas, Inkuļi, Miemi, Garkalnes krogs, Ādažu draudzes zeme ar Garkalnes baznīcu un kapiem, Garkalnes skola, Balceru mājas, Arča mežsarga māja, Krievupes mežsarga māja, Jaun-Kūlas, Vec-Kūlas, Pīšļi, Štāles krogs, Kauča krogs, koku kraujamais laukums pie Remberģu tilta jeb Tāpelplacis u. c. [45, 1439. l., 3.–132. lp.]

### Štāles muiža (Stahlenhoff)

Gustavs Ādolfs sākotnēji šo zemi kopā ar Carnikavu izlēņoja Paulam fon Vulfenam (Wulffen). Muiža atradās Gaujas labajā krastā

un savu nosaukumu ieguva ap 1662. gadu, kad to nopirka Jēkabs Štāls (*Jacob Stahl*). Muižai bija četri pagasti (sētas), un vienu no tiem sauca *Hintz*, tajā vēlāk izveidojās Hincenberga muiža (*Hinzenberg*) [39, 611. lpp.], tagadējais Inčukalns. Pēc muižu redukcijas 1738. gadā Štāle nonāca baroneses fon Mengdenas īpašumā, bet no 1807. gada līdz 1920. gadam tā piederēja grāfa Manteifeļa (*Manteuffel*) ģimenei. [23, 30. lpp.] Štāles muižai piederošajās Zaldavu (*Sal-dau*) mājās 19. gs. dzīvoja Jānis Bērziņš, kura dzimta 1604. gadā bija ienākusi no Pērnavas. Un tikai 19. gs. pašās beigās ar

muižas īpašnieku Ernestu Manteifeli tika parakstīts Zaldavu māju izpirkuma līgums par 4500,00 rubļiem krievu cara naudā. [46]

### **Kluses muiža (*Klus*)**

Kluses muiža atradās 1,5 km attālumā no Alderu muižas (*Hollershof*) un aizņēmusi vien 33 ha zemes. 1591. gadā Sigismunds III muižiņu līdz 1682. gadam piešķir rātskungam Kaparam Bergam (*Caspar Berge*), kam pieder arī Berģu muiža (1580–1682). Redukcijā Kluses muiža tika atņemta [39, 289. lpp.]. Vēlākos gados muižas ēka tur vairs nav bijusi, ar *Klus* apzīmēta tukša vieta [23, 31. lpp.]



# ILĶENE

Dažādos vēstures periodos Ādažiem cauri vijušies ceļi, kam savulaik bijusi nozīmīga politiska, militāra vai saimnieciska nozīme. Jau pirms vācu krustnešu ienākšanas šeit dzīvojušās baltu un lībiešu ciltis bija radījušas tirdznieciskos ceļus ar Igauniju, Pleskavas, Novgorodas un Polockas zemēm. Gaujai pāri tikt varēja vairākās vietās, taču viena no pārceļtuvēm nozīmīgā tranzīceļa apkalpošanai bijusi sevišķi svarīga – Ilķenes pārceļtuve (*Hilschensfähre*).

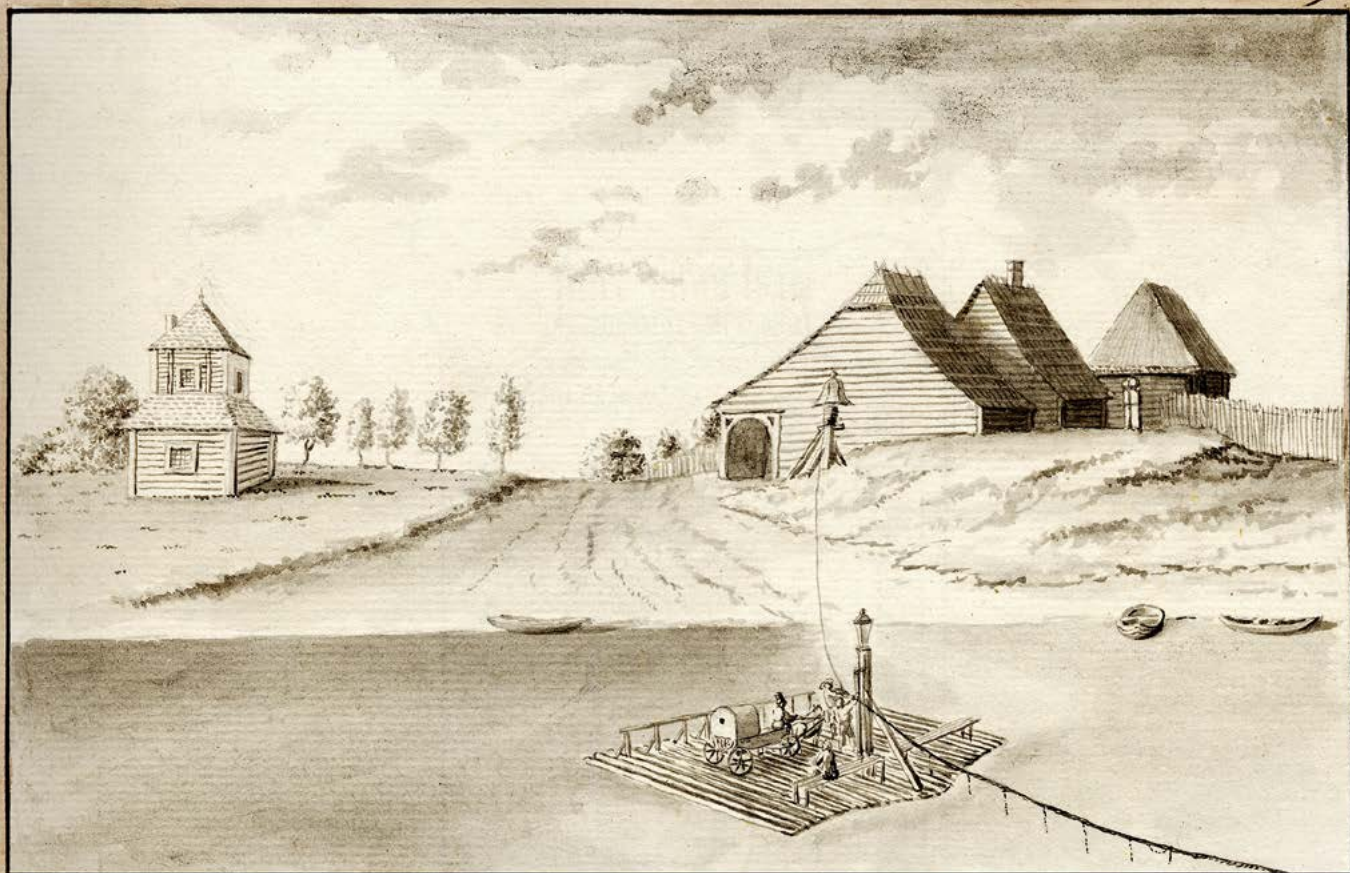
## Pārceļtuve

Gaujas pārceļtuve (pie tagadējām Āņu mājām) nosaukumu Ilķene ieguva 16. gadsimta beigās, un tā ilgi nodrošināja ceļinieku nokļūšanu uz Straupi, Cēsīm, Valmieru, Alūksni, Tallinu, Stokholmu, Narvu, Tērbatu, Pēterburgu un citām vietām. Indriķa hronika stāsta par Rīgas vāciešiem, kuri 1211. gada vasarā kopā ar Daugavas līviem zirgos nonākuši pie Gaujas, lai pārietu to kādā viņiem zināmā vietā (*die Fähre uber die Aa*) un, nakti jānot, rītausmā sasniegtu Kaupo pili. Vēstures pētnieki pieņem, ka hronikā minētā Gaujas pārceļtuve visdrīzāk bijusi pie tagadējās Ilķenes, ņemot vērā faktu, ka vēsturiskie ceļi pamatvilcienos palikuši nemainīgi. Attālums no Ilķenes līdz Turaidai ir ap 30 km, to jāšus viegli varētu sasniegt vienā vasaras naktī. [47, 74. lpp.]

## Ramma prāmis (*Ramen-Fähr*)

Pirms saimnieciski nozīmīgā Gaujas šķērsošanas vieta ieguva Ilķenes pārceļtuves vārdu, 1463. gadā Rīgas domkapituls to izlēņoja kādam Matiasam Rammam, un turpat 133 gadus pārceļtūvi dēvēja par Ramma prāmi. [31, 173. lpp.]

1596. gadā (pēc citām ziņām 1599. gadā) M. Ramma pēcnācējs Johans Ramms savu muižiņu kopā ar pārceļtūvi, četrām labām zemnieku saimniecībām un tā saukto vienkāji (dokumentos tā apzīmēja cilvēku, kurš klausās pildīja bez zirga) pārdeva valsts sekretāram un Rīgas rātes sindikam (juridiskajam konsultantam) un publicistam Dāvidam Hilhenam (1561–1610). Pēc jaunā īpašnieka vārda bijušo Ramma pārceļtūvi, latviskojot uzvārdu Hilhens (*Hilchen*), turpmāk sāka dēvēt par Ilķeni.



## Dāvids Hilhens – jaunais Iļķenes īpašnieks

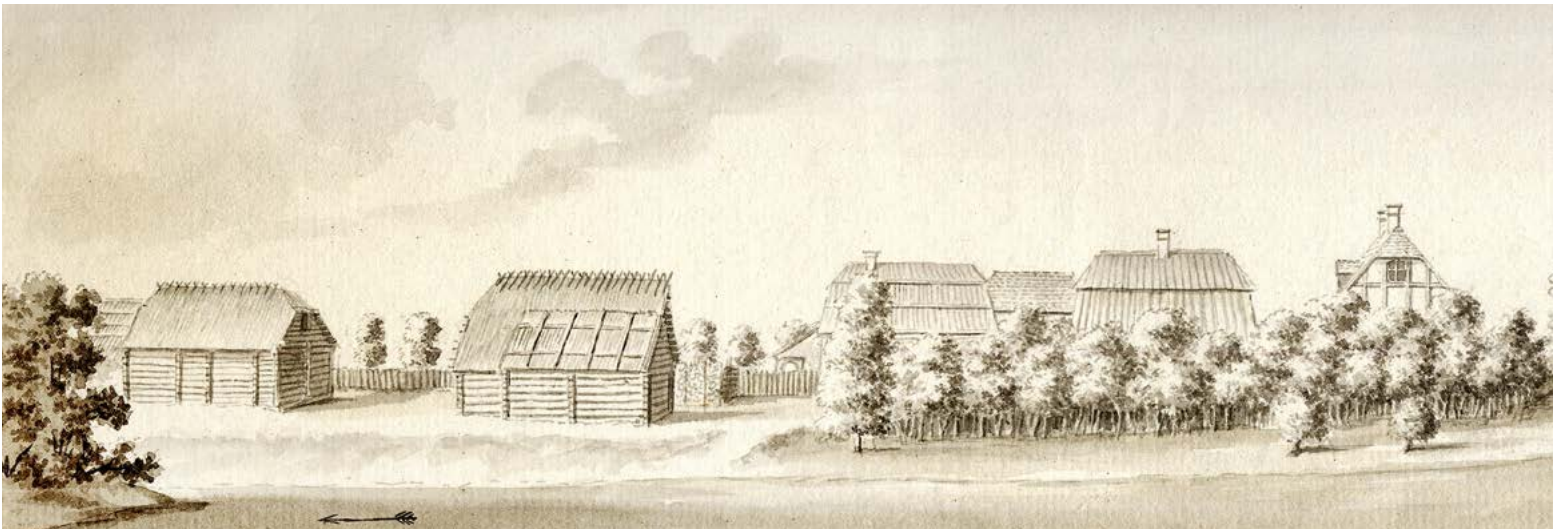
16. gadsimts Eiropas vēsturē bija visai traģisks laikmets, taču arī ar cerībām par labāku nākotni. Eiropā bija nostiprinājies jauns pasaules uzskats – humānisms. Humānistu idejas ļoti atšķīrās no līdzšinējām sabiedrībā valdošajām viduslaiku dogmām. Jaunās idejas pauda iecietību pret citu uzskatiem, arī parāžām un ticību. Tolaik Rīga bija rosīga tirdzniecības pilsēta un viena no pirmajām pieņēma luterticību. Lutera sekotāji sarīkoja svētbilžu

grautiņus baznīcās un klosteros, bet šis laiks bija arī sākums Rīgas bibliotēkas – *Bibliotheca Rigensis* – dibināšanai.

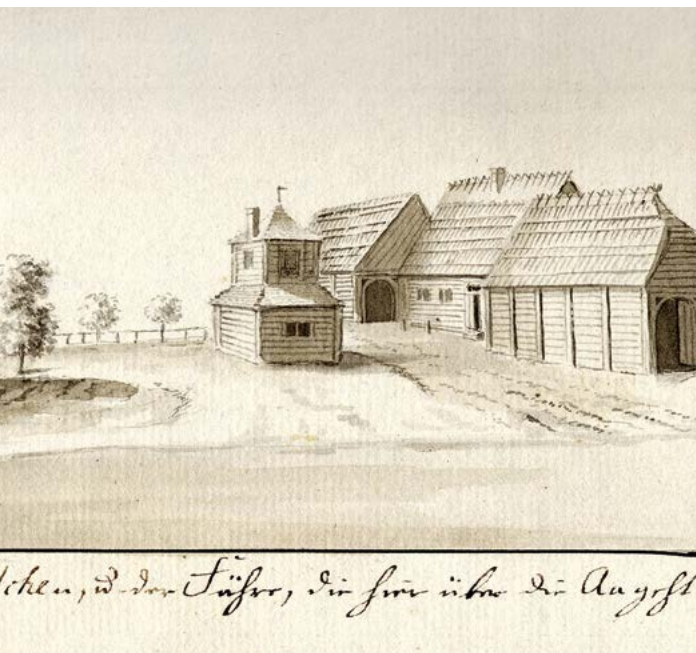
Humānisms Rīgu sasniedza 16. gs. beigās, spilgti tas izpaudās poļu laikos, un te centrālā figūra bija Dāvids Hilhens, ļoti pretrunīga, pat avantūristiska personība. Pēc D. Hilhena uzaicinājuma 1588. gadā Nikolajs Mollīns pārcēla savu grāmatu spiestuvi no Holandes uz Rīgu. D. Hilhens bērnu aizgādībai nodibināja pirmo Rīgas bāriņu tiesu un reformēja Rīgas Domskolū. Privātajā dzīvē viņš bija Rīgas birģermeistara Franča Nienstedes znots, kas,

▲ Iļķenes pārceltuve 1795. gadā. (No J. K. Broces krājuma "Monumente..." LU Akadēmiskajā bibliotēkā)

Ueberfahrt der Aa bey Miltchensfähr.



Man sieht hier die Hölzer, Häuser des Gutes Miltchensfähr, wie von dem bekannten Secret. David Hill  
im Namen sat; der Ort liegt bey der Ueberfahrt of Tomo V. 109



iespējams, arī nebija mazsvarīgi, īstenojot iecerētos projektus. [50, 296.–303. lpp.]

Arī Rīgā humānisma strāva pamatā bija vāciski protestantiska, taču Hilhena personā tā iegāja tālu ejošos kompromisos ar Poliju, bija kosmopolitiskāk orientēta un ne pārāk krasā opozīcijā pret katolicismu.

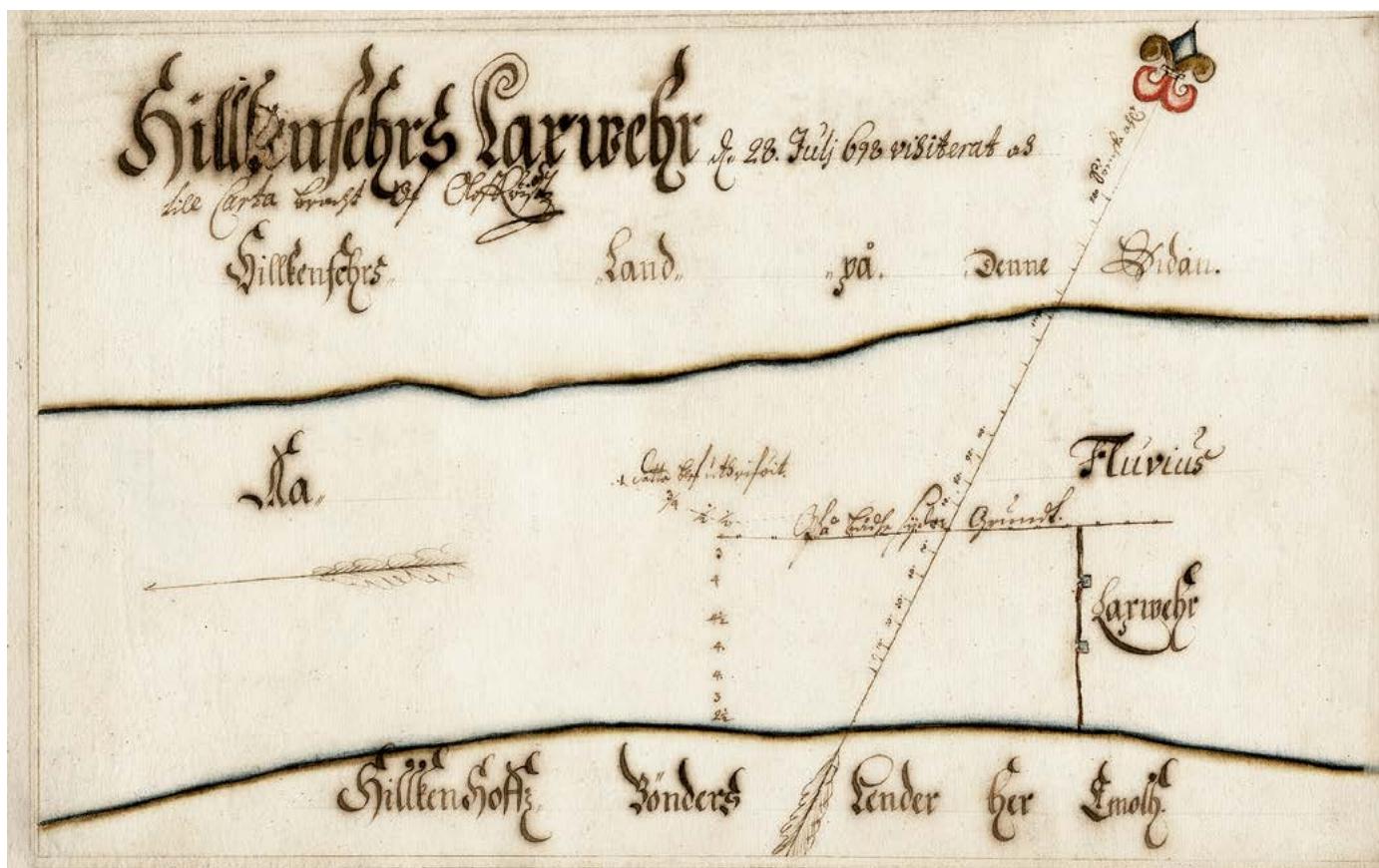
Hilhens bija poļu augstmaņa un zinātņu mecenāta kanclera Zamoiska uzticības persona, viņš piedalījās Zamoiska akadēmijas (pie Ļubļinas) idejiskā izveidē un beidza savu mūžu Polijā, neatgriezies Rīgā. [49]

Diemžēl Rīgas humānisti visai nicinoši izturējās pret zemniekiem, latviešiem un lībiešiem, kas izrietēja no humānistu pārspīlētā antīkās senatnes slavinājuma, kur vergus arī neuzlūkoja īsteni par cilvēkiem. Un tieši Iļķenes īpašnieks Dāvids Hilhens bija tas, kurš Vidzemē, pārnesis seno romiešu tiesības uz Livonijas īstenību, juridiski nostādīja latviešu zemniekus par vergiem. Pēc postošajiem Livonijas kariem un epidēmijām vietējie muižnieki laupīja pēdējās zemnieku brīvības paliekas, pierakstīja viņus muižai, atņēma jebkuras cilvēktiesības. Šajā laikmetā tapa Sigismunda Augusta privilēģijas un arī Hilhena kodekss (1599). Tie bija tumši laiki latviešiem. [Turpat]

Poļu–zviedru kara laikā Iļķenes īpašnieks tika ierauts politiskās intrigās un apsūdzēts valsts nodevībā; viņam piesprieda nāvessodu, atņēma īpašumus un nodedzināja arī Iļķenes muižu. Paspējis aizbēgt no saviem nelabvēļiem, D. Hilhens iestājās Polijas–Lietuvas karaspēkā un kopā ar draugiem piedalījās kaujās pret zviedriem. [Turpat, 298. lpp.] Iļķenes saimnieku Dāvidu Hilhenu rehabilitēja 1609. gadā, viņam atdeva visus īpašumus un atjaunoja amatus. Poļu–zviedru kara laikā karaspēka vajadzībām pie Iļķenes pār Gauju tika uzcelts īpašs pontona tilts. [31, 165. lpp.] Vēlāk tiltu atkal nojauc un pārceltuve turpināja darboties kā agrāk.

◀ Pārceltuve pie Iļķenes 1795. gadā (fragments). (No J. K. Broces krājuma "Monumente..." LU Akadēmiskajā bibliotēkā)

◀ Iļķenes muiža. (No J. K. Broces krājuma "Monumente..." LU Akadēmiskajā bibliotēkā)



▲ Sens zviedru laika plāns. 1698. gads. Lašu būri zivju ķeršanai pie Iļķenes. (LVVA, 7404. f., 1. apr., 1844. l.)

Juridiskās lietas labi pārzinādams, Dāvids Hilhens vēl savas dzīves laikā panāca, ka Iļķenes pārceltuve no katra, kurš vēlēsies tikt Gaujai pāri šai vietā, Hilhenu ģimenei uz visiem laikiem dos ienākumus.

Pārceltuve ģimenei piederēja līdz 1760. gadam, kad viens no Dāvida pēcnācējiem, leitnants Jēkabs Johans fon Hilhens, īpašumu novēlēja savai sievai Kristīnei Elizabetei – dzimušai fon Rihterei. Pēc viņas nāves Iļķene pārgāja Rihteru ģimenes īpašumā.

Zviedru revīzijas materiāli (1674. gada vizitācijas protokols) rāda, ka Ādažu filiāles baznīcu Garkalnē ir uzcēluši Dāvida Hilhena pēcteči

brāļi fon Hilhēni par savu naudu. Tā ir no koka, ar mazu zvanu tornīti un dakstiņu jumtu; žoga nav. [38, 7. l., 333. lp.]

### Broce Iļķenē

18. gadsimta apgaismības laikmets Eiropā atstāja ietekmi uz ikvienu dzīves jomu. Izglītotajās sabiedrības aprindās populāra kļuva vēstures ziņu apkopošana un senu hroniku pārrakstīšana. Šai laikā Rīgā ieradās baltvācu vēsturnieks un pedagogs Johans Kristofs Broce (1742–1823), spilgts apgaismības laikmeta pārstāvis, kurš ar

apbrīnojamu precizitāti sāka dokumentēt sava laika sabiedrību un sadzīvi. Zīmējumiem – cilvēkiem, celtnēm, tehniskiem jaunievedumiem u. c. – viņš pievienoja rakstītus paskaidrojumus. Arī Iļķenes pārceltuve pētniekam bija šķitusi gana nozīmīga, un ar lielu precizitāti tapušie Iļķenes pārceltnes skati ir kļuvuši par nozīmīgu vēstures liecību. [51]

J. K. Broces zīmētais Iļķenes prāmis sastāvēja no kopā savienotu baļķu plostā, kuru seklā ūdenī stūma uz priekšu ar kārti. Kur ūdens bija dziļāks un straujāks, prāmi pārvilka ar tauvas palīdzību, kas tika nostiprināta abos krastos. Tauva stiepās no baļķa, kas uzstatīts uz plostā, lai neļautu upes straumei plostu aizraut. Plostu velkot, tauvu kustināja divi cilvēki. Laterna un soli uz prāmja bija ierīkoti ļaužu ērtībām, tādu citiem prāmjiem Vidzemē nemaz nebija.

Iepriekšējā īpašnieka D. Hilhena laika prāmis 17. gadsimtā bija citas konstrukcijas pārceltuve – divas tauvas abos krastos bija piestiprinātas pie lielām spolēm, tās griežot, plostu pārvilka uz otru krastu. To dēvēja par gliemeža konstrukciju. [31, 176.–177. lpp.; 48]

Cik bija jāmaksā Iļķenē par upei pāri tikšanu? 16. gs. beigās par nevācieti ar vienu zirgu – 6 graši, bet par vācieti ar vienu zirgu – 9 graši, par vācieti ar diviem zirgiem – 24 graši [33, 147. l., 3. lpp.].

Dāvida Hilhena vārdu saglabājusi arī agrākā Iļķensala jeb Rutku sala Daugavā (dzimtīpašumā piešķirta 1593. gadā).

## Karaliskās pasta stacijas

Vidzemei esot Zviedrijas valsts sastāvā, 1639. gadā cauri Ādažiem kursēja karaliskā pasta satiksme starp Rīgu un Tērbatu [52]. Pasta sakari bija regulāri, kurjeri pārvietojās saskaņā ar noteiktu grafiku. 2,5 jūdzes no Rīgas bija

pasta ceļa stacija Nr. 1 – Sarga krogs Ādažos, bet pie Iļķenes – karaliskā pasta stacija Nr. 2. (*Hilhensfahre*) ar krogu [53; 54, 172. lpp.] un zirgu maiņas vietu, kā arī iespēju ceļotājiem pārnakšņot.

Pēc Ziemeļu kara Vidzemes posts iekļāvās Krievijas sakaru organizācijā. Ādažu teritoriju, kas atradās aktīvā karaspēka koncentrācijas zonā, pamatīgi izpostīja – abas zviedru laikā ierīkotās pasta stacijas un krogi tika nodedzināti. Turklāt plosījās mēris. Statistika rāda, ka no Ādažu muižas zemniekiem dzīvi palikuši vien 177 (miruši 604), bet no Iļķenes muižas dzīvi tikai deviņi (miruši 55) [55, 111. lpp.]. Lai mēra sērga neizplatītos austrumu virzienā, uz Pēterburgas ceļa Rīgas apkaimē tika ierīkoti speciāli posteņi, kur sardzes karavīri plēsa vaļā pasta kurjeru vestās vēstules, 2–3 stundas vēdināja, tad kvēpināja paegļu dūmos, tikai tad ar citu kurjeru bija ļauts tās sūtīt tālāk. [40, 170. lpp.] Ādažu krogs un Iļķene, divas no piecpadsmit Vidzemes pasta stacijām, savu darbu varēja atsākt vien 1712. gadā [56, 22. lpp.]. Rīgas–Tērbatas–St. Pēterburgas ceļa pirmā stacija Ādaži atradās 11 verstis no Rīgas, no Ādažiem līdz Iļķenei bija 15 verstis, no Iļķenes līdz Enģelrātei – 19 verstis (viena versts – 1066,781 metri) utt. [57, 4. apr., 208. 1.] Zviedru laikiem aizejot, abas pasta stacijas – Ādaži un Iļķene – atradās uz nozīmīgā pasta ceļa Rīga–St. Pēterburga.

1713. gada martā pa Lielo Vidzemes pasta ceļu, atgriežoties no ārzemēm, brauca cars Pēteris I. Kā apliecina ieraksti viņa ceļojuma žurnālā, cars ar svītu apstājās pie Iļķenes prāmja, lai šķērsotu savā ceļā Gauju. Pasta staciju tīkls pie Rīgas–St. Pēterburgas ceļa palika nemainīgs visu 18. gadsimtu un darbojās arī vēl 19. gs. pirmajā pusē. [57, 2. apr., 264. 1.]

1843. gadā tika izstrādāts jauns projekts Iļķenes zirgu pasta stacijas ēkai. Uzbūvēja jaunu pasta

stacijas dzīvojamo māju, kurā bija paredzētas vairākas istabas pasažieriem, pasta komisāra dzīvoklis un dienesta telpas. Pie stacijas iekārtoja lielus zirgu staļļus un aplokus, jo vienlaikus te bija jāuzturas 50–70 maiņas zirgiem. Kompleksam piederēja prāvs skaits visdažādāko saimniecības ēku: klēts, ratnīca, pirts, pagrabs, smēde, siena šķūnis, bija arī noliktavas ratu glabāšanai un izveidoti sakņu dārzi, kur izaudzēt visu nepieciešamo ceļotāju ēdināšanai. [57, 3. apr., 698. l.]

Iļķenes pasta stacija bija arī viena no Draudžu pasta institūta sastāvdaļām. Tas nozīmēja, ka Iļķenes pasta stacija apkalpoja arī kaimiņu Allažu draudzi, kā arī nodrošināja pasta saiņu (preses izdevumu, vēstuļu u. c. sūtījumu) nogādāšanu uz Mālpils, Nītaures un Zaubes draudzēm un no tām. Uz katra sūtījuma Iļķenes pasta komisārs uzspieda zīmogu ar savas

stacijas nosaukumu – Iļķene. Šāds Draudžu pasta institūts bija attīstīts tikai Vidzemes guberņā, un tas pamatojams ar te dzīvojošās sabiedrības augstāku izglītības un kultūras līmeni. Krievijas iekšzemes guberņās šāda institūcija nedarbojās. [58]

## Iļķenes muižas pārvērtības

Vidzemes vēsturē ir tikai dažas muižas, kas ļoti īsā laikā tikušas pārdotas vairākkārt. Pirmo vietu starp tām ieņem Iļķenes muiža Ādažu draudzē, raksta žurnāls “Economists” 1921. gada 16. numurā. Tā četrus gadus laikā pārdota četras reizes un katru reizi ar pieaugošu cenu: 1909. gadā – par 40 tūkstošiem rubļu, bet 1913. gadā (ceturto reizi) tā pārdota par 114 tūkstošiem rubļu.

➤ Aktieru arodbiedrības “Talia” “pils” Iļķenē. Uz kādreizējās muižas parādes ieejas kāpnēm Latvijas Tuberkulozes apkarošanas biedrības valdes priekšsēdētāja E. Klaustiņa kundze un ēkas arhitekts R. Veidemanis. 1927. gads. (KFFDA A84-059)



Pēc Pirmā pasaules kara Iļķenes skaisto parku un apkārtni atpūtai bija iecienījuši Rīgas aktieri. Tiem 1923. gadā piederēja 15 ha Iļķenes muižas zemes, un tolaik populārais aktieris un režisors Alfreds Amtmanis-Briedītis, kurš bija 1919. gadā dibinātās Latvijas Aktieru aroda savienības vadītājs, 1923. gada 13. decembrī lūdza Zemes komisijai (valstī tolaik tika veikta zemes reforma) saglabāt iespēju aktieriem turpināt izmantot muižas teritoriju atpūtai: “Mēs, aktieri, vēlamies šo vietu pārvērst par aktieru sanatoriju, bet muižas [Iļķenes] centrs ir tik niecīgs, ka te neko vairāk sadalīt nav iespējams – tiks atgriezti skaistie strautiņi no muižas dīķiem.” [45, 1350. l., 57. lp.] Iļķenes muižu pārdēvēja par Aktieru arodbiedrības “Talia” pili, un turpmākajos četros gados (no 1923. līdz 1927. g.) jaunie saimnieki te iekopa ābeļdārzu un izveidoja nelielu saimniecību.

## Bērnu sanatorija “Gauja”

1927. gadā Iļķenes muižu – aktieru pili “Talia” – nopirka Latvijas Tuberkulozes apkarošanas biedrība. Tika izveidota sanatorija, kas domāta tiem slimniekiem, kas jau izveseļojušies, bet vēl nav spējīgi stāties smagā darbā. Uzņemt varēja ap 100 cilvēku, lielākoties trūcīgos. Dārzs bija aizaudzis, un ēkas nolaistas, bet apņēmīgais personāls, valsts pabalstu atbalstīts, saveda kārtībā telpas, aktieru izveidoto dārzu, atjaunoja siltumnīcas.

1930. gadā Iļķene kļuva par bērnu sanatoriju [59, 124. lp.]. Cauru gadu, arī ziemas mēnešos, telpās varēja uzturēties 100, bet 1939. gadā jau 120 bērnu.

“Saule, ūdens un gais – lūk, faktori, kas tik nepieciešami novājināto organismu atspirgšanai. Un visi tie šeit – Gaujas



◀ Saimniecības ēka, siltumnīca un iekoptie sakņu dārzi aktieru arodbiedrības “Talia” atpūtas namā, bij. Iļķenes muižā. 1927. gads. (KFFDA, A84-061)



➤ Veselības  
veicināšanas biedrības  
sanatorija "Gauja" Iļķenē.  
1938. gada jūnijā (LNVN,  
KF 3322:14)



malā – sanatorijas iemītniekiem ērti pieejami un pieredzējušas ārstes speciālistes uzraudzībā izmantojami. Sanatoriju pārzin un lietpratīgi vada Dr. M. Siliņ kundze. [...] Pašu apsaimniekošanā .. plašs augļu un sakņu dārzs, apm. 10 pūrv. Visus pavasara zaļumus un sakņaugus galdam ražo uz vietas. Milzīgās gurķu un tomātu plantācijas. Improvizētā siltumnīcā šie stādi jau redzami nogatavojušies.” (Dažas stundas Gaujas sanatorijā. Pēdējā Brīdī, Nr. 138, 22.06.1930, 22., 5. lpp.)

Apkārtnes priežu mežs un meža smilšainā augsne, kas ātri uzsūca lietusūdeni, neveidoja lielu gaisa mitrumu, un tas labi ietekmēja ar plaušu slimībām sirgstošos bērnus.

Pēc Pirmā pasaules kara dzīves apstākļi Latvijā bija tik smagi, ka saslimstība ar tuberkulozi bija ļoti liela. Slimība ir bīstama, un medikamenti tuberkulozes ārstēšanai toreiz vēl nebija atklāti. Sanatorijas “Gauja” īpašniece – Veselības veicināšanas biedrība, kuru vadīja prof. Dr. med. Pauls Stradiņš [80], – Iļķenē palīdzēja daudziem bērniem uzlabot veselību.



◀ Sanatorija "Gauja" Iļķenē bija viena no trim Latvijas sanatorijām bērnu tuberkulozes ārstēšanai cauru gadu, arī ziemas mēnešos. Personāls un mazie pacienti – silti saģērbti uz ēkas trepēm ap 1930. gadu. (LNVM, KF 2763)

✓ Pārceltuve pie sanatorijas "Gauja" Iļķenē. Ap 1930. gadu. (No LNDB kolekcijas "Zudusī Latvija", 0901-79-01)



# LAUKU KROGI ĀDAŽOS

Līdz 20. gadsimtam krogs nozīmēja ko vairāk nekā tikai ceļotāju apstāšanās vietu. Krogi bija pirmās sabiedriskās celtnes laukos, apkārtnes ļaužu satikšanās vieta gan ikdienā, gan svētkos. Krogos tika rīkotas sapulces, slēgti līkopi, lustīgi dancots un spēlēts teātris, tā bija iespēja no garāmbraucošajiem ceļotājiem uzzināt jaunumus par to, kas notiek pasaulē.

Senākais lauku krogs Vidzemē 1262. gadā atradies Ādažos – šaurajā vietā Bukultos pie sprunguldambja. Ap 1545. gadu tai pašā stratēģiski nozīmīgajā šaurajā vietā darbojies Abgunstes krogs (*Krogstelle Abgunst*), kur kroģēšanas tiesības ordeņa mestrs piešķīris kādam Hermanim Šrīveram (*Herman Schrywer*). 1747. gadā šo kroga vietu par 14.000 dālderiem nopirka barons Oto fon Mengdens. [54, 27. lpp.]

Vēstures dokumenti liecina, ka viena un tā pati vieta kroģēšanai ceļmalā bijusi iecienīta ilgāk par 400 gadiem.

Taču arī citu ceļmalas krogu dzīve Ādažu apkaimē bijusi gana dzīvīga. Stratēģiski nozīmīgi tranzīceli, kas šķērsoja Ādažu teritoriju, vairāku gadsimtu garumā nodrošināja ievērojamu daudzumu ceļinieku pieplūdumu. Braucot uz iecerēto galapunktu, ceļā bija jāpavada

krietns laiks, un ceļotājiem bija jārod vieta, kur atpūsties.

Militārajām aktivitātēm palielinoties, poļu–zviedru kara laikā (1600–1629) svarīgāki kļuva tie ceļi, kuri stiepās dienvidu–ziemeļu virzienā. No Rīgas, šķērsojot Bukultu dambi (tiltu), viens no dienvidu–ziemeļu ceļa atzarojumiem nogriezās gar Baltezera rietumu galu, kur Gauju varēja šķērsot ar Zāmuela prāmi (*Samuel Fahr*), un gar Dūņezera un Lilastes ezera rietumu galu apmēram tagadējās Lilastes stacijas vietā savienojās ar smilšaino jūrmalas ceļu no Vecāķiem. Otrs ceļa atzars no Bukultu dambja devās taisnā virzienā uz Iļķenes pārceltuvi pāri Gaujai uz Tērbatu un Pēterburgu. [31, 137. lpp.; 60] 1638. gada zviedru dokumenti rāda astoņas ceļinieku apstāšanās vietas Ādažos – Abgunstes (*Abgunst*) krogs, Ādažu (*Neuermühlen*) krogs,

Prospekt beyrn Langenbergſchen Lunge 3 M. v. Liga



Man ſiehet hier im Jubeljah der Vertheilung der Rayalle of. Tomo IV fol 120 & V. 231

Baložu (*Buonaventura*) krogs, Bergū (*Berg-hof*) krogs, divi krogi Iļķenē un viena kroga vieta Hilhena atraitnei (*F. Holchen*) Iļķenē, viens krogs P. Vulfa atraitnei Carnikavā. [54, 172. lpp.]

Dažus gadus vēlāk, 1681.–1710. gadā, krogu skaits bijušajā Ādažu pilsnovadā bija dubultojies, kroģēšana darbojās jau 17 vietās – Ādažu (*Aahof*) krogā, Baznīcas krogā, Bergū (*Bergs*) krogā, Dragūnu krogā, Jaunā Mārtiņa krogā, Konrada krogā, Lielajā krogā pie dambja, Lielā tilta krogā, Mengdena krogā, Vecajā krogā, Iļķenes krogā, Muižas krogā, Štāles krogā, krodznieka Staperinga, krodznieka Kukaiņa, krodznieka Vārnas (*Warne*) un krodznieka Venda (*Vend*) krogā [turpat, 174. lpp.].

Ap 1894. gadu Ādažos, pēc vācbaltu valodnieka un etnogrāfa Augusta Bīlenšteina apkopotajām piezīmēm, darbojušās aptuveni 22 kroģēšanas vietas – viens otrs “simtgadnieks”, pamainījis savu nosaukumu, turpināja dzīvi, reizē neliedzot uzsākt darbošanos arī citiem: Tilta, Dambja, Baložu, Mūra, Sužu, Lielloka, Elsiņkroga,

Vadžu, Vimbu, Venču, Žagaru, Vārtu, Ķikuļu, Kauču, Pļavas, Vārnas, Dūņu, Štāles, Langenberges un Līlastes krogam ar 18 istabām. Turpmākajos gados klāt nākuši vēl divi – Rusova un Jaunštāles krogs.

1892. gada Ā. Krēgera adrese grāmata rāda baronam Kampenhauzenam piederošus četrus krogus Ādažu muižā, to skaitā Pikura kroģēto zirgu pasta stacijā, divas kroga vietas J. Daugulim piederošajos Alderos, četrus krogus grāfam Manteifelim Rembergē, trīs krogus Carnikavā un vēl pa vienam Zušu, Riekuļu (Rīkuļu), Bērziņa, Romāna, Helēnas Steinbergas, J. Vīksnes, Tetera krogam, kā arī darbojās Kārkliņa krogs zirgu pasta stacijā. [54, 168. lpp.]

### Garkalnes krogs triju ceļu krustcelēs

Garkalne 18./19. gs. mijā atradās triju ceļu sadūrā: tā sauktais Alūksnes ceļš, kas tālāk gāja caur Mālpili, Nītauri, nogriezās šeit Cēsu ceļa austrumu virzienā, rietumu virzienā pie Iļķenes nogriezās ceļš uz Valmieru un tālāk uz Tērbatu. Tāpēc pie Garkalnes jeb Langenberges kroga

▲ Skats pie Garkalnes kroga 1795. gadā. No Rīgas puses – braucēji dodas uz Iļķenes pārceltuvi. (No J. K. Broces krājuma “Monumente...” LU Akadēmiskajā bibliotēkā)



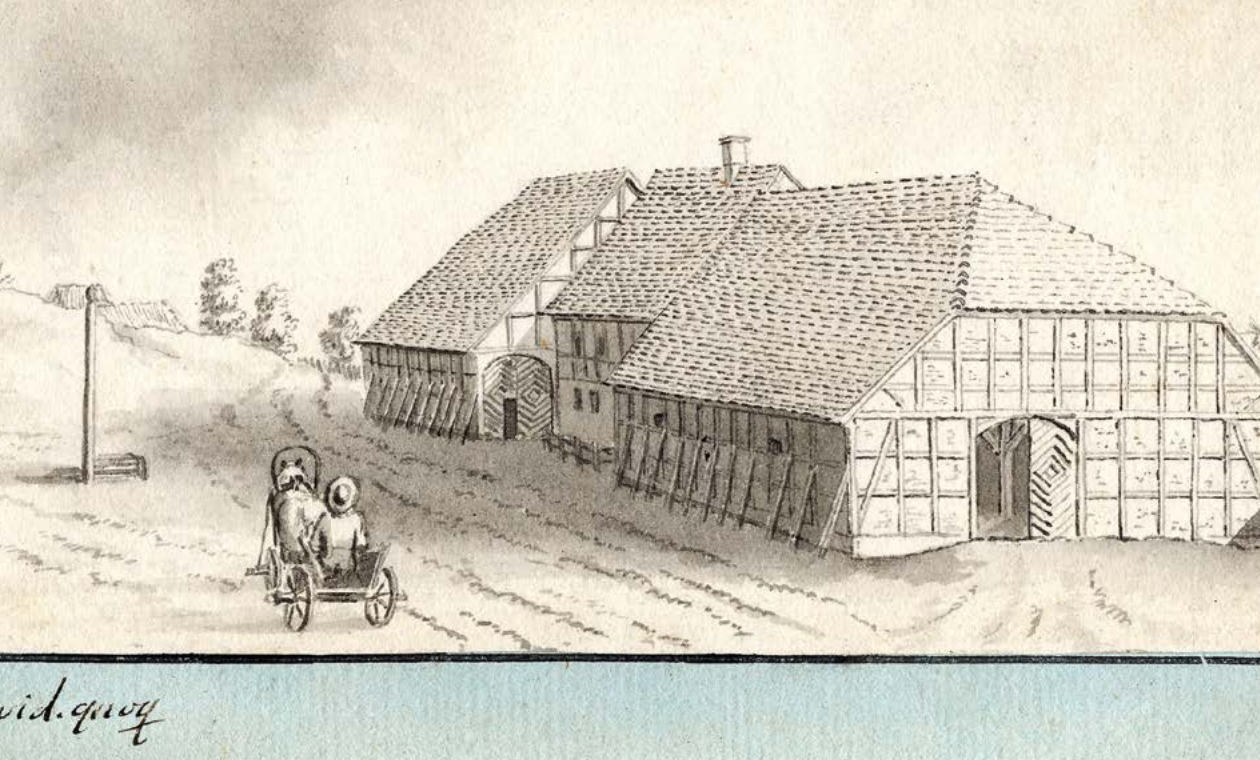
saplūda braucēji no trim ceļiem. Te varēja apstāties, lai atvilktu elpu un atpūtinātu nogurušos zirgus. 18. gadsimta beigās šī vieta ieguva viesnīcas raksturu. [61, 115. lpp.]

Zviedru laikos Garkalnē tika uzcelta pasta stacijas mūra ēka. Attīstoties tranzītelam, vecās pasta stacijas vietā uzcēla atkal jaunu, bet tās materiāli tika izmantoti Garkalnes baznīcas būvei (ap 1740. gadu).

Garkalnes kroga ēka bijusi veidota pildrežģu būves tehnikā – nesošās konstrukcijas tika veidotas no koka statņiem, un to starpsienas aizmūrētas ar māla ķieģeļiem un laukakmeņiem. Ceļiniekiem tika izbūvētas vairākas istabas, to skaitā vācu gals smalkākiem viesiem. Telpas bijušas labi uzkoptas un ziemā silti izkurinātas. Lai kungu un zemnieku zirgi nebūtu jānovieto vienuviet, bija ierīkotas divas stadulas. Garkalnes krogam ticis izbūvēts arī kārtīgs pagrabs – ar plašām velvēm visādu labumu glabāšanai. [31]

Sākotnēji Garkalnes krogs piederējis Remberģes muižai, kuras sākumi meklējami 16. gadsimta otrajā pusē, kad Rīgas rātskungs Gerhards Ringenbergs (latviskotais uzvārds – Remberģis) saņēma 10 zemnieku sētas kā dāvinājumu par pakalpojumu poļu varai un izveidoja nelielu muižiņu.

Par Garkalnes kroga celtniecību vēsturē palicis kāds interesants stāsts. Kad 1765. gadā cariene Katrīna II visai Vidzemes bruņniecībai uzdevusi gādāt par jaunu skolu celšanu zemnieku bērniem, arī Remberģes un Vesterotes īpašnieks grāfs A. Manteifels, klausot valdības priekšrakstiem, apkārtnes zemniekiem licis savest skolas būvei kokmateriālus. Carienes izdotajam rīkojumam nekādi tālāki norādījumi neesot doti, un barons nolēmis, ka no atvestajiem kokiem labāk uzcels krogu. [62, 96.–97. lpp.] Pēc laika gan muižā esot ieradušies skolu vizitatori pārlūkot Remberģes un Vesterotes zemnieku lasītprasmi. Brīnījušies, ka skola nav uzcelta,



◀ Langenberges (Garkalnes krogs) un Vesterotes kapela. 1799. gads. (No J. K. Broces krājuma "Monumente..." LU Akadēmiskajā bibliotēkā)

bet ar šo faktu samierinājušies, jo izrādījies, ka zemnieki pratuši lasīt arī bez skolas. [64] Zīmīgi, ka Vidzemes konsistorijas rīkotajās baznīcu vizitācijās komisijas locekļi bieži konstatēja, ka arvien vairāk zemnieku ne tikai labi zina baušļus un Svētos rakstus, bet spēj tos arī izskaidrot. Un vislielāko pārsteigumu sagādāja fakts: ja agrāk labākas zināšanas bija novērojamas tikai pie vīriem, tad tagad strauji pieauga to sieviešu skaits, kuras prot lasīt un arī dot skaidrojumus. [65; sk. arī nod. "Izglītība un zinātne"] Ādažu zemnieku lasītprasme apstiprina hernhūtiešu ietekmi uz situāciju zemnieku izglītībā. Kad 18. gs. beigās izcilais vēstures pētnieks un etnogrāfs Johans Kristofs Broce apceļoja

Rīgas apkārtni, viņš zināmu laiku pavadīja arī Garkalnē un savos zīmējumos un aprakstos iemūžināja Garkalnes krogu un kapelu. 19. gadsimta sākumā cauri Garkalnei pa Rīgas–Tērbatas–Pēterburgas ceļu virzījās zirgu diližansi ar pasažieriem. Te valdīja rosīga dzīve līdz laikam, kad 1899. gada 22. jūlijā sāka darboties Rīgas–Pleskavas dzelzceļš. Dzelzceļš šķērsoja tās pašas apdzīvotās vietas, ko agrāk Rīgas–Pēterburgas zirgu pasta ceļš. Šoseja, dzelzceļš, arī tādi jauninājumi kā telegrāfs un telefons ļaudīm atnesa jaunu laikmetu. Un Garkalnes kroga nozīme mazinājās. Ēkas centrālā daļa ir saglabājusies, un šodien tā ir pārbūvēta un apdzīvota ģimenes māja.

# BAZNĪCAS

Nemitīgie kari Latvijas teritorijā postīja visu – gan iedzīvotāju mītnes, gan baznīcu būves. Iestājoties mierīgākiem laikiem, ļaudis ēkas atkal atjaunoja, un tā gadsimtiem ilgi – no reizes uz reizi.

Pirmā Ādažu baznīcas ēka sākotnēji atradusies pils miestā, vien kādus 800 soļus no mūra pils [25, 160. lpp.]. 1298. gadā pie Ādažu pils sienām Pāvila dienā notikusi kauja, un par godu tai tā nosaukta par Pētera–Pāvila baznīcu [23, 12. lpp.]. Tagad Ādažu baznīca atrodas citā vietā.

Līdz ar zviedru laiku atnākšanu Vidzemē (1561–1721) katoļticību nomainīja luterisms. 1621. gada 15. septembrī, kad zviedri iekaroja Rīgu pēc pusotra mēneša ilga aplenkuma, karalis Gustavs Ādolfs svinīgi iejāja pa pilsētas vārtiem, un Rīga kļuva par Zviedrijas lielāko pilsētu pēc iedzīvotāju skaita. Ādažu baznīca, karotāju nopostīta, 1624. gadā tika atkal uzcelta vecajā vietā. Pie pastorāta mācītājam bija iekārtots dārziņš, bet pašas mājas nav bijis. [86] Sv. Pētera vārdā nosauktā baznīca ģeogrāfiski atradusies līdzās Ādažu dambim (*Neuer-mühlsche Damm*).

1630. gadā par lauku mācītāju Zviedru Vidzemes luterāņu baznīcas dienestā pieņēma Frīdrihu Mēniusu (*Fridericus Menius*). Viņu norīkoja darbā četrās apkārtnes baznīcās, arī Ādažos [28, 7. lpp.]. Frīdrihs Mēnius, dzimis Pomerānijā, bija tiesībszinātnieks un vēsturnieks. Viņš 1632. gadā pirmais publicējis tautasdziesmu latviešu valodā drukātā materiālā. Mēnius ilgi Ādažos nekalpoja, jo kļuva par profesoru Tērbatas ģimnāzijā un pēc universitātes atvēršanas Tērbatā – par vēstures profesoru (no 1632. gada). [23, 39.–41. lpp.]

1637. gadā saskaņā ar Baznīcas komisijas protokoliem Ādažu draudzē bijuši 37 zemnieki, lai gan reālais iedzīvotāju skaits tika lēsts ap sešiem simtiem [turpat, 25. lpp.]. Vai te ieviesusies kļūda aprēķinos? Vai arī baznīcā gājēju patiešām bijis maz?

1643. gadā Ādažu draudzi vadīja mācītājs Johanness Pekslers, kurš atstājis ziņu, ka Ādažu



muižas arendators Hans Vite 12 nedēļas būvējis jauno baznīcu, bet pastorāta iekārtošanai nauda pietrūkusi. Iemesls – kāds Klāss Kempe par misi nebija samaksājis 102 valsts dālderus. [38, 3. l., 11. lp.]

Šai baznīcas ēkai atkal nepaveicās – dramatiskās cīņās par Rīgu, kad Krievijas armija cara Alekseja Mihailoviča vadībā (1656. gadā) pilsētu trīs mēnešus turēja aplenkumā, nespējot to ieņemt, viss tika nodedzināts – arī Ādažu pils un baznīca.

Kara brūces dzīst lēni – bija jāpaiet vairāk nekā 10 gadiem, līdz apkārtnes zemnieki, izpildot muižnieku rīkojumus, saveda baļķus un no jauna uzcēla Ādažu baznīcu – šoreiz jau ar glītu zvanu torni un dēļu jumtu (1669. gadā). Zemnieki iekštelpas apšuva ar dēļiem, izgatavoja krēslus un solus, uzmūrēja altāra galdu.

Kanceles nebija – kanceli, altāri un logus korē apsolīja dāvināt barons Otto fon Mengdens. Barons arī nopircis divus zvanus par savu naudu, bet draudzes locekļiem par tiem zvaniem būšot jādod sava artava! Vizitatori norādīja, ka

pie baznīcas vēl jāierīko kauna stabs ar kakla riņķi [38, 7. l., 65. lp.].

Nākamā revīzija (1674. gada vizitācijas protokols) konstatē, ka kancele baznīcā uzstādīta, bet altāra nav, jo barons naudu neesot iedevis [turpat, 331. lp.]. Tīkmēr par baznīcas līdzekļiem mācītājam uzcelta jauna māja: četrus logus mājai dāvinājis barons Vahtmeisters (*Wachtmeister*), pārējos – labi draugi. Uzcelti arī jauni zirgu, lopu staļļi un pirts. Mācītājs par saviem līdzekļiem uzlicis žogu [turpat, 337. lp.].

Ar Ziemeļu karu beidzās “labie zviedru laiki” Vidzemē. Ādažu baznīca šajā karā bija viena no 25 Vidzemes baznīcām, kas tika nopostīta.

## Mācītājs Baltazars Bergmanis un viņa dzimta

1739. gada vēstures dokumentos rodama ziņas par Ādažu baznīcas lādi, kas droši aizslēgta ar vienu parastu un divām piekaramām atslēgām. [38, 14. l., 169. lp.] Šis ir laiks, kad par

▲ Baznīcas un pastorāta novietojums starp dambi un pili. Fragments no 17. gs. zviedru laiku kartes. (Stokholmas Kara arhīvs: SFP Neuermuhlen Nr. 2)



➤ Ādažu un Carnikavas mācītāja, Rīgas iecirkņa prāvesta Johana Frīdriha Šillinga pētījuma "Geschichte von Neuermühlen, dessen Schloss, Kirchspiel und Kirche" (Ādažu pils, draudzes un baznīcas vēsture) titullapa. Rīga, 1878. gads



Ādažu draudzes mācītāju sāk strādāt Baltazars Bergmanis. Viņa pārvaldības zviedru revīzijas ierēdņi sīki uzskaitījuši šādus Ādažu baznīcas piederumus:

- 1 apzeltīts sudraba kauss ar oblatu šķīvi,
- 1 mazs sudraba kauss,
- 1 apzeltīta pudele koka futrālī,
- 1 sudraba balodis kancelē,
- 3 mazas altāra sedziņas,
- 1 balta zīda altāra sega,
- 2 zvani,
- 3 misiņa altāra lukturi,
- 1 trīsžuburu misiņa svečturis kancelē,
- 1 misiņa kristāmā bloda,

- 1 jauns liķauts, divi veci ir nelietojami,
- 2 latviešu grāmatas, sliktā stāvoklī,
- 1 veca latviešu Bībele, bojāta,
- 3 alvas puķu podi,
- 1 jauns un 1 vecs upurmaks. [38, 14. l. 177. lp.]

Bergmaņu dzimta vēsturē ir īpaša. Viens no tās pārstāvjiem – Ādažu mācītāja vectēvs – savu laiku pēc studijām Karaļaučos palicis Vidzemē. Viņa pēcteči ar laiku labi iejutušies Baltijā un Krievijā un profesionāli vairāk pievērsušies teoloģijai un medicīnai. Nākamie dzimtas pēcteči bija Palms Bergmanis (1672–1751), turīgs Rīgas tirgotājs, un viņa dēls Baltazars Bergmanis (1703–1768) – mācītājs Ādažos.

Baltazars Bergmanis bija studējis medicīnu Jēnā un Vitenbergā, kur 1725. gadā ieguva filozofijas doktora grādu, vēlāk viņš Leipcīgas Universitātē ieguva arī teoloģijas maģistra grādu. Ādažos Baltazars Bergmanis kalpoja līdz savai nāvei. [23, 57. lpp.] Mācītājs apprecējās ar Rīgas tirgotāja meitu Annu Elizabeti Depkinu, viņu ģimenē Ādažos pasaulē nāca 13 bērni.

Četri no Ādažu mācītāja ģimenes dēliem ieguva teicamu izglītību, vēlāk ar savām prasmēm un devumu kļuva par novērtētiem sabiedrības locekļiem, un visi četri bija cieši saistīti ar brīvmūrniekiem. [67, 160. lpp.]

Vecākais dēls – arī Baltazars (1736–1789) – kļuva par juristu un galma padomnieku, izveidoja biedrību apgaismības ideju izplatīšanai Vidzemē, lai veicinātu latviešu valodas mācīšanas vācbaltiešu vidē. Ambrozijs (1740–1784) bija ārsts un kā Krievijas impērijas armijas kara ārsts piedalījās arī krievu–turku karā (1768–1774). Viņš bija aizstāvējis doktora disertāciju par Livonijas iedzīvotāju veselības stāvokli “Deruricularum Livoniae statu sano et morbosus”, kas ir nozīmīgs Latvijas medicīnas vēstures avots. [Turpat, 159. lpp.]

Jaunākais dēls Liborijis (1754–1823) sekoja tēva pēdās, bija mācītājs Rīgas Sv. Pētera un Doma baznīcā. Dēls Gustavs Bergmanis (1749–1814) ir viens no izcilākajiem Bergmaņa dzimtas pārstāvjiem. Viņš daudz paveicis dažādās nozarēs – gan medicīnā, gan kultūrvēsturē. Viņa vārdu vēsturē var likt līdzās ievērojamā apgaismības laikmeta darbinieka Johana Kristofa Broces vārdam. Abi lielu daļu dzīves veltīja, dokumentējot sava laika sabiedrību: zīmēja ēkas un pieminekļus, izgatavoja vēsturisku dokumentu un manuskriptu kopijas.

Ieguvis teicamu izglītību Vācijā, mācītājs un ārsts Gustavs Bergmanis izmantoja progresīvu metodi ļaužu potēšanai pret bakām – variolāciju (vieglas baku formas pūslīšu satura iepotēšana veselam cilvēkam, lai to imunizētu). Viņš esot vakcinējis 12 tūkstošus bērnu (miruši pieci), par ko 1802. gadā no imperatora Aleksandra I saņēmis zelta medaļu. [67, 160. lpp.]

Mācību laikā Gustavam liels atbalsts bijis unikālais manuskriptu un grāmatu krājums, kuru viņš saņēmis no savu vecāku bibliotēkas Ādažos. Senākie izdevumi bija mantoti no baltvācu literāta leksikogrāfa un mācītāja, Rīgas Domskolas rektora Liborija Depkina (1652–1708), jo Gustava māte bija L. Depkina mazmeita.

Studiju laikā Vācijā karstgalvīgā rakstura dēļ Gustavs esot duelējies ar savu studiju biedru Johanu Volfgangu Gēti. Labi apguvis paukošanās mākslu, viņš Gēti pieveicis, ievainojot to rokā [68, 216. lpp.]. Duelis abiem beidzās labi, un Vācija vēlāk varēja sajūsmināties par Gētes dzeju, bet mēs, vidzemnieki, – par Gustava Bergmaņa kultūrvēstures pētnieka talantu.

G. Bergmanis, sekodams dzimtas tradīcijām, iestājās Rīgas brīvmūrnieku ložā, kur iepazinās ar J. K. Broci. Labi zinādams latviešu valodu, viņš ar dziļu interesi pētīja un aprakstīja tautas dzīvi un paražas, izdeva krājumos gan paša vāktās, gan citu apkopotās dziesmas. [69, 7.–8. lpp.]

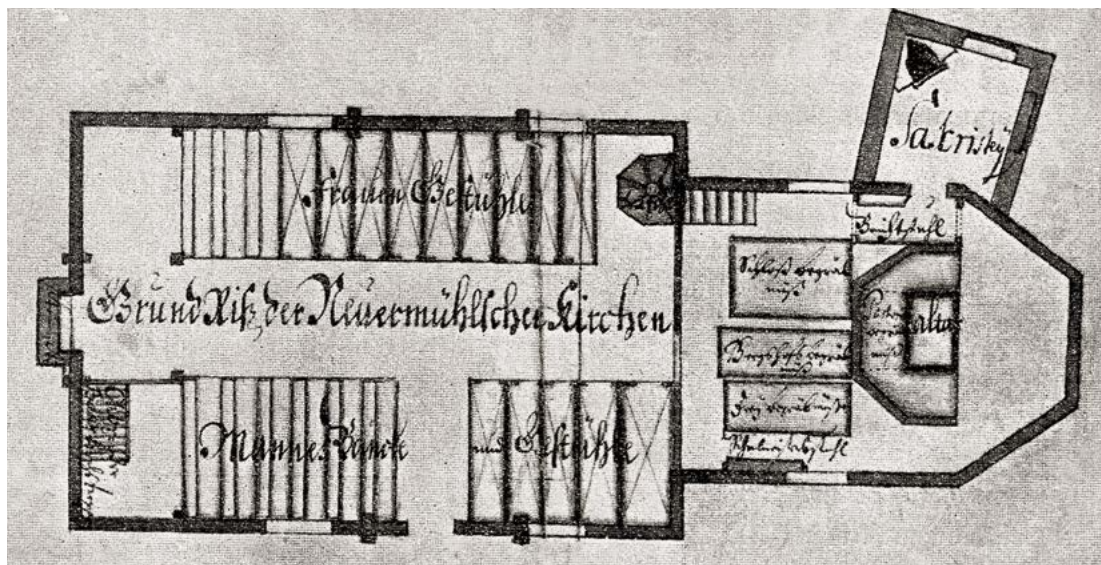
Viņš, līdzīgi J. K. Brocem, rūpīgi pārzīmēja Vidzemes un Igaunijas senās pilis, to skaitā arī Ādažu pili, kuru nokopēja no kādas 17. gs sākuma Jirgena Helmsa hronikas. Gustavs Bergmanis zīmēja arī veco Ādažu baznīcu, kurā visu savu mūžu kalpojis viņa tēvs un kura pēc 1771. gada tika nojaukta un pārvietota tuvāk muižai. [68; 70, 44.–52. lpp.]

No 1829. gada līdz 1833. gadam Ādažu draudzē kalpoja Valmierā dzimušais Dr. Ferdinands Valters [23, 72.–73. lpp.]. Vēlāk viņš kļuva par Vidzemes luteriskās baznīcas ģenerālsuperintendentu un bija tas, kurš faktiski panāca Vidzemes skolotāju semināra izveidi un sagatavoja Jāni Cimzi par tā vadītāju un pasniedzēju, sūtot studēt pedagoģiju uz Vāciju.

## Hernhūtisms Ādažos

Ziemeļu karš un tam sekojošais mēris 18. gadsimta sākumā bija postošākais laiks, ko piedzīvoja Latvijas zeme un iedzīvotāji. Kristīgā baznīca, kas Latvijas teritorijā pastāvēja jau vairāk nekā 500 gadus, nespēja sniegt garīgu atbalstu pamatiedzīvotājiem, no kuriem daudzi to uzskatīja par vācu ticību. Lai sakārtotu dvēseli, latvieši turpināja pielūgt savas senču dievības. Izdzīvot šai mūsu tautai tik kritiskajā brīdī palīdzēja hernhūtieši, kas 18. gs. 30. gados sāka izplatīt savu mācību latviešu zemnieku vidū. Hernhūtisma sludinātāju pamatpostulāts bija godprātība un atturība. Paužot ideju, ka katrs cilvēks šaisaulē ir pelnījis līdzjūtību un garīgu atbalstu, hernhūtieši palīdzēja rasties savdabīgai latviskai kristietības izpausmei, kas kļuva par latviešu zemnieka iekšējo vajadzību. Hernhūtisma idejas Vidzemē bija gan valdības atļautas, gan aizliegtas, līdz 19. gs. otrajā pusē šī mācība pakāpeniski iekļāvās evaņģēliski luteriskajā baznīcā.

➤ Ādažu baznīcas plāns 1692. gadā veiktajā J. Ā. Ulriha uzņēmumā. (No VKPAI Pieminēkļu dokumentācijas centra arhīva)



Brāļu draudzes var uzskatīt par vēsturē pirmajām, kas spēja radīt latviešos kopības izjūtu un celt mūsu tautas pašapziņu. Hernhūtieši rūpējās par tautas izglītošanu, un rezultātā lasītprasme kļuva raksturīga vairākumam Vidzemes zemnieku. Daudzviet Eiropā 18. gs. beigās bija grūti atrast kādu zemnieku lasītpratēju un vēl mazāk rakstītpratēju, savukārt 18. un 19. gs. mijā Vidzemes un Igaunijas zemnieki izglītības ziņā varēja būt vieni no līderiem salīdzinājumā ar pārējiem Eiropas zemniekiem. Hernhūtieši radīja pamatus nacionālās inteliģences veidošanai, jo par draudžu tētiņiem vai sacītājiem varēja kļūt arī zemnieku kārtai piederīgie. Un, kā zināms, bez inteliģences nav iespējama neviena atmoda. [85]

Arī Ādažu apkaimē hernhūtisma ietekme bija jūtama. Par to liecina, piemēram, jaunalatvieša Jura Alunāna krusttēva un hernhūtiešiem simpatizējošā Ādažu mācītāja Augusta Dobnera 1837. gadā izdotā nelielā brošūrīņa 10 000 eksemplāros (milzu tirāža!) par sātības

biedrībām. Sātība nozīmēja atturību – atturēšanos no alkohola, arī mērenību ēšanā. Šajā kustībā iesaistījās ap septiņiem tūkstošiem vietējo zemnieku [71, 5. lpp.]. Lai piedalītos brāļu draudžu dievkalpojumos un saietos, ādažnieki devās uz Doli un Salaspili. [72, 87. lpp.]

1932. gada nogalē Iekšlietu ministrijas Garīgo lietu pārvaldē tika reģistrēta reliģiska organizācija – Jaunā Brāļu draudze. Ādažu un Garkalnes draudzes mācītājs no 1929. līdz 1939. gadam Arvīds Perlbahs (1897–1962) Latvijas Republikas valstiskās neatkarības periodā sevi uzskatīja par Vidzemes hernhūtiešu kustības turpinātāju. Brāļu draudzes 200 gadu jubilejas svinību atklāšanā viņš teica:

“Brāļu draudze reiz bija zemes sāls latviešu tautai. Ar savu tīro mācību tagad viņai jātop par motoru, kas dotu impulsu un kas veidotu mūsu garīgo dzīvi. Brāļu draudze negrib būt un nav sekte, bet kodola draudze.” (Brāļu draudzes 200 g. jubileja. Latvijas Kareivis, Nr. 245, 28.10.1930., 3. lpp.)



▲ Mācītājs Arvīds Perlbahs ar ģimeni pie Ādažu mācītājmuižas. 1932. gads. (No Ādažu muzeja krājuma)



▲ Arvīds Perlbahs Ādažu baznīcā. 1933. gads.  
L. Drēziņa foto. (No Ādažu muzeja krājuma)



▲ Mācītājs Arvīds Perlbahs ar ģimeni  
Ādažos. 20. gs. 30. gadi. (No Ādažu muzeja krājuma)

## Ādažu baznīca Baltezera malā

Tukšā tara, skābēti kāposti un sāls – tas viss reiz ticis glabāts Ādažu baznīcas mūros. Pēc Otrā pasaules kara baznīca piedzīvoja pamatīgu demolēšanu un 20. gs. vidū palika bez sava torņa smailes. Šajā laikā arī pavīdējusi ideja, ka baznīcu varētu pārbūvēt par tūrisma bāzi, tomēr vēlāk tajā darbojies klubs un kinozāle, metalapstrādes darbnīca un visbeidzot – uzņēmuma “Lattelekom” centrāle.

Tā Ādažu baznīca, kuru šodien redzam lielceļa malā starp abiem Baltezeriem, tika celta tālu no iepriekšējo dievnamu vietas. Draudzes mācītājs Mārtiņš Gotlībs Loders (1739–1806) un pasta komisārs bija ilgi pretojušies jaunizvēlētajai vietai. Abi bija vēlējušies baznīcu atjaunot

vecajā vietā pie Bukultiem, sešu lielceļa krogu tuvumā. Līdzīgi kā iepriekšējās baznīcas, arī jaunā tika nosaukta Pētera-Pāvila vārdā.

Gleznainajā vietā starp Lielo un Mazo Baltezeru vietējie amatnieki un namdari mūrniekmeistara Bernharda Joahima Mazungena vadībā (viņš arī Lēdurgas un Skultes barokālās formas baznīcu autors) ēku būvēja apmēram trīs gadus – no 1772. līdz 1775. gadam. Garenskā taisnstūrveida celtne ar kvadrātveida torni un raksturīgajiem 17.–18. gadsimta baroka arhitektūras elementiem varēja uzņemt 400 apmeklētāju.

Pēc 1905. gada revolucionārajiem notikumiem Ādažu baznīca dažus gadus palika bez mācītāja. Laikraksts “Zemkopis” par Ādažu draudzi rakstīja:

➤ Skats uz Ādažu baznīcu ap 1875. gadu. Sena gravūra. (No LNVM krājuma, VN 638)





▲ Ādažu baznīca  
20. gs. 20.–30. gados.  
(No autores personiskā  
arhīva)

◀ 20. gs. 20. gadi.  
(LNVM, VN 5771-71 un  
VN 5771-70)

➤ Ādažu baznīcas interjera elementi – griestu lukturis un kancele. 1930. gads. (No VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra arhīva)



! “Jau pagājuši 4 gadi, kamēr šī draudze bez mācītāja. .. Draudze ar to nav uzturama vajadzīgā morāliskā augstumā .. pastāv patronāts, bet kas to lai zin, kur patroni palikuši .. Vāciešu te draudzē ir ļoti maz, bet par latviešu garīgām vajadzībām maz bēdā. Nodevas priekš mācītāja tiek tomēr piedzītas visā laikā, kamēr mācītāja nav. .. Tā piemēram jaunekļi dzīvo neiesvētīti, īpaši tie, kam nav iespējams uz citurieni iet mācībā. Ir pat tādi, kam jaiet kara klausība izpildīt, un nav vēl iesvētīti! Te skaidri redzams, ka galvenā lieta ir tikai nodevas .. bet kristīgs gars un tikums – tikai blakus lieta.” (Zemkopis, Nr. 3, 20.01.1910., 52. lpp.)

1910. gadā Ādažu draudze tika pie sava mācītāja – Eduarda Grīnera (*Grüner*, dz. 1860. g.), viņš kalpoja līdz 1927. gadam, pēc tam aizbrauca uz Vāciju.

Skaistā ēka lielceļa malā pārdzīvoja gan Pirmo, gan Otro pasaules karu un arī starpkaru periodā bijusi draudzes pienācīgi uzturēta.

### Ādažu baznīca – arhitektūras piemineklis

Kad 1923. gadā Latvijā izveidoja kultūras pieminekļu aizsardzības iestādi Pieminekļu valdi, Ādažu jeb Baltezersa baznīca nonāca tās pārraudzībā kā izcils arhitektūras piemineklis,

# Esfwehtifšanas deenas peeminas lapa.



Jebſchu eš ari ſtaigatu nahtveš  
ehnas eelejā, tatschu launuma ne-  
bihtoš; jo tu efi pee manis, tawš fokš  
un tawš ſiſls mani eepreezina.

Dahw. df. 23, 4.

Pee tewim ween eš peetwerschos,  
Kungs, mana palauſchanās!  
Eš zitur wairš nepeekerschos,  
Tu mana lihgmofchanās.  
Tawš wahrds man ſtan:  
„Nahz ſchurp pee man!“  
Eš nahku, Kungs, ar preeku,  
Jo pee tew eš peeteeku.

*Emma Bērziņa*

Dfimm 2. Juli 1903g.

Kriſt. 27. Juli

Esfweht. 2. Juli 1903g.

*Adalchu* baſnizā.

Mahzitajs:

*E. Grīner*

◀ Emmas Bērziņas no „Zaldavu“ mājām iesvētīšanas dienas piemiņas lapa, kuru parakstījis Ādažu draudzes mācītājs E. Grīners. 1920. gads. (No autores personiskā arhīva)



➤ *Laulības Ādažu  
baznīcā. 1936. gads.  
L. Drēziņa foto. (No  
Dainas Kraukles  
personiskā arhīva)*



un 1932. gadā tai “līdz ar iebūvēto iekārtu”, pamatojoties uz pieminekļu aizsardzības likumu, tika piešķirts valsts aizsargājamā objekta statuss [73, 1. lpp.]. Šodien Baltezera baznīca ir senākais valsts nozīmes arhitektūras piemineklis Ādažu novadā. Ādažu baznīcas ērģeles būvēja Jānis Bētiņš (1830–1912) – pirmais koncertējošais ērģelnieks un ērģeļu būves meistars. Izglītojies Sadvovska Irlavas seminārā, vēlāk ārzemju ceļojumos un rūpīgā pašmācībā, J. Bētiņš kļuva par aktīvāko mūzikas darbinieku. Viņa ērģeļu dispozīcijas un ērģelbūves konstruktīvie pētījumi ir bijuši autoritatīvi ārzemēs, kur patentēts viņa izgudrojums, kā no viena reģistra radīt vairākus. To viņš ar vēlākiem papildinājumiem izmantojis Dobeles un Ādažu baznīcu ērģeļu izbūvē. [74, 8. lpp.]

### **Pēc Otrā pasaules kara**

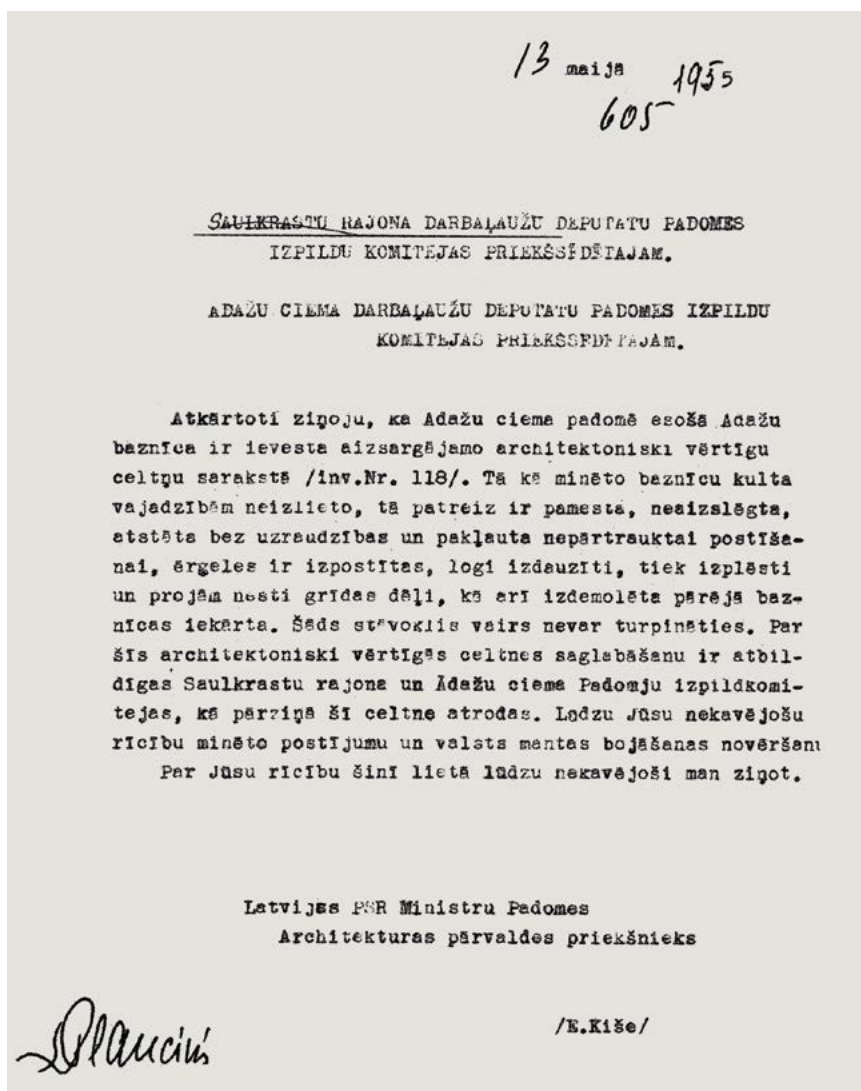
Rūpju laiki Ādažu baznīcai sākās pēc Otrā pasaules kara. Tāpat kā daudzi Latvijas dievnami, tā piedzīvoja pēckara padomju barbarismu un necieņu. “Sevišķi smagi cietusi Ādažu baznīca, kuras iekšpuse pilnīgi izdemolēta, ērģeles izpostītas, stabules izmētātas pa baznīcu un tās apkārtni, altāris izpostīts, apšuvumi noplēsti un aiznesti. Izpostīts pirmā draudzes mācītāja kops: tas atvērts un plāksne aiznesta. Kareivji baznīcu sen atstājuši, bet nožēlojamais skats ceļa malā stāv vēl aizvien,” 1944. gadā LPSR Augstākās Padomes priekšsēdētājam prof. Augustam Kirhenšteinam vēstulē raksta Rīgas Mežaparka baznīcas mācītājs L. Taivans [75, 5. lpp.]. Oficiālā ideoloģija pauda okupācijas varas nostāju – “religija ir naidīga darbaļaužu

interesēm, .. tā ar saviem nezinātniskajiem uzskatiem, morāli, izkropļotajiem priekšstatiem par apkārtējo traucē komunisma celtniecībai, atrauj cilvēkus no iesaistīšanās aktīvā sabiedriskā dzīvē.” [76]

1946. un 1947. gadā Ādažu baznīcas draudze vēl mēģināja pretendēt uz baznīcas telpu izmantošanu dievkalpojumiem, taču jaunā

vara šādu iespēju liedza. Pēc 1948. gada, kad Ādažu baznīcas ēka oficiāli pārgāja okupācijas izpildvaras – Ādažu ciema padomes pārvaldībā, sākās pastiprināta senā arhitektūras pieminekļa postīšana.

1955. gadā Vissavienības arodbiedrību Centrālā padome izteica priekšlikumu – apkārtnes krāšņā daba un ezeri ir īsti piemēroti tūrisma



1955. gadā Arhitektūras pārvaldes priekšnieka parakstīta vēstule Saulkrastu rajona DDP IK priekšsēdētājam un Ādažu ciema DDP IK priekšsēdētājam par nekavējošu rīcību postījumu un valsts mantas bojāšanas novēršanai Ādažu baznīcā. (No VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra arhīva)



LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMES  
VALSTS CELTNIECĪBAS UN ARCHITEKTURAS KOMITEJA  
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ СОВЕТА МИНИСТРОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР  
ПО ДЕЛАМ СТРОИТЕЛЬСТВА И АРХИТЕКТУРЫ

RIĢA, ~~Latvijas~~ IELĀ № 36  
РИГА, ~~ул. Горького~~  
ТАЛР./ТЕЛЕФ. 23070

15 oktobrī 1956. g. 12.  
№ AP-52-2/98

Pilsonim Eduardam Lauskim  
Rīgā, Veidenbauma ielā 5

Uz Jūsu 1956. gada 30. augusta rakstu.

Zīpoju, ka Ādažu baznīca, kas atrodas Saulkrastu rajona Ādažu ciema Padomē neatrodas Valsts aizsargājamo arhitektūras pieminekļu sarakstā. Ievērojot to, ka minētai celtnei ir tomēr zināma arhitektoniska vērtība, bij. Latvijas PSR Ministru Padomes arhitektūras pārvalde to ievēdusi Arhitektoniski vērtīgu celtnu sarakstā, kas pakļauta tuvākai izpētīšanai un tās vērtības noskaidrošanai. Saulkrastu rajona izpildkomitejai un Ādažu ciema Padomes izpildkomitejai, kuru rīcībā atrodas šī celtnē, ir jāaizsargā tā, kā arī jārūpējas, lai tā atstātos pienācīgā kārtībā. (Draudze no tiesībām uz šīs celtnes lietošanu ir atteikusies). Uz vairākkārtīgiem bij. Arhitektūras Pārvaldes aizrādījumiem un atgādinājumiem ne Saulkrastu rajona izpildkomiteja, ne Ādažu ciema Padomes izpildkomiteja nav pienācīgi reagējusi, kamdēļ Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts Celtniecības un arhitektūras Komiteja ar reliģiska kulta lietu pilnvaroto pie PSRS Ministru Padomes par Latvijas PSR griezušies pie Latvijas PSR Ministru Padomes uzdot Saulkrastu rajona darbaļaužu deputātu Padomes izpildkomitejai savest un uzturēt Ādažu baznīcu pienācīgā kārtībā, kā arī aizsargāt to pret bojāšanu-postīšanu.

Valsts Celtniecības Komitejas  
priekšsēdētāja vietnieks

E. Klīšs

6 тира. Латвийская ССР, г. Рига, ул. Горького, 6 2921 7000

ТЕЛЕГРАМУ АДРЕС: РИГА, ЛАТГОССТРОЙ  
ТЕЛЕГРАФНЫЙ АДРЕС: РИГА, ЛАТГОССТРОЙ

➤ LPSR MP Valsts  
Celtniecības Komitejas  
priekšsēdētāja vietnieka  
atbilde pilsonim  
E. Lauskim par Ādažu  
baznīcu. 1956. gada  
15. oktobris. (No  
VKPAI Pieminekļu  
dokumentācijas centra  
arhīva)

aktivitātēm – un ieteica Ādažu baznīcu pārbūvēt par darbaļaužu tūrisma bāzi ar 100–150 gultasvietām. [75, 16. lpp.] Tomēr šis priekšlikums atbalstu neguva.

Arhitektūras piemineklim atņēma veco saimnieku, bet jaunais saimnieks – Ādažu ciema padome – izvēlējās nekonedarīšanas taktiku. No vēstules: “Par baznīcu kā kulta vietu

brīvdomātāji var domāt kā vēlas, bet atļaut iznīcināt vēsturisku pieminekli, pie tam ārkārtīgi izskatīgu celtni, tas ir vairāk kā politiski nepareizi. Vietējā ciema padome būtu vismaz durvis aiznaglojusi!” Tā 1956. gadā raksta kāds pilsonis E. Lauskis. [Turpat, 15. lpp.] Atbildīgās iestādes pilsonim atbildēja, ka Ādažu baznīca nav valsts aizsargājamo

pieminekļu sarakstā, taču atzina, ka šai celtnei tomēr ir zināma arhitektoniska vērtība, kas būtu jāizpēta un jānoskaidro tās patiesā vērtība [75, 14. lpp.] un vienlaikus puda pārsteigumu, ka, neskatoties uz iestāžu vairākkārtīgiem aizrādījumiem, ne Saulkrastu rajona izpildkomiteja, ne Ādažu ciema padomes izpildkomiteja nav attiecīgi reaģējusi (no 1949. līdz 1956. gadam Ādažu ciems ietilpa Saulkrastu rajonā, bet pēc 1956. gada – Rīgas rajonā).

Ādažu un Saulkrastu darbaļaužu izpildkomitejas vadītāji palika nesatricināmi savā nekonedarīšanā. 1955. gadā Arhitektūras pārvaldes darbinieki, domājams, visdrīzāk arhitekta, kultūras pieminekļu pētnieka un aizstāvja Leona Plauciņa (1900–1993) rosināti, noorganizēja kultūrvēsturiski nozīmīgā Ādažu baznīcas zvana demontāžu. Šo vianu ar veltījuma uzrakstu 1775. gadā celtajai Ādažu baznīcai savulaik dāvināja Krievijas ķeizarienes Katrīnas galma ārsta Hermana L'Estoka sieva, ķeizarienes galma dāma Aurora Marija, dzimusi fon Mengdena. Tādējādi šis zvans tika izglābts.

“Ievērojot to, ka ēka ir visiem pieejama un postīšana līdz šim nav pārtraukta, bij. baznīcas zvānu ar uzrakstu “Ādažu baznīca 1925. g.” Arhitektūras pārvalde ņem savā aizsardzībā.” [75, 17. lpp.]

1948. gadā, kad Garkalnes baznīcai apritēja 100 gadu, bijušais draudzes mācītājs Arvīds Perlbahs ieradās, lai ar savu fotokameru iemūžinātu šo notikumu Garkalnē. Tai reizē viņš slepus apmeklēja arī Ādažu baznīcu, jo 1948. gadā dievnams oficiāli pārgāja Ādažu ciema padomes pārvaldē, un drīz arī sākās ēkas pastiprināta postīšana.

1956. gadā pēc Arhitektūras pārvaldes rīkojuma uz Daugavgrīvas Balto baznīcu aizveda to, kas bija palicis pāri no Baltezera baznīcas ērgelēm.



◀ Ādažu baznīcas greznā barokālā altāra daļa ar krusta velvēm īsi pirms izpostīšanas. 1948. gads. A. Perlbaha foto. (No Ādažu muzeja krājuma)

## Baznīca – klubs

1958. gadā ar traktora palīdzību tika nogāzta baznīcas torņa smaile un telpās ierīkots klubs un kinozāle. Ziņas par to nonāca arī ārpus valsts robežām brīvajā pasaulē:

! “Jauns pierādījums boļševiku barbarismam ir 18. g.s. celtās Ādažu baznīcas pārvēršana par klubu .. un baznīcas torņa nojaukšana. Dievnamā, kas Latvijas neatkarības laikā bija reģistrēts par vēstures pieminekli un atradās Pieminekļu valdes aizsardzībā, tagad skan deju mūzika un lielā mērā iznīcināta arī tā vēsturiskā vērtība.” (Ādažu baznīcā ierīkots klubs. Londonas Avīze, Nr. 731, 24.06.1960., 4. lpp.)

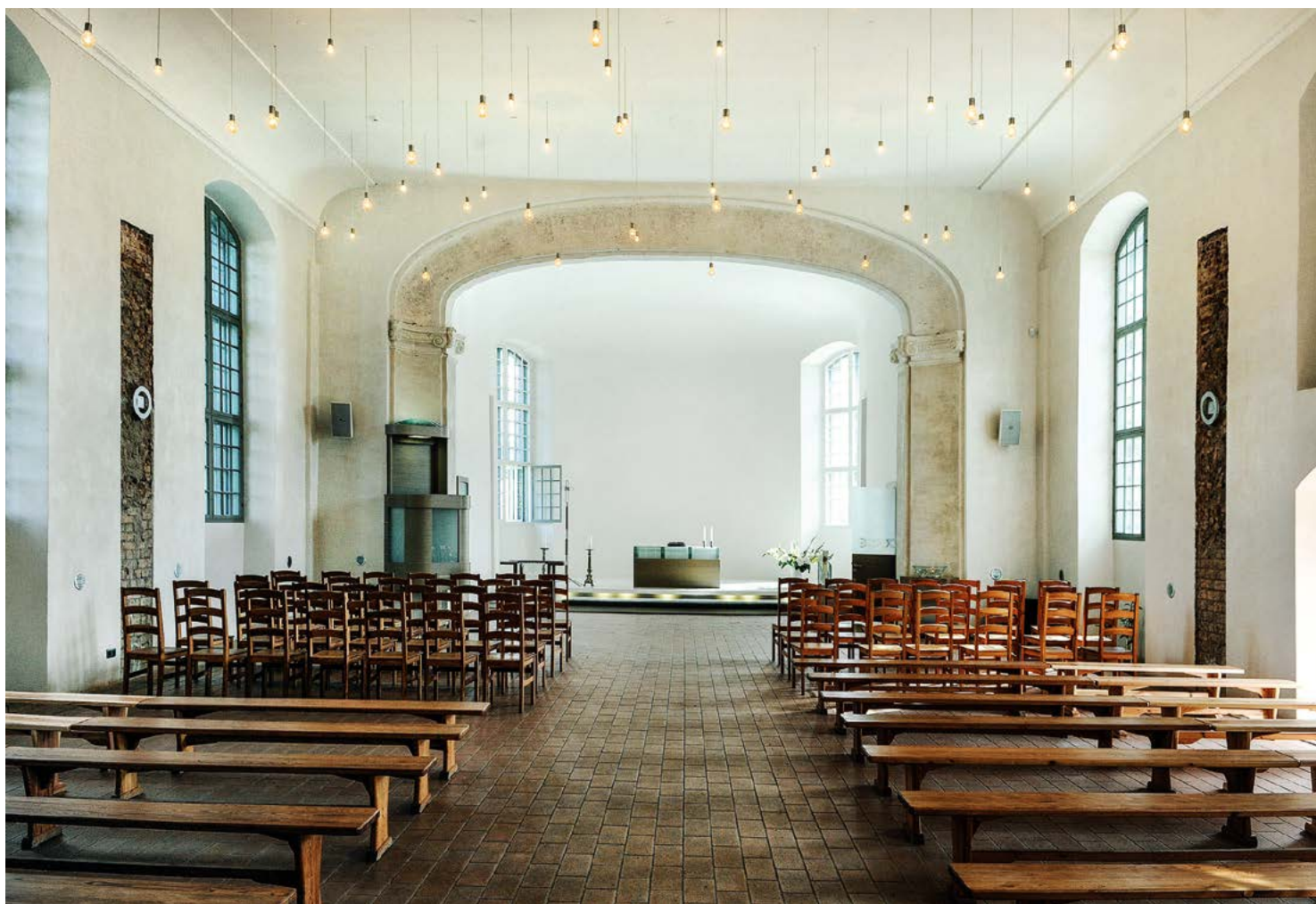
➤ Baznīca bez torņa.  
V. Rapiņa foto. (No Ēvī Upenieces personiskā arhīva)

➤➤ Baltezera baznīca.  
20. gs. 70. gadi. V. Rapiņa foto. (No Ēvī Upenieces personiskā arhīva)

✓ Kolhoza "Ādaži" sāls maīsi baznīcas telpās.  
20. gs. 70. gadi. V. Rapiņa foto. (No Ēvī Upenieces personiskā arhīva)

➤✓ Iekštelpu skats.  
20. gs. 70. gadi. V. Rapiņa foto. (No Ēvī Upenieces personiskā arhīva)





/ “Ādažu baznīcā iekārtots klubs, .. atklāšana notika 5. decembrī. .. bija vāji apmeklēta, jo ādažnieki izvairījās apgānīt savu .. dievnamu. Apmeklētājus nespēja pievilkt arī 500 rubļu prēmija, kuru izsolīja labākajam pārim pirmā valša dejošanā.” (Pazemota baznīca. Austrālijas Latvietis, Nr. 470, 24.01.1959., 2. lpp.)

/ “.. baznīcai .. noņemts torņa gals un uz plankanā mūra .. plīvo sarkanais karogs.” (Austrālijas Latvietis, Nr. 506, 03.10.1959., 7. lpp.)

### Tukšās taras noliktava

1972. gadā baznīcas ēka kļuva par kolhoza “Ādaži” tukšās taras un minerālmēslu noliktavu. Tā kā saimniecībā tika attīstīta palīgražošana, baznīcas telpās vietu atvēlēja arī kolhoza kāpostu skābētavai. Šai vajadzībai lielā daudzumā tika atgādāti un novietoti sāls maisi. Mūriem žūstot, sāls kristalizējās un neatgriezeniski bojāja baznīcas ēkas nesošās sienas un vēsturisko apdari.

▲ Ādažu baznīcas interjers mūsdienās. 2009. gada 2. augusts. V. Mašnovska foto

## Metālapstrādes darbnīca

20. gadsimta 80. gadu sākumā Baltezera baznīcas ēkā atradās kolhozam “Sidgunda” piederošā metālapstrādes darbnīca. To savu darbu izgatavošanai izmantoja arī otrpus Mazajam Baltezeram dzīvojošais tēlnieks Voldemārs Rapiķis (1921–1985). Redzot, kādu postu bez torņa palikušajiem baznīcas mūriem nodara nokrišņi, mākslinieks, kurš savas mākslinieciskās darbības dēļ bija autoritāte, metālapstrādes darbnīcā pēc savas iniciatīvas izgatavoja un uzstādīja jumtu – baznīcas pagaidu torni ar gaili galā.

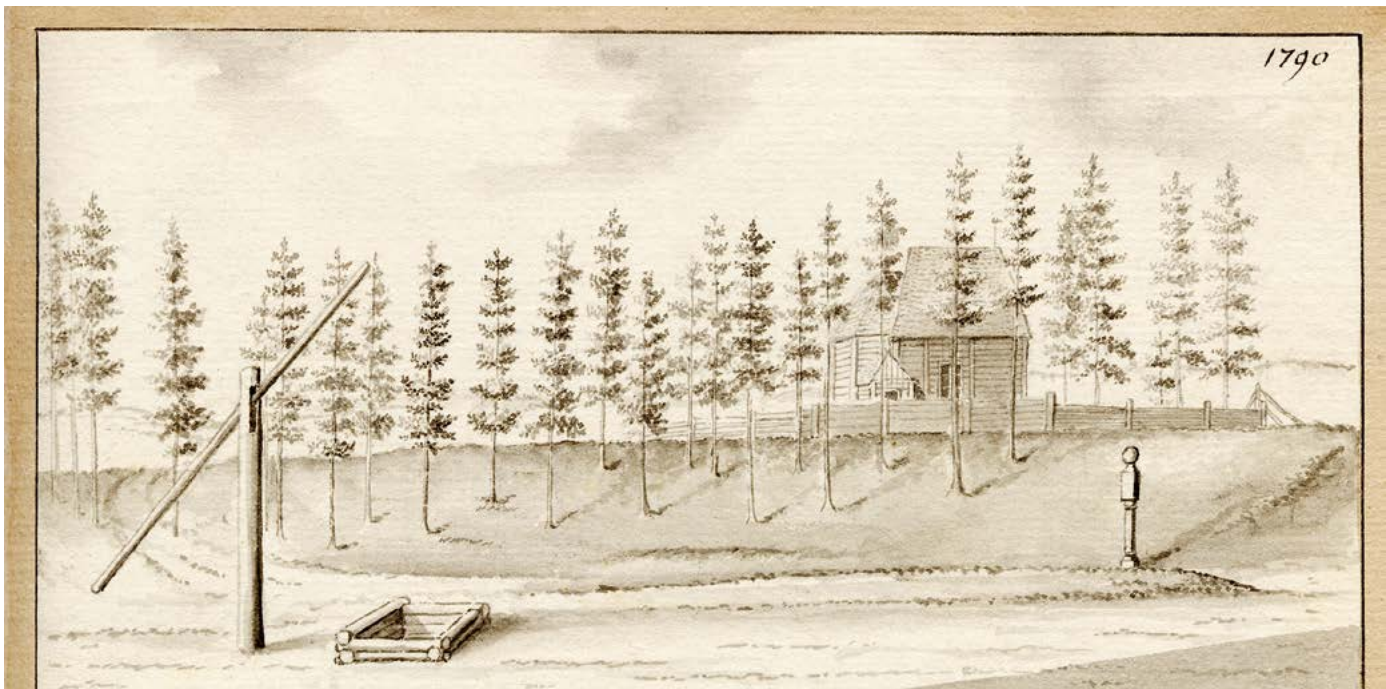
## Renesanse

Atmodas vēsmām atnākot, 1989. gadā Ādažu baznīcas ēka pārgāja Kultūras ministrijas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības pārziņā. 1997. gadā altāra telpas atstāja uzņēmuma

“Lattelekom” centrāle. Dievnama ēku izdevās glābt, arī pateicoties Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai un tās vadītāja, arī Baltezera iedzīvotāja, arhitekta Jura Dambja personiskajai iniciatīvai.

Vispirms tika atjaunots tornis un jumta segums. Vēlākajos gados rekonstruēja visu fasādi, atjaunoja iekšējos mūrus vairāku metru augstumā, tika izņemti vecie bojātie ķieģeļi, nomainītas bojātās koka sijas un ielikti jauni logi. Diemžēl viss vēsturiskais baznīcas interjers bija zudis. Saglabājušās vien kāpnes uz balkonu un ieejas durvis. Atjaunojot seno ēku, tika pieņemts lēmums iekštelpas veidot askētiski vienkāršas – gaiša koka mēbeles un matēta stikla detaļas, kuru elementos parādītos vēsturiskā interjera ornamentu, arī kādreiz tik brīnišķīgās dekoratīvās ziedu virtenes. Interjera autore – Līga Gaile.

✓ Ādažu baznīcas filiāle Vesterotē (Garkalnē) 3 jūdzes no Rīgas pie kroga. 1790. gads. (No J. K. Broces krājuma “Monumente...” LU Akadēmiskajā bibliotēkā)





## Garkalnes baznīca

Pirmā kapela (baznīca) Garkalnē celta ap 16. gadsimta beigām – laikā, kad Vesterotes muižiņa piederēja Dāvidam Hilhenam. 1624. gada revīzijas protokolā norādīts, ka dievnams nopostīts un tā vietā no baļķiem jezuīti uzcēluši Sv. Antonija baznīcu pie Gaujas (Aa) upes Garkalnē (*Langenberg*). 1674. gadā Garkalnē jau bija koka baznīca ar mazu zvānu

tornīti un dakstiņu jumtu. Žoga nebija. [24, 286.2. lp.; 25, 160. lpp.; 38, 7. l., 333. lp.] 18. gadsimta vidū (pēc 1739. gada vizitācijas protokola) baznīcas Garkalnē nebija, bet bija atvesti materiāli, lai to sāktu būvēt [38, 14. l., 179. lp.]. Bija saglabājušies baznīcas piederumi: viens alvas kauss ar oblātu šķīvi, viens pāris alvas svečturu; viens sarkana samta upurmaks [turpat, 178. lpp.]. Ādažu baznīcas filiāle Garkalnē mācītājam deva maz ienākumu,

▲ Garkalnes baznīca 1794. gadā. J. K. Broces zīmējums. Salīdzinot ar zīmējumu, kurš tapa 1790. gadā, redzams, ka baznīca pagarināta par vienu posmu un uzcelts lielāks tornis. (No J. K. Broces krājuma "Monumente..." LU Akadēmiskajā bibliotēkā)





➤ Garkalnes baznīca ap 1910.–1912. gadu. Draudzes mācītājs šai laikā (no 1910. g. līdz 1927. g.) bija Edvards Grīners (1860–1938). (No Garkalnes baznīcas draudzes kolekcijas)

➤ Garkalnes baznīca 1930. gadā. (No VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra arhīva)



jo tai nebija ne savas zemes, ne zemnieku. Nebija mācītājmuižas, un arī skolas Vesterotē (Garkalnē) nekad nav bijis [38, 14. l., 169., 180. lp.].

Katrai apkārtnes muižiņu (Vesterotes, Iļķenes un Štāles) zemnieku sētai bija jādod mācītājam sieciņš jeb nodevas “graudā”. Kad baznīcas lāde bija tukša, to cerēja piepildīt ar soda naudām par baznīcēnu kaušanos, traču taisīšanu un slepenu mirušo apglabāšanu ārpus kapsētas. [42, 44. l.; 51, 117. lpp.]

“Ādažu draudzei ir sava filiāle – Garkalnes baznīca. Tā celta jau katoļu laikos un saukusies par Teņa kapellu, tad, sākot ar 1739. g., par Iļķenu kapellu, bet no 1793. g. par Garkalnes baznīcu. Draudzes chronikā par šo kapellu ir atrodamas trūcīgas ziņas. 1848. g. piecu mēnešu laikā uzcelta tagadējā Garkalnes baznīca, kas iesvētīta 25. jūlijā. Noplēšot

iepriekšējo celtni, torņa bumbā atrasts kāds dokuments, kas vēsta, ka šo nojaucamo baznīcu cēlis 1793. g. muižas arendators Indriķis Ramans un ka viņa izmaksājusi 1000 dālderu. 1637. g. 18. maija vizitācijas protokols min arī divus zemniekus, baznīcas pērminderus, kuru uzdevums svētdienās lasīt upuru naudu.” (Ilsters, J. V. Ādažu draudze un baznīca. Magazīna, Nr. 271, 23.07.1937., 8. lpp.)

Garkalnes draudzi no 1929. gada līdz 1939. gadam vadīja Arvīds Perlbahs, no 1939. gada līdz 1944. gadam – Jānis Baumanis. Pēc Otrā pasaules kara telpās vēl notika daži dievkalpojumi, 50. gados – kolhozs te izvietoja noliktavu. Neilgi pirms Latvijas neatkarības atgūšanas baznīcu daļēji atjaunoja un telpas izmantoja Tautas tradīciju nama vajadzībām. No 1991. gada Garkalnes draudzi vadīja teologi Juris Rubenis un Kārlis Žols.



◀ Garkalnes baznīca 1997. gadā. (No VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra arhīva)

# ALDERI UN ALDERIEŠI

Alderi un alderieši ieņem īpašu vietu Ādažu un Latvijas dzīvē. Pie Mazā Baltezera noslēpies nelielais ciems savu vārdu ieguva par godu izcilai alus darīšanas tradīcijai. Nozīmīgas lietas te risinājušās, par kurām var teikt – pirmo reizi vēsturē.

## **Alderu muiža – *Hollershof***

Pēc Livonijas konfederācijas sabrukuma (1561) par pirmo Ādažu pils īpašnieku tika iecelts pilsētas komandants Heinrihs fon Dona, pēc viņa nāves Ādažu pils nonāca zviedru rokās. Pēc zviedru valdīšanas beigām 1722. gadā ar Pētera I pavēli īpašums tika atvēlēts grāfam Aleksandram Golovkinam, jo viņš bija precējies ar pirmā pils īpašnieka fon Dona dzimtas atvasi, un tāpēc tika uzskatīts, ka viņam ir tiesības atgūt dzimtas kādreizējo īpašumu. Grāfs Aleksandrs Golovkins gadu vēlāk (1723) divas no sava īpašuma sētām – *Seven* un *Sudspreste* – uzdāvināja ģenerālsuperintendentam Heinricham fon Bruiningam. Šīs divas sētas ir vēlākās Alderu muižas aizsākums. Pēc 75 gadiem (1798) vieta jau tiek apzīmēta kā muižiņa. [39, 222. lp.]

Alderu muiža nebija liela, un tās galvenais ienākumu avots bija nevis lauksaimniecība, bet

rūpniecība. Jau pirms 1874. gada te darbojās ķieģeļu ceplis, iesala ražotne un alus darītava. Mālus ceplim ieguva tepat uz vietas, un saražotos ķieģeļus baržās pa Baltezeru veda prom uz Rīgu tirgošanai. Par kādreizējā ķieģeļu cepla klātbūtni Alderos vēl šobrīd liecina sarkanu ķieģeļu ēkas. Savulaik alderieši pat savus koka namiņus lepni apšuvuši ar pašu ražotajiem ķieģeļiem.

Alderu muižas īpašnieki no 1870. līdz 1920. gadam bija Dauguļi, bet laikā no 1923. līdz 1939. gadam īpašnieks bijis Volfgangs Kīns (*W. Kuehn*). Tam Rīgā piederējis nams Valdemāra ielā 11/13, un Alderos ģimene pavadījusi tikai vasaras. Muiža viņa laikā bijusi skaista, labi kopta un uzturēta. 1939. gadā Kīnu ģimene repatriējās uz Vāciju. 1991. gadā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas ģimenes pēcteči bija raduši iespēju pāris reizi atgriezties savā bērnības zemē – viņi apciemoja Alderus un alderiešus.



▲ Alus darišana Alderos ap 1875. gadu. Ar mucu uz labā pleca – māceklis Mārcis Cielēns. Mākslinieka Nikifa mūsdienās tapusi versija

Alderos dzimušais jurists, politiķis, rakstnieks un sabiedriskais darbinieks Fēlikss Cielēns (1888–1964) savās atmiņās raksta: “Es nevaru pietiekami dziļi jūsmīgi stāstīt par Mazā Baltezera vispusīgo daiļumu. .. Nē! Neviena ezers visā pasaulē nav tik daiļš! Es esmu redzējis dažādus skaistumā slavenus ezerus – Ženēvas, Četru kantonu, Svētā Morica, Komo, Lugano un Madžiore ezerus, ko visas pasaules bagāti tūristi brauc apbrīnot, un visi tie, kaut paši par sevi ir brīnišķīgi jauki, tomēr Mazā Baltezera priekšā pazūd [..] Manās acīs tikai vēl divi ezeri kaut cik savā daiļumā var tuvoties Mazajam Baltezeram – Lielais Baltezers, kur ir brīnišķīgas saliņas, un Sidraba ezeriņš kādā meža biežoknī. [..] Mazais Baltezers! .. Kā es to mīlēju senās dienās. Tas bija tikai ap pusotra kilometra plats, bet man likās gaužām liels. [..] Vasarā Mazais Baltezers bija dažādu prieku nesējs un pārdrošību piepildītājs. Pārvarēt ūdens plašumu, laivā dzīties tālumā pāri ezeram, tālāk pa upi Lielajā Baltezerā, lai tur apbrīnotu skaistās, noslēpumainās saliņas, kur nedzīvo neviens cilvēks, neviens zvērs, tikai putni vien.” [78, 71., 72., 84. lpp.]

## Alus darītava

Fēlikss Cielēns savos memuāros ir tēlaini aprakstījis Alderu alus darītavas laiku. Fēliksa tēvs Mārcis Cielēns (dz. 1854. gadā) 20 gadu vecumā no Stalbes bija devies uz Rīgu darbu meklēt. Nakti apstājies pārlaist Rīgas tuvumā pie sava tēvoča, kurš strādājis alus darītavā. Alderu muižas alus darītava pilnā sparā darbojusies jau no 19. gs. sešdesmitajiem gadiem. Tēvocis pierunājis Mārci iemēģināt roku mācekļa darbā. Tā jaunais Cielēns, uzcītīgs būdams, iemācījies aldaru darbu, apguva visus alus darītāja meistarstiķus un

pēc sava tēvoča nāves kļuva par meistaru un galveno aldari. Tolaik tikai retais latvietis varēja būt alus darītājs, tas tika uzskatīts par gana svarīgu amatu, lai par speciālistiem izraudzītos tikai vācu tautības meistarus. Gadu gaitā, lietpratīgi izmantojot dabas izejvielas, viņš iemācījās Alderu alu pārvērst neskaitāmās šķirnēs.

Fēlikss Cielēns atceras: “Muiža atradās Mazā Baltezera krastā un to austrumu pusē ietvēra skumju priežu sils, pret ziemeļiem lapu koku parks. Pati lielkunga, pārvācota latvieša Dauguļa mītne, nebija nekāda pils, bet vienstāva ēka ar 8 istabām. Turpretim alus darītavas sarkaniem ķieģeļiem celtās augstās ēkas, kas atradās mazā uzkalnā, man likās pavisam grandiozas, it īpaši divi augstie dūmeņi, kas bija gandrīz tikpat tālu saredzami kā Ādažu baznīcas tornis [..] Mans tēvs cītīgā pašmācības ceļā papildināja pagasta skolā iegūtās zināšanas. Viņš iemācījās lasīt un arī drusku runāt vāciski un krieviski, kas bija neieciešams alus darītavas pārvaldīšanai. Viņš vienmēr papildinājās sava aroda zināšanās, abonējot no Minchenes speciālu aldaru žurnālu. Alderu alus darītavā vienmēr vairāk uzlabojās alus kvalitāte un tai palielinājās tirgus arī Rīgā, kur tā konkurēja ar lielajām vācu alus darītavām. [..]

Alus katla meistars, kas ar lielu menti milzīgajā kapara katlā maisīja verdošu iesala viru, bija latvietis Matvejs, mātei attālāks radnieks [..] Alus darītavā pa darba laiku man bija stingri noliegts ieiet, lai netraucētu un lai es neiekristu kādā verdošā katlā. Šis tēva aizliegums man gan īsti nepatika, bet es tam padevos. Toties es pastāvīgi apstaigāju citas darba vietas. .. Šad tad piegāju pie galdniekmeistara Rooka, lai apbrīnotu viņa veiksmi dažādos smalkos koka darbos. Pie mucenieku meistara resnā Tīdera, .. apbrīnoju, kā viņš no cietiem ozola kokiem izgatavoja mucas. [..] Visvairāk man patika



◀ Gauja pilna balķiem. Tautsaimnieciski nozīmīga bija koku pludināšana un mežizstrādes nozare Vidzemē. 20. gs. 50. gadi. (No Ādažu muzeja krājuma)

kavēties kalvē, kur kalēja meistars Fimburs taisīja visādus brīnumus...” [78, 73.–76., 85. lpp.]

Latvijā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā kāda sabiedriski nozīmīga mērķa sasniegšanai ļaudis aktīvi apvienojās dažādās brīvprātīgās apvienībās – biedrībās. Alderos tika nodibinātas divas vecākās biedrības Ādažos – ugunsnelaimes novēršanai 19. gs. beigās tika izveidota Alderu ugunsdzēsēju “družīna” (1901. gadā tika pārdēvēta par Ādažu brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrību), bet otra bija Savstarpējā uguns apdrošināšanas biedrība.

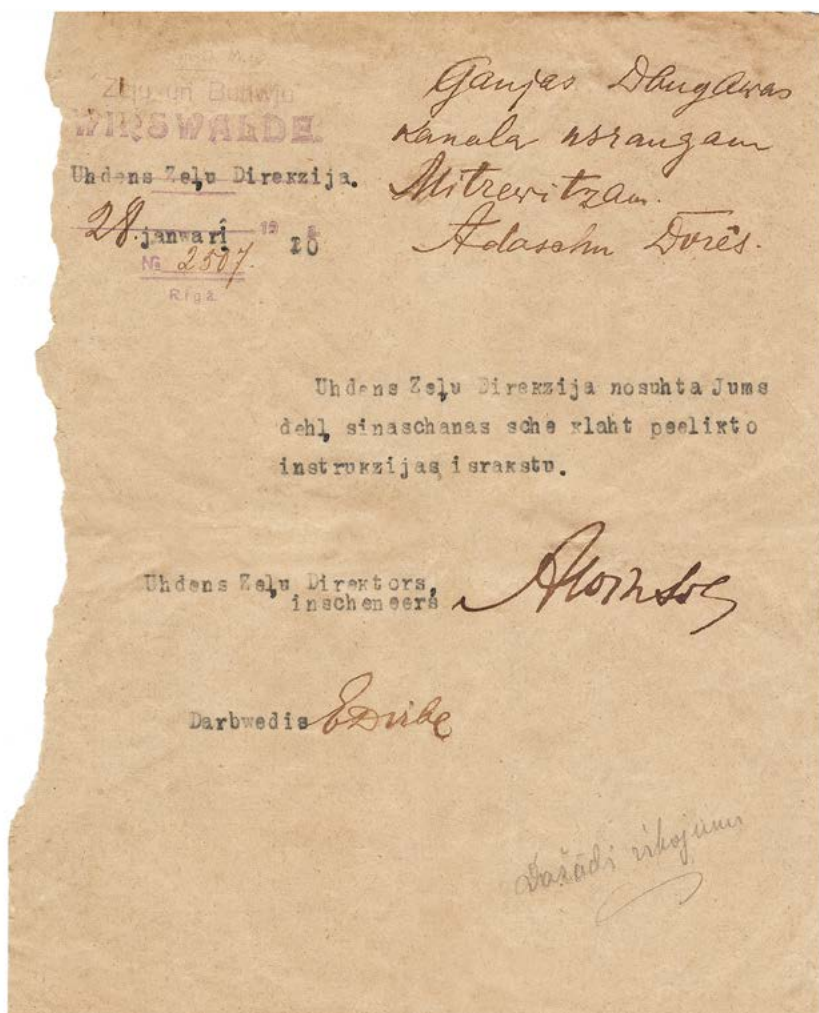
### **Plostnieku ēra un Gaujas–Daugavas kanāls**

20. gadsimta sākumā Ādažu pagastā – toreizējā Krievijas impērijas Baltijas guberņā, latviešu apdzīvotajā teritorijā, – atradās divas

ievērojamas unikālas inženiertehniskās būves – Gaujas–Daugavas kanāls un Baltezersa sūkņu stacija. Varam būt lepnī gan par toreizējo inženiertehnisko attīstību, gan ādažnieku paveikto šo būvju celtniecībā.

Gaujas–Daugavas kanāls bija koku pludināšanai izveidota unikāla ūdensceļu sistēma, kas savienoja Gauju ar Daugavu. Iepriekš, 19. un 20. gs. mijā, intensīva koku pludināšana no kokmateriālu ieguves rajoniem Vidzemē uz Rīgu notika pa Gauju, un pēdējais posms no Gaujas grīvas Carnikavā līdz Daugavas grīvai – pa Rīgas līci. Tas bija pats dārgākais un bīstamākais. Plosti viņnos mēdza izjukt. Un reizēm nācās nedēļām gaidīt, līdz jūra norimst, lai “preci” nogādātu ostu tuvumā. Arī Daugavā lielu gabalu tie bija jāvelk pret straumi līdz Mīlgrāvja kokzāģētavām.

Lai izvairītos no šādas neparocīgas kokmateriālu transportēšanas pa jūru, uzņēmēju prātos atdzima kādreizējā doma savienot Gauju un



▲ Gaujas–Daugavas kanāla uzraugam Ansim Mitrēvicam Ūdens ceļu direkcijas adresēta vēstule. 1920. gads. (No M. Mitrēvica personiskā arhīva)

▲ Kanāla uzrauga Anša Mitrēvica mazdēls – plostnieks Māris Mitrēvics. 1960. gads

Daugavu. Ideja patiesībā bija ļoti sena, tā radās jau 17. gadsimtā, kad daudzviet pasaulē, savienojot dabiskās ūdenskrātuves, kļuva populāri veidot kanālus kuģniecībai un kravu transportēšanai.

Lai mērķi par kanālu īstenotu, tika izveidota Vidzemes ūdensceļu uzlabošanas sabiedrība, kas no 1899. gada līdz 1903. gadam izstrādāja un realizēja unikālo Gaujas–Daugavas ūdensceļa projektu.

Kanāla kopējais garums bija 22,3 km, lai abas upes tiktu savienotas. Kanāls sākās Ādažos pie Remberģiem (tagad Strautkalnu ciems), turpinājās pa 3,1 km garo mākslīgi izbūvēto Gaujas daļu, tā saukto plostu ceļu, līdz ūdens ietecēja Mazajā Baltezerā pie Alderiem.

Būvējot kanālu, bija jāņem vērā apstākļi, ka ūdens līmenis Gaujā un Baltezerā ievērojami atšķīrās, par 2,5–3 metriem. Un inženieri piedāvāja unikālu risinājumu – kanāla konstrukcijā

līdz Mazajam Baltezeram tika izmantots garš pakāpienveida plotu ceļš, no koka izveidot sešas mākslīgas krāces, kā arī plotu ceļā uzbūvēja divas slūžas ūdens līmeņa starpības regulēšanai. Kokmateriālus pa Gauju nopludināja līdz pirmajām kanāla ieejas jeb vārtveida slūžām, un tālāk, slūžas atverot, tos ievadīja kanāla gultnē. Pēc tam, pakāpeniski atverot otrās slūžas pie Utu kalna, straume plotus novadīja līdz Mazajam Baltezeram. Otrās slūžas bija ar *Stoney* sistēmas aizvaru. Šis aizvars bija pārvietojams vertikālā virzienā, un kustības atvieglošanai tā vairogs virzījās pa savdabīgi izveidotiem lodīšu gultņiem. Pēc angļu kanālu pētnieka M. Klarka atzinuma, šis bija vienīgais viņam zināmais gadījums, kad plaši izmantotajā *Stoney* sistēmā rullīšu gultņu vietā tikuši izmantoti lodīšu gultņi [79].

Gaujas–Daugavas kanālu kokmateriālu pludināšanai izmantoja tikai pavasara laikā, kad ūdens līmenis Gaujā bija visaugstākais. Posmā no slūžām pie Utu kalna līdz Mazajam Baltezeram kanāla gultne bija izklāta no dēļiem, bet tā krastus veidoja vertikālas dēļu sienas, un šis kanāla posms bija izmantojams tikai plotu pludināšanai. Pārējā daļā šī ūdensceļa krasti bija nostiprināti ar fašīnām (cilindriskā formā sasietiem zaru kūļiem) vai velēnu, un tur bija iespējama arī nelielu kuģīšu satiksme.

Gaujas–Daugavas kanāls no Mazā Baltezera turpinājās cauri Lielajam Baltezeram, un no tā pa 3 km garo kanālu un Juglas upes gultni ūdens nonāca līdz Ķīšezeram līdz visbeidzot, šķērsojot Ķīšezeru un Mīlgrāvja atteku, sasniedza Daugavu.



◀ Slūžas un mākslīgā krāce pie Utu kalna. No šejienes sākot, gan kanāla gultni, gan vertikālās sienas klāja dēļi. Šis kanāla posms bija izmantojams vienīgi plotu pludināšanai. (No M. Mitrēvica personiskā arhīva)



➤ Alderieši – koku pludinātāji. No kreisās: Arvīds Emsiņš, Teodors Konrāds, Ojārs un Tālvāldis Odiņi. 1961. gads. M. Mitrēvica foto



➤ Koku pludinātāji atelpas brīdī. Priekšplānā Guntis Pavārs. 1961. gads. M. Mitrēvica foto





◀ Gaujā izbūvētā īpašā koka konstrukcija – ievadragata – baļķu novirzīšanai uz Baltezera kanālu. 1958. gads. M. Mitrēvica foto

“Sākot ar 17. aprīli atklāta satiksme ar tvaikonīti “Annuška” starp pilsētu un Baltezeru. Tvaikonis pieturēs pie Zalamandra fabrikas Ķīšezērā, pie Bukultu Ādažu muižām un aties no Rīgas plkst. 3.30 pēc pusd. Atpakaļ no Aldariem plkst. 4 no rīta. Tvaikoņa piestātne atrodas augšup pontona tilta. Satiksmi pagaidām uzturēs tikai pa darbdiem.” (Latvijas Kareivis, Nr. 85, 18.04.1925., 3. lpp.)

1914. gadā Vidzemes upju ūdensceļu uzlabošanas sabiedrības valde no Bukultu (Bellenhof) muižas īpašnieka par 30 000 rubļu nopirka 205,87 desetīnas zemes, ieskaitot Mazo Baltezeru. Sabiedrībai Mazais Baltezers bija nepieciešams kā pa Gauju pludināmo koku savākšanas punkts. [80, 6.–7. lpp.]

Pa kanālu garām Alderu ciemam sākotnēji (ap 1902. gadu) pabrauca ap 1000 plostu, bet 1911. gadā jau 2522 plostu [turpat]. Sezonas laikā koku pludinātājiem darbs bija jāsaskaņo ar Rīgas baržām, kuras pa Gaujas–Daugavas kanālu no ostas veda akmeņogles uz turpat līdzās 1904. gadā uzcelto Baltezera sūkņu staciju tur esošo dzinēju darbināšanai.

19. gs. beigās un 20. gadsimta sākums Alderu apkaimē bija ļoti rosīgs. Pie kanāla Alderos izveidojās plostnieku ciems ar savu īpašo vēsturi un tradīcijām.

Krāšņo dabas ainavu dēļ kanāls Gaujas apkārtnē un abos Baltezeros bija iecienīts atpūtas objekts tūristiem un atpūtniekiem brīvās Latvijas laikā.

Par to liecina daudzas publikācijas presē.

➤ Ar dēļiem stiprinātie koka krasti Alderos, posmā pirms kanāla ietekas Mazajā Baltezerā. Pirmajā pasaules karā koka stiprinājumi daļēji postīti, bet 20. gs. 20. gadu sākumā atkal atjaunoti. (No M. Mitrēvica personiskā arhīva)



➤ Latvijas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis un Latvijas diplomāti atpūtas izbraukuma laikā uz Aldermuižu aplūko Gaujas–Baltezera kanāla krasta koka stiprinājumu. 1935. gads. (LNA LVKFFDA 1. f., A181-436. l.)





◀ Latvijas Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa un Latvijas diplomātu atpūtas izbraukums uz Aldermuižu. Tā dalībnieki pie Aldermuižas laivu piestātnes. 1935. gada 29. jūnijs. (LNA LVKFFDA 1. f., A181-438. I.)



◀ Latvijas Ministru prezidents un ārlietu ministrs Kārlis Ulmanis (pirmais no kreisās), valdības locekļi un ārvalstu diplomāti atpūtas izbraukumā Alderos. Viņu vidū: labklājības ministrs V. Rubuls, satiksmes ministrs B. Einbergs, Igaunijas sūtnis Latvijā K. Mennings, finanšu ministrs L. Ēķis, izglītības ministrs A. Tentelis u. c. 1935. gada 26. augusts. (LNA LVKFFDA 1. f., A181-1578)

➤ Rosīgā Alderu  
piestātne 20. gs.  
50. gados. Cilvēki gaida  
pienākam kuģīti. (No  
Ādažu muzeja krājuma)



➤ Kuģīši no Rīgas uz  
Alderiem kursēja līdz pat  
20. gadsimta 60. gadiem.  
(No Māra Mitrēvica  
personiskā arhīva)



/ “Ārlietu ministrs Z. Meierovics izteicis pateicību jūrniecības departamentam un iekšējo ūdeņu pārzinim M. Farnastam par laipno pretimnākšanu un palīdzību ekskursijas sarīkošanā pa Gauju un Gaujas–Daugavas kanāla sistemu. Kā zināms šī ekskursijā ņēma dalību Amerikas sūtnis Kolemans, Amerikas un Anglijas sūtniecību sekretāri un ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas vadītājs Munters.” (Diplomatiskā korpusa locekļu brauciens pa Gauju. Latvijas Kareivis, Nr. 139, 27.06.1925., 2. lpp.) Koku pludināšanai bija ļoti liela nozīme ne tikai alderiešu dzīvī. Par to liecina arī valdības pieņemti lēmumi.

/ “Par koku pludināšanu, kuģu un laivu kustību pa Gaujas–Daugavas kanālu un Baltezeriem. 41. Noenkurojot augškanālā plostus, nedrīkst krastos arties ar eipuriem tanīs vietās, kur ierīkoti stabiņi plostu piesiešanai. 42. Plostu ievadīšanai kanālī, kanāla valde ietaisa pāri Gaujai šķērsragatu. Uz šīs ragatas nedrīkst pielaist koku sastrēgumus. 43. Vaļēju koku pludinātājiem jāietaisa augšpus “Stonej” slūžām papildu šķērsragata, koku aizturēšanai tam gadījumam, ja kanāla lejas galā rastos sastrēgums. .. 44. Plosti M.-Baltezerā novelkami no plostu ceļa un līdz tālākam transportam pagaidām novietojami pie krasta, bet vaļējie koki novietojami aiz ragatām jeb dārzos. .. Pēc pludināšanas sezonas izbeigšanās, koku dārzi M.-Baltezerā likvidējami un pāļi izvelkami [...] 47. Velkoņiem aizliegts pa kanālu vilkt vairāk par trim liellaivām, bet plostu rējas nedrīkst būt garākas par 425 mtr. un platākas par 8,5 mtr. 48. Kuģiem un motorlaivām, lai neizskalotu krastu, pa kanālu jābrauc lēnā gaitā, nepārsniedzot 5 km. ātrumu stundā. 49. Velkot pa Lielo Baltezeru plostu vai liellaivu partiju, jāturas kuģu ceļa robežās, kuras noteiktas taisnā virzienā no kanāla gala pie Ādažu baznīcas, uz kanāla galu pie mācītāja muižas.



< Kuģītis no Mazā Baltezera velk kokmateriālus uz Rīgu. 1958. gads. (No M. Mitrēvica personiskā arhīva)

Kuģu un plostu ceļš ir 400 mtr. platumā, skaitot no saliņām uz dzelzceļa pusi.” (Valdības rīkojumi un pavēles. Noteikumi būvniecības pārvaldes būvju nodaļas darbībai. Valdības Vēstnesis, Nr. 31, 08.02.1928.)

Atpludinātie baļķi Mazajā Baltezerā nokļuva ūdensdārzos – ar pāļiem un ragatām norobežotā ezera daļā –, kur varēja uzņemt līdz 200 tūkstošiem kubikmetru baļķu. Ūdensdārzos kokmateriālus šķiroja, plenēja (savienoja), sēja kūļos, lai ar Upju kuģniecības velkonīti caur Lielo Baltezeru un Ķīšezeru aizvilktu uz Rīgu. Mazajā

➤ Alderu plostnieki katru gadu organizēja airēšanas maratonus, veiklības braucienus, kur mērojās savos spēkos un izveicībā, lai plūdu vai stihiju gadījumos būtu sagatavoti kā prasmīgi glābšanas darbu veicēji. Pēc sacensībām dalībnieki parka kalniņā, kuru var uzskatīt par Alderu Saliņas tradīciju turpinātāju, ballējās pūtēju orķestra pavadījumā. Svētku dalībnieki. 20. gs. 60.–70. gadi. (No Rutas Stradiņas personiskā arhīva)



➤ Ūdensdārzi Mazajā Baltezerā. 1958. gads. M. Mitrēvica foto



Baltezerā bija divi ūdensdārzi Kanālgalā un vēl arī Ūdensvada dārzs, Mellā kakta dārzs, Kūļu dārzs. Pa vidu šiem ūdensdārziem stāvēja plenējamais agregāts (savienoja kokmateriālus plostas plenēs jeb rindās) un šķirojamais siets. 20. gs. 30. gados Gaujas–Daugavas kanāls piederējis kādai kanālu kuģotāju kompānijai Amsterdamā, kas piedāvājusi Latvijas valstij kanālu no viņiem atpirkt. 1933. gada 24. maijā laikraksts “Latvijas Kareivis” vēsta, ka mūsu Ministru kabinetam nosauktā summa šķitusi pārspīlēti augsta, un tas rosinājis Finanšu ministrijai sākt sarunas par cenas samazināšanu.

Kanāls kokmateriālu pludināšanai intensīvi tika izmantots līdz 20. gs. 60. gadu beigām. Mūsdienās tas savu sākotnējo nozīmi ir zaudējis. Iespējams, reiz senais ūdensceļš tomēr tiks atjaunots un savienos Gauju ar Daugavu caur Baltezeriem, tā kļūstot par lielisku Latvijas tūrisma maršrutu.

Alderī bija sava veida republika. Te lustīgi tika svinēti Plostnieku svētki, līdz rīta gaismai atzīmēti Jāņi, arī tajos laikos, kad padomju varai īsti nebija skaidrs, atļaut vai aizliegt šos svētkus. Ļaudis, apvienojušies sava pludināšanas kantora mākslinieciskajā pašdarbībā, vienmēr muzikāli un atraktīvi atzīmēja svētku brīžus neatkarīgi no tā, kā katra kopā sanākšana bija oficiāli jānosauc. Alderieši smeļ: Ādažu kolhoza stingrā roka, kuras pavadībā darbaļaudis straujiem soļiem soļoja pretī komunismam, līdz Alderiem nesniedzās.

### Atmiņu stāsti

Pludinātāja un plostnieka darbs itin visos laikos, lai arī labi apmaksāts, tomēr nebija no vieglajiem. Vislabākā liecība ir rūdīto Alderu vīru un sievu aizgājušo gadu stāsti, kurus šīs grāmatas autore pierakstījusi laikā no 2015. līdz 2017. gadam.

“Es atnācu strādāt uz Gaujas 1938. gadā. Man bija 18 gadu. Un ar pirmo plostu lejā nobraucu no Vijciema. Biju jauns un spēcīgs, vecākie plostnieki man pirmajam lika lēkt ūdenī pie baļķiem, ja kas darāms bija. Norūdījies, slimības nepazinu. Gauja bija ļoti smaga upe. Savām rokām dzinu ragatas pāļus Gaujā, lai ar straumi kanālā baļķus iegrieztu iekšā. Arī kanālu remontēju, mainīju kanāla grīdā dēļus, kas bija sapuvuši, fašinas liku, lai stiprinātu kanāla krastus. Daudz tiku strādājis un smagi. Vai zināt, ka ulmaņlaikos mums Jāņu kalnā Alderos bija velēnu dīvēni, uz tādiem atpūtas brīžos sēdējām un teātri vai koncertu skatījāmies. Vajadzētu tagad ar tādus atkal uztaisīt! Bija ļoti parocīgi.” [Smejas.]

*No autores intervijas ar Sergeju Šingeli (1920–2018) 2017. gada maijā.*

“Pludiņu svētkos “pludiņi” [tā tika dēvēti paši pludinātāji – E. P.] paši dziedāja. Ansambļis mums bija. Mēģinājumi bija tepat muižā. Teātri spēlējām. Danču placis bija. Uz Pludiņu svētkiem Alderos kopā sabrauca pludinātāji no Daugavas un Lielupes. Ar laivām brauca. Ar baļķi pa ūdeni tāpat. Bērni izauga, viņus no kanāla un ezera laukā nevarēja dabūt! Kad te sastājās baļķi, tad bērni skrēja turp un gaidīja, kad sāks kustēties.”

*Skaidrīte Odiņa (dz. 1931. g.) [81, 82. lpp.]*

“Ja pa kanālu no Gaujas ienāca baļķi, Baltezera dārzā tos šķiroju pēc izmēriem un koku sugām. Vīrieši tad sasēja kūļos. Mans pienākums bija sēdēt tādā kā mucā uz ūdens un mērīt kokus. Mucā bija jāpavada visas astoņas stundas. Pusdienas varēju paēst, izkāpu no mucas un paēdu, ko nu biju līdzī paņēmusi. Lija lietus vai nelija, tāpat bija jāstrādā.”

*Dzintra Skolmeistare (dz. 1942. g.) [81]*

“Es nāku no Lielupes, kur mans tēvs Upju departamentā strādāja par zemes smēlēju. Sāku strādāt par koku pludinātāju tur. Toreiz bija tāds kopējs Gaujas, Lielupes, Baltezera



➤ Koku pludinātāji staigāja kā kaži pa kokiem un mātēja braukt uz viena baļķa. Plostnieks Jānis Stradiņš veicības braucienā uz baļķa kanālā. 20. gs. 60. gadu sākums. (No Stradiņu ģimenes personiskā arhīva)



pludināšanas kantoris. Vienu dienu dzirdēju, ka Baltezerā vajadzīgi motoristi. Uz Alderiem atnācu 1950. gadā. Visas mājas tanī brīdī Alderī piederēja pludināšanas kantorim. Plostnieki pelnīja labi. Bet darbs bija neiedomājami riskants un dzīvībai bīstams. Laika apstākļi mainījās – lietus, vējš... Aukstās, drēgnās dienās plostniekiem oficiāli deva spirtu. 100 gramu pa dienu. Ne jau katru dienu, bet īpaši nelabvēlīgajās. Kurš vairāk strādājis, tam vairāk spirta. Iedzērām ar! Toreiz bija kreptīgi vīri, ne jau tādi plenči kā šodien. Ja bija kādu dienu dzēruši, tad nākamajās dienās veči rāva no tumsas līdz tumsai, bet darbu padarīja. Kārtīgi latviešu puīši vien bijām. Ja labi strādā, cilvēku novērtē, lai vai kādu darbu darītu. Pludinātāja-plostnieka darbu varēja darīt tikai spēcīgie, arī garā.”

*No autores intervijas ar Ēriku Gumbeli (dz. 1932)  
2015. gadā.*

“Pie kanāla slūžām iepretim Utu kalnam bija Šķirošanas placis, te vīri nokāpa no plostā, lai atvilktu elpu. Te krastā varēja paēst, matus pie friziera apgriezt, arī algu saņemt. Vairākas dienas uz Gaujas pagāja, līdz ar plostiem līdz Alderiem tikām.”

*No autores intervijas ar Ē. Gumbeli  
2018. gada aprīlī.*

“Mēs bijām pieraduši pie ūdeņiem. Iekritīs, iekritīs, tas neko negrozīs! Ja malā bija jātiek, braucām arī uz viena baļķa vai vieglāk bija – uz diviem. Līdzsvara jautājums! Būtībā mēs nebijām plostnieki, mēs bijām pludinātāji. Mūs arī sauca par pludiņiem. Visus te tā saukāja, kas te Alderos dzīvoja.”

*Jānis Stradiņš (dz. 1931)  
[81., 87., 88. lpp.]*

“Mūsu ģimeni izsūtīja 1941. gadā. Dzīvojam Cēsīs. Sagrāba četrus no rīta. Tēvs bija policists, viņu aizveda, un mēs nekad vairs viņu nesatikām. Mammu ar mums, diviem sīkiem noziedzniekiem – man bija 8, brālim 2 gadiņi –, izveda uz Krasnojarskas apgabalu. Es biju centīga meitene – mācījos un mācījos, lai tiktu no tās dzīves laukā. Mani kā izsūtīto izņēmuma kārtā uzņēma Sibīrijas Mežtehnikālā institūtā. Bet ne jau ar pirmo reizi. Izsūtītajiem visādi mēģināja liegt iestāties augstskolās. No 1951. līdz 1956. gadam es izmācījos par inženieri – meža ūdenstransporta tehnologu. Droši vien Latvijā esmu vienīgā ar tādu diplomu – augstākā izglītība koku pludināšanā. Četrus gadus nostrādāju Sibīrijā uz upēm. No Sibīrijas varēju atgriezties tikai pēc 20 gadiem – 1960. gadā. Latvijā pludināšanas kantorī brīnījās par manu diplomu un specialitāti: tādu “zvēru” mums Latvijā nav, viņi teica. 28 gadu vecumā biju laimīga, ka varēju iekārtoties darbā Gaujas iecirknī, tās priekšnieks juta līdzīgi mums – represētajiem. No Gaujienas ar astes plostu\* pa Gauju nobraucu lejā – līdz Alderiem. Te satiku savu Jāni. Dzīve sāka iet augšup. Tas bija brīnums.”

*No autores intervijas ar Rutu Stradiņu (dz. 1932)  
2017. gada vasarā.*



\* Astes plosts un būda – pludināmās baļķu partijas beigu galā uz pēdējā plostā atradās būda, kurā nakšņoja pludinātāji, kas devās pa upi līdz kokmateriāliem, likvidēja baļķu sastrēgumus, attīrīja no baļķiem upes krastus, iebīdot tos atpakaļ straumē.

◀ *Ruta Stradiņa ar studiju draudzeni pie Sibīrijas Meža tehnikālā institūta. (No R. Stradiņas personiskā arhīva)*

# FĒLIKSS CIELĒNS

“Es siltā izjūtā zemu noliecos pret dzimto vietu pie mazā Baltezera, kur daiļas puķes ziedēja manas mātes dārzā un darbīgas bites sanēja tēva dravā.”

F. Cielēns

Mūsu valsts konstitūcija Latvijas Republikas Satversme tika pieņemta 1922. gada 15. februārī. Varam būt patiesi lepni, jo mūsu novadā dzimušais ievērojamais sabiedriskais darbinieks Fēlikss Cielēns bija viens no tās autoriem. Satversmes tekstu izstrādāja īpaši šim nolūkam izveidota Satversmes komisija 26 ievēlētu Satversmes sapulces deputātu sastāvā. Komisija tika sadalīta divās apakškomisijās. Pirmo apakškomisiju vadīja tieši Fēlikss Cielēns, un tās uzdevums bija izstrādāt Satversmes pirmo daļu jeb valsts iekārtas pamatus. Komisijai vajadzēja izpētīt dažādu valstu konstitucionālos regulējumus, kuri bija aktuāli tābrīža Eiropā, un radīt sākotnējo Satversmes projektu. Satversmes normu formulēšanā īpaši nenovērtējams ir Arveda Berga un Fēliksa Cielēna devums. Viņi aktīvi strādāja gan Satversmes komisijā, gan arī Satversmes sapulces plenārsēdēs, debatējot par atsevišķām normām. [82; 83, 116. lpp.]

Savos memoāros Fēlikss Cielēns atzīst, ka Latvijas Satversme ir kolektīvs darinājums, kur galveno darbu ir veicis viņš un M. Skujenieks, tomēr pantu formulējumos aktīvi līdzdarbojušies F. Menders, A. Bergs un zināmā mērā arī A. Petrevics, J. Purgals un A. Sīmanis.” [84, 111. lpp.]

Mūsu Satversme ir viena no visīsākajām konstitūcijām pasaulē un viena no vecākajām spēkā esošajām konstitūcijām Eiropā. Arī pēc gandrīz simt gadiem Satversmes teksta lakoniskā izteiksmes forma ļauj tajā iekļautās idejas un vērtības iztulkot atbilstoši konkrētam laikam.

## Cielēnu ģimene Alderos

Fēlikss Cielēns dzimis Alderos 1888. gadā kā trešais bērns muižas alus darītavas direktora ģimenē. Fēlikss nav ne cūkas ganījis, ne Ādažu

pagasta skolā gājis. Tieši no mājskolotājas rokām viņš 1896. gadā iestājās Aleksandra ģimnāzijā Rīgā. Taču bērnības atmiņām Alde-ros ir sevišķa nozīme Fēliksa dzīvē. Īpaši jau mātei Amandai, kura dzimusi Ādažu Vecķūļu māju saimnieka Jāņa Kalniņa ģimenē. Mātes tēvs bijis toreizējā laikā un apstākļos moderns cilvēks, jo Amandu, savu vecāko meitu, laidis Rīgā skoloties vācu meiteņu ģimnāzijā. Nepa-rasta izvēle zemnieka bērnam.

Sava mūža nogalē tapušajās atmiņās Fēliks Cielēns skaidro, kāpēc visi pirmie latviešu vienlīdzības idejiskie paudēji un intelektuāļi cēlās no turīgo latviešu vecsaimnieku mājām – viņiem vecāki ar savu darbu spēja nodrošināt labu izglītību [78, 74. lpp.].

Fēliksa tēvs Mārcis Cielēns savulaik bija no Stalbes devies uz Rīgu darbu meklēt, bet kļuva par aldara mācekli pie sava tēvoča, pēc viņa



◀ Fēliks Cielēns ap 20. gs. 30. gadiem. (No Ārlietu ministrijas arhīva)



◀ Alderu muižā 1898. gada vasarā. 10 gadus vecais Fēliks stāv pie sava tēva Mārča Cielēna, zemē ar sunīti sēž brālis Alfrēds, blakus – māsa Viktorija, māte Amanda Cielēna ar jaunāko meitu Mildu. (No Izabellas Cielēnas personiskā arhīva)

nāves – par galveno aldari, bet vēlāk – pat par Alderu alus darītavas direktoru.

Amandas un Mārča ģimenē piedzimuši četri bērni. Atbilstoši Krišjāņa Valdemāra sauklim “ar turību pie izglītības”, abi vecāki dzīvoja ļoti taupīgi, lai ar uzkrātajiem līdzekļiem skolotu savus bērnus un atbalstītu nacionālās kultūras attīstību.

Latviešu sabiedrisko dzīvi aktivizēja Rīgas Latviešu biedrības nodibināšana (1868). Tās pārziņā darbojās dažādas komisijas literatūras, vēstures, izglītības un citās nozarēs. Amanda un Mārcis bija aktīvi Rīgas Latviešu biedrības biedri jau no septiņdesmito gadu beigām un ar devīgu roku atbalstīja latviešu grāmatniecību. Alderos 1889. gadā tika izveidota un aktīvi darbojās publiskā bibliotēka. “Baltijas Vēstnesis”, “Dienas Lapa”, žurnāli, Latvju dainu sējumi – viss vērtīgais, toreiz literārajā laukā iznākušais, bija atrodams arī ģimenes bibliotēkā. Mārcis Cielēns bija muzikāls un mājās spēlējis harmoniku, vēlāk iegādājies labas *Tresselt* firmas klavieres un nodibinājis latviešu vīru kvartetu, kurā bez viņa dziedājis arī Alderu muižas pārvaldnieks, Ādažu mežzinis un skolas pārzinis. [78, 76. lpp.]

Bērnu skološanai Mārcis un Amanda naudu neželēja: vecākais dēls Alfrēds (dz. 1884. gadā) Rīgas politehnikumā izmācījās par būvinženieri, meita Viktorija (dz. 1886. gadā) studēja Pēterburgā un kļuva par pirmo latviešu sievieti – diplomēto ārsti Latvijā. Fēlikss Cielēns pēc Aleksandra ģimnāzijas beigšanas Rīgā studēja tieslietas Pēterburgas Universitātē (1906–1910) un Parīzes Universitātē (1913–1914). Savukārt Fēliksa Cielēna jaunākā māsa Milda visu mūžu bija liels atspaidis savai mātei.

Amanda Cielēna cieši draudzējās ar Aspaziju, abas ar meitu Mildu kopīgi devās apciemot Raini un Aspaziju dzejnieku trimdas zemē Šveicē un Kastaņolā. Kā atceras Fēlikss, māte

Amanda Cielēna bija “centrs, ap kuru gravitēja visi klātesošie” [turpat, 83. lpp.], un viņas aktivitāte un ietekme izpaudās dažādos virzienos. Amandai piemita izcilas runas dāvanas, un, lielā mērā pateicoties tieši viņai, Ādažu ļaudis 19. gs. 90. gadu sākumā tika pie arhitekta Konstantīna Pēkšēna projektētā staltā Ādažu pagasta nama.

## Fēliksa jaunība

Robežšķirtne latviešu sabiedrības dzīvē bija 1905. gada revolūcija. Tā ieguva plašu atbalstu latviešu vidū, arī Cielēni iesaistījās 1905. gada notikumos Ādažos cīņā pret administratīvu, nacionālu un sociālu netaisnību. Prasība pēc Latvijas kā latviešu tautas patstāvīga veidojuma Krievijas sastāvā vai arī ārpus tās bija visu kopēja lieta.

Ādažnieki bija izglītoti ļaudis un aktīvi atbalstīja revolūciju. Tieši 17 gadus vecajam Fēlikssam dzimtajā pusē no Ādažu pagasta nama sienas bija svinīgi jānoņem vecās varas simboli – cara Nikolaja portrets un ērglis. Fēlikssam vēl nebija 18 gadu, bet viņš nopietni iesaistījās 1905. gada bruņotajās cīņās pret krievu kazakiem un dragūniem Latvijā. Soda ekspedīcija puisī meklēja un arī atrada paslēpušos tēva mājās Alderos, taču Fēlikss no vajātājiem izbēga, pēdējā mirklī paspējot izlēkt pa logu. Viņa vietā nošaušanai uz tuvāko mežu tika vests vecākais brālis Alfrēds. Tēvs skriešus devies pie muižas īpašnieka Dauguļa, lūdzot izglābt dēlu, kurš nebija iesaistījies revolucionārajā darbībā. Par laimi, Daugulis paspējis ierasties un izglābt pie priedes jau piesieto Alfrēdu. [Turpat, 188. lpp.]

Pēc revolūcijas lielākajai daļai latviešu sabiedrības zuda ilūzijas par cariskās Krievijas politisko režīmu un mērķiem.

Pēc 1905. gada revolūcijas sakāves Fēlikss vairākus gadus uzturējās Pēterpilī, kur studēja tieslietas. Trūkumu viņš necieta, jo saņēma līdzekļus no tēva mājām. Pēterpilī viņš tuvāk iepazīnās ar savu mūža mīlestību – mākslas studentu Maiju Eliasi. Tomēr Krievijā F. Cielēns nejutās drošs un 1910. gadā devās trimdā uz rietumiem, kur daudz mācījās, iepazīnās ar rietumu kultūras vērtībām un strādāja par publicistu. Kontaktējās ar citiem latviešu politiskajiem emigrantiem, arī ar Raini un Aspaziju, ar kuriem iepazīnās Šveicē. 26 gadu vecumā viņš Parīzē salaulājās ar Maiju Eliasi. No šī brīža visu turpmāko mūžu Maija bija uzticama līdzgaitniece Fēliksa dzīvē, vislabākais draugs un padomdevējs visās viņa radošajās izpausmēs. Maija Eliase bija mākslas zinātniece un tēlniece, māsa vienam no izcilākajiem latviešu gleznotājiem – Ģedertam Eliasam.

## Ar domu par Latvijas valsti

Ja Fēlikss jūta, ka var ko labu izdarīt tautai, sevi netaupīja. Pēc boļševiku apvērsuma 1917. gadā Pēterburgā, kur bads un slepkavošana pieauga ar katru dienu, viņš ieradās no Valkas (vācu armija bija okupējusi Latvijas teritoriju), lai rakstītu un iespiestu grāmatas latviešu valodā. Kas lasīs? Krievijā tobrīd bija vairāk nekā pusmiljons latviešu – kara laika bēgļu. Ļaudīm garīga barība bija ļoti nepieciešama, viņš uzskatīja. Ar grāmatu un žurnālu saiņiem apkrāvējis, F. Cielēns devās uz Pievolgas apgabaliem sludināt Latvijas pašnolemšanas (neatkarības) ideju sarkanajiem latviešu strēlniekiem, lai atrautu viņus no maldīgajām padomju varas idejām. Drīz būšu atpakaļ, viņš sievai teicis, bet pagāja krietni ilgāks laiks, līdz caur Franciju, kur Versaļas miera konferencē



◀ F. Cielēns ar dzīvesbiedri Maiju un meitu Izabellu. 1929. gads. (No Izabellas Cielēnas personiskā arhīva)

kopā ar Z. Meierovicu cīnījās par jaunās Latvijas valsts starptautisku atzišanu, viņš atkal pārnāca Latvijā.

1919. gada rudenī, kad Krievijas impērijas armija Bermonta vadībā uzbruka Rīgai, F. Cielēns bija uz Cēsīm evakuējušās Tautas padomes loceklis. Latviešu brīvprātīgie (tos varēja pazīt pēc “saulītes” pie cepures) ešelonā devās aizstāvēt Rīgu, bet puīši bija trūcīgi ģērbti, viņu apavi rudens dubļos izjukuši. Siguldā Cielēns uzzināja, ka stacijas noliktavā aizķēries kāds svešas armijas krājums, tajā skaitā zābaki. Viņš aizturēja ešelonu, lika uzlauzt noliktavu, un karavīri tika pie apaviem – dzelteniem angļu “tankiem” kājās tie turpināja ceļu uz Rīgu, lai, silti apauti, patriektu iebrucējus.

➤ Vladivostokā  
1919. gada janvārī.  
Kundzes (no kreisās):  
M. Salnā un M. Švābe.  
Kungi (no kreisās):  
V. Salnais, A. Švābe,  
F. Cielēns un J. Mazpolis.  
(No Izabellas Cielēnas  
personiskā arhīva)

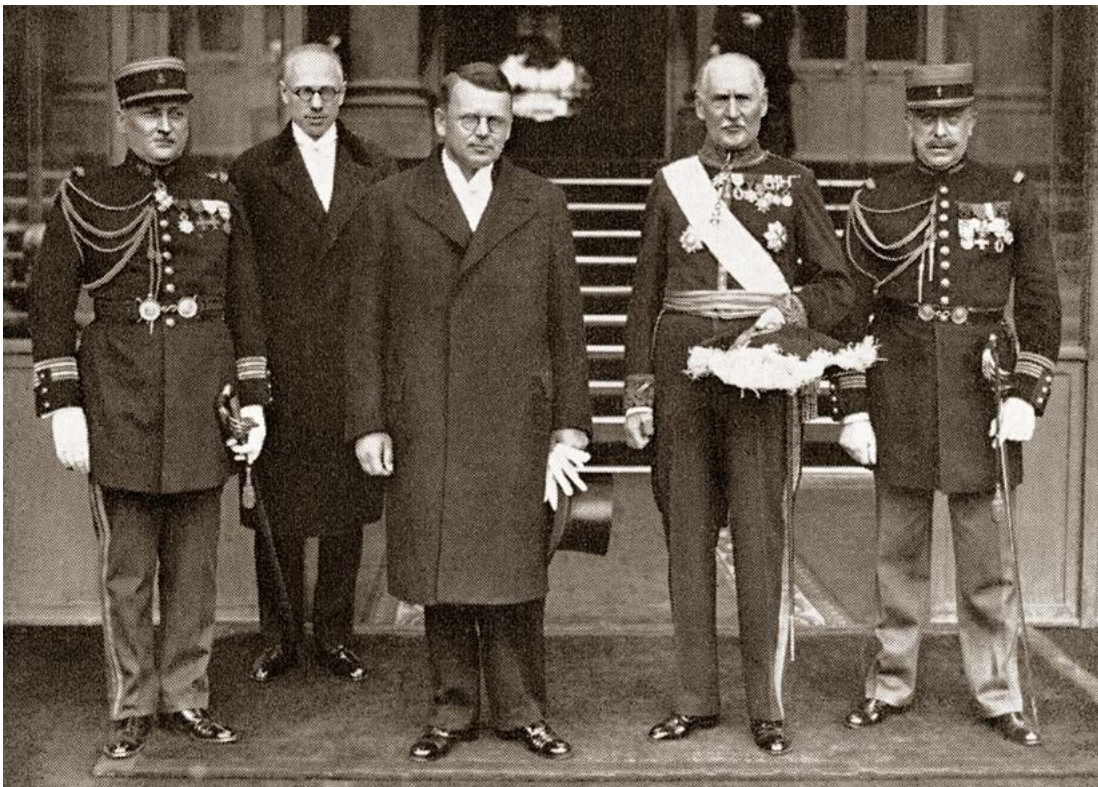


➤ F. Cielēns un  
Z. Meierovics sarunājas  
ar konsulu Bīriņu  
Londonā. (No Izabellas  
Cielēnas personiskā  
arhīva)





◀ Kreisās valdības sēde  
1926. gada decembrī.  
Pirmais no labās –  
Rainis, viņam blakus –  
F. Cielēns. (No Izabellas  
Cielēnas personiskā  
arhīva)



◀ F. Cielēns pie  
Elizejas pils Francijā  
pirms akreditēšanās  
1933. gada jūlijā. (No  
Izabellas Cielēnas  
personiskā arhīva)



F. Cielēnam ir liela nozīme Latvijas valsts tapšanā, viņš bijis Latvijas ārlietu ministrs, sūtnis Francijā, Spānijā un Portugālē, Satversmes sapulces un visu četru pirmskara Saeimu deputāts. Pēc 1934. gada autoritārā režīma Latvijā viņš iesniedza atlūgumu [85] un dzīvoja Parīzes tuvumā. 1939. gada aprīlī K. Ulmanis F. Cielēnam atņēma Latvijas pilsonību. Nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā būdams pretošanās kustības dalībnieks, pēc Latvijas Centrālās padomes ierosmes Fēlikss Cielēns kopā ar ādažnieku, 1877. gadā Vecvilciņos dzimušo mežkopi, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas profesoru un prorektoru Andreju Teikmani uzrakstīja Latvijas Centrālās padomes memorandu\* ar cerību Otrā pasaules kara laikā Latvijas valsti glābt un saglabāt.

## Cielēni un Aspazija

Aspazija un Rainis Cielēnu ģimenei nozīmēja daudz, proti, tā bija gan intelektuāla, gan dvēseliska saskarsme daudzu gadu garumā. 1943. gadā, kad notika dzejnieces Aspazijas bēres, F. Cielēns teica dedzīgu runu un pēc iepriekšējas slepenas norunas ar orķestri kopīgi ar pavadītājiem nodziedāja “Dievs, svētī Latviju” – Nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā aizliegto himnu. [86] Notikums atbalsojās visā Latvijā, un cilvēki teikuši, ka pārdrošinieks Cielēns pie Raiņa un Aspazijas kapa no jauna proklamēja Latvijas neatkarību. Vācu okupācijas laikā F. Cielēns aktīvi darbojās 1943. gada 13. augustā slepeni izveidotajā Latvijas Centrālajā padomē (LCP), demokrātiskā pretošanās kustības organizācijā. Otrā pasaules kara laikā, kad Latvijas ļaudīm bija jāizdara izvēle starp diviem ļaunumiem, F. Cielēns un grupas aktīvisti piedāvāja trešo ceļu – nostāties pret abiem – gan pret nacistu, gan komunistu

varu, uzskatot, ka Latvijā joprojām ir spēkā 1922. gada 15. februāra Satversme un saskaņā ar to nākamo valsts iekārtu noteiks brīvi un demokrātiski vēlēta Saeima. Diemžēl politiskā situācija Latvijai ne tuvu nebija labvēlīga, un to apstiprina ASV vēstnieka Stokholmā izdarītās piezīmes uz kāda 1944. gada vasarā F. Cielēna iesniegtā ziņojuma amerikāņiem par to, ka Latvijas Centrālajā padomē notikuši priekšdarbi, lai Latvijā pārņemtu augstāko varu. Vēstnieks uz lapas malas atstājis savas piezīmes par latviešu naivumu un bērnišķīgo ticību, ka, izmantojot Atlantijas hartu, viņiem tiks atdota valstiskā neatkarība. [87, 23. lpp.]

## Radošais darbs svešumā

Nesekmīgas bija ieceres iegūt militāro palīdzību ārzemēs, lai pārņemtu varu un deklarētu Latvijas neatkarību brīdī, kad Vācijas armija no valsts būs aizgājusi, bet PSRS armija vēl nebūs ieņēmusi Latvijas teritoriju. Īstenība, kāda pastāvēja Baltijas telpā, bija neapskaužama. Pēc LCP deklarācijas sastādīšanas nacisti arestēja LCP priekšsēdētāju prof. K. Čaksti un viņa tuvākos līdzgaitniekus B. Kalniņu, L. Sēju u. c. 1944. gada maijā Fēlikss ar Maiju un meitu Izabellu bija jādodas bēgļu gaitās uz Zviedriju. Vienīgais dārgums, ko viņš izvēlējās paņemt līdzi no Latvijas, bija sarullēti sievasbrāļa, izcilā latviešu gleznotāja, Ģederta Eliasa darbi.

1950. gadu pirmajā pusē Fēlikss kļuva aklš. Ar speciālu rakstammašīnu neredzīgajiem un sievas nesavtīgu palīdzību Zviedrijā tapa atmiņu grāmata trīs sējumos “Laikmetu maiņā” (1961–1964).

Rakstniecība F. Cielēnam vienmēr bija patīkusi. Dzimtenē viņa pseidonīms bija M. Baltēzers, jo viņš nedomāja, ka politiķis varētu

\* Latvijas Centrālās padomes memorands ir vēsturisks dokuments, ko Otrā pasaules kara laikā 1944. gada 17. martā pieņēma Latvijas Centrālā padome un parakstīja 188 Latvijas politiskie un kultūras darbinieki, aptuveni viena trešdaļa nāca no Latvijas akadēmisko mācībspēku vidus. Memorands prasīja Latvijas Republikas darbības atjaunošanu *de facto*, balstoties uz 1922. gada Satversmi, sadarbību ar Igauniju un Lietuvu, nākotnē veidojot Baltijas konfederāciju. Šī dokumentārā liecība ir nozīmīgs piemērs latviešu pretošanās kustības darbībai Otrā pasaules kara laikā. 2009. gadā tas tika iekļauts UNESCO programmas “Pasaules atmiņa” Latvijas nacionālajā reģistrā.

nodarboties ar lugu rakstīšanu. Dailes teātris 1924. gadā izrādīja M. Baltezera uzrakstīto lugu “Sarkanais nerrs”, bet 1931. gadā – lugu “Mitānija” [88, 3. lpp.].

1948. gadā Zviedrijā iznāca viņa romāns “Nāves pavēni” ar Sigismunda Vidberga vāku un ilustrācijām, 1955. gadā – grāmata “Rainis un Aspazija”, emocionāls un faktiem bagāts dokuments, kas ļāva lasītājam iepazīties gan ar abu dzejnieku personībām, gan ar Latvijas valsts dramatisko tapšanu.

1964. gadā Fēlikss Cielēns – izcilais Latvijas politiķis, sabiedriskais darbinieks, jurists, rakstnieks, viens no vadošajiem latviešu sociāldemokrātiem un 1905. gada cīnītājiem, Latvijas valsts dibinātājiem, veidotājiem un valstiskuma idejas lolotājiem – aizgāja aizsaulē.

## Cielēni mūsdienu Ādažos

Fēliksa vecākā brāļa Alfrēda Cielēna ģimenes atvases arī šodien kuplā skaitā dzīvo Ādažos, Baltezerā. Alfrēda dēls Eižens Cielēns (1916–1991) bija ķīmijas zinātņu kandidāts, strādāja Zinātņu akadēmijā, vadīja Ķīmijas katedru Latvijas Valsts universitātē, savukārt Eižena dēls Indulis Cielēns, sekojot tēva pēdās, kļuva par bioloģijas zinātņu doktoru. Alfrēda meita Māra Cielēna, iemīļota bērnu rakstniece, daudzus gadus ar savu devumu priecējusi ne vienu vien mazo cilvēkbērnu.

Pagājušā gadsimta 50. gadu vidū liktenis Cielēnu ģimenei piedāvāja iespēju atgriezties

vecvectēva dzimtajā pusē Baltezerā. Sākumā tur tika aizvadītas daudzas vasaras, līdz ģimene saprata, ka vēlas dzīvot pastāvīgi. Intelīgentos Cielēnus modrā padomju čekas acs paturēja redzeslokā līdz pat Latvijas neatkarības atgūšanai. Padomju gados Eiženam Cielēnam bija pat jāatstāj mācībspēka vieta Latvijas Valsts universitātē.

Zviedrijā iznākušie Fēliksa Cielēna memoāri “Laikmetu maiņā” Latvijā tika ievesti slepeni, Ļeva Tolstoja romāna “Anna Kareņina” vākos iesieti, un tika nodoti lasīšanai no rokas rokā. To atklāja Indulis Cielēns atmiņās, kas tika pierakstītas 2017. gada 28. martā. Tieši Indulim tika uzticēts 1989. gadā, kad padomju ideoloģijai beidzot pienāca gals un tika atjaunota izpostītā Baltezera baznīca, uz savas muguras tās tornī uznest gaili, jo viņam bija vairāk nekā desmit gadus ilga alpīnisma pieredze.

Ādažu muzeja krājumā saglabājušās Induļa Cielēna atmiņas: “Piedzīvot mūsu tautas Trešo atmodu bija īpašs brīdis, bet vēl īpašāks bija man uzticētais uzdevums uznest gaili tornī. Ādažu baznīcā pirms daudziem gadiem lailāti un kristīti Cielēni, aktīvi Pirmās un Otrās tautas atmodas dalībnieki. Es nesu gaili tornī un domās teicu: “Tas jums par godu – vecvectēv’ Mārci un vecvecmamm’ Amanda, paldies Jums par Latviju, paldies jums par ģimeni, par mums visiem – Cielēniem!”

Paldies Izabellai Cielēnai un Cielēnu ģimenei Ādažos, kas laipni atvēlēja šajā grāmatā izmantot vēsturiskās fotogrāfijas par Fēlikso Cielēnu.

# BALTEZERA SŪKŅU STACIJA

Labs dzeramais ūdens citviet pasaulē ir zelta vērts. Baltezersa sūkņu stacija atrodas unikālā dabas apvidū, te no pazemes dzīlēm iegūst izcili labu dzeramo ūdeni. Šī dienišķā veldze ļaudīm tiek sniegta jau vairāk nekā 100 gadus.

## Tīra ūdens meklējumos

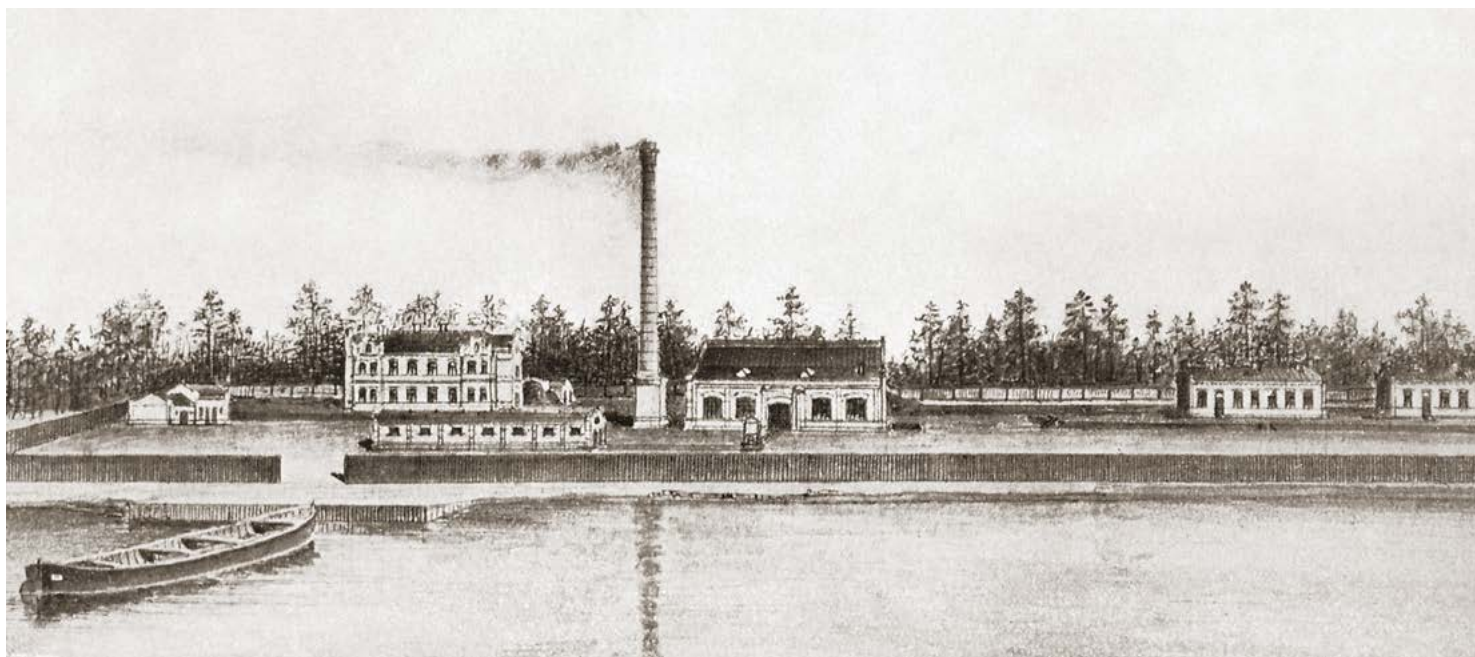
Rīga bija viena no pirmajām Krievijas impērijas pilsētām, kurās tika ieviesta centralizēta ūdensapgāde, turklāt 19./20. gadsimta mijā ierīkotā ūdenssistēma Rīgā bija jau pēc kārtas trešā. [89, 3. lpp.]

Industriālā ražošana pilsētvidē radīja piesārņojumu, un līdz ar to pilsētu ūdenstilpes, no kurām vēsturiski tika ņemts dzeramais ūdens, šai nolūkā vairs nebija izmantojamas. Labāka dzeramā ūdens meklējumos Rīgas pilsētai 1883. gadā no Minhenes tika ataicināts pazīstams hidroģeologs Ādolfs Tīms. Viņa vadībā augstas raudzes inženieri vārdu tiešā nozīmē metru pa metram izurba Bukultu, Remberģu un Zaķumuižas pazemes dzīles un izpētīja tur esošo pazemes ūdeņu slāni [90, 21., 24. lpp.]. Rezultāti izrādījās pārsteidzoši. Profesors Makss Petenkofers, kas bija higiēnas zinību pamatlicējs Vācijā, atzina Baltezersa apkārtnes

pazemes ūdeni pēc ķīmiskā sastāva un kvalitātes kā patiesi izcilu. Gruntsūdeņu temperatūra bija tāda, kurā baktērijām bija neiespējami vairoties. Pati daba attīrīja ūdeni līdz lieliskai kvalitātei. Noskaidrojās arī, ka teritorija ir unikāla ar tajā iegūstamo gruntsūdens resursu apjomu. Vēl vairāk – tie bija neizsmeļami. Īpatno smilšu slāni bez starpslāņiem 30–60 metru dziļumā bija veidojuši pēdējā leduslaikmeta (pirms 13–11 tūkstošiem gadu) Baltijas jūras ledus smilts nogulumu. [Turpat, 24. lpp.]

## Jaunas ūdensapgādes stacijas būvniecība

Gandrīz 20 gadus norisinājās diskusijas par lietderību organizēt Rīgas ūdensapgādi uz Baltezersa apkārtnes gruntsūdeņu bāzes līdz brīdim, kad vilcināties vairs nevarēja, jo iedzīvotāju skaits pilsētā nemitīgi pieauga.



Toreizējais Rīgas pilsētas galva bija talantīgais inženieris un viens no izcilākajiem saimniekiem pilsētas vēsturē – Džordžs Armitsteds (1847–1912). Viņš savu pilnvaru laikā no 1901. līdz 1912. gadam spēja Rīgas pārvaldē pulcināt daudzus apdāvinātus cilvēkus, izveidojot pilsētas komunālo saimniecību modernas lielpilsētas līmenī. Dž. Armitsteds pieņēma lēmumu – Pierīgas unikālajā dabas resursu teritorijā celt jaunu ūdensapgādes staciju. [90, 28.–31. lpp.] 1903. gada maijā sākās sūkņu stacijas “Baltezers” būvniecība. Kāpēc tieši Baltezers krastā? Būtisks priekšnoteikums stacijas novietojumam bija kurināmā materiāla ērta transportēšanas iespēja – ar baržām pa 1902. gadā atklāto Gaujas–Daugavas ūdensceļu no ostas. [91, 33. lpp.] Un tādēļ būvdarbu gaitā ezera krastā tika uzcelta neliela laivu piestātne. Tvaika mašīnas darbināja, kurinot akmeņogles, un radītais siltums savukārt lika darboties milzīgajiem virzuļsūkņiem, kas nodrošināja ūdens pumpēšanu.

Lai rastu līdzekļus Baltezersa jeb, kā toreiz sauca, Bukultu sūkņu stacijas uzbūvēšanai, tika izlaistas obligācijas par trim miljoniem zelta rubļu. Bija plānots, ka 37,5 gadu laikā obligāciju pircēji saņems ieguldītos līdzekļus atpakaļ. Tas būtu ap 1940. gadu. Diemžēl Latvijas liktenis pēc 1940. gada iegrozijās citādi.

Būvniecības darbi noritēja strauji. Bija vajadzīgs tikai viens gads un pieci mēneši, lai grandiozais objekts sāktu darboties. Baltezersa (toreiz – Bukultu) sūkņu staciju ekspluatācijā nodeva 1904. gada 26. oktobrī (pēc vecā stila). [92, 459.–461. lpp.]

No dzeltenajiem ķieģeļiem neogotikas formās, plašām logailām, ar pilastriem un zeltiņu izbūvi, dzegu zobinājumiem vienotā stilā pacēlās sūkņu stacijas ēku ansamblis – mašīnu un katlu māja ar augstu skursteni, krājaka (pazemes ūdens savākšanas sistēma), ogļu noliktava, stallis, pārvaldes ēka un divas dzīvojamās ēkas apkalpojošajam personālam. Projekta autori (1900–1904) inženieris Oskars Smrekers un

▲ Sūkņu stacijas komplekss pie Mazā Baltezersa. (1900–1904, inž. Oskars Smrekers, arh. Pauls Mandelštams.) Gravūra, 1905. g. Attēla reprodukcija. [93, 28.–29. lpp.]

arhitekts Pauls Mandelštams. Kompleksa teritorijā tika izbūvēts arī sliežu ceļš, pa kuru bija ērti transportēt akmeņogles no pietātnes līdz noliktavai un tālāk – no noliktavas līdz katlu mājai. 1906. gadā, lai nodrošinātu nepieciešamos dienesta dzīvokļus darbiniekiem ar ģimenēm, tika uzbūvēta vēl viena dzīvojamā ēka. Tajā pašā gadā kompleksā uzbūvēja arī nelielu darbnīcas ēku, kurā veikt nepieciešamos iekārtu remontdarbus. Līdz Rīgai 16,5 km garumā tika izbūvēts ūdens padeves spiedvads. [91, 33. lpp.]

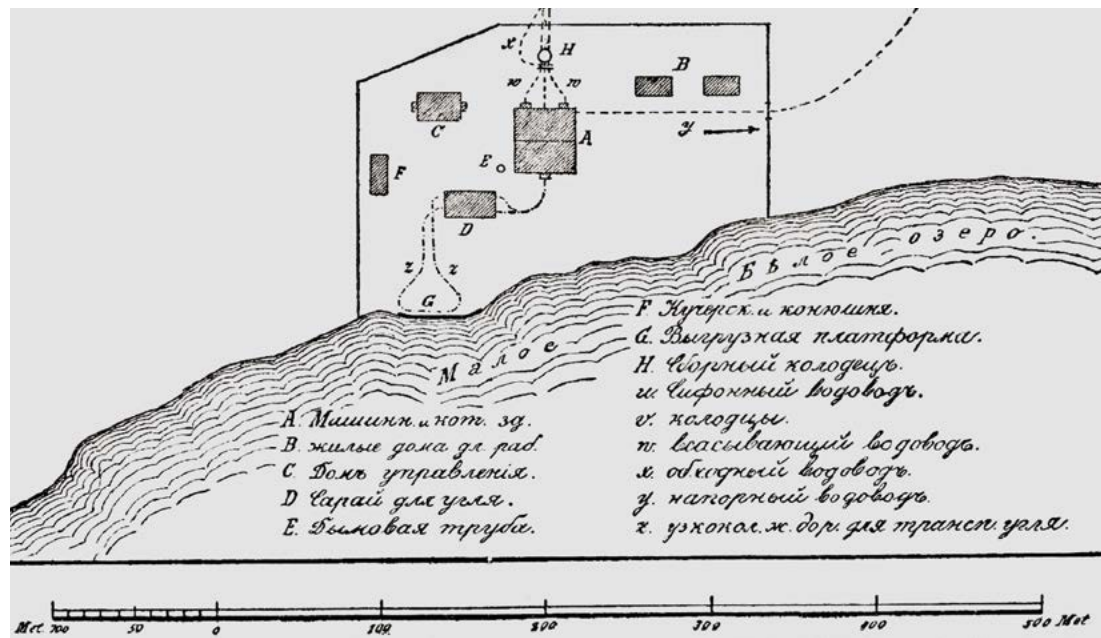
## Sūkņu stacijas iekārtas un darbība

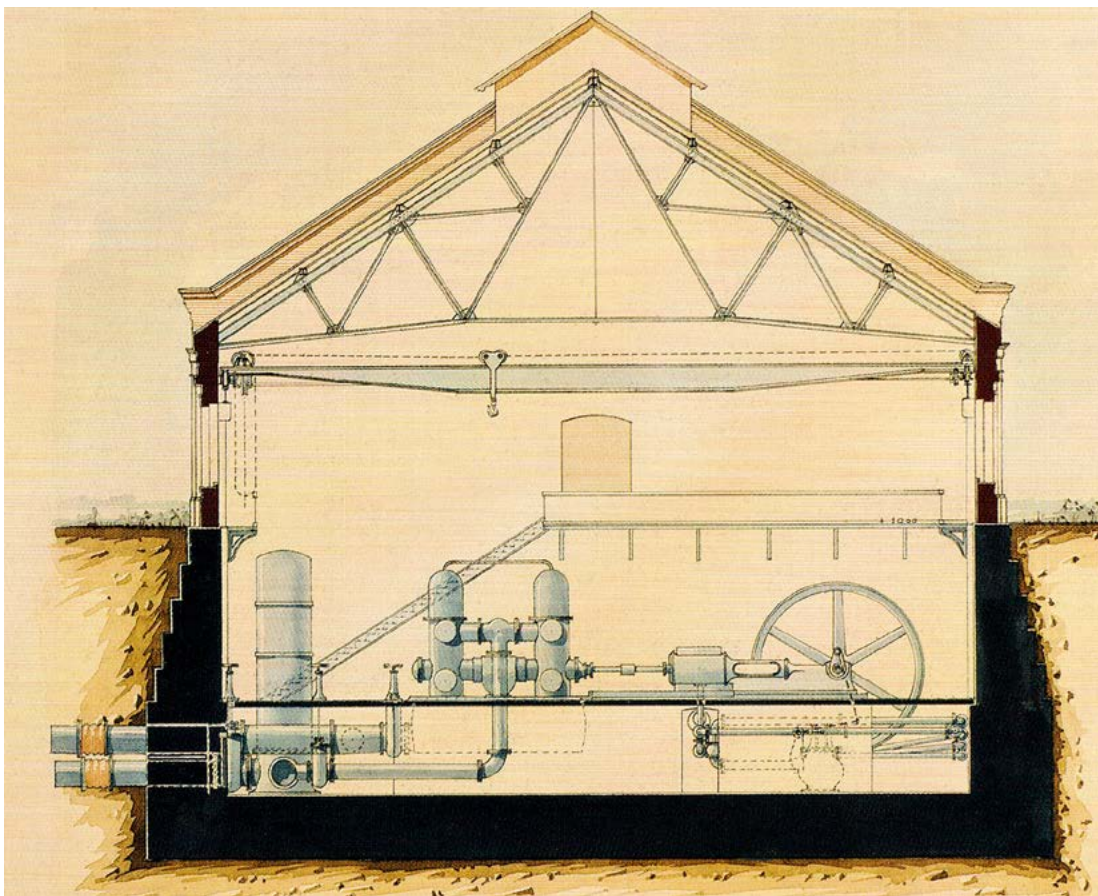
Varam lepoties, ka visas sūkņu stacijas iekārtas tika komplektētas no Rīgas rūpniecības ražojumiem – tvaika katli izgatavoti

Riharda Poles rūpnīcā, apgaismošanas armatūra “Unionā”, bet paši ūdens sūkņēšanas agregāti – Felzera mašīnbūves uzņēmumā. 25–30 tonnas akmeņogļu diennaktī tika patērētas sūkņu stacijas jaudīgo tvaika mašīnu darbināšanai. Trīs vīri pie trim krāsnīm strādāja dienu un nakti. Izklusās neticami, bet viens darbinieks vienā maiņā krāsnī iešķīpēja 10 tonnas ogļu un pēc sadegšanas izņēma izdedžus. Izdedži tika izmantoti lietderīgi – ar tiem noklāja visus Ādažu pagasta apkārtnes ceļus.

Kad Rīgas rūpniecībā atkal iestājās ziedu laiki, no 1911. gada līdz 1913. gadam no Baltezera stacijas līdz Rīgai tika izbūvēta vēl otra ūdens maģistrāle. Tādējādi tika uzlabota ūdens padeve Rīgas nomalēs. Diemžēl visi tālākie ūdensvada izbūves un paplašināšanas darbi tika pārtraukti, jo 1914. gadā sākās Pirmais pasaules karš. [92, 463. lpp.]

➤ Baltezera ūdens sūkņu stacijas komplekss (1900–1904, inž. Oskars Smrekers, arh. Pauls Mandelštams). Plāns, 1904. g. Attēla reprodukcija. [93, 17. lpp.]





◀ *Fragments no Baltezers ūdenssūkņu stacijas kompleksa apbūves projekta. 1900, inženieris Oskars Smrekers. (No Rīgas Ūdensapgādes muzeja krājuma)*

1914. gadā vidēji dienā sūknētais ūdens daudzums bija 31 700 m<sup>3</sup>, bet 1929. gadā – 38 900 m<sup>3</sup>. [94, 10. lpp.]

Laba dzeramā ūdens nodrošināšana ietilpa Rīgas pilsētas pašvaldības tiešajos pienākumos. Baltezers sūkņu stacija ņēma ūdeni no 100 akām un sūknēja to uz Rīgas ūdenstorni. Artēziskās akas un infiltrācijas baseini diennaktī pa izbūvētajām divām gruntsūdens maģistrālēm galvaspilsētai piegādāja 60 000 m<sup>3</sup> ūdens. Īsi pirms Pirmā pasaules kara Baltezers sūkņu stacija ar tīru dzeramo ūdeni nodrošināja ap 400 000 iedzīvotāju [89] visā pilsētas teritorijā,

kā arī attālākajās apkaimēs, piemēram, Čiekurkalnā un Mežaparkā, kas tolaik vēl nebija iekļautas Rīgas robežās, tomēr atradās pilsētas iestāžu pārziņā. [95, 152. lpp.]

Līdz Otrajam pasaules karam ūdens, kas Rīgai tika piegādāts no Baltezers sūkņu stacijas, tika novērtēts kā otrs labākais pilsētas dzeramais ūdens Eiropā, tūlīt aiz Vīnes, kuru savukārt apgādāja tīrie Alpu kalnu avoti. Laikraksts “Rīts” 1937. gada 23. maija numurā ziņoja, ka Rīgas pilsētas uzņēmumu valdes Baltezers sūkņu stacija ik dienas Rīgai dod ap 46 000 kubikmetru ūdens.



↗ Ūdens spiedvada  
uz Rīgu izbūve. Foto ap  
1906.–1910. gadu. (No  
Ādažu muzeja krājuma)



▲ Filtraku urbšana.  
Foto ap 1906.–  
1910. gadu. (No Ādažu  
muzeja krājuma)



◀ Strādnieki pie  
spiedvada izbūves. Foto  
ap 1906.–1910. gadu.  
(No Ādažu muzeja  
krājuma)



➤ Rūpnīcas “Felzers un Ko” mašīnbūves zīme. Rīgas ūdensapgādes muzejs Baltezerā. 2018. gads. Māra Vītola foto



Baltezera sūkņu stacija bija vērienīgākais ūdensapgādes projekts Rīgas vēsturē, kurš liecināja par 20. gadsimta sākuma inženierdomas augsto līmeni. Sūkņu stacija ar oriģinālajiem tvaika sūkņiem darbojās līdz pat 1950. gadam, kad palaida jaunu elektrificētu sūkņu staciju. Kompleksa vēsturiskā apbūve pēc nelielām pārbūvēm ir saglabājusies līdz mūsdienām, vienīgi 20. gadsimta otrajā pusē tika nojaukts sūkņu stacijas skurstenis. Čuguna ūdens caurules, kuras savulaik zem Brīvības ielas bija ieliktas, lai no Baltezera sūkņu stacijas pilsētai piegādātu ūdeni, sagaidīja arī savu 100. dzimšanas dienu. Tolaik ražotās caurules bija daudz izturīgākas nekā vēlāk padomju gados ražotās tērauda caurules, kurām nebija tik ilgs mūžs. Mainījās arī izcilā dzeramā ūdens kvalitāte, jo padomju gados Baltezera sūkņu stacijas dzeramo ūdeni obligātā kārtā, pirms tas nonāca pie patērētājiem, bija “jāuzlabo”, lai tas atbilstu PSRS ūdens dezinfekcijas GOST (Государственный стандарт) jeb valsts

standartam, kurš bija obligāts un neapstrīdams. Nu jau ar pavisam citu garšu, jo atbilstoši dezinficēts, Baltezera stacijas ūdens nonāca Rīgas iedzīvotāju ūdens krānos. Bez iepriekšējās novārīšanas to uzturā lietot neieteica. 1988. gadā nokalpojušās iekārtas “Baltezerā” tika nomainītas ar laikmeta prasībām atbilstošām, tika uzcelta ūdens hlōrētava un vecās filtrakas tika rekonstruētas un papildinātas ar atbilstošām mērierīcēm. [90, 37. lpp.]

### Imants Jēkabsons

Ir cilvēki, kuri uzskata – ja reiz sūkņu staciju sauc “Baltezers”, tad arī ūdeni sūknē no ezera. Sūkņu stacija “Baltezers” kā ūdens ņemšanas vieta strādā jau 110 gadus, un tā gūst tīros pazemes ūdeņus vidēji no 30–60 metru dziļuma. Ūdeni no šejienes sūknēja uz Rīgu, vietējie to nesaņēma. Taču te bija labi apmaksātas darbavietas, uz dzīvi apmetās cilvēki no

visas Latvijas. Abas lielās 19./20. gadsimta mijas būves Ādažos – Gaujas–Daugavas kanāls un sūkņu stacija – deva iespēju atrast darbu un labi nopelnīt. Cilvēki no šīs vietas negāja prom, iesakņojās un turpināja strādāt vairākās paaudzēs.

Ir kāds īpašs cilvēks, kuram pateicoties visas sūkņu stacijas iekārtas gandrīz pilnā komplektācijā un darba kārtībā saglabājušās līdz mūsdienām, kaut gan tās praktiski neizmantoja jau kopš 50. gadiem. Tas ir Imants Jēkabsons (1921–2012), viņš gluži vai neticamā veidā 70. gadu sākumā spēja pārliecināt padomju ierēdņus apturēt procesu, lai ierīces, kuras ikdienā labumu vairs nenesa, netiktu nodotas metāllūžņos, kā bija iecerēts. I. Jēkabsons bija Baltezersa sūkņu stacijas muzeja (Rīgas ūdensapgādes muzeja) dibinātājs (1988. g.) un

pirmais vadītājs, materiālu krājējs, zinātniskais konsultants un muzeja dvēsele vienā personā. Viņš te sāka strādāt 24 gadu vecumā un turpināja darbu līdz pensijas gadiem. “Ļoti perfekts kungs,” tā viņu atceras bijušie darbinieki. “Nekad nepacēla balsi, lai arī kādas ziepes savārijām, divi īsi krekšņi no viņa mutes nozīmēja – šoreiz gan ļoti pamatīgas ziepes sastrādātas!” atceras muzeja stāstnieks Pauls Timrots. Rīgas ūdensapgādes muzeja ēka ir ievēribas vērtā – būvēta 1904. gadā kā ūdens pumpēšanas mašīnu zāle. Šodien te apskatāmas savam laikam raksturīgās ierīces, visas būvētas Rīgas rūpnīcās, kas apliecinājušas savu visaugstāko tehnisko varēšanu un apstiprinātas ar cara ģerboni – tālaika kvalitātes zīmi. Tās ir vienīgās šāda veida iekārtas, kas vēl saglabājušās Latvijā.



◀ Skats pāri Mazajam Baltezeram uz sūkņu staciju “Baltezers”. Ap 1930. gadu. (No LNDB kolekcijas “Zudusī Latvija”, 0901-49)





Rīgas ūdensapgādes muzejs Baltezerā.  
2018. gads. Māra Vītola foto

# ĀDAŽU PAGASTA IZVEIDOŠANĀS

19. gadsimts atnāca kā daudzveidīgu pārmaiņu laiks. Dzimtļaudis kļuva par brīviem zemniekiem un jaunajos saimnieciskajos un sociālajos apstākļos ieguva citu pašapziņu. Pakāpeniski sāka veidoties moderna sabiedrība un kultūrvide, kāda Latvijā un arī Ādažos pastāvēja arī turpmāk – 20. gadsimtā.

Tas, ko mūsdienās saprotam ar pagastu un tā pašpārvaldi, savulaik tapa pēc Krievijas impērijas Baltijas provinču pagastu pašvaldību likuma pieņemšanas 1866. gada 19. februārī. Līdzšinējo muižu kārtību nomainīja pagasta zemnieku ievēlētu pārstāvju veidotas pašvaldības. Līdz tam muiža bija ne tikai lielākais lauksaimnieciskais ražotājs apkārtnē, bet arī vietējais administratīvais centrs.

Pēc pašvaldību likuma pieņemšanas izveidojās mūsdienām raksturīgā pagasta pārvalde, kura atbildēja par pagasta budžetu, nodokļu iekasēšanu, ceļu uzturēšanu, bērnu skološanu, veco un slimo pagasta iedzīvotāju aprūpi u. c. Politisko varu pagasta teritorijā īstenoja pagasta vecākais un tā vietnieki (mūsdienu izpratnē – deputāti). Vietnieku daudzumu noteica pagasta iedzīvotāju skaits. Pagasta vecākais, viņa vietnieki un pagasta tiesas priekšsēdētājs varēja nākt tikai no zemnieku-saimnieku vidus.

Ādažu muzeja arhīva materiāli (1892. gada būvkontrakts par pagasta nama celtniecību) liecina, ka 1892. gadā Ādažos pagasta vecākajam bijuši 16 vietnieki. Vēl pirms 1893. gadā tika uzcelts pagasta nams, pagasta vadītāji svarīgākās lietas apsprieda, sanākot kopā ēkā, kas atradies uz zemes gabala ar neparastu nosaukumu Kratce-Kitcit\*. Valsts statistikas pārvaldes dokumenti liecina, ka pašvaldības īpašumā esošajai ēkai bijušas 45 istabas, kas 1929. gadā tika izmantotas kā īres dzīvokļi.

Viens no pirmajiem svarīgākajiem pagasta uzdevumiem bijusi pagasta skolas celtniecība, kas tika īstenota 1870. gadā [96, 13210. l., 212. lp.; 97, 13735. l.]. No sarkaniem ķieģeļiem celtā pagasta skola savulaik dēvēta arī par Kratce-Kitcit jeb Krāču-Kicītes skolu, vēlāk tā tika pārbūvēta un šobrīd ir dzīvojamā māja, atrodas iepretim Vējupei.

\* Pēc A. Bilenšteina pētījuma par Ādažu pagasta vietvārdiem, nosaukums "Kratce-Kitcit" ir ļoti sens un cēlies no vārda "krāce"; iespējams, šai vietā bijusi sena Gaujas krāce. 20. gs. 20.–30. gados tā apzīmēja zemes vienību Vējupes jeb Vecgaujas (vecupes) malā ap pagasta namu.



◀ Ādažu pagasta  
nams. 20. gs. sākums.  
(No Ādažu muzeja  
krājuma)

## Pagasta nams

Saimniecisko reformu rezultātā 19. gadsimta otrajā pusē Baltijas guberņā sāka veidoties cita sabiedrība un kultūrvide, arī Ādažos. Radās jauna, izglītota latviešu paaudze, iedzīvotāji aktīvi iesaistījās sabiedriskajā dzīvē, nozīmīga kļuva latviešu valoda, kultūra un radās pastiprināta interese par savas tautas vēsturi. Šis laiks sakrita ar 19. gadsimta beigu visaktīvāko Krievijas impērijas valdības organizēto Baltijas guberņās dzīvojošo pārkrievošanas politiku (1885–1905). 1888. gadā ieviesa Krievijas Valsts policijas struktūru, pēc gada – impērijas tieslietu sistēmu. Policijas virsnieki tiesu darbā te ieradās no Krievijas policijas.

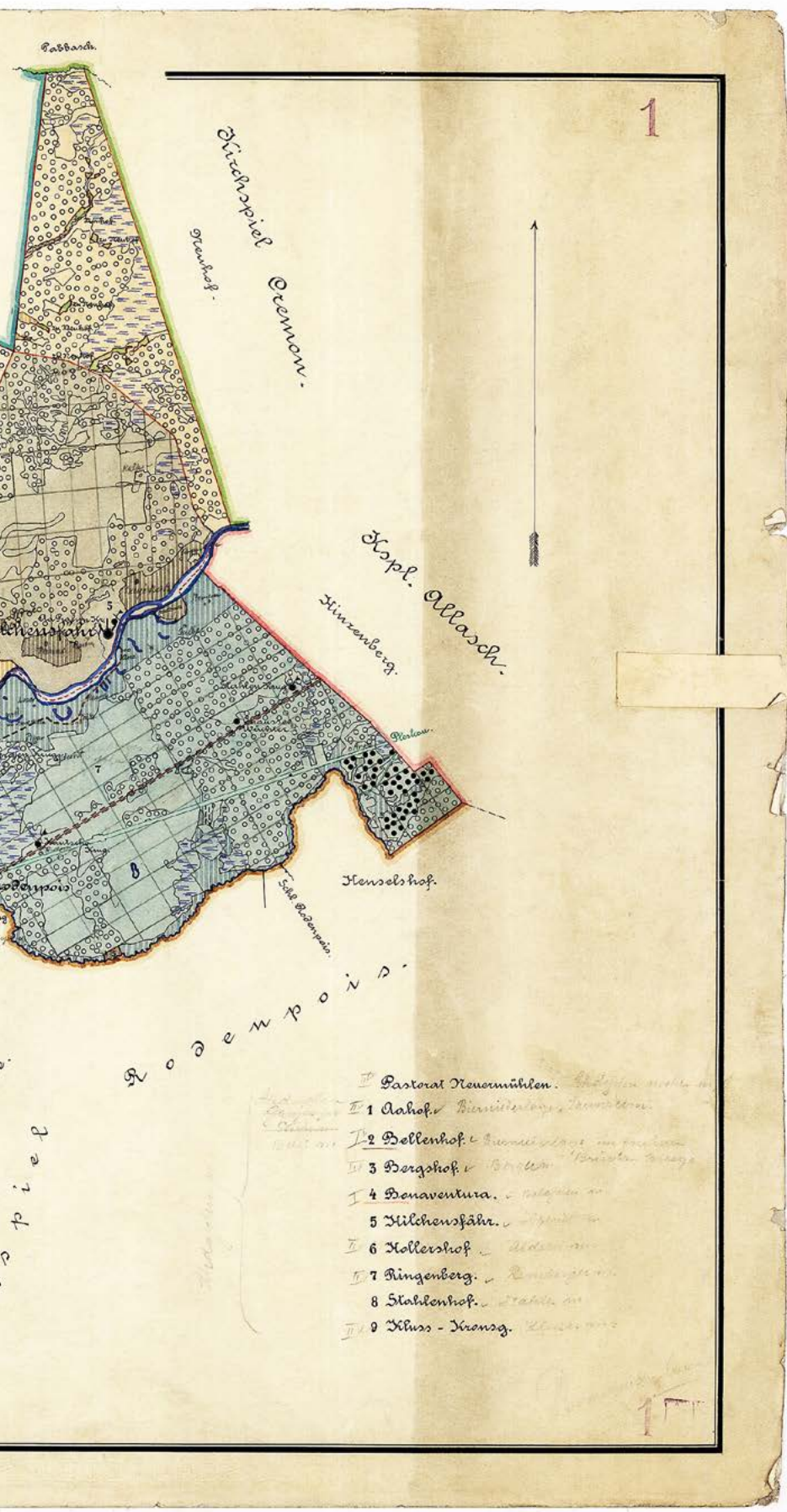
No 1885. gada visās Baltijas guberņu skolās kā vienīgo obligāto ieviesa krievu valodu. Ādažu

pagasta aktīvākie ļaudis, to izprotot, nesamierinājās, mēģināja vērsties pret pārkrievošanas politikas tendencēm, izmantojot visas iespējas. Pagasta gudrās galvas regulāri sanāca uz kopīgām apspriedēm skolas ēkā Carnikavā un Ādažos, līdz pieņēma lēmumu, ka jāceļ sava pagasta nama ēka.

Miķelis Freimanis, Voldemārs Perlbahs, Amanda Cielēna – šo cilvēku vārdi ir iegājuši Ādažu vēsturē. Latviešiem morāli tik grūtā brīdī viņi lika ādažniekiem noticēt savas tautas kultūrai, valodai un arī tā sauktajai pagasta nama lietai. Ar savu degsmi un neatlaidību viņi panāca, ka 19. gs. beigās Ādaži jau varēja lepoties ar toreizējā Rīgas apriņķī greznāko pagasta namu.

Bija sācies tautiskās atmodas laiks. Amanda Cielēna apbraukāja apkārtnes ļaudis,





◀ Vidzemes guberņas Rīgas apriņķa Ādažu draudzes novads jeb ķirspēle (no vācu – Kirchspiel) ar deviņu muižu zemēm: Ādažu, Bukultu, Berģu, Baložu (Bonaventura), Ilķenes, Alderu, Remberģes, Štāles un Kluses. 1901. gads. (LVVA, 1679. f., 194. apr., 115. l.)





▲ Tautiskās atmodas līdera Voldemāra Perlbaha ģimene. V. Perlbahs sēž vidū, trešais no kreisās. Viņam priekšā pie kājām ar sunīti – dēls Arvīds Perlbahs, vēlākais Ādažu un Garkalnes draudzes mācītājs (1929–1939). Ap 1909. gadu. (No Ādažu muzeja krājuma)

pārlicināja, ka pagasta namam jābūt plašam un ar kārtīgu sarīkojumu zāli. Fēlikss Cielēns atmiņās par savu māti saka: “Viņai piemita izcilas dabas dotas runas dāvanas.” Un ļaudis nesavtīgi ziedoja savu artavu iecerētā nama būvei. Ādažos tika sarīkoti labdarības tirdziņi un īpašas loterijas – iegūtie līdzekļi ziedoti šim cēlajam mērķim. [78, 83. lpp.]

Nauda pagasta nama būvei tika savākta. Iecerētais projekts vēl bija jāsaskaņo ar Baltijas guberņas oficiālajām būvniecības instancēm

un jāsameklē būvētāji (par to liecina sludinājumi 1892. gada 10. un 13. jūnijā “Baltijas Vēstnesī”). Tautiskās atmodas laiks un latviešu sabiedriskās aktivitātes cara ierēdņus darīja piesardzīgus, īpaši, ja tika izrādīta vēlme dibināt dažādas biedrības (piemēram, Carnikavas labdarības biedrību) vai būvēt kopā sanāksšanas namus sabiedriskām aktivitātēm. Ādažnieku piedāvāto ieceri būvēt pagasta namu divos stāvos ar plašu “izrikojumu zāli” cara ierēdņi neatļāva. Akceptēta tika vienstāvu



▲ Ādažu pagasta nams 1893. gadā. Mākslinieka Nikifa mūsdiēnās tapusi versija

būve – pagasta nams pārvaldes funkciju nodrošināšanai, un viss. Ādažnieki, būdami dumpīgas dabas, ierēdņu dēļ jau nemetīs plinti krūmos. Tie aizliegumu neņēma vērā un uzbūvēja ēku, kā bija iecerējuši, – ar prāvu zāli dažāda veida pasākumiem otrajā stāvā.

Ādažu muzeja arhīva dokumenti liecina, ka projekts tika realizēts gada laikā – no 1892. gada 22. jūnija līdz 1893. gada 1. augustam. Kad cara ierēdņi ieradās pārbaudīt būvi, lepnā ēka jau bija uzcelta. Nost jau nejauks. Pagasta vecākais M. Freimanis, goda vīrs, kurš amatā stājās drīz pēc pagasta likuma pieņemšanas (M. Freimanis vadīja pagastu no 1888. gada līdz 1899. gadam), uzņēmās atbildību un par šo nepakļaušanos uz laiku nonāca cietumā.

Savu pagasta namu ādažnieki lepmi nosauca par Tautas namu. Ēku bija projektējis Konstantīns Pēkšēns (1859–1928) – pirmais latviešu tautības arhitekts, kas akadēmisko izglītību ieguvis Rīgas Politehnikumā, kur studēja inženierzinātnes un pēc tam arhitektūru. Laikā, kad doma par pagasta nama būvi nodarbināja ādažnieku prātus, gados jaunais Konstantīns Pēkšēns paralēli savam maizes darbam kā runas vīrs darbojās arī Rīgas Latviešu biedrībā. Tur aktīvi darbojās arī ādažnieki Amanda un Mārcis Cielēni. Gribētos ticēt, ka mūsu tautas atmodas brīdī viņiem bija svarīgi Ādažu pagasta nama ieceres realizēšanu uzticēt tieši latviešu arhitektam.

20. gs. 30. gados tūrisma ceļvežos K. Pēkšēna projektētais Ādažu pagasta nams tiek slavēts kā staltākais un plašākais visā Vidzemē.

Padomju okupācijas laiks aizmēza nebūtībā daudzas mūsu novada pagātnes liecības, atstājot tikai savā skatījumā ideoloģiski “pareizās”.

Tāpēc milzīgs pārsteigums bija 2017. gada vasarā Ādažu muzejā nonākušais kāda bijušā Carnikavas iedzīvotāja makulatūras saiņos atrastais senais rokraksts – 1892. gada Ādažu pagasta nama celtniecības darbu būvkontrakts.

Orģinālais dokuments gandrīz 130 gadus bija pacietīgi gaidījis, lai atklātu stāstu par toreiz dzīvojušo cilvēku iecerēm un rīcību. Tas vēsta, ka būves darbiem atsaukušies astoņi pretendenti – pieredzējuši būvmeistari no Cēsu, Priekules un Sējas puses. Ādažu pagasta nama celtniecībai tika izvēlēti brāļi Jēkabs un Dāvis Mežciemi no Priekules.

Ādažu muzeja fonda dokuments, kas satur materiālu aprēķinu 1892. gada būvkontraktam, vēsta, ka Ādažu pagasta nama “fundamenti bija būvēti iz granīta akmeņiem” un sienas bija “ķieģeļu mūris ar Portlandcementi. Visi dišlera darbi taisīti no priežu laba un tikai sausa koka”. Podnieku darbi paredzēja “vienu lielu sarkanu podu krāsni uz trim pusēm ar hermetiskām durēm un sešas vidējas krāsni ar durēm uz divām pusēm.” Ēkas pirmajā stāvā izvietojās pagasta vadītāju darba telpas un divi dzīvokļi darbiniekiem ar “ķeķa” (resp., kleķa) “plīti no baltiem podiem un cepešu krāsni”. Uz otro stāvu veda “trepju kāpieni iz Arensburga akmiņa, slīpēti un profilēti 8 ½ pēdas gari”. Lielajā zālē “divas bleķa krāsni 3 ½ collas caurmērā un cilindri priekš tīra gaisa un klapēm priekš ventilācijas [...] Visas sienas un griesti līmes krāsās strīķēti, .. citas rūmes vienkāršāk, bet zāli lepnāki ar frīzēm un zimzēm” veidoja. Ar ūdeni skalojamas tualetes šajā vēstures posmā bija liels retums, bet te “atejamās vietās” bija paredzēti četri emaljēti podi ar ūdens padevi. Interesanti, ka ēkas pagrabā tika izveidotas arī telpas cietumam, kur “restes priekš arestantu logiem no ¾ collu dzelzs un 3 maziņas krāsni siltumam” bija iemūrētas. Pagasta nama ēka jau 125 gadus pilda savu uzdevumu. Nams ir ievērojams mūsu novada pagātnes liecinieks un gaida savu kārtu atdzimšanai – saudzīgai rekonstrukcijai, lai saglabātu to, kas valdzina ļaudis, un pieliktu klāt to, kas mūsdienās vajadzīgs.

Ādažos 22 jūnijā 1892 g.

Klāt bija:

Pag. vecāmais M. Freimanis

Pag. vec. v. P. Osis

M. Lēģeris

Pagasts vecnieki pavisam ir 16

No kuriem bij atnākušī - 15

un proti šādi:

J. Štālbergs

M. Kalniņš

M. Pētersons

A. Vārtniņš

G. Puriņš

Fr. Salzmans

M. Skuja

P. Kalniņš

T. Kalniņš

M. Buks

E. Saulītis

P. Rozenbergs

B. Lapiņš

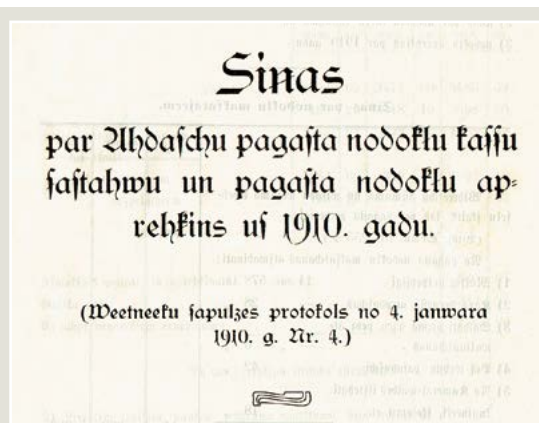
J. Skrastiņš

A. Rudzītis

(A. 97)

◀ Fragments no pagasta  
nama celtniecības darbu  
būvkontrakta:  
"Ādažos, 22. jūnijā  
1892. gadā klāt bija:  
pagasta vecākais  
M. Freimanis, pagasta  
vecākā vietnieki P. Osis  
un M. Lēģers. Pagasta  
vietnieki pavisam  
ir 16, no tiem bija  
atnākušī - 15 un proti  
šādi: J. Štālbergs,  
M. Kalniņš, M. Pētersons,  
A. Vārtniņš, G. Puriņš,  
Fr. Salzmans, M. Skuja,  
P. Kalniņš, T. Kalniņš,  
M. Buks, E. Saulītis,  
P. Rozenbergs, B. Lapiņš,  
J. Skrastiņš, A. Rudzītis"

➤ Šāda tipogrāfiski iespiesta brošūra ar pagasta ziņneša palīdzību tika nogādāta katrai Ādažu pagasta sētai: "Ziņas par Ādažu pagasta nodokļu kasu sastāvu un pagasta nodokļu aprēķins uz 1910. gadu; Ziņas par nodokļu maksātājiem: Vīriešu dzimuma un visāda vecuma sieviešu skaits, kas pie pagasta piederīgi: 36 pareizticīgi, 1585 luterāņi, kopā: 1621". 1910. gada 4. janvāra vietnieku sapulces protokols, pagasta vecākais – M. Kalniņš, pagasta skrīveris – E. Grantskalns. (No autores personiskā arhīva)



Sapulšes wadonš lita ičodeen wectneeku sapulzei preeiškā deht zaurikatiščanas:

- 1) Sinās par pagasta nodokļu maksātājiem ;
- 2) sinās par nodokļu kassu fastahwu un
- 3) nodokļu aprehkins par 1910. gadu.

**Sinas par nodokļu maksātājiem.**

	Warei- tiigi.	Luterani.	Kopā.
Wihreješču dzimuma un wišada wežuma dwe- felu skaits, kas pee pagasta peederigi: (Widj. Semu. lit. 253 p.) . . . . .	36	1585	1621
No pagasta nodokļu maksāšanas atšwabinati:			
1) Maksat neipehjiigi . . . . .	14	par. 578	lut.
2) Kara deeneslā atrodosčas — " 28			
3) Šaldati pirmā gadā pehz at- wainasčas . . . . .	—	" 6	"
4) Des wehšs pasudušči . . . . .	—	" 42	"
5) No Kameral-waldes ijštehti: fugineeki, skolotaii etc. . . . .	—	" 18	"
	14	672	686
<b>Paleet maksātaju</b>	<b>22</b>	<b>913</b>	<b>935</b>

Pagasta wezafajs **M. Kalnin.**  
Pagasta sčrihwers **E. Grantskalns.**



ОСОБОЕ СОВѢЩАНІЕ ДЛЯ ОБСУЖДЕНІЯ И ОБЪЕДИНЕНІЯ МѢРОПРИЯТІЙ ПО ПРОДОВОЛЬСТВЕННОМУ ДѢЛУ.

Губернія *Лифляндская* уездъ *Дирсбургскій*.

Волость *Адажская*

Общество (сельское, поселковое, аульное и пр.)

Селеніе, имѣніе или пр. ауль, улусъ, имѣніе и пр.

Категорія населенія.	Населеніе.										С К О Т Ъ																													
	Число домохозяйствъ.	Мужчинъ.					Женщинъ.					Л о ш е й.			К р у п н а г о р о г а т а г о с к о т а .				М е л к а г о с к о т а .																					
		Всего.	Въ томъ числѣ:		Въ томъ числѣ:	Всего.	Въ томъ числѣ:		Всего лицъ обоего пола.	Рабочаго возраста.	Отъ 1 года до рабочаго возраста.	Жеребятъ до 1 года.	Итого.	Воловъ.	Быковъ (отъ 2 лѣтъ старше 2 лѣтъ).	Коровъ.	Невыелъ старше 1 1/2 лѣтъ.	Подсаковъ и бычковъ отъ 1 до 1 1/2 лѣтъ.	Телятъ до 1 года.	Итого.	Овецъ, валуновъ и барановъ паролы.	Козъ и козловъ паролы.	С в и н е й .																	
			Свободныхъ и занятыхъ работами.	Наз. лицъ близнецовъ.			Свободныхъ и занятыхъ работами.	Наз. лицъ близнецовъ.															Свободныхъ и занятыхъ работами.	Наз. лицъ близнецовъ.	Свободныхъ и занятыхъ работами.	Наз. лицъ близнецовъ.														
Правильное населеніе . . . . .	201	748	449	54	2	1075	593	114	1823	435	14	25	53	527	-	6	708	96	142	184	1136	479	8	224	187	252														
Постороннее . . . . .																																								
Възвѣнны . . . . .																																								
Итого . . . . .	201	748	449	54	2	1075	593	114	1823	435	14	25	53	527	-	6	708	96	142	184	1136	479	8	224	187	252														
Кромѣ того скотъ гуртощниковъ . . . . .																																								



▲ Viskrivijas lauksaimnieciskā skaitīšana 1916. gadā. Ādažu pagastā govīs – 1136, zirgi – 527. Kopējais iedzīvotāju skaits – 1823. No tiem 748 vīrieši, 1075 sievietes. Vīrieši tika mobilizēti armijā, jo Pirmais pasaules karš Latviju skāra jau 1914. gadā. (No autores personiskā arhīva)

◀ Ādažu pagasta vietnieks (deputāts) Miķelis Pētersons (4. no labās puses) ar ģimeni dzimtas mājās Zābakos, 1893. gads. (No autores personiskā arhīva)

## 1905. gads

20. gadsimta sākumā līdzīgi kā citur Latvijā, arī Ādažos sabiedrības nacionālais mērķis un sociālais taisnīgums pārauga vienotā tautas kustībā. Vecās muižnieku privilēģijas un zemes īpašuma attiecības, tāpat arī spēcīgā pārkrievošanas politika – viss bija pretrunā ar pārmaiņām, kas jau bija notikušas sabiedrībā.

“Ādažos tauta uzvedās mierīgi,” – rakstīja F. Cielēns. “Tauta, kā bija aicināta, salasījās pie Rīkuļu kroga, kādu puskilometru no pagasta nama, lai uz turieni dotos demonstrācijas gājienā .. staltā pagastnama lielā sarīkojumu zāle, kurā bija ap 400 sēdvietu, bija pārpildīta, daudzi stāvēja kājās. Kā pirmais runātājs uzstājās Rīgas politehnikas students Pauls Lejiņš (vēlākais neatkarīgās Latvijas Saeimas deputāts). Pēc tam runāja es. Biju grimējies ar lielām ūsām, lai sava pagasta ļaudīm izliktos nepazīstams un vecāks. Tik jaunu “pravieti” savā dzimtenē gan vecāki cilvēki necienītu [Fēlikssam bija 17 gadi – E. P.]. Abi ar Lejiņu pamatīgi sagāzām veco iekārtu un tad sākām celt jauno – Rīcības komiteju. [...] pie manis spiedās klāt drošākie muižu kalpi. Pazinuši mani, viņi silti spieda man roku .. lūdza atļauju izteikt savas domas vienā sāpīgā jautājumā. Esot jau labi, ka partija prasot kalpiem īsāku darba laiku, lielāku algu un labākus dzīvokļus. Tomēr viņi gribot tikt vaļā uz visiem laikiem no muižas jūga un izmantošanas. Tāpēc partijai vajadzētu prasīt visu muižas zemju atsavināšanu un sadalīšanu bezzemniekiem.” [78, 165.–166. lpp.]

Visvairāk balsu ādažnieki nodeva par Amandu Cielēnu, skolotāju Kārli Cimžu, koku brāķeri Teodoru Līci, kalēju Ernestu Fišeru, divām saimniecēm – Emīliju Zeltiņu un Lucani un

Jaunciema strādnieku Ābolu. Ādažu pagasts bija izņēmums Latvijā, jo te tauta ievēlēja trīs sievietes, nekur citur Latvijā tā nebija.

1905. gada revolūcija tika bargi apspiesta, un daudzi cieta. Pirmās Krievijas regulārā kara spēka un kazaku vienības – tā sauktās soda ekspedīcijas – Latvijā ieradās jau tā paša gada beigās, tām tika dotas tiesības nošaut cilvēkus bez tiesas un izmeklēšanas. Citkārt savstarpēji naidīgie vācieši un krievi brīdī, kad bija jāsoda latvieši, draudzīgi apvienojās, lai pārmācītu dumpiniekus. Latvijas teritorija līdz tam bija mierīga un klusa Krievijas impērijas daļa, bet terors, kāds te norisinājās pēc 1905. gada revolūcijas, pārspēja visu iedomāto... Par laimi, Ādažu pagastā bija salīdzinoši mazāk upuru nekā citviet Latvijā, kaut katra pāragri izdzēsta cilvēka dzīve ir traģēdija. Ādažu pagastā soda ekspedīcija 1906. gada janvārī nošāva divus Rīcības komitejas locekļus – kalēju Ernestu Fišeru un koku brāķeri Teodoru Līci, arī Ādažu skolas skolotāja palīgu Blumberģi. Vēl astoņas personas saņēma no 50 līdz 200 pletnes cirtieniem. [78, 168. lpp.]

Vai 1905. gada revolūcijā ļaudis vairāk ieguva vai zaudēja? Zaudējumiem pa pēdām tomēr sekoja ieguvumi – tik lielas brīvības Krievijā nekad nebija bijis. Pēc 1905. gada tika pieļauta daudzu biedrību un latviešu skolu veidošanās, varēja droši runāt latviešu valodā, par to vairs nesodīja. Ieguvumi bija būtiski turpmāko notikumu gaitā, kad bija jācīnās par savas nacionālās valsts izveidošanu.

Plašos Krievijas impērijas izvērstos kolonizēšanas un pārkrievošanas pasākumus, kas sākās 19. gs. beigās un latviešu tautai varēja kļūt liktenīgi, pārtrauca Pirmais pasaules karš un Latvijas valsts pasludināšana.

## 1918. gads un Brīvības cīņas

Vārds “Latvija”, vēstures mērogos vērtējot, ir jauns, vien 19. gs. otrajā pusē iekļāvies latviešu valodā, laikā, kad sāka veidoties latviešu nācija.

Latvijas valstiskuma ideja, ko latviešu sabiedriskie darbinieki, arī Ādažu novadā dzimušais Fēlikss Cielēns, attīstīja kopš 19. gadsimta beigām, guva savu piepildījumu Pirmā pasaules kara izskaņā – politiski izdevīgā starptautiskā situācijā. Sabruka impērijas, un izveidojās jaunas valstis, turklāt daudzas no tām – pirmo reizi vēsturē. Tomēr apstākļi, kādos jauno valstu valdības bija spiestas cīnīties par savas zemes neatkarību un robežām, atšķīrās. Igaunija un Lietuva kļuva neatkarīgas 1918. gada februārī, bet mēs proklamējām savu Latvijas valsti 1918. gada 18. novembrī, neskatoties uz vācu armijas klātbūtni, un vēl trīs gadus atradāmies tiešā karadarbības zonā.

Pēc 18. novembra bija jāpaiet vairāk nekā gadam, lai no asiņainajām Brīvības cīņām mājās atgrieztos bēgļi un ļaudis Latvijā varētu uzsākt miera laika dzīvi.

Brīvības cīņu kaujas Ādažu apkārtnē sevišķi spraigas bija 1919. gada jūnija beigās, un tajās piedalījās arī mūsu sabiedrotie – Igaunijas armijas vienības. Vācieši bija ieņēmuši ezeru šaurumu pie Bukultu muižas un Ādažu baznīcas, teritoriju gar Gaujas–Baltezera kanālu un Gaujas lejteci līdz Carnikavai. Apmēram piecas dienas tur notika intensīva apšaušana, līdz vācieši atkāpās uz Daugavas kreiso krastu. Rīgas līcī starp Gaujas un Daugavas grīvu atradās seši igauņu karakuģi, kas apšaudīja ienaidnieka pozīcijas. Pēc dzelzceļa salabošanas cauri



Ādažu pagasta Ropažu stacijai uz Rīgu devās četri igauņu bruņuvilcieni.

Vācieši bija patvērušies 1893. gadā celtā Ādažu pagasta nama iekšstelpās. Igaunņu vienības, cenšoties padzīt ienaidnieku, bija sašāvušas grezno podiņu krāsni, par to liecina Ādažu muzeja arhīva fotogrāfija. Tajā redzami cilvēki ir pirmie Ādažu pagasta darbinieki tūlīt pēc Brīvības cīņu beigām – jaunajā neatkarīgajā Latvijā. Viņiem priekšā daudz darba – jāatjauno karā cietušie Ādaži, jāuzceļ vairākas skolas un jāizveido stingrs pamats pagasta turpmākai izaugsmei.

Daudzi karotāji nepārnāca mājās, bet trīspadsmit ādažniekiem Brīvības cīņu dalībniekiem tika piešķirts Lāčplēša Kara ordenis. To piešķīra par kara nopelniem tikai tiem, kas pašai izdzīvoja briesmās un grūtībās dodoties, izdarīja savrupu un izcilu varoņdarbu, izpildot savu pienākumu pret valsti. Un visi šie Ādažu pagasta puīši bija godam to nopelnījuši.

▲ Ādažu pagasta pirmie darbinieki tūlīt pēc Brīvības cīņu beigām. Vidū sēž pagasta vecākais Jānis Kalniņš no Podniekiem, stāv pirmais no kreisās – pagasta ziņnesis Jānis Alberts Ozoliņš no Mazkracām. Sēž – trīs kantoristes: Milda Porietis, Alma Kabula un Milda Freimanis. Fotogrāfiju no sava ģimenes albuma Ādažu muzejam dāvinājis Jāņa Alberta Ozoliņa meita. (No Ādažu muzeja krājuma)



# IZGLĪTĪBA

Pirmās latviešu skolas radās tūlīt pēc reformācijas, 16. gadsimtā, un tās bija luteriskās baznīcas pārziņā. Vēlāk, 17.–18. gadsimtā, skolu skaits pieauga, un, kad palielinājās izdoto grāmatu un arī lasītpratēju skaits, ļaudis savus bērnus labprāt izglītoja arī mājās. Tā tas notika arī Ādažos.

## 17. gadsimts

Rakstītajos dokumentos pirmā ziņa par skolu Ādažos parādās 1684. gadā – skolai piederot dažas pūrvietas zemes, kas gan ir kaila smilts un tur nekas neaugšot [62, 57. lpp.]. 17. gadsimts bija laiks, kad Rīgā latviešu iedzīvotāji bija personiski brīvi, bet laukos, arī Ādažu apkaimē, – dzimtcilvēki. Ko varēja atļauties brīvs cilvēks, tas bija liegts dzimtcilvēkam. Pavasaros un rudenos bērni bija nepieciešami saimniecības darbos: “Ja ies skolā, būs par lepnu, lai ietu aiz arkla.” [64, 19.–20. lpp.] Zviedrijā zemnieku skolas pastāvēja jau 16. gadsimta vidū, jo zviedru zemnieki bija personiski brīvi, paši uzturēja savas skolas. Diemžēl zviedru valdība šo kārtību nevarēja attiecināt uz Vidzemi. Pēc karaļa pavēles Vidzemē tika dibinātas skolas zemnieku bērniem, tajās mācīja tikai lasīšanu un reliģijas

mācību [turpat, 22. lpp.]. Un karaļa pavēli Vidzemes muižnieki izpildīja burtiski – ja teikts, ka jāpiešķir skolai telpas, tika atrasta kāda nelietojama saimniecības ēka vai zemnieku sēta. Vai šādas telpas bērnu skološanai būtu piemērotas, vispār nedomāja. Izsniedza ābeci, katķismu (īsu kristīgās ticības mācības izklāstu jautājumu un atbilžu veidā) un dziesmu grāmatu. Valdīja mehāniskais mācīšanās veids – bērni iekala jautājumus un atbildes.

## 18. un 19. gadsimts

Ziemeļu karš un tam sekojošais mēris 18. gadsimta sākumā apturēja daudzu notikumu attīstību. Karā un mērī izdzīvojušie muižas īpašumam piesaistītie ļaudis tika pirkti, pārdoti un kārtīs nospēlēti... Mainīt savu stāvokli – par to cilvēki pat sapnī nespēja.



◀ Trūkst dokumentālu pierādījumu, bet veci ļaudis stāsta, ka šajā nelielajā namiņā Lielā Baltezera krastā 18. gs. atradusies pirmā Ādažu draudzes skola. Ādažu mācītāja A. Perlbaha ģimene pie bijušās skolas ēkas. 20. gs. 30. gadi. (No Ādažu muzeja krājuma)

Zviedru revidenti, veicot baznīcas draudžu vizitāciju, vēsturē atstājuši ziņas par tālaika sabiedrību, arī par skolu lietām Ādažos. Dokumenti rāda ne visai cildināmu “skoloto” ļaužu dzīvesveidu.

Kopš 1710. gada Ādažos skolu turējis kāds Mise Ansis – “kurls un nespējīgs”, par “pamatīgu palaidni” nodēvēts. Revidenti rosinājuši meklēt Ādažu bērniem cienīgāku skolmeistaru, bet muiža turējusies pretim, sakot, ka kurlais Mise Ansis esot lielisks krodzinieks un draudzei labi priekšā dziedot (!).

Ādažu skolmeistari 1726.–1766. gada vizitācijas dokumentā dēvēti gan par “palaidnīgiem ķerļiem”, gan tādiem, kas “dienām un naktīm dzīvo krogā, dzer un kaujas” [64, 42. lpp.].

Atrodas arī skolmeistars, kurš skolā strādā septiņus gadus, bet pa to laiku neviens bērns pie

viņa nav mācījies... Šais laikos neparasts nav arī skolotājs, kurš saviem skolniekiem liek alu nest no kroga, malkas trūkuma dēļ slepus nodedzina baznīcas sētu un brīžos, kad sievu sit, brīnās, ka skolas bērni bailēs lec laukā pa logu. [62, 96. lpp.] 1730. gada vizitācijā skolu pārbaudītāji vērtējuši, vai darbā pieņemtie skolotāji paši mākot lasīt. Carnikavas draudzes skolā skolotājs aizbaidinājies, ka burti esot pārāk mazi [64, 42. lpp.].

18. gadsimtā skološanās notika līdzās Ādažu (tag. Baltezera) baznīcai – skolas ēka tur uzcelta 1737. gadā [38, 14. l., 181. lp.], un arī 1755. gadā tā bija labā stāvoklī. 1778. gadā Ādažu draudzē bija 784 lasītpratēji un 403 lasīt nepratēji [62, 141. lpp.].

1800. gadā draudzes skolā pie skolotāja Garkalna mācījušies 12 zēni. 379 bērni skolojušies



▲ Skolotāji un bijušie audzēkņi pie Ādažu skolas. Trešajā rindā 4. no labās – Roberts Everss, Ādažu skolas skolotājs un skolas pārzinis. Ap 1910. gadu

mājās pie saviem vecākiem [63, 207. lpp.]. Tas, ka meitenes mācījušās skolā, pieminēts ļoti reti. Skolā bērni sāka mācīties ar 13 gadu vecumu, un jāmācās bija trīs ziemas: no 11. novembra līdz 10. aprīlim – laikā, kad lauku darbi apdarīti. Iestājoties skolā, bija jāprot lasīt un jāzina

katķisms. Skolēni apguva lasīšanu, rakstīšanu, vācu valodu, vēsturi, ģeogrāfiju, dabas zinātnes, galvas rēķinus, dziedāšanu, zīmēšanu un reliģiju. [64, 77.–78. lpp.]

18. gadsimta 30. gados no Vācijas Vidzemē ieradās brāļu draudžu kustības pārstāvji jeb

hernhūtieši. Vidzemes brāļu draudzes rūpējās arī par zemnieku izglītošanu, un tāpēc lasīprasme Vidzemē bija raksturīga [65]. Taču 19. gs. valdošā luterāņu baznīca sāka aktīvāk iestāties pret brāļu draudzēm. Ar 1834. gadu brāļu draudžu saieti tika ierobežoti un zemnieki sāka meklēt atbalstu pie pareizticīgās baznīcas, kas, priecīga par šādu situācijas pavērsienu, vedināja ļaudis pāriet pareizticībā. Pareizticības propaganda bija vēlākās pārkrievošanas politikas sākums.

1866. gada 19. februārī, pēc Krievijas impērijas Baltijas provinču pagastu pašvaldības likuma pieņemšanas, pagasta pašvaldībai bija pienākums turpmāk rūpēties par skolēnu izglītošanu, un nu radās vajadzība darbā pieņemt skolotus cilvēkus, kuri mācētu rakstīšanas, rēķināšanas un citas izglītošanas prasmes nodot tālāk skolēniem. Ādažu pagastā 19. gadsimta vidū darbojās piecas draudzes skolas – Ādažu, Meņģeles (Carnikavas), Remberģes, Vesterotes un Berģes skola. 1884./1885. mācību gadā Ādažu Gaujas muižā pie skolotāja D. Grīnmaņa mācījās 33 zēni un 32 meitenes. Remberģes skolā pie skolotāja J. Kalniņa – 21 zēns un 18 meitenes. [63, 536. lpp.]

Līdz ar imperatora Aleksandra III kāpšanu tronī 1881. gadā Krievijas iekšpolitikā sākās nopietna cīņa par citu impērijas tautu pārkrievošanu. Latviešu skolās bija obligāta prasība visus mācību priekšmetus, izņemot latviešu valodu un ticības mācību, mācīt krievu valodā. Skolotāji, kas nespēja mācīt priekšmetus krieviski, bija jāatlaiž no darba. Turpmāk skolā audzēkņiem pat savā starpā bija aizliegts sarunāties latviski. Bērņus, kuri šo aizlieguma pārkāpa, sodīja pazemojot, tiem kaklā uzkāra īpašu kauna zīmi – dēli ar uzrakstu “Ja razgovarival po latiški” (es runāju latviski), un tas bija jānēsā tik ilgi, līdz sodītais nebija uzrādījis citu audzēkni, kas skolā runājis latviešu valodā.

1906. gadā Ādažu pagastā bija sešas pagasta skolas, “visās sešās ievēlēti jauni skolotāji, un šie cilvēki gruzdēt gruzdēja no gribas strādāt un dot savai tautai jaunu, ideālu kalumu.” [98, 162. lpp.]

## Neatkarīgās Latvijas laika skolas

Pēc brīvības cīņu beigām jaunajā Latvijas valstī viss bija jāveido no jauna. Jāceļ un jāatjauno skolas, jāraksta jaunas mācību grāmatas, jo līdzšinējās bija vācu vai krievu valodā. Izglītības ministrija 1919. gadā izveidoja Skolu muzeju, kura galvenā misija bija radīt mācību materiālus latviešu valodā un apgādāt ar tiem skolas. 1919. gada 8. decembrī pēc Tautas padomē pieņemtā likuma par tautas izglītību Latvijā tika ieviesta sešgadīgā pamatskola. Līdz pat 1927. gadam Rīgas apriņķa Ādažu pagastam bija jāuzņemas rūpes par piecām pamatskolām (agrākajām draudzes skolām) un 12 tās skolotājiem.

1923. gada 1. aprīļa “Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā” uzskaitītas Ādažu pagasta pamatskolas: Ādažos (1.–5. klase, 3 klašu telpas, 103 skolēni, 3 skolotāji), Berģos (1.–4. klase, 2 klašu telpas, 28 skolēni, 2 skolotāji), Garalnē (1.–4. klase, 2 klašu telpas, 58 skolēni, 2 skolotāji), Carnikavā (1.–3. klase, viena telpa, 40 skolēni, 1 skolotājs) un Jaunciemā (1.–5. klase, viena telpa, 85 skolēni, 3 skolotāji).

Visiem bērniem no 7 līdz 14 gadu vecumam obligāti bija jāapmeklē mācību iestādes un mācības, protams, notika par brīvu. Skolas dalījās divās pakāpēs – pirmo pakāpi veidoja septiņgadīga (līdz 1934. gadam – sešgadīga) pamatskola ar pirmsskolas klasēm. Otrajā pakāpē bija vidusskola, ģimnāzija, tehnikums, un tajā bērni mācījās vēl 4–5 gadus.

Sludinājumi 20. gs. 20. gadu laikrakstā “Valdības Vēstnesis” liecina, ka Ādažu pagasta skolās skolotāji meklēti, prasot kandidātiem dokumentus “par izglītības cenzu” un apliecības par līdzšinējo darbību, priekšroka tika dota muzikāliem un sabiedriskiem darbiniekiem. Alga skolotājiem tika noteikta pēc valdības noteikumiem, kā arī brīvs dzīvoklis “ar apkurināšanu un apgaismošanu”.

## Jaunā skola Jaunciemā

20. gs. 20. gados visā valstī un arī Ādažu pagastā tika celtas jaunas skolas. Tā 1926. gada septembrī Jaunciemā tika atklāta jaunā ar kokrūpnieku atbalstu uzceltā sešklasīgā pamatskola.

“Sestdien, 11. septembrī Ādažu pag. sabiedrībai bija .. svinību diena – .. tika nodots pazīstamā rūpnieka J. Mīlmaņa celtais Jaunciema 6 kl. pamatskolas staltais nams [...] Ādažu pagasta padomes priekšsēdētājs J. Krēšliņš raksturo J. Mīlmaņa darbu kā lielu atbalstu .. grūtos saimnieciskos apstākļos.” (Latvijas Tīrģotājs, 08.10.1926., 21. lpp.)

“Mūsu kokrūpnieki mūsu sabiedrībai ar labu priekšzīmi iet pa priekšu. Augusts Dombrovskis Vecmīlgrāvja smilšu kāpās uzcēla savas skaistās skolu būves, Ziemeļblāzmu, Burtnieku māju un skaisto parku .. Otrs kokrūpnieks, J. Mīlmanis, arī smilšu kāpās, tāpat ir īsta demokrātisma apgarots. Grūtajā pēckara laikmetā .. ar saviem līdzekļiem uzceļ .. sava pagasta sabiedrībai plašu, skaistu skolas namu .. pēc jaunākām pedagoģijas prasībām. Skolas nams izmaksājis vairāk par 4 miljoniem rubļu .. Pēckara laikmetā, šis ir pirmais tāds gadījums, ka privātpersona ziedo tik lielas summas tautas vajadzībām.” (Jaunā Nedēļa, 01.10.1926., 13. lpp.)

Tostarp pagastā radās arī teritoriāli strīdi, kas ietekmēja pagasta skolu likteni. Ādažu pagastam bija jāapsaimnieko milzu teritorija. Jaunciemieši, īpaši tie, kas kokrūpniecībā nodarbināti, vairāk vēlējās saistīties ar vecmīlgrāviešiem, kas izsenis bija Rīgai piederīgi. Savukārt zemes kopēji vairāk sliecās palikt kopā ar Ādažiem. Jautājumā par novada teritorijas pārdali 1926. gada 8. jūlija laikrakstā “Latvijas Kareivis” minēts, ka Rīgas pilsētas valde piekrīt pievienot Jaunciemu Rīgai tikai tai gadījumā, ja Ādažu pagasts būs ar mieru atdalīt no sevis tā saukto ezermaliešu rajonu.

1928. gadā ar Valsts prezidenta Gustava Zemgala izsludināto likumu Ādažu pagasta biezi apdzīvotā vieta Jaunciems tiek pievienots Rīgai (*Valdības Vēstnesis*, 11.06.1927.). Arī Jaunciema skolu pievienoja Rīgai, un Ādažu pagastam uzturēšanai palika četras pamatskolas: Ādažos, Bergos, Garkalnē un Carnikavā. Pamatskolas skolotājus uz pusēm ar valsti algoja Rīgas apriņķis, bet pagastam bija jāgādā par piemērotām skolas telpām.

## P. Kundziņa projektētā sešklasū pamatskolas ēka

20. gs. 20. gados vecā Ādažu pagasta skola (celta 1870. gadā) bija kļuvusi krietni par šauru. Lai rastu līdzekļus jaunam skolas namam, pagasta valde ieķīlāja pagastam piederošo 47,23 ha lielo Kratce-Kitcīt zemes īpašumu par 2000 zelta latiem un Bergu skolas zemi [41, 161. l., 15. lp.].

1926. gada “Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis” (Nr. 43, 07.09.1926.) ziņo, ka skolas ēkai piešķirts arī īpašs valsts aizdevums – 6000 latu. Pārējie līdzekļi pagastam bija jārod pašam. Tā paša gada maijā tika likts pamatakmens jaunai skolas ēkai Ādažu centrā.



◀ Ādažu 6 klašu pamatskola atklāšanas svētku rotā. 1927. gada 11. septembris. (No Ādažu muzeja krājuma)

“Pagasts uztura 5 skolas ar 12 skolotājiem, bet tās ir visas 1. pakāpes pamatskolas un tāpēc nepiemērotas tagadējai sešgadīgai pamatskolai. Jaunciema skola gan jau pārbūvēta, bet ar ierosināto pag. robežu grozīšanu, pievienojot Jaunciemu Rīgai, šī skola pagastam zudīs, tāpēc pagastam bija jādomā par piemērotām telpām, kurās varētu novietot pamatskolas augstākas klases. Tagad lieta jau pavisam tiktālu, ka 16. maijā notika jauncelamās pamatskolas pamata akmeņa iesvētīšana. Skolas namu ceļ centrā, pag. valdes nama tuvumā būvuzņēmējs Mūrmans pēc arch. doc. Kundziņa projekta. Nams izmaksās 106 000 latu naudā, un .. vēl pagasta iedzīvotājiem būs jākalpo bez maksas daudz darba dienu [brīvprātīgais darbs – E. P.]. [...] Pamata akmenī iemūrēja pergamentu ar ziņām par tag. valdības, vietējo pašvaldību un privato organizāciju sastāvu, kā arī naudas zīmes un tās dienas laikrakstu numurus. Ceremonijai sekoja mielasts plašajā pagasta nama zālē, kur pie bagātīgi klāta galda bez alkohola dzērieniem atskanēja daudz ierosinošu un cildinošu runu.” (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Nr. 13; 18.05.1926., 2. lpp.)

Ādažu pagastā 20. gs. 20.–30. gados rosīgas bija tā sauktās Mežu dienas, šai laikā tika iekopti un izveidoti apstādījumi ap doktorātu, skolu un pagasta namu. Patlaban šie stādītie koki, kuriem ikdienā dodamies garām, ir pieauguši un mums pat grūti iztēloties, ka apstādītā vieta agrāk bijusi vien klaja un smilšaina Gaujas piekrastes teritorija.

Arhitekta Paula Kundziņa\* projektētā pamatskolas ēka ir gaiša un plaša, ar mācību klasēm, audzēkņu guļamistabām (jo bērni skolā ieradās no plašas apkārtnes un palika nakšņot), darbnīcu, virtuvi ar ēdamzāli un četriem skolotāju dzīvokļiem.

Jauno skolu uzcēla apmēram viena gada laikā un iesvētīja 1927. gada 11. septembrī.

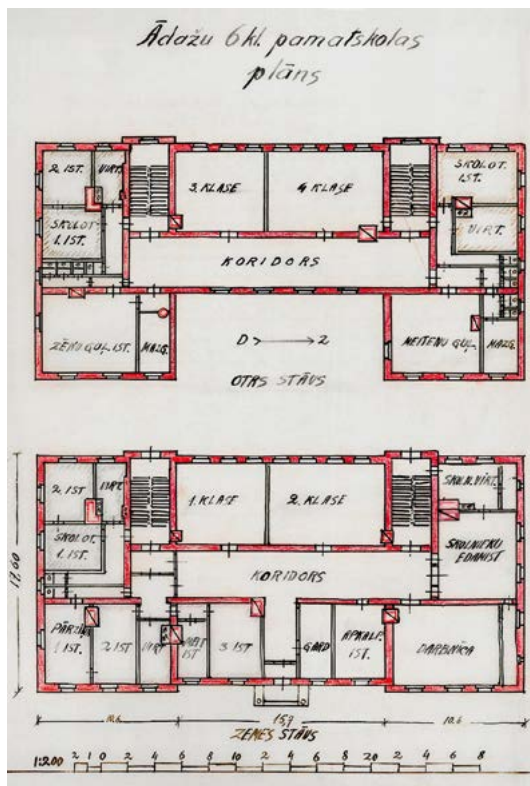
“Jauncelto pamatskolas ēku Ādažos iesvētīja svētdien. Nams celts pēc arch. Kundziņa plāna ar visām labierīcībām. Pateicoties pašu ādažnieku labprātīgām kļaušām, jaunais nams izmaksājis ap 69 000 ls, kamēr pēc iepriekšēja aprēķina šai summai vajadzēja sniegties pie 100.000 latiem. Uz ādažnieku svētkiem bija daudz viesu no Rīgas un apkārtnes.” (Latvijas Kareivis, Nr. 205, 13.09.1927., 2. lpp.)

\* Pauls Kundziņš (1888–1983) – latviešu arhitekts, etnogrāfs un Latvijas Universitātes profesors. Ādažu pagasta teritorijā esošā Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja dibinātājs un pirmais vadītājs. Viens no 1944. gada 17. marta Ādažos dzimušā Fēliksa Cielēna sagatavotā Latvijas Centrālās padomes memoranda parakstītājiem.

➤ P. Kundziņa projektētā sešklasņu pamatskola. Koku stādīšana ap 1928.–1930. gadu. (No autorei personiskā arhīva)



➤ P. Kundziņa zīmētais skolas plāns. (LVVA, 6637. f., 3. apr., 281. l., 2. lp.) Zemes stāvā izvietotas divas klases, divi dzīvokļi – skolotājam un skolas pārziņim, darbnīca, skolēnu virtuve un ēdamistaba. 2. stāvā – divi skolotāju dzīvokļi, divas klases, zēnu un meiteņu guļamistabas



➤ Ēkas fasādē iemūrēti nopostītās Carnikavas muižas kapiteļi. Skats uz vienu no tiem. (No Ādažu muzeja krājuma)



◀ Bijušie un tālaika audzēkņi pirms futbola spēles pie Ādažu pamatskolas ēkas. Ap 1928.–1930. gadu. (No Ilgas Kajānes personiskā arhīva)



◀ 1938. gada Meža dienas. Ādažu pamatskolas skolotājas (vidū Izolde Zupe) stāda jaunus kociņus. (No Ineses Bērziņas personiskā arhīva)



➤ Ādažu pamatskolas pārzinis (direktors) Jūlijs Grundulis – arī Ādažu kora dalībnieks. Ap 1934. gadu. (No M. Finvers personiskā arhīva)



Ādažu skolas ēkas fasādē tika izmantoti Pirmajā pasaule karā izpostītās Carnikavas muižas fragmenti – kolonnas un joniskie kapiteļi. Pēc Pieminekļu valdes iniciatīvas trīs kolonnu kapiteļi no bijušās greznās muižas kā izcili dekoratīvās tēlniecības paraugi tika aizvesti eksponēšanai uz Rīgu. Viens patlaban atrodas Mazās Ģildes priekšdārzā, pārējie divi novietoti uz Latvijas Universitātes ieejas kāpnēm Merķeļa ielā. [99]

20.–30. gadu laikrakstos ik pa laikam pavīd ziņas par notikumiem, kas saistīti ar Ādažu pamatskolu. Piemēram, Kultūras fonds dāvina jaunajai Ādažu pamatskolai bibliotēku (*Valdības Vēstnesis*, Nr. 72, 28.03.1928.), tiek piešķirts 500 latu pabalsts skolas inventāra iegādei (*Latvis*, Nr. 1839, 29.11.1927.) un citi.

/ “Mežu diena .. pie jaunceltās, staltās Ādažu pamatskolas. [...] Pēc referāta sekoja apstādījumu ierīkošana ap pamatskolu pēc agrāk jau izstrādāta plāna paplašinot iepriekšējā gada mežu dienas apstādījumus. Stādīšanā sevišķu centību izrādīja vietējās pamatskolas audzēkņi skolotāju vadībā izdaiļodami savu gaismas pili.” (*Meža Dzīve*, Nr. 72, 01.08.1931.)

## Skolotāji

Jaunajai skolai vajadzīgs prasmīgs vadītājs, un pagasta padome aicina darbā skolas pārzini.

/ “Ādažu jaunbūvētai 6-klasīgai pamatskolai .. vajadzīgs skolotājs-pārzinis. Vēlams muzikāls, spējīgs vadīt dziedātāju kori un sabiedriska



◀ Ādažu skolas mazpulku teātra vadītājs direktors Aleksandrs Bergs savu audzēkņu vidū. (No Carnikavas novadpētniecības muzeja krājuma)

darbinieks. .. Alga pēc valdības noteikumiem, dzīvoklis, apkurināšana, apgaismošana un dienesta zeme.” (Valdības Vēstnesis, Nr. 140, 30.06.1927.)

No 1927. gada līdz 1938. gadam par Ādažu sešklasīgās pamatskolas pārzini strādā Jūlijs Grundulis. Viņš bija iecienīts audzēkņu un kolēģu vidū, aktīvi iesaistījās pagasta kultūras dzīvē. 1938. gadā notiek divu kaimiņpagastu skolas direktoru “rotācija”. Par kāda skolēna iekausētīšanu Ropažu skolas pārzinim Aleksandram Bergam tiek piespriests sods – 7 dienas arestā, un ministrijas ierēdņi viņu pārceļ no Ropažiem uz Ādažiem (*Rīts*, Nr. 191, 13.07.1938., 6. lpp.). Savukārt “grēkāža” vietā uz Ropažiem tiek nosūtīts J. Grundulis (*Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 01.10.1938., 435. lpp.).

Arī jaunais skolas direktors Aleksandrs Bergs (1896–1944) ātri iesaistījās pagasta aktivitātēs – skoloja bērnus, diriģēja Ādažu kori, vadīja vietējos mazpulkus un kā režisors darbojās skolēnu pašdarbības teātra trupā [59]. Pret skolēniem viņš bija prasīgs, kaut arī straujas dabas, un iemantoja izprota skolotāja statusu. Viena no pirmajām Ādažu pamatskolas skolotājām bija Alvīne Ozoliņa (1904–1978). Viņa bija beigusi Cēsu ģimnāziju, Skolotāju institūtu un Ādažos strādāja līdz 1937. gadam. Viņas vietā stājās no Zaubes atnākusi Izolde Helga Gulbis (dz. 1917. g.) [59, 36. lpp.]. Audzēkņu iemīlota bija skolotāja Marta Drēziņa (dz. 1897. g.), vēlākā Ādažu pamatskolas pārzine. Marta bērniem mācīja mūziku – klavieres un vijoļspēli, kura pašai bija sevišķi tuva.

➤ Viena no pirmajām Ādažu pamatskolas skolotājām Alvīne Ozoliņa ar audzēkņiem skolas virtuvē. 1928. gads. L. Drēziņa foto



✓ Skolotāja Marta Drēziņa (vidū) ar saviem bijušajiem audzēkņiem pie Ādažu sešklešu pamatskolas. Ap 1930. gadu. L. Drēziņa foto





◀ Skolas izlaidums  
1929. gadā. Otrajā rindā  
no kreisās sēž skolotājas  
A. Ozoliņa, M. Drēziņa,  
skolas direktors  
J. Grundulis.  
L. Drēziņa foto

1929. gadā Ādažu pamatskolā tiek nodibināta mazpulku vienība. Mazpulku mērķis bija radīt jaunatnē interesi par lauksaimniecību lauku sētā. Jaunieši mācījās mājturības un amatniecības pamatus, iepazīna tehniku, strādāja dārza darbus izmēģinājumu lauciņos, nodarbojās ar sportu, dziedāja, dejoja un spēlēja teātri.

! “Latv. lauks. centrālbiedrības mazpulku nodaļā vakar ieradās Ādažu mazpulka diženais Oļģerts Drunka un dalībnieks Jānis Eglītis, līdzī nesot 15 gab. mazpulka dalībnieku savāktās eglītes un 6 pakas ar dāvanām Rīgas pilsētas trūcīgiem bērniem. Dāvanas un eglītes Latv. lauks. centrālbiedrības mazpulku nodaļa nodeva skautiem izdalīšanai Rīgas trūcīgiem bērniem.” (Rīts, Nr. 116, 20.12.1934., 2. lpp.)

! “Šogad sacīkstēs bija pētniecības gājieni skautiem un rovenēm .. Pētniecības uzdevumā bija jāizpētī un jānoskaidro vairāki vēsturiski, dabaszinātniski, tehniski u. c. jautājumi .. par agrāko Neiermīles bruņinieku pili .. Rīgas

apgādāšanu ar ūdeni, Gaujas–Baltezersa slūžu konstrukciju nozīmi un darbību .. jāizskaidro Baltezersa ūdenslīmeņa pazemināšanās iemesli.” (Baltpurviņš T. Rīgas skautu 1933. g. sacīkstes. Uguns kurs, 01.09.1933., 142. lpp.)

! “[Izglītības] Ministrs A. Bērziņš .. ieradās Ādažu pagasta pamatskolas svinīgajā izlaiduma aktā .. novēlēja skolu beigušajiem, lai tie .. piepildītu to vēlēšanos, ko no viņiem sagaida vecāki, skola un visa tauta. Lai tie būtu krietni savas tautas dēli un meitas.” (Latvijas Kareivis, Nr. 122, 31.05.1936., 3. lpp.)

! “Ar Valsts Prezidenta Kārļa Ulmaņa gādību jau ceturto gadu pamatskolu beigšanas aktos piedalās valdības pārstāvji, valsts iestāžu vadītāji .., lai skolēniem, beidzot savu tēvu pagasta skolu, nodotu valdības dāvanu .. grāmatu “Tev mūžam dzīvot Latvija”. [...] universitātes rektors prof. M. Prīmanis – [ieradās] Ādažu pagasta 6-kl. pamatskolā.” (Latvijas Kareivis, Nr. 117, 25.05.1938., 1. lpp.)

➤ Soļo Ādažu sešklašu  
pamatskolas mazpulki.  
(No Ādažu muzeja  
krājuma)



➤ Mazpulcēns  
Jānis Drunka ar  
pašizaudzētajiem  
dārzeņiem. (No Maijas  
Drunkas personiskā  
arhīva)





◀ 1938. gadā Ādažu skolēni pašu rokām darinātajos tērpos atzīmē Jaungadu ar teātra iestudējumu. (No Carnikavas Novadpētniecības muzeja krājuma)

## Ekonomiskā krīze

20. gs. 30. gadu sākumā Latviju skāra pasaules ekonomiskā krīze. Tā ietekmēja saimniecisko dzīvi arī Ādažos, kur pašvaldība bija iecerējusi uzbūvēt modernu skolas namu Carnikavā. Līdzekļu trūkuma dēļ celtniecības darbus vairākas reizes atlika. 1935. gada 12. septembrī beidzot tika uzsākta Carnikavas pamatskolas būve, 6. oktobrī tika iesvētīts un likts pamatakmens cerībā skolu pabeigt līdz 1936. gada 1. augustam. [97, 13736. l., 1. lpp.] Ekonomiskās krīzes dēļ šo jaunbūvi nācās pabeigt ar lielām grūtībām. Viss 1935. un 1936. gada pagasta budžeta pārpalikums līdz pēdējam santīmam tika novirzīts Carnikavas pamatskolas būvei [97, 2437. l., 105. lp.]. Ādažu pagasta pašvaldība lūdza vairākus aizņēmumus Latvijas Zemnieku kredītbankā [turpat, 302. lp.], lai iecerēto divstāvu namu veidotu tiem laikiem modernu – ar elektrisko

apgaismošanu un centrālo ūdensvadu. Pie skolas tika izbūvēta arī prāva saimniecības ēka. Pirmajā stāvā – mācību klases, otrajā – skolēnu istabas, jo bērni no tālākām apkārtnes mājām palika pa nakti skolā visu nedēļu. Pagastam skolas būve izmaksāja 62 000 latus.

◄ “25. oktobrī Ādažu pagasta sabiedrība iesvētīja savu jauno Carnikavas I pak. pamatskolu. [...] Pagasta vecākais J. Kalniņš savai pirmajai skolai, kas tagad turpinās gaitas dižā jaunceltnē, dāvināja radioaparātu.” (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Nr. 11, 01.11.1936., 547. lpp.)

## Izskanā

Izcīnījusi savu brīvību, neatkarīgā Latvija attīstījās nieka 20 gadus (1920–1940), kas vēsturē ir ļoti īss laika brīdis. Taču šajā posmā visnozīmīgākais tika paveikts tieši izglītībā



▲ *Siguļu kalna pakājē  
1868. gadā celtā vecā  
skolas ēka Carnikavā.  
20. gs. sākums (No Lilitas  
Krūmiņas personiskā  
arhīva)*

➤ *Jaunā 1934.–  
1936. gadā celtā Ādažu  
pagasta Carnikavas  
skolas ēka. Ap  
1943. gadu. (No autores  
personiskā arhīva)*



un kultūrā. Brīvvalsts laikā izauga to latviešu paaudze, kuri savu izglītību ieguva latviskās mācību iestādēs, neizjūtot ne vācu, ne krievu ietekmi. Ādažos šajos divdesmit gados, kad latvieši pirmo reizi vēsturē jutās saimnieki savā zemē, skolas un skolotāji spēja jauniešos ieaudzināt to īpašo pārliecību, ka ar nesavtīgu darbu un mīlestību varam labi dzīvot savā valstī. Šī izjūta lieti noderēja brīdī, kad turpmākā dzīve apmeta kūleni un ādažnieki, līdzīgi kā citi Latvijas iedzīvotāji, nokļuva izvēles priekšā – palikt padomju okupētajā Latvijā, lai kopā ar “varonīgo krievu tautu celtu komunismu”, vai nepakļauties ideoloģiskajam režīmam (bet tad draudēja “pāraudzināšana” Sibīrijā), vēl bija iespēja doties projām no savas zemes un apmetties uz dzīvi svešumā, citā zemeslodes malā. Ādažniekiem valsts divdesmit neatkarības gadu laikā iegūtais deva lepnumu par savu zemi, savu Latviju un savu dzimto pagastu. Lai kur arī

katrs atrastos, atmiņas sildīja sirdi un vairākām paaudzēm bija vieglāk pārlaist turpmākos piecdesmit okupācijas gadus, kas sekoja.

## Skolas ēku liktenis

Ikvienai lietai vajadzīgs nevis vienkārši saimnieks, bet patiesi rūpīgs saimnieks, tad tā kalpo un ļaudis priecē ilgi. Abām skolām, kas brīvvalsts laikā tika uzceltas par Ādažu pašvaldības līdzekļiem, liktenis bija atšķirīgs.

1936. gadā Siguļu kalna pakājē uzceltajai Carnikavas skolai tas bija labvēlīgs. Šī ēka patlaban pieder Carnikavas pašvaldībai, tā ir kopta un uzturēta. Savukārt prof. P. Kundziņa projektētā “gaismas pils” Ādažos, kuras tapšanā pēc Pirmā pasaules kara ierobežoto līdzekļu dēļ “brīvprātīgās klaušās” devās ādažnieki, diemžēl neieguva rūpīgus saimniekus. Nolaists un neērts



◀ Pūsis ar arklu tīrumā pie P. Kundziņa projektētās Ādažu pamatskolas. 20. gs. 30. gadi. (No Ādažu muzeja krājuma)



➤ Pēckara skolotāji un bērni Ādažu skolā. Ne visi skolēni iestājās pionieru un komjaunatnes organizācijā. (No Ādažu bibliotēkas krājuma)



➤ Skolotāji un audzēkņi tīrumā pie Ādažu skolas. 20. gs. 50. gadi. (No Ādažu muzeja krājuma)





◀ Karš ir beidzies.  
Jaunais skolotāju  
kolektīvs Ādažu skolā.  
1946. gads. (No Ādažu  
bibliotēkas krājuma)

kļuvis, skolas nams Ādažu centrā 1989. gadā tika nojaukts. Laba arhitektūra arī pēc simt gadiem būtu labas gaumes paraugs. Diemžēl Ādažu seja zaudēja nozīmīgu kultūrvēsturisku Latvijas brīvvalsts laikmeta vaibstu. Četri 1927. gadā Ādažu skolas fasādē iemūrētie joniskie kapiteļi (pēc Valsts Kultūras pieminekļu inspekcijas ziņām, tie bija valsts nozīmes 18. gs. mākslas pieminekļi), kuri pēckara taupībā tika iemūrēti skolas fasādē kā noderīgi izejmateriāli, dekorējot un balstot ēkas sienas, pēc ēkas nojaukšanas 1989. gadā tika vadāti no vienas noliktavas uz otru, līdz beidzot pazuda

bez pēdām. Vai Ādažos nav nepieciešami valsts nozīmes mākslas pieminekļi? Arī šajā gadījumā pietrūka rūpīgā saimnieka rokas.

1984. gadā tika ielikts pamatakmens jaunas Ādažu skolas celtniecībai. Raksturīgi šim laikam pastāvošās iekārtas varenība tika pausta ar visai pompozu arhitektūru. Izpratnē par lietu kārtību valdīja sacensības gars – izmantojot caursīšanas spējas, sabiedrība bija jāpārsteidz ar būves apmēriem. Tas arī izdevās. Tīri cilvēciski – arī padomju ēras varenie vēlējās dot jaunajai paaudzei vislabāko. Ādažu vidusskolas jaunā ēka tika atklāta 1986. gada 1. septembrī.

# ZINĀTNE UN ZINĀTNIEKI

“No Ādažu pagasta cēlušies vairāki mūsu universitātes mācību spēki: profesors *Dr. med. J. Prīmanis*, viņa brālis vec. doc. M. Prīmanis, vec. doc. Andrejs Teikmanis un privātdocents *Dr. chim. Bruno Jirgensons*, un daudzi citi ievērojami kultūras un saimnieciski darbinieki.” (Brīvā Zeme, Nr. 17, 22.01.1937., 81. lpp.)

## Andrejs Teikmanis

**Andrejs Teikmanis (1877–1956)** – latviešu mežkopis, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas profesors un prorektors (1939) – dzimis Ādažu pagasta Vecvilciņu saimnieka ģimenē. 1901. gadā beidza Pēterpils Mežu institūtu ar mežkopja grādu, 1922. gadā tika ievēlēts par docentu Lauksaimniecības fakultātes Mežkopības nodaļā. No 1925. līdz 1931. gadam organizēja Mežu dienas Latvijā. Viņš bija viens no 1944. gada 17. marta Latvijas Centrālās padomes memoranda autoriem un parakstītājiem [100, 2456. lpp.].

## Brāļi Jirgensoni

Izcilie brāļi Jirgensoni dzimuši Rīgas apriņķa Ādažu pagasta Strēlnieku mājās.

**Arnolds Jirgensons (1906–2004)** – latviešu zinātnieks, inženieris ķīmiķis, pētīja iespējas iegūt plastmasas izstrādājumus no kazeīna (olbaltumvielas). 1934. gadā viņš izveidoja Latvijas Piensaimnieku centrālās savienības ķīmisko fabriku, kurā sāka ražot kazeīna plastmasu galalītu (ragveida plastmasa, ko iegūst, apstrādājot kazeīnu ar formalīnu). Materiālu tolaik eksportēja uz ārzemēm ar nosaukumu “lettoīds”.

**Bruno Jirgensons (1904–1982)** – starptautiski atzīts bioķīmiķis, ievērojams latviešu ķīmijas popularizētājs. Sākoties Pirmajam pasaules karam, ar ģimeni no Ādažiem devās bēgļu gaitās uz Krieviju. Mācījās Krievijā, bet, atgriezies mājās, īstenoja savu sapni par ķīmiju. Lai iestātos Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātē, puisis iestāšanās komisijai uzrakstīja tik izcilu eseju par dabaszinātnēm un filozofiju, ka, neskatoties uz izglītības robiem, tika ieskaitīts

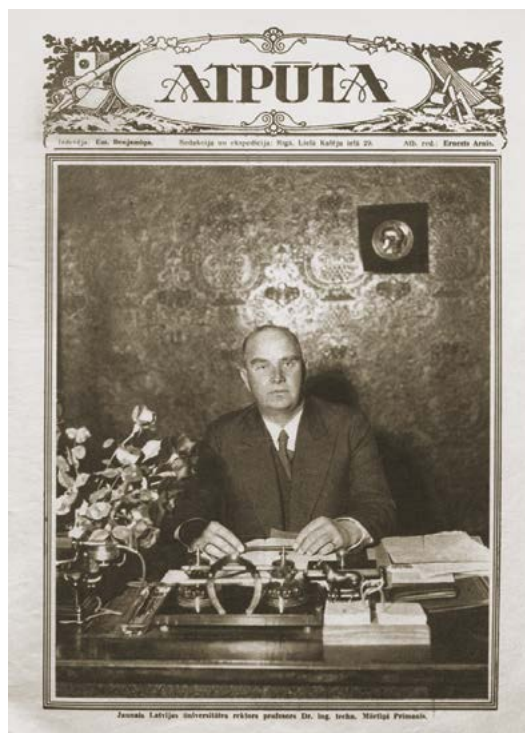
studentu kārtā. Pēc studiju beigšanas strādāja universitātē par mācībspēku, pētīja un popularizēja ķīmijas nozari (izdevis 16 grāmatas un uzrakstījis ap 600 zinātnisku rakstu). [100]

## Brāļi Prīmaņi

Rīgas apriņķa Ādažu pagasta Sautiņu māju saimnieka Jēkaba Prīmaņa un viņa sievas Ievas, dz. Bernsones, ģimenē dzimuši divi dēli – Mārtiņš (1878) un Jēkabs (1892). Abi – ievērojami zinātnieki, abiem ir nozīmīga loma Latvijas izglītības vēsturē.

**Jēkabs Prīmanis (1892–1971)** – pirmais latviešu anatoms un antropologs. Pēc Kara medicīnas akadēmijas absolvēšanas Pēterburgā, viņš savu medicīna praksi uzsāka Pirmajā pasaules karā un Brīvības cīņās kā kara ārsts. Bijis Latvijas Universitātes docētājs (1920–1944), Anatomijas katedras vadītājs (1929–1944), Medicīnas fakultātes dekāns (1939–1940 un 1941–1943). No 1932. gada – profesors. Līdz 1940. gadam bijis Tautas dzīvā spēka pētīšanas institūta direktors. 1944. gadā emigrēja uz Vāciju. Bijis Baltijas Universitātes Medicīnas fakultātes profesors (1946–1948). 1948. gadā izceļoja uz ASV. No 1948. līdz 1964. gadam bijis Pitsburgas Universitātes profesors. J. Prīmaņa vārdā nosaukts viņa izveidotais Anatomijas muzejs – *Museum Anatomiae Jacobi Primani*. [102, 831.–832. lpp.; 100, 2018.–2019. lpp.]

**Mārtiņš Prīmanis (1878–1951)** – ķīmijas doktors, Latvijas Universitātes rektors no 1937. līdz 1940. gadam un no 1941. līdz 1944. gadam. Pēc Rīgas Politehniskā institūta beigšanas 1908. gadā studiju laikā bijis prof. P. Valdena asistents. 1936. gadā viņš ieguva ķīmijas doktora grādu. [103, 128. lpp.; 100, 2018.–2019. lpp.; 104]. M. Prīmanim ir bijusi



◀ Jaunais Latvijas Universitātes rektors profesors Dr. ing. techn. Mārtiņš Prīmanis. (Attēls no žurnāla "Atpūta", Nr. 659, 18.06.1937., [3.] lpp.)

nozīmīga loma Latvijas augstākās izglītības vēsturē, viņš bija viens no mūsu pirmās nacionālās augstskolas izveidotājiem un arī pēdējais šī posma rektors (1941–1944). Prof. M. Prīmanis apbalvots ar Francijas Akadēmisko Palmas Zaru (*Officier d'Academie Francais*, 1928), Triju Zvaigžņu ordeni (III šķ. 1929; II šķ. 1938), Pāvesta Silvestra ordeni (II šķ. 1937) un Aizsargu Nopelnu krustu. [105; 106, 206.–221. lpp.]

▬ "Krājiet zināšanas jūsu nākotnes darbam, vingriniet garu dzīves uzdevumu atrisināšanai un izkopjiet rakstura stingrību, lai varētu pārvarēt dzīves pārbaudījumus." (Akadēmiskās jaunatnes uzdevumi: LU rektora runa universitātes jaunam mācības gadam sākoties. Jaunākās Ziņas, Nr. 207, 14.09.1937.)

# KULTŪRAS DZĪVE

1893. gadā uzceltais Ādažu pagasta nams apkārtnes ļaudīm deva iespēju piedzīvot tautiskās atmodas laiku, arī sagaidīt savas valsts – Latvijas – piedzimšanu un uzplaukumu. Plašā izrīkojumu zāle pagasta nama otrajā stāvā bija mājvieta visdažādākajām aktivitātēm – dziedāšanai, teātra spēlēšanai un saviesīgiem svētku notikumiem.

Ideja par sava pagasta nama jeb tautas pulcēšanās vietas celšanu tika lolota palēnām jau no 19. gadsimta vidus. Tūlīt pēc Pirmajiem vispārējiem dziedāšanas svētkiem 1873. gadā – “latviešu tautiskās apziņas atmodas laikmetā” – tika izveidota sava “dziedāšanas biedrība”. Idejas tēvs – Ādažu pagasta darbvedis Volde-mārs Perlbahs\* un Carnikavas draudzes skolas skolotājs Kārlis Kļaviņš. Abi līdzīgi domājošie tautiskās atmodas dalībnieki ap sevi pulcēja citus līdzīgi domājošos, un 1875. gadā turpat draudzes skolas ēkā tika nodibināta kultūras biedrība. Tā kā dibināšanas fakts notika vienā no Ādažu pagasta ciemiem – Carnikavā draudzes skolas telpās, tad biedrībai tika iedots Carnikavas labdarības biedrības vārds. Nosaukums “labdarības” radies no tā, ka cara ierēdņi neatbalstīja un pat atteica jebkādu kultūras biedrību veidošanu latviešu tautiskās atmodas

laikmetā, bet vārdam “labdarība” nevarēja iebilst, un, šādi maskējoties, tika panākts vajadzīgais mērķis. Carnikavas labdarības biedrību var droši saukt par vienu no pirmajām kultūras biedrībām Latvijā.

Voldemāram Perlbaham pievienojās arī citi Ādažu pagasta atmodas darbinieki (Amanda Cielēna un Mārcis Cielēns, Mārtiņš Osis, Kārlis Kļaviņš, Miķelis Freimanis u. c.), un visi kopā ar savu neatlaidību panāca, ka pagasta nams pretēji cara ierēdņu aizliegumam tika uzcelts ar plašu izrīkojuma zāli, kā jau tautiskās atmodas laikmetā pienākas. Pēc Ādažu pagasta nama atklāšanas 1893. gadā Carnikavas labdarības biedrība te savām aktivitātēm pulcējās četrdesmit gadus, līdz 1933. gadā radās līdzekļi, lai uzceltu citu biedrības ēku Carnikavā (Carnikavas Labdarības biedrības ēka “Ozolaine”).

\* V. Perlbahs izveidoja ģimēni ar ādažnieci Ievu Ūdri, viņu dēls – Arvīds Perlbahs (dz. 1897. g.), bija vēlākais Ādažu un Garkalnes draudzes mācītājs, arī brāļu draudzes garīgo lietu vadītājs 20. gs. 30. gados.

# Cienijams kungs!

Daur šo Jūs teekat laipni esuhgti dalību ņemt

## Zarnikavas Labdarības Biedrības

### XXV-gadu dibināšanas Svētkos,

12. oktobrī 1900. gadā,

— Aždažu pagasta namā. —

Svētku sākums pulksten 4 p. pusl.

**I. Svētku akts. II. Goda mielasts. III. Svētku balle.**

—> Piedalīšanās 1 rubli no personas. <—

**NB.** Galda kartis dabūjams pēc biedrības preekšneeka, kaseera un rakstveiša un iņemams (tuwineeem) wehlafais lihds 5. oktobrim š. g.

Preekšneeks: **P. Kalniņš.**

Rakstvedis: **J. Bruhmiņš.**

◀ Ielūgums.  
"Cienijams kungs! Caur šo Jūs tiek laipni ielūgti dalību ņemt Carnikavas Labdarības Biedrības 25. gadu dibināšanas svētkos 12. oktobrī 1900. gadā Ādažu pagasta namā. Svētku pasākums pulksten 4 pēc pusdienas. 1. Svētku akts. 2. Goda mielasts. 3. Svētku balle. Piedalīšanās 1 rublis no personas". (No autores personiskā arhīva)

Par labdarības biedrību dēvētā organizācija bija Ādažu pagasta vadošā kultūras organizācija tautiskās apziņas modināšanā līdz pat Pirmajam pasaules karam. Tās dibinātājs un vadītājs 25 gadus bija Ādažu pagasta Abzaļu māju saimnieks Pēteris Kalniņš. Biedrība iegādājās mūzikas instrumentus un nodibināja pirmo

orķestri [107, 4. lpp.]. Telpās izvietoja arī Labdarības biedrības bibliotēku ar 700 sējumiem. Nama telpās sarīkojumos bieži viesi bija tālaika muzikālās slavenības:

/ "Svētdien, 12. sept., Ādažu valsts mājas zālē Carnikavas labdarības biedr. izrīkoja laic. koncertu ar pēc tam sekojošu balli. Koncerta

➤ Ādažu kora vadītājs Roberts Everts (stāv pašās beigās, pēdējā rindā, vidū ar melnām ūsām) kopā ar kora diriģentiem un svētku virsdiriģentiem – Pēteri Jozuu, brāļiem Jurjāniem un Jāzepu Vitolu. 1910. gads. (No Raita Kubuliņa personiskā arhīva)



➤ Ādažu jauktā kora dalībnieci – soprānam Mildai Kārklīnai VI Vispārējo dziesmu un mūzikas svētku Rīcības komitejas vadītāja prof. Jāzepa Vītola parakstītā un izsniegtā dalībnieka kontrolkarte. Ar zvaigznīti kartē atzīmēti kopmēģinājumu apmeklējumi. 1925.–1926. gads. (No Maijas Drunkas personiskā arhīva)

15. XI	22. XI	29. XI	6. XII	13. XII	1926. gads	3. I.	6. I.	10. I.	17. I.	24. I.
LATVIJU VI. VISP. DZIESMU UN MUZIKAS SVĒTKU RĪCĪBAS KOMITEJA.										31. I.
Kora nosauk.: <i>Ādažu jauktā koris</i>										7. II.
Dalībnieka vārds: <i>Milda Kārklīna</i>										14. II.
Kāda balss: <i>Laprans</i>										21. II.
Priekšsēdētājs: <i>J. Vītols</i>										28. II.
Kora diriģents: <i>Everts</i>										28. II.
										28. III.
										21. III.
										14. III.
										7. III.



◀ Deju kolektīvs Ādažu pagastnama telpās. Ap 1938. gadu. (No autores personiskā arhīva)

programmu izpildīja vietējo dziedātāju spēki. Tā kā laiks priekš sagatavošanās bija īss, tad grūti bija vajadzīgās dziesmas izmācīties, tomēr dziedātāji godam izpildīja programmu, izņemot dažus sīkumus, kuri jau arvienu gadīsies. Arī Vīgner-Grīnberga kundze izpildīja vairāk solo dziesmas klavieru pavadījumā.” (Rīgas Avīze, Nr. 216, 03.10.1910.)

Latviešiem dziedāšana visos laikos bijusi neatņemama tautas garīgās izpausmes daļa, un visspilgtāk tas izpaudies dziesmusvētkos. Mūsu tautas apvienošanās dziedāšanai korī sakrita ar tautas atmodu un latviešu nācijas veidošanās sākumu. 1910. gada jūlijā ādažnieki ar kori, kuru vadīja Ādažu skolas pārzinis, muzikāli labi izglītais Roberts Everts, piedalījās Rīgas Latviešu biedrības rīkotajos 5. Vispārējos dziedāšanas svētkos, kas notika hallē starp tagadējo Hanzas un Sporta ielu Rīgā.

## Teātra spēles prieks

Kopdziedāšanas prieks Ādažu pagasta koros nemazinājās, taču vēl lielāku gandarījumu sagādāja teātra spēlēšana. Spēles prieku radīja gan pašmāju aktieru iestudējumi, gan izrādes ar profesionālu Rīgas aktieru piedalīšanos. Pēc sludinājumiem presē spriežot, aktieri viesizrādēs ieradās itin bieži:

◄ “Interesantu teātra izrādi rīko Ādažu pag. mājā nāk. svētdien. Nac. teātra iecienītie mākslinieki: Lilija Ērika, Anna Jēkabson, K. Lagzdiņš un K. Kvēps. Uzvedīs franču autora Verrlija jautro komēdiju: “Bīstaties smiņķēties, sievietes!” (Latvijas Kareivis, Nr. 167, 28.07.1929., 2. lpp.)

◄ “Ādažu b-bas namā svētdien notika interesanta franču komēdijas izrāde. Viesojās Nac. teātra iecienītie mākslinieki ar L. Ēriku





▲ Ādažu teātris. Pirmais no kreisās – pagasta darbvedis P. Lībtāls, pirmais no labās – fotogrāfs L. Drēziņš. (No Ilgas Kajānes personiskā arhīva)

priekšgalā. Viesu meistariska saspēle rādīja respektējamu priekšzīmi, kādā virzienā jāattīsta savas spējas lauku teātra grupām, ja tās grib pacelties pāri parastam diletantismam. Izrāde bija pārdota līdz pēdējai iespējamībai.” (Latvijas Kareivis, Nr. 174, 05.08.1929., 3. lpp.)

Valsts kultūras fonda dome savās sēdēs lēma par materiālu atbalstu daudzām valsts bibliotēkām, pamatskolām un biedrībām, tostarp, kā liecina publikācija 1925. gada 1. jūnijā “Kultūras Vēstnesī”, līdzekļi tika piešķirti arī Ādažu pagasta padomei – 600 latu skatuves iekārtai.

Viena no 1929. gadā Ādažu pagasta namā notikušās izrādes profesionālajām aktrisēm bija Anna Jēkabsons (1890–1944) no Karašu mājām. Žurnālā “Zeltene” Karašu Anniņa, kā aktrisi mēdza mīļi dēvēt ādažnieki, stāsta: / “Pirmā lielākā un gaišākā diena manā dzīvē bija, kad pēc Latv. labdar. b.-bas skolas beigšanas izturēju konkursa eksāmenu un iekļuvu Dolgicha ģimnāzijas 5. klasē. Tas bija arī solis tuvāk skatuvei. Sāku pasniegt stundas un radās izdevība apmeklēt teātrus. Jo vairāk izrādes redzēju, jo dziļāki izpratu, cik varena ir skatuves māksla. Toreiz tā man likās

tāla un nesasniedzama. Bet ilgas pēc skatuves auga ar katru dienu, ar katru redzēto izrādi. Pēc ģimnāzijas beigšanas nāca nejaušs gadījums: ziemsvētkos manā pagastā, Ādažos, bija nolemts izrādīt Aspazijas “Zaudētās tiesības”. Tagadējais saeimas deputāts Grantskalns mani lūdza tēlot galveno lomu .. Tā bija pirmā un arī liktenīgā izrāde, kas mani galīgi saistīja pie skatuves. Tūliņ nākošā rudenī iestājos Dubura drāmatiskajosursos, kurus absolvēju 1915. gadā. Un tā paša gada rudenī, oktobra mēnesī, sāku savas skatuves gaitas Rīgas latviešu biedrībā.” (Kā es kļuva aktrise. Zeltene, Nr. 10; 15.05.1934., 9. lpp.)

Pēc Pirmā pasaules kara Anna Jēkabsone bija tautā iemīļota aktrise, spēlēja Latvijas Nacionālajā teātrī laikā, kad tur par direktoru strādāja Rainis. Nacionālais teātris tolaik varēja sacensties ar labākajiem teātriem Eiropā, te bija sapulcināti latviešu skatuves meistari, kas vēl pirms Pirmā pasaules kara bija ieguvuši atzīnību no ievērojamākajiem Vācijas režisoriem. Annas Jēkabsones kolēģi bija Marija Leiko, Lilija Štengele, Anta Klints, Lilija Ērika, Berta Rūmniece, Jūlija Skaidrīte un Jānis Osis. Mācoties Jēkaba Dubura dramatiskajosursos, Anna Jēkabsone satika savu dzīvesbiedru un kolēģi Nacionālajā teātrī – Konrādu Kvēpu. Šarmantais pāris bieži vadīja saviesīgus pasākumus Ādažos, Konrāds ar prieku veica režisora pienākumus vietējām pašdarbības teātra trupām. 20. gs. 30. gadu vidū Ādažu teātra trupas režisors kādu laiku bija arī tolaik vēl maz pazīstamais jaunais aktieris, vēlāk ievērojams latviešu aktieris, režisors un skatuves mākslas pedagogs, Pēteris Lūcis. 1939. gada vasarā režisoram tika piedāvāts filmēties galvenajā – Oskara – lomā filmā “Zvejnieka dēls”, un, kad 1940. gada aprīlī Ādažu pagastnamā tiek rādīta filma ar iemīļoto režisoru Pēteri Lūci galvenajā lomā, zāle ir pilna.



◀ Aktrise Anna Jēkabsone (Karašu Anniņa) ap 1916. gadu. (No Ādažu muzeja krājuma)

Prese par Pēteri Lūci teica, ka varējis būt augumā drusku garāks, taču viņa seja bijusi kā akmenī cirsta. Uzņemšanas laukumā filmējies arī Pētera Lūča dzeltenī pinkainais suns Čīks. Filmu mēneša laikā noskatījās 400 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju. Daudziem lauku ļaudīm šī bija pirmā tikšanās ar skaņu kino. [108, 185.–187. lpp.]

Pateicoties toreizējam (1937–1940) sabiedrisko lietu ministram Alfrēdam Bērziņam, Sabiedrisko lietu ministrijas pakļautībā tika izveidota Filmu nozare un kino kļuva par nozīmīgu valsts kultūrpolitikas sastāvdaļu. Interesants ir kāds 1939. gada vēstures fakts – Ādaži tikuši izraudzīti eksperimentālā izmēģinājuma kino projektā, “kas nākotnē varētu aizsākt citu pagastu notikumu dokumentēšanu filmu lentēs”.

◄ “Ādažu pagasta dzīve filmā. Vakar Rīgas pilsētas būvju valdes filmu producentis



➤ Anna Jēkabsone  
un Konstantīns Kvēps.  
(No Ādažu muzeja  
krājuma)



iepažīstināja preses pārstāvjus ar pirmo pagasta dzīves dokumentārfilmu “Rosīgs pagasts Rīgas pievārtē”. Jaunajā filmā uzskatāmi parādītas Ādažu pagasta ievērojamākās un skaistākās vietas, jaunās celtnes, pagasta saimniecības, kā arī Ādažu pagasta sabiedrības darba un dzīves sasniegumi. Pilsētas būvju valdes filmu producentu arī nākotnē paredzējis pagastu dzīves uzņemšanu filmā, jo šādām filmām būtu arī vēsturiska nozīme.” (Brīvā Zeme, Nr. 58, 11.03.1939., 8. lpp.)

Domājams, kara un sekojošo juku laikā nav izdevies nosargāt uzfilmēto materiālu no iznīcības, tāpēc nevaram šodienas acīm skatīt,

kāds 1939. gadā bijis “rosīgais pagasts Rīgas pievārtē” un ko ļaudis Ādažos spējuši izdarīt divdesmit neatkarīgas valsts pastāvēšanas gados.

### Valsts 10. dzimšanas dienas svinības Ādažos

Lai atcerētos Latvijai nozīmīgas vērtības un aicinātu stiprināt valstiskās piederības sajūtu, ik gadu Ādažu pagasta nama telpās svinīgi tika atzīmētas Latvijas valsts jubilejas svinības. To rīkošanas vērienu ietekmēja saimnieciski

politiskie apstākļi valstī un pagasta iespējas. Ielūgumus uz svētku sarīkojumiem pagasta nama telpās bieži vien saņēma īpašs uzaicināto personu loks, taču neatkarības svētku gaisotni varēja izbaudīt ikviens ādažnieks, apmeklējot dievkalpojumu kādā no trim pagasta baznīcām (Ādažu, Garkalnes vai Carnikavas) vai pieminot Brīvības cīņās kritušos.

1928. gada 18. novembrī valsts pastāvēšanas desmit gadus Latvijā atzīmēja vērienīgi, arī Ādažos:

“Rīgas aizsargu pulka pirmais bataljons bija sarīkojis valsts jubilejas svinības Ādažos, kuras izvērtās par plašiem tautas svētkiem. Plkst. 11 notika dievkalpojums Ādažu baznīcā. Pēc dievkalpojuma apmeklēja vietējos kapus, kur guldīti vairāki bij. strēlnieki un atbrīvošanas

kauju dalībnieki. Tad skaistā, plašā gājienā, ar karogiem un mūziku devās uz pagasta māju. Pie jaunās skolas notika plaša aizsargu, ugunsdzēsēju un citu vietējo organizāciju parāde, ko pieņēma Rīgas aizsargu pulka komandiers Tikmans, apsveikdams svētkos. Pēc parādes sapulcējās pagasta namā uz kopmielastu, [...] Vakarā, turpat pagasta nama plašajā zālē, notika svētku akts, ar valsts Prezidenta manifesta nolasišanu un dziesmām. [...] Tad Saeimas dep. Mīlbergs savā referātā pastāstīja interesantas epizodes no Latvijas valsts dibināšanas, laikmetā no vācu okupācijas varas sākuma Rīgā un beidzot ar valsts proklamēšanas aktu. Visas telpas bija pārpildītas klausītājiem līdz pēdējai vietai. – Svētku svinības noslēdzās ar teatra izrādi, uzvedot lugu “Lāčplēšis”,



◀ Sarīkojums Ādažu pagasta nama zālē. 2. no kreisās puses (sēž): Aizsargu nodaļas vadītājs M. E. Siliņš, blakus – darbvedis P. Lībtāls, pagasta vecākais J. Kalniņš, skolas direktors J. Grundulis. Pēdējā rindā trešais no labās – Lāčplēša ordeņa kavalieris M. V. Pētersons. 20. gs. 30. gadu vidus. (No Ādažu muzeja krājuma)

➤ Svinīgs sarīkojums Ādažu pagasta nama zālē. 20. gs. 20. gadi. No labās puses pirmais – formastērpā Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris Miķelis Voldemārs Pētersons no Ādažu pagasta Kaķiem. (No Carnikavas novadpētniecības centra krājuma)



➤ Ādažu pagasta nama sarīkojumu afišas. 1926. gads. (No Ādažu muzeja krājuma)

**Ādažu 6. klasiķu pamatskolas padome**

sarīko Jaunā gadā, 1. janvārī 1926. gadā  
**Ādažu pagasta nama**  
**TEATRI**  
Uzrota Jāņa Lejasa dramu 1 režijā  
**OZOLIŅU TEVS**

**Prerūsa:**

Ādažu 6. klasiķu padome	Režisors: K. Kārlis	Īpašais režisors: J. Ozoliņš	Īpašais režisors: J. Ozoliņš	Īpašais režisors: J. Ozoliņš
Ādažu 6. klasiķu padome	Režisors: K. Kārlis	Īpašais režisors: J. Ozoliņš	Īpašais režisors: J. Ozoliņš	Īpašais režisors: J. Ozoliņš
Ādažu 6. klasiķu padome	Režisors: K. Kārlis	Īpašais režisors: J. Ozoliņš	Īpašais režisors: J. Ozoliņš	Īpašais režisors: J. Ozoliņš

**Pec tam:**  
**DEJA, dziedāšana, rotas, laimes veļējumi u. t. t.**

**Režisors:**  
 1. Pie jēva armen draģis keris klatu . . . E. Ļurģis. 2. Mieris kā zvagnis . . . E. Ļurģis  
 3. Mājara . . . E. Ļurģis  
 Iepriekš paspēlējies dabuīkvarēts.

**Izrīkojumā spēlēs labs ragu orķestrs.**

**Sākums pulksten 7 vakarā. Beigas pulksten 4 ritā**  
 Bagatīga bufete. Garderobe. Zirgu uzraudzība.

**Atlikums skolas mācības līdzekļu paplašināšanai.**  
 Būjies iepriekš dabūjamas Ādažu pamatskola pie pārziņas.

**Skolas padome.**

**Latvijas Pretalkohola Biedrības Ādažu nodaļa**  
 sarīko pirmos Lieldienas svētkos 4. aprīlī 1926. g.  
**Ādažu pagasta nama zālē**  
 I.

**Muzikali-vokālu vakaru.**

Piedalās: koncertdziedātāja M. Kempel (zoprans) brīvmākslinieki: A. Osis (alts), Ed. Ramats (baritons), vijolu virtuozi B. Jankovičs, daifrunātājs R. Ogrinš (deklamāc.) pie klavierēm A. Osis jkdze.

II.

**SAVIESIGA DZĪVE ar**  
**DEJU** mīlas pastu, konfeti kauju, serpentīnu, amerik. solišanu konfekšu izlozi u. t. t.

Spēlēs amerikāņu orķestris „Džesbands”  
 Sākums plkst 7 vakarā, beigas plkst 5 ritā.  
 Jējas maha az visu vakaru: Kvēlēts Es 2.3c, L. v. Es 2, II. v. Es 1.9c, III. v. Es 1. Uz deju vien Es 1.

Bufete, Garderobe, Zirgu uzraudzība.  
 Skaidris atlikums par labu jaunās skolas būvei.

Apmeklēt lūdzu visus **Valde.**



◀ Muzikanti pagasta mājas 2. stāva zālē 20. gs. 20.–30. gadi. (No Carnikavas novadpētniecības centra krājuma)



◀ Balles dejotāji pagasta namā. Lai brīvāka dejošana, krēsli sakrauti zāles stūrī. 20. gs. 20.–30. gadi. (No Carnikavas novadpētniecības centra krājuma)

✓ 1924. gada 5. maija Valdības Vēstnesis ziņo, ka Kultūras fonds Ādažu pagasta vajadzībām piešķir grāmatas. 1924. gadu var uzskatīt par oficiālu Ādažu pagasta publiskās bibliotēkas dibināšanas gadu

Mārupes aizsargu dramatiskās trupas izpildījumā.” (Aizsargu dzīve. Latvijas Kareivis, Nr. 264, 20.11.1928., 2. lpp.)

Rudens un ziemas periodā, kad svarīgākie lauku darbi bija padarīti un iestājās klusāks periods, ādažnieki pagasta nama sarīkojumu zālē rīkoja dažāda mēroga un nozīmīguma balles. Tajās spēlēja labs ragu orķestris vai “amerikāņu džesbands” (skat. 1926. gada afišas attēlu 164. lpp.), dalības maksas atlikums tika izmantots mācību līdzekļu paplašināšanai vai Ādažu skolas būvei.

## Bibliotēkas

Pirms Pirmā pasaules kara Latvijā jau bija izveidojies dažādu biedrību, pagastu valžu vai privāto publisko bibliotēku tīkls. Grāmatas kļuva pieejamas lielākam vai mazākam skaitam lasītāju. Arī Ādažos. Pēc pagasta nama uzcelšanas 1893. gadā tā telpās tika izvietota 1885. gadā dibinātās Carnikavas labdarības biedrības bibliotēka. Diemžēl Brīvības cīņu laikā pagasta nama telpas stipri cieta apšaudēs, un bojā aizgāja viss grāmatu krājums.

# Valdības Vēstnesis

Maksa par „Valdības Vēstnesi” tālri no 1. janvāri:  
Sākot no 1. janvāri:  
Par 1 mēnesi . . . . . 1 lats 50 sant.  
Piesūtīt māji un pa pastu:  
Par 1 mēnesi . . . . . 1 lats 80 sant.  
Par stacviņu numuru: saņemot  
e-epediciā . . . . . 8 .  
Pie atkalpārdevējiem . . . . . 7 .

**Latvijas valdības**  
iznāk katru dienu, izņemot  
. . . . .  
**Redakcija:**  
Rīgā, piļi № 3 Tel. № 9-89  
Runas stundas no 11—12



**oficiālais laikraksts**  
svētdienas un svētkudienas  
. . . . .  
**Kantoris un ekspedīcija:**  
Rīgā, piļi № 1. Tel. № 9-57  
Atvērts no pulksten 9—3

**Sludinājumu maksa:**  
a) tiešu sludinājumi līdz 30 vien-  
stējīgām rindīņām . . . . . 3 lat. 60 sant.  
per katru tālriku rindīņu . . . . . 12 .  
b) citām iestādēm un smals per-  
sonām par katru vienaslējīgu  
rindīņu . . . . . 16 .  
c) privātiem par katru vienaslējīgu  
rindīņu . . . . . 20 .

---

№ 100Pirmdien, 5. maijā 1924. g.Septītais gads

**Valsts Prezidenta rīkojums.**

**Rīkojums Nr. 245**  
1924. g. 5. maijā.

Ieceļu Hermani Albatu par savu pūnvaroto locekli heraldiskā komitejā.  
Pamats: Lik. par pašvald. iestāžu ģerboņiem 3. pants.

Valsts Prezidents J. Čakste.

**Paziņojums.**

Saeimas ceturtnā un piektās sesijas starplaikā ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81. panta kārtībā ir izdevis un iesniedzis Sa-  
cimai sekošus noteikumus:

- Pārgrozījums pagaidu noteikumos par iekšējās apsardzības organi-  
zēšanu.
- Noteikumi par iznīcināto ierakstu atjaunošanu Latgales notariālā archiva zemes grāmatu reģistros.
- Pārgrozījumi un papildinājumi likumā par darba laiku.
- Pagaidu noteikumi par darba izdo-

81) Rukšelo Juris, 82) Rimkevičs Ādams, 83) Reakovs Ivans, 84) Rakovskis, Olga, 85) Rjabovs Gavriils, 86) Radziviņskis Lud-  
vigs, 87) Štuckis Andrijs, 88) Šegzdo Jerom-  
mins, 89) Švangeradze Georgijs, 90) Zai-  
čičs Ivans, 91) Stacevičs Kleopas, 92) Šil-  
liņ Kristīne, 93) Šilling Jēkabs, 94) Sel-  
kers Juliuss, 95) Samulonas Julijans, 96)  
Zilberman Riva, 97) Semanis Eduards, 98)  
Sovers Pēteris, 99) Sivochs Juljans, 100)  
Zommerfelds Hermans, 101) Zāvka  
Helene, 102) Zāvka Ignats, 103) Zāvka  
Katrīne, 104) Sadovņikovs Jānis, 105)  
Simanovičs Marija, 106) Šc  
Riva, 107) Savčenko Stepan, 108) Šer-  
mans Šneiders, 109) Sinovijs Vasilisa, 110)  
Šimelevičs Morčels, 111) Svečko Helene, 112)  
Ščerbakovs Vasilij, 113) Zucharevskis  
Nikolajs, 114) Tovč-  
kevičs Jānis, 115) Ton Vilhelmine, 116)  
Tichonovs Nikolajs, 117) Tomašunas  
Stanislavs, 118) Tomašunas Antons, 119)  
Tiepel Johans, 120) Vepre Krišs, 121)  
Valičkis Pauls, 122) Vegeri Jānis, 123)  
Valičkis Francis, 124) Vidmonēds Ignalij, 125)  
Kucharskis Osips, 126) Ran Emils, 127)  
Pasparne Boleslavs, 128) Nedumovs  
Pavels un 129) Greisbards Jozefs.

Rīgā, 1924. g. 30. aprīlī. № 35749III.

**Kulturas fonda domes sēde**  
1924. g. 30. aprīlī.  
(Izvēlums no protokola.)

**Kulturas Fonda Domes sēde**  
1924. g. 30. aprīlī.  
(Izvēlums no protokola.)

Dome piesprieda Kulturas fonda tautas  
bibliotēkas sekošām organizācijām katrai  
pa vienam komplektam:

**Rīgas apriņķi.**

- Ādažu pagasta padomei.
- Intukalna Vangažu brīvībibliotēkas  
biedrībai.
- Latvijas kultūras veicināšanas bied-  
rības Ulbrokas-Stopiņu nodaļai.
- Latvijas nacionālās jaunatnes savie-  
nības Bebru pag. nodaļai.

**Cēsu apr.**

- Kraukļu bibliotēkas biedrībai.
- Ozolu-Liepkalnes bibliotēkas bied-  
rībai.
- Leņču izglītības biedrībai.
- Mārcienas bibliotēkas biedrībai.
- Praulienas izglītības biedrībai.

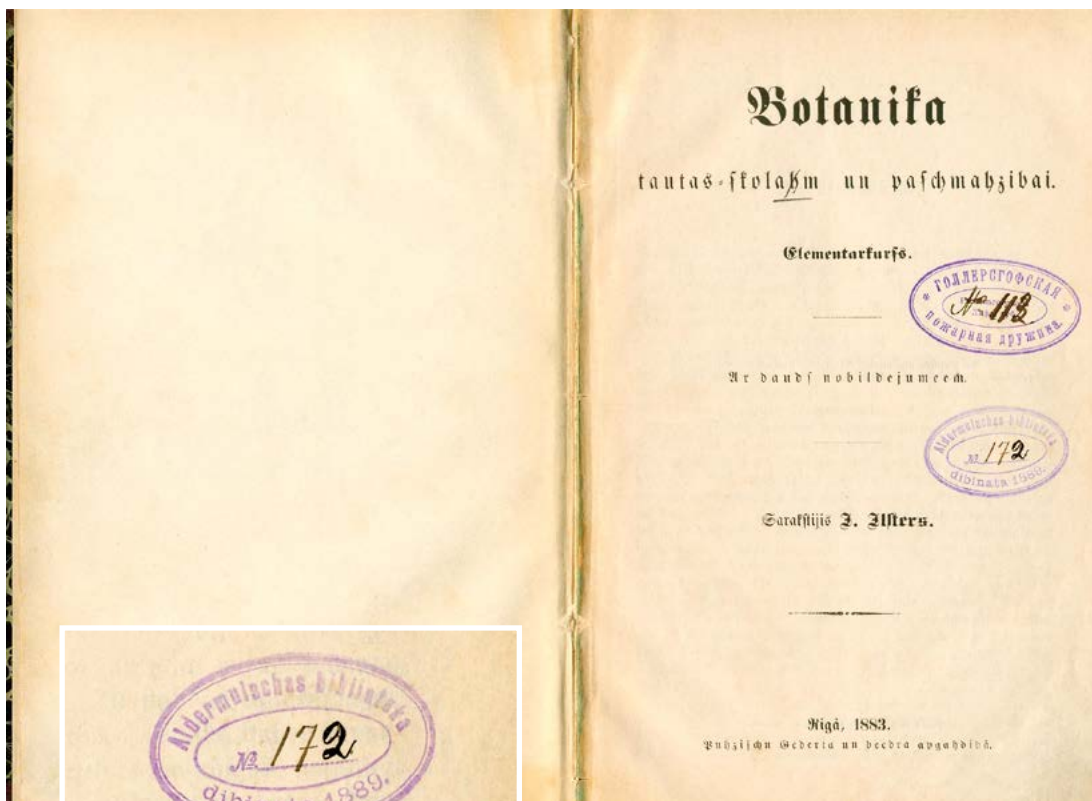
- Ramkas izglītības biedrībai.
- Latvijas jaunatnes savienības Vestie-  
nas organizācijai.

**Vaimieras apr.**

- Braslavas lauksaimu. biedrībai.
- Dauguļu izglītības biedrībai.
- Kauguru bibliotēkas biedrībai.
- Koku izglītības biedrībai.
- Limbažu saviesīgai biedrībai.
- Mazstraupes izglītības biedrībai.
- Mīru pagasta padomei.
- Vecates pagasta padomei.
- Latvijas nacionālās jaunatnes savie-  
nības Unguru-Dalles nodaļai.

**Valkas apr.**

- Latvijas nacionālās jaunatnes savie-  
nības Aumeisteru nodaļai.
- Latvijas jaunatnes savienības Ēveles  
organizācijai.
- Latvijas kultūras veicināšanas bied-  
rības Omūļu nodaļai.



◀ Grāmata "Botānika" ar Aldermuižas bibliotēkas (dibināta 1889. gadā) spiedogu

Jaunu grāmatu izdošanu pēc Pirmā pasaules kara Latvijā kavēja gandrīz pilnībā sagraudā poligrāfijas nozare un nepietiekamie papīra krājumi. Tāpēc īpaši nozīmīgs bija 1920. gadā nodibinātais Kultūras fonds, kas subsidēja svarīgus izdevumus, veicinot Latvijas izdevēju uzņēmējdarbību, un iegādājās grāmatas un periodiskos izdevumus Latvijas bibliotēku tīklam. 1924. gada 5. maija "Valdības Vēstnesis" ziņo, ka Kultūras fonds Ādažu pagasta padomei, līdzīgi kā daudziem Latvijas pagastiem, kuru grāmatu krātuves karā tika izpostītas, piešķir grāmatu komplektu bibliotēkas krājuma papildināšanai. Nav zināms, cik daudz grāmatu tika piešķirts, taču vēsturē paliek



◀ Ādažu pagasta darbvedis un bibliotekārs Pēteris Lībāls (dz. 1887). No 1924. gada arī Ādažu brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības vadītājs, Krājaizdevumu sabiedrības valdes priekšsēdētājs, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni



➤ Saviesīgs pasākums Ādažu pagasta nama zālē, kuras sienas grezno tautiski romantiskā stilā darināti zīmējumi. Sēž 1. no labās pagasta darbvēdis un bibliotekārs P. Lībtāls. (No Carnikavas novadpētniecības centra krājuma)



fakts – 1924. gada 5. maijs ir Ādažu pagasta publiskās bibliotēkas dibināšanas diena. Turpmākajos gados bibliotēkas krājums kļuva arvien bagātāks. Neatkarības laikā grāmatniecība kļuva par svarīgu kultūras dzīves jomu, kas tika dažādi atbalstīta. 1925. gada presē minēts, ka Ādažu pagasta valdei piešķirts bibliotēkas papildināšanai 100 latu, lasāmā galda ierīkošanai pagasta namā un laikrakstu un žurnālu abonēšanai 130 latu, dziedāšanas kora noorganizēšanai 120 latu. Kopā – 450 latu. (*Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 116, 14.06.1927.) No 1924. līdz 1939. gadam par pagasta bibliotekāru tika ievēlēts pagasta darbvēdis Pēteris Lībtāls, kas savienoja daudzus amatus. P. Lībtāls strādāja arī par Ādažu pasta un telefona nodaļas pārzini, bija Ādažu brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības priekšnieks, Ādažu Krājaizdevu sabiedrības valdes priekšsēdētājs,

atbildīgais pārstāvis slimokasē, darbojās kūdras ražošanas, lauksaimniecības, meliorācijas, mednieku biedrībās, kā arī 1934. gadā nodibinātajā Kara aviācijas fondā. [109, 121. l., 2. lp.] Otra bibliotēka Ādažu pagastā kopš 1889. gada darbojās Alderu muižā.

### “Apstādināt mirkli – notverot svarīgāko!”

Šie vārdi pieder Ādažu fotoamatierim Augustam Ludvigam Otomāram Drēziņam. Meistara L. Drēziņa fotogrāfijas par nozīmīgākajiem notikumiem starpkaru periodā rodama ikviena vecā ādažnieka ģimenes albumā. Katru bildīti gandrīz vienmēr rotā mazs meistara spiedodziņš: “Foto-amatiērs L. Drēziņš. Ādažu pamatskolā. Tālr. Ādaži 59.”



*Foto-amatiērs L. Drēziņš,  
Ādažu pamatskolā,  
Tālp. Ādaži 59,*

Vēlākā fotogrāfa kristībās Drēziņu ģimene jaundzimušajam deva trīs vārdus: Augusts Ludvigs Otomārs. Mūža pirmajā pusē puisis sevi dēvēja par Ludvigu, bet mūža otrajā pusē bērni un ģimene vairāk lietoja Augusta vārdu. 1899. gadā Ādažu pagasta Nagaiņu Drunkās dzimušais Ludvigs pēc Ādažu pamatskolas un A. Dombrovska proģimnāzijas Vecmīlgrāvī absolvēšanas mācījās zīmēšanu un gleznošanu Ludolfa Liberta un Kārļa Miesnieka mākslas studijās un klausījās mākslas vēsturi pie Jēkaba Bīnes. Fotogrāfiju tolaik uzskatīja par jaunu laikmetīgu parādību, kas deva lielisku iespēju attēlot apkārtējo pasauli. Apvienojot radošumu un tehnisko lietu pārzināšanu, L. Drēziņš vairākus gadus neskaitāmos attēlos iemūžināja apkārtnes ļaužu nozīmīgākos dzīves brīžus. Viņam ļoti padevās arī sarunas ar cilvēkiem – bieži vien galvenajam varonim fotografējoties

bija jāpalīdz iejusties paredzētajā tēlā vai gluži vienkārši jāpalīdz atbrīvoties no latviskās kautrības vai sasprindzinājuma. Ar kameru rokās mākslinieks nereti devās līdzī pagasta ļaudīm tuvākos vai tālākos izbraukumos. Šis darbs, ko tur liegties, deva arī iespēju ļoti nopelnīt, lai realizētu citas radošas ieceres.

Turpat desmit gadus (1926–1936) Augusts Drēziņš bija uzticīgs Ādažu pagasta pašdarbības teātra trupai – zīmēja dekorācijas un tērpu skices, veidoja grimu aktieriem. Viņa radošums izpaudās, gan iejūtoties aktiera lomā, gan iemēģinot roku režisora darbā. Visiem iesaistītajiem tas bija sirds darbs.

Pēc Brīvības cīņu beigām Ludviga vecākiem Kārlim un Amālijai radās iespēja iegūt īpašumā zemes gabalu no kādreizējās Ādažu muižas.

Latīņu pie latīņa krājot, ģimene uzcēla ģimenes māju “Līdumnieki”.

▲ Augusts Ludvigs  
Otomārs Drēziņš

➤ *Ludvigs ar līgavu  
Martu, Ādažu skolas  
skolotāju*



➤ *Ludviga Drēziņa  
vecāki: māte Amālija un  
tēvs Kārlis "Līdumniekos"*





1940. gadā padomju vara kādu laiku Ludvigu Drēziņu iesaistīja arī jaunajā Ādažu pagasta pārvaldīšanā, un viņa paraksts rodams uz kāda mantu pārņemšanas dokumenta Ādažu pagasta namā.

“Līdumniekos” Ludvigs kopā ar māsu un vecākiem, bet vēlāk arī ar savu ģimeni dzīvoja līdz 1944. gadam, kad, līdzīgi kā daudzi citi ādažnieki, aptverot padomju īstenību, nolēma doties bēgļu gaitās prom no Latvijas.

Pēc Otrā pasaules kara L. Drēziņš bijis scenogrāfs Ģirta Salnāja izveidotajai Vircburgas Latviešu teātra grupai Vācijā. Gleznošanu

viņš atsāka jaunajā mītnes zemē Austrālijā, kur Drēziņu ģimene bija drošībā un visi kopā. Mākslinieks te sarīkoja vairākas personālizstādes un regulāri piedalījās kultūras aktivitātēs Sidnejā un Melburnā. Bet doma par Latviju Ludvigam Augustam Drēziņam bija dziļi sirdī. Ar šo noglabāto sajūtu viņš 1983. gadā devās aizsaulē.

Visdziļākie cieņas apliecinājumi Drēziņu ģimenei Austrālijā, kura mums – tagadējiem ādažniekiem – atvēlēja brīvi izmantot visu Ludviga Augusta Otomāra Drēziņa radīto fotomantojumu.

▲ Svētku reizē Ādažu pagasta Venču mājās. Ludviga Drēziņa foto. (No Dainas Kraukles personiskā arhīva)

> Latvijas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis apmeklēja Latvijas Etnogrāfisko brīvdabas muzeju. Tālumā redzama no Ādažu pagasta pārvestā un 1850. gadā celtā Grotkaltiņu kūts. Priekšplānā no kreisās 1. – Pieminekļu valdes priekšsēdētājs Francis Balodis, 2. – Latvijas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis, 3. – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja vadītājs Pauls Kundziņš, viņš arī arhitekts un Ādažu skolas ēkas (1927. g.) projekta autors, 1935. gada 18. jūlijs. (KFFDA, 1. f., A181-486. l.)



## Brīvdabas muzejs Ādažos

Lai nākamajām paaudzēm saglabātu vēsturisko mantojumu, Eiropas ziemeļu valstīs jau 19. gs. beigās radās ideja veidot brīvdabas muzejus. Pirmais brīvdabas muzejs pasaulē ir 1891. gadā Zviedrijā, Stokholmā, dibinātais muzejs “Skansen”. Pēc zviedru parauga līdzīgi muzeji turpmākajās desmitgadēs tika veidoti daudzviet Eiropā, arī Latvijā. Brīvdabas muzejs līdz padomju okupācijai atradās Ādažu pagasta teritorijā. 1930. gadā mēnešrakstā jaunatnei “Mans Žurnāls” minēts:

/ “Ādažu pagasta robežās, pie skaistā Juglas ezera – pamazām veidojas Latvijas pirmais brīvdabas muzejs. Jau 1928. gada vasarā parādījās pirmās celtnes – sliets koka namiņš un senlatvju rija no Vec-Piebalgas apvidā.

Pagājušā vasarā pievienojās vēl senlatviešu klētiņa, arī no Vidzemes vidienes. Tādā kārtā cerams, ka mūsu pieminekļu valde pēc dažiem gadiem mūsu pirmo brīvdabas muzeju izveidos samērā pilnīgu. [...] Sevišķi izcilu vērtību šiem brīvdabas muzejiem piegriezušas ziemeļu tautas. Visa Eiropa jau pazīst Stokholmas “Skansenā” un norvēģu Oslo brīvdabas muzejus. Rūpīgi viņos ir sakopotas un sakārtotas visas lietas un celtnes, kas raksturo tautas dzīvi. Un tas izdevies tikai tāpēc, ka senlietu krāšanā dalību ņēmusi visa tauta. Mums jāseko viņiem.” (Pirmais brīvdabas muzejs Latvijā. Mans Žurnāls, Nr. 2, 01.02.1930., 138. lpp.)

/ “1924. gadā Pieminekļu valde nolēma dibināt Latvijā Brīvdabas muzeju, lai tur sakopotu mūsu tautas materiālās kultūras darinājumus tādā sakarībā un apvienībā, kādā tie radušies

un lietoti senajos laikos, lai kopainās uzglabātu sendienu redzamo saturu, kas ietverts celtnēs, to apkārtnē un sakārtojumā, telpu iekšējā izveidojumā, iedzīves un darba piederumos. Pēc sava lēmuma Pieminekļu valde sāka rūpēties par piemērota zemes gabala galvaspilsētas Rīgas tuvumā. 1928. gadā Zemkopības ministrijas Centrālās zemes ierīcības komiteja arī tādu piešķīra, 70 ha kopplatībā, Rīgas apr. Ādažu pagasta bij. “Baložu” muižas (Bonaventuras) robežās, apm. 12 km no Rīgas. Muzeja novietne – ļoti izdevīga un piemērota,

jo atrodas skaistā Juglas ezera krastā, sausā, kalnainā, mežu apaugušā vietā, kas labi noder dažādu mūsu dzimtenes etnogrāfisko novadu atsevišķo sētu novietņu veidošanai, un kā patīkama, klusa atpūtas vieta galvas pilsētas iedzīvotājiem, ērti sasniedzama un apmeklējama. [...] bez tam 1934. g. pārvesta un atkal uzstatīta Rīgas apr. Ādažu pag. “Grotkaltiņu” kūts.” (Pārskats par Pieminekļu valdes darbību no 1923.–1938. gadiem: Brīvdabas muzejs. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Nr. 11, 01.11.1938., 579., 583. lpp.)

# TŪRISMS UN ATPŪTAS IESPĒJAS ĀDAŽOS

Kādam jābūt īstam tūristam? Dzimtenes apceļotājam, lai redzētu un mācītos. Neceļojiet uz ārzemēm, pirms neiepazīstat skaistāko zemi pasaulē – Latviju, aicināja tūrisma ceļveži.

## Tūrisma attīstības sākums

Izņemot turīgākos un inteliģences pārstāvjus, latvieši bijuši ļoti atturīgi ceļotāji. Pēc Pirmā pasaules kara daudzas jaunās valstis, un Latvija to skaitā, jaunajā nozarē – tūrismā – saskatīja uzņēmējdarbības veidu, kas varētu papildināt apsīkušos ienākumus. Latvija sargāja savas nacionālās valūtas aizplūšanu “nevajadzīgos ārzemju braucienos”, aicinot ļaudis iepazīt pašmāju dabas skatus.

“*Jauki ir vasaras brīvlaikā laivās, autobusos vai ar vilcienu izbraukt Ādažu apkārtnē. Tur sausie, saulainie priežu sili dod patīkamu atpūtu.*” (Mans Žurnāls, Nr. 3., 01.03.1930., 198. lpp.)

“*Pagasts vairāk kā 10 kilometru stiepjas gar Rīgas jūras līci, abpus Gaujas ietekai jūrā. Pagasta ūdensbagātību sastāda sekojošas upes: Gauja, Lielā un Mazā Juglas, Krievupe,*

*Tumšupe, Puska, Uika, Līlaste, Dzirnupe, Gaujas–Daugavas kanāls, daudzas Gaujas attekas un ezeri: Ķīšu, Mazais un Lielais Baltezers, Langstiņu, Sudraba, Sekšu, Sunīšu, Dūņu, Līlastes, Dzirnezers u. c., skaitā 30.*” (Brīvā Zeme, Nr. 17, 22.01.1937., 81. lpp.)

Daudzviet Eiropā 20. gs. 20. gados iekšzemes tūrisms tika atbalstīts, izglītojot iedzīvotājus un izsniedzot aizdevumus tūrisma mītņu attīstībai, bet Latvijā dibināja tūrisma biedrības, rīkoja ekskursijas, izdeva bukletus. Ādažu pusē ceļošanai vispiemērotākais laiks bija vasarā, jo rudenī, kad sākās lietus sezona, ceļi kļuva grūti izbraucami. Izņēmums bija Baltezers apkārtnē, jo tur brauktuves bija noklātas ar izdedžiem, kas radās pēc ogļu sadegšanas sūkņu stacijas kurtuvēs. Šī materiāla Ādažu pusē bija daudz, un tas plaši tika izmatots ceļu klājumos.

Tūrisms Latvijā 20. gs. 30. gados bija sava veida modes lieta, un to atbalstīja arī



◀ Skats uz Dūņu ezeru. Atpūtnieks Lilastes kāpas galā laiski noraugās Rīgas–Rūjienas dzelzceļa līnijas vilciena gaitā. 20. gs. 20.–30. gadi. (No LDzM krājuma, Nr. 4039)

**RĪGA–BALTEZERS**  
**autobusu braucēnu saraksts no 1937. g. 1. maija.**

Rīga . . . . .	atiet	6.—	6.25	9.—	11.—	13.30	15.50	17.50	19.30	21.30
Brīvdabas muzeja ceļa gals		6.25	6.50	9.25	11.25	13.55	16.15	18.15	19.55	21.55
Ādažu baznīca . . . . .		6.35	7.—	9.40	11.40	14.05	16.25	18.25	20.05	22.10
Pisļukalns . . . . .		—	7.05	—	—	14.10	16.30	18.30	20.10	—
Ādažu pagasta nams . . . . .		—	7.10	—	—	14.15	16.35	18.35	20.15	—
Ādažu muiža . . . . .	pienāk	—	7.15	—	—	14.20	16.40	18.40	20.20	—
Ādažu muiža . . . . .	atiet	—	7.15	—	—	14.30	16.45	18.40	20.30	—
Ādažu pagasta nams . . . . .		—	7.20	—	—	14.35	16.50	18.45	20.35	—
Pisļukalns . . . . .		—	7.25	—	—	14.40	16.55	18.50	20.40	—
Ādažu baznīca . . . . .		6.35	7.30	10.—	11.50	14.45	17.—	18.55	20.45	22.10
Brīvdabas muzeja ceļa gals		6.45	7.40	10.10	12.—	14.55	17.10	19.05	20.55	22.20
Rīga . . . . .	pienāk	7.10	8.05	10.35	12.25	15.20	17.35	19.30	21.20	22.45

**Braukšanas maksa santimos:**

	Rīga	Brīvdab. muzeja ceļa gals	Ādažu baznīca	Pisļu kalns	Ādažu pag. n.	Ādažu muiža
Rīga . . . . .	×	40	60	65	70	75
Brīvdabas muzeja ceļa gals	40	×	40	45	50	55
Ādažu baznīca . . . . .	60	40	×	10	20	30
Pisļukalns . . . . .	65	45	10	×	10	20
Ādažu pagasta nams . . . . .	70	50	20	10	×	10
Ādažu muiža . . . . .	75	55	30	20	10	×

Lāčplēša kaļa ordeņa kavalierus un 5 līdz 12 gadus vecus bērnus pārvadās par puscenu.

◀ Autobusu saraksts Rīga–Baltezers. (Valdības Vēstnesis, 1937. gada 13. maijs)

valdības vīri. Piemēram, Ministru prezidents Kārlis Ulmanis bija iecienījis izbraukumus ar kuģīti pa Daugavas–Gaujas kanālu uz Alde-riem. Kā ievērojami dabas objekti tika atzīti visi trīs lielie Ādažu ezeri – Baltezers, Dūņu

ezers un Dzirnezers – un to salas. Valdības vīru ceļojumos pa Ādažu apkārtni publi-citātes nolūkā līdzī deviņās arī profesionāli fotogrāfi, un tāpēc ir saglabājušās liecības par šiem notikumiem.



➤ Latvijas Ministru prezidents K. Ulmanis atpūtas izbraukumā Dzirnezers salā ar Ādažu pagasta meitenēm latviešu tautastērpos. 1935. gada 26. augusts. (LNA LVKFFDA, 1. f., A181-1591. l.)



➤ Carnikavas stacijas divstāvu koka ēka uzbūvēta 1934./1935. gadā no Daugavpils–Rītupe līnijā nojaukto ēku materiāliem. (No LDzM krājuma, Nr. 2110)



## Dzelzceļa stacijas

Īsts tūrists vilcienu vai citu transportlīdzekļi izmanto, lai nokļūtu izvēlētajā vietā, bet tālāko maršrutu staigā kājām, apgalvo 20.–30. gados izdotie tūrisma ceļveži. [110, 5.–10. lpp.].

Tolaik Ādažu pagastu šķērsoja divas dzelzceļa līnijas, nodrošinot ērtu un lētu satiksmi. Dzelzceļa līnija Rīga–Ieriķi tika uzbūvēta 19. gs. beigās, bet Rīga–Rūjiena bija viena no visilgāk plānotajām un būvētajām līnijām Latvijā. 1928. gadā Saeima pieņēma lēmumu sākt tās būvniecību par valsts līdzekļiem, un galvenā doma bija veicināt vasarnīcu rajonu attīstību un saimniecisko rošību Ziemeļvidzemē. Šī dzelzceļa līnija tika atklāta 1933. gada 26. oktobrī. Maršrutā Rīga–Rūjiena populārākās tūristu izkāpšanas vietas Ādažu pagasta teritorijā bija

Carnikavā pie nēgu zvejniekiem un Lilastē – vienā no jaunākajām kūrorta vietām Latvijā. Lilaste atradās Ādažu pagasta priežu mežu ieskautā Rīgas līča piekrastē. To, ka priežu mežam piemīt medicīniska vērtība, cilvēki zināja jau izsenis, bet Lilastē veselīgo priežu meža gaisu papildina arī jonizētais jūras gaiss, un tas ir īpaši labvēlīgs veselības stiprināšanai. Lilastes staciju atklāja 1938. gada 25. augustā, un tolaik tā bija tiem laikiem ļoti moderna:

“Ēka būvēta pēc arhitekta L. Ozoliņa projekta un tajā iekārtotas plašas un ērtas pasažieru uzgaidāmās telpas, kā arī plašs palievenis un ērtas telpas stacijas darbinieku tehnisko darbu veikšanai. Ēka ir divu stāvu un augšstāvā izbūvēti dzīvokļi stacijas personālam. .. būve izmaksājusi ap 78.000 ls, .. tā atstāj ļoti jauku un patīkamu iespaidu. Ēkas izbūvē ievērotas



◀ Lilastes stacija.  
1938. gads. (No LDzM  
krājuma, Nr. 4037)

➤ Makšķernieki pie koka tilta pār kanālu, kurš savienoja Lielo un Mazo Baltezeru. Ap 1928. gadu. Koka tilts šai vietā atradās līdz 1934. gadam, kad tas tika nomainīts pret jaunu dzelzsbetona tilta konstrukciju. (No LNDB kolekcijas "Zudusī Latvija", 0901-34-01)



visas labierīcības, un pasažieriem, kā arī dzelzceļu darbiniekiem tā sniegs lielas ērtības.” (Latvijas Kareivis, Nr. 192, 26.08.1938., 1. lpp.) Diemžēl drīzumā sekoja 50 gadus ilgā padomju okupācija, un Lilastes kāpās kūrorta vietā tika ierīkots padomju militāristu tankodroms. Labā ideja par jauno kūrorta centru neīstenojās. Savukārt dzelzceļa līnijā Rīga–Ieriķi Ādažu pagastā bija divas ceļotāju iecienītas apstāšanās vietas – Baltezers (1898. gadā šīs stacijas nosaukums bija *Weissensee*, bet 1917.–1919. gadā – *Eilenburg*) un Ropažu stacija.

“Kājas grimst tvanošos vaivarājos, viršos un brūkļenājos, kad no Baltezera stacijas brienu uz pašiem Baltezeriem. Pa labi .. paliek vēžiem bagātais, spožais Sidrabezers, ar .. krāšņām saliņām. .. cauri zaļām skujām iemirdzas kā kausēts sidrabs – tas mazais Baltezers. .. Turpat man blakus ūdens pumpētava, kas ik sekundi no

Baltezeru apkārtnes gruntsūdeņiem izpumpē un Rīgai piegādā tīru ūdeni. Gar visu ezera krastu un visā apkārtnē izkaisītas ūdens pumpētavas akas (skaitā ap 250). Ezera pretējā krastā redzama baltā Ādažu baznīca un tālāk, vairāk uz austrumiem – Aldarmuiža. Viss nelielais ezers pilns plostiem, ko šē sakārto tālāk pludināšanai uz Ķīšezeru. Ja vēriņi lūkojas, ezera austrumu galā var saskatīt slūžas, kuras noslēdz ezeru no kanāla (kas savienots ar Gauju).” (Mans Žurnāls, 1930.01.03., Nr. 3, 198. lpp.)

Kilometra attālumā no Ādažu pagasta Baltezera dzelzceļa stacijas atradās tūristu apmetne – Baltezera paviljons. Ēkā atradās arī restorāns “Kaija”. Žurnāls “Ilustrētā Tehnika, Motors un Sports” (01.03.1934.) vēsta, ka nakšņošana šai paviljonā maksā 70 santīmus (viena nakts), bet apmešanās pilnā pansijā 14 dienas – 24 latus. Piedāvājumā ietilpa arī laivu



◀ Mazais Baltezers ap 1930. gadu. (No LNDB kolekcijas "Zudusī Latvija", 0901-44-01)

✓ Pasažieri Baltezers stacijā. 20. gs. 20.–30. gadi. (No LNDB kolekcijas "Zudusī Latvija", 0901-22)





▲ Atpūtnieki jūras  
krastā Lilastē. Perlbaha  
kundze ar bērniem un  
auklīti. 20. gs. 30. gadi.  
(No Ādažu muzeja  
krājuma)

➤ Baltezers paviljons,  
kurā atradās arī restorāns  
"Kaija". (LNA LNVM,  
8528)





noma, makšķerēšana, pastaigu ceļi uz astoņiem apkārtējiem ezeriem.

Dzelzceļa līnijā Rīga–Ieriķi 20. gs. 20. gados aktuāls kļuva jautājums par Ādažu pagasta Ropažu stacijas nosaukuma atbilstību reālajai situācijai.

“Ropažu un Ādažu pag. padomes ierosinājušas “Ropažu” dz.-stacijas pārdēvēšanu. Šī stacija atrodas Ādažu pag., tai nav nekā kopīga ar Ropažu pagastu, bet .. nosaukums maldinot publiku, kura, braukdama uz Ropažu pagastu, izkāpj nevis Inčukalnā, bet Ropažu stacijā; notiekot arī sarežģījumi korespondences piegādāšanā. Tā kā pie Ropažu stacijas esoša pasta palīga nodaļa jau nosaukta par Garkalni, tad šo pašu .. proponē arī dz.-stacijai. (Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 12, 15.05.1926., 3. lpp.)

Stacijas nosaukums vēl šodien maldina ar vilcienu pārvietoties gribētājus.

## Vasarnīcu apbūve

Ādažu pagasts skaistās apkārtnes un Rīgas tuvuma dēļ bija iecienīta vasarnīcu apbūves vieta. Piemēram, vasarnīcu ciemats Garkalnē sāka veidoties jau pirms Pirmā pasaules kara, bet Garezers – jaunais Ādažu pagasta vasarnīcu rajons – 20. gs. 30. gadu vidū:

“Jauna biezi apdzīvota vieta Ādažu pagastā. .. “Garezeri”, kurā ietilpst 146 apbūves gabali. Ādažu pagasta valde lūgusi Iekšlietu ministriju šo lēmumu apstiprināt.” (Rīts, Nr. 71, 05.11.1934.)

▲ Atpūtnieki gaida vilcienu uz Ropažu stacijas perona. 20. gs. 20./30. gadi. (No LDzM krājuma, Nr. 5050)



Jūras līča piekrastes tuvumā atradās vairāku šauru dabisku ezeru virkne 3,5 km garumā Rīgas līča piekrastes kāpu aizmugurē starp Lilastes ezera noteku un Gaujas grīvu – Gar ezeri. Skaistajā apkārtnē privāti ieguldītāji bija izstrādājuši apbūves plānu jaunam vasarnīcu ciematam ar 146 apbūves gabaliem. Šai vietā 1936. gada 15. maijā Rīgas–Rūjienas dzelzceļa posmā tika atklāta pieturas vieta “Garezers”. Diemžēl padomju okupācijas dēļ šie plāni netika īstenoti un piekrastes kāpu daļu okupācijas karaspēka armija izmantoja savām vajadzībām. Pēc Otrā pasaules kara atjaunojot dzelzceļa kustību, pietura “Garezers” vairs netika atjaunota.

Baltezerā vasarnīcu apbūve sākās pēc Pirmā pasaules kara. Te atpūtas mājas savām ģimenēm uzcēla daudzi ievērojami Latvijas uzņēmēji – saldumu fabrikas īpašnieks Vilhelms Ūze, velosipēdu izgatavotājs Gustavs Ērenpreiss, arī Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks un Latvijas Bruņoto spēku ģenerālis Mārtiņš Peniķis. Iecienītas atpūtas vietas bijušas arī Gaujas–Daugavas kanāla apkārtnē, kā arī pie Mazā Baltezera uzceltā Rīgas pilsētas bērnu kolonija, Tuberkulozes apkaršanas biedrības Gaujas sanatorija Iļķenē, Rīgas Latviešu labdarības biedrības bērnu atpūtas nams Ropažu ciemā un Latvijas pagastu darbvežu biedrības atpūtas nams Carnikavā.



▲ Latvijas Centrālās Tuberkulozes biedrības ekskursija pie Gaujas – vietā, kur kanāls sāk savu tecējumu uz Daugavu. 1930. gada 25. maijs. (No E. Jemeljanova personiskā arhīva)

◀ Bērni un audzinātājas Rīgas pilsētas Baltezera bērnu kolonijā. 1936.–1938. gads. J. Kreiļa foto. (LNA LNVM, 2765)



# ĀDAŽU POLIGONS

Beidzoties Atbrīvošanās cīņām, 1921. gadā Latvijas armija uzsāka miera laika dzīvi: karavīriem būvēja jaunas ēkas, armiju apgādāja ar tehniku, un virsnieki apguva zinības karaskolās mūsu valstī un ārzemēs. Valstī drīz vien radās nepieciešamība pēc plašākas teritorijas, kur jaunajiem karavīriem pilnveidot savas dzimtenes aizsardzības mākslu, kā arī izmēģināt armijas rīcībā esošos tehniskos līdzekļus.

## Armijas mācību vietas no 1928. līdz 1939. gadam

Armijas virsnieki – latvieši, kuri cīnījās Brīvības cīņās un veidoja Latvijas armiju, bija nākuši no Pirmā pasaules kara frontēm un savu karjeru sākuši jau cariskās Krievijas laikos. Karaskolās tai laikā mācības bija par brīvu, un to izmantoja daudzi latviešu puīši, kuru vecāki savas rociņas dēļ nevarēja atļauties sūtīt dēlus ģimnāzijā un augstskolā. Līdzīgi bija arī Igaunijā, tāpēc daudzi latvieši un igauņi vēlāk garnizonos turējās kopā, jo ļoti izcēlās citu vidū ar savu izglītības līmeni. Armijas mācību vietas vēl kopš Krievijas cara laikiem bija divas. Viena – Daugavpilī, un tā lielākajai daļai Latvijas armijas artilērijas apakšvienību bija par tālu. Otra apmācību vieta bija tepat tuvējos kaimiņos – Salaspilī.

“Petrovskij lager” (Pētera nometne) Salaspilī aizņēma visai plašu teritoriju, tur vasarās izvietojās kājnieku divīzijas, artilērijas un kavalērijas vienības. 1910. gada jūlijā Krievijas cars Nikolajs II savas vizītes laikā Rīgā ar speciālu vilcienu ieradās arī Salaspils karaspēka nometnē, lai svinīgi atklātu pieminēto cāram Pēterim I [111]. Karaspēka nometnes Salaspilī saglabājās visu Latvijas brīvvalsts laiku – “sapieru nometne bija skaisti iekārtota, karavīriem uzceltas ķieģeļu mājas ar skārda jumtiem, ierīkoti apstādījumi un ceļi. Virsnieki pārsvarā izmantoja īrētos dzīvokļus tuvējā apkaimē” [72, 162.–163. lpp.].

Salaspils nometne, saukta arī par Stopiņu nometni, vairāk bija piemērota ieroču pārbaudei. Teritorijā nebija iespējams apmācīt lielas karaspēka vienības vai veikt plašāka mēroga

➤ *Gaujas poligons.  
1934. gads. (No Latvijas  
Nacionālās bibliotēkas  
krājuma)*



343

1928

K. M.

Artillerijas Inspektora  
Štāba Priekšnieka

Centrālās zemes ierīcības komitejas  
techniskai komisijai.

1928.g. 8. oktobrī.

№ 3374

18X  
24576

Rīgas apriņķī vienīgā piemērotā vieta artilērijas poligona vajadzībām ir Ādažu pagasts uz Gaujas labo krastu, kas jau piešķirts kara resoram 26.X.27.g. Centrālās zemes ierīcības komitejas plenārsēdē prot. Nr. 1214.p.5.

Piemērotas citas vietas artilērijas poligona vajadzībām Rīgas apriņķī nav iespējams atrast, aiz iemesliem kādi uzrādīti klātpieliktā aktā.

Meklēt piemērotu vietu ārpus Rīgas apkaimes kādā citā apriņķī /piem. Valkas jeb Cēsu apriņķī/ nav nozīmes, jo poligonu nepieciešams tuvu Rīgai lai neceltos lieki izdevumi karaspēka daļas pārvadājumos.

Pielikumā: L.R. Saeimas agrārpolitikas komisijas raksta Nr. 680. noraksts.

VP  
22.10.28

Štāba priekšnieka v.p.i.,  
pulkvedis

[Signature]

Vec. sevišķu uzdevumu virsnieks,  
pulkvedis-leitnants

[Signature]

▲ Artilērijas inspektora štāba priekšnieka 1928. gada 8. oktobra vēstule Centrālajai zemes ierīcības komitejai par artilērijas poligonam piemērotu vietu Ādažu pagastā [58, 1336. l., 343. lp.]

artilērijas šaušanas vingrinājumus. Drīzāk to varētu darīt Daugavpilī, taču ģeogrāfiski šis artilērijas poligons atradās pārāk tālu no galvaspilsētas. Valsts bruņotajiem spēkiem bija jāmeklē kāda cita piemērota mācību vieta, pēc iespējas tuvāk Rīgai.

“Meklēt piemērotu vietu ārpus Rīgas apkaimes kādā citā apriņķī .. nav nozīmes, jo poligons nepieciešams tuvu Rīgai, lai neceltos lieki izdevumi karaspēka daļas pārvadājumos.” (No Kara ministrijas Artilērijas inspektora Štāba

priekšnieka 1928. gada 8. oktobra vēstules Nr. 3374) [45, 1336. l., 348., 343. lp.]

Par poligona izveidošanas aizsākumu Ādažu pagastā var uzskatīt 1927. gada 26. oktobri, kad Centrālā zemes ierīcības komisija, kas tobrīd valstī realizēja agrāro reformu, Kara būvniecības pārvaldes rīcībā nodeva mežus un brīvo valsts fonda zemi: Carnikavas, Pabažu, Sējas, Štales un Iļķenes muižu zemi kopplatībā 10 901,63 ha un ūdeņus brīvā valsts fonda zemē: Lilastes, Dūņu, Ummas (Ummis) ezeru,

Serģa, Kadagas, Mazuikas un Lieluikas ezerus ar zemes kopplatību 650,53 ha. [112]

Vārds “poligons” Kara būvniecības pārvaldes rīcībā nodotajai zemei piešķiršanas brīdī nekur neparādījās. Tā bija vien piemērota vieta Ādažu pagastā Gaujas labajā krastā. Jautājums par “poligonu” aktuāls kļuva gadu vēlāk, 1928. gadā, kad lauksaimniecības un mežu politikas pārzinātāji valstī aizkvēlināja tābrīža sabiedrisko domu.

✓ “.. nesazinoties ar Mežu departamentu, piešķirti 11 000 ha meža no Rīgas virsmežniecības artilērijas poligona vajadzībām. Vai šīm vajadzībām nepietiktu ar Daugavpils poligonu

un vai vajadzēja lielpilsētas tuvumā, kur katram kociņam liela vērtība, kur valsts ielikusi lielas summas mežu kultūrās un plūstošo smilšu nostiprināšanā, rīkot poligonu un mūsu saudzēto un celto nodot iznīcībai? To izlemt drīkstētu tik pēc pamatīgas un vispusīgas šī jautājuma apspriešanas. Šis piemērs rāda, ka Centrālā Zemes komisija diemžēl vēl nav izgājusi no pushaotiskā darbības stāvokļa.” (Centra Balss, Nr. 22, 31.05.1929., 2. lpp.)

✓ “1928. gadā Centrālā Zemes ierīcības Komiteja, Mežu departamentam nezinot, piešķīrusi Kara ministrijai .. 12.000 ha meža artilērijas poligona ierīkošanai. Platībā ietilpst arī daļa

✓ Latvijas armijas Vidzemes artilērijas pulka karavīri ierindā pulka gadavētkos Gaujas poligonā. 1939. gads. (LKM, 4-9901/3143-FT)



aizsarga meža gar jūrmalu. Visas šīs mežu platības raksturs tāds, ka, izlietojot viņu nozīmētai vajadzībai, tas agri vai vēlū pārvērtīsies plūstošās smiltīs, kuru nostiprināšana tad prasīs ārkārtīgi lielus līdzekļus. Pašlaik arī Valsts Kontrole un Mežu departaments sāk par šo piešķiršanu interesēties. Katastrofas novēršanai vajadzētu panākt šī lēmuma atcelšanu un atrast poligona ierīkošanai citu, piemērotāku vietu.” (Meža Dzīve, Nr. 51–52, 01.11.1929.)

Arī Latvijas Republikas Saeimas Agrārpolitikas komisija atzina:

“Apspriežot jautājumu par poligona ierīkošanu Ādažu pagastā uz Gaujas labo krastu, agrārpolitikas komisija atzīst, ka tas no valsts saimnieciskā viedokļa nebūtu vēlams.

Izvēloties vietu armijas poligona ierīkošanai būtu ņemams vērā, lai pēc iespējas mazāk traucētu lauksaimnieciski izmantojamas zemes un saimniecības. Sevišķa vērība būtu piegriežama Kalnciema, Tīrelpurva vai arī citu nekultivēto zemju rajoniem, izvedot vajadzīgās meliorācijas.” (Saeimas Agrārpolitikas komisijas 1928. gada 2. maija vēstule Nr. 680) [45, 1336. l., 344. lpp.]

“Vakar jautājumu par armijas poligona ierīkošanu Ādažu pagastā pārrunāja Saeimas agrārlietu komisija. Klātesošie armijas pārstāvji aizrādīja, ka līdzšinējais Daugavpils poligons dažā ziņā atzīts par neapmierinošu. Apskātās jau vairākas vietas, bet par piemērotāko atzīta Ādažu pagastā. No šī pagasta pārstāvju

✓ Latvijas armijas Vidzemes artilērijas pulka vasaras nometne Lilastē. 20. gs. 30. gadu otrā puse. (LKM, 4-7108/2298-FT)





◀ Latvijas armijas Smagās artilērijas pulka vasaras nometne Gaujas poligonā. 1933. gada 25. jūlijs. (LKM, 4-14088/4287-FT)

pusēs bija aizrādījumi, ka ar poligona ierīkošanu cietīs daudzas saimniecības. Vajadzēs atsavināt zemnieku zemes un noplēst ēkas. Šos zaudējumus Ādažu pagasts aprēķina uz 550.000 latiem. Ģen. J. Balodis izteicās, ka vajadzētu šīs lietas izlemšanu atstāt valdībai, liekot tai priekšā griezt vērību uz citām iespējamībām, kur mazāk ciestu lauku iedzīvotāji. Par poligona ierīkošanas vajadzību tuvāk sprieda slēgtā sēdē. (Latvijas Kareivis, Nr. 95, 28.04.1928.)

Skaidrība jārod. Zemes mērītāji un armijas vīri devās sīki izlūkot teritoriju “Ādažu pagastā uz Gaujas labo krastu, gan arī vēl citās vietās Rīgas apriņķa robežās”, lai atrastu, pēc agrārpolitikas komisijas rosinājuma, “pēc iespējas mazāk lauksaimnieciski izmantojamu zemju”. [45, 1336. l., 348. lpp.]

Un atrada arī – poligonam vispiemērotāko teritoriju Ādažu pagastā. To pārsvarā veido smilšaini līdzenumi, kāpas un iepakas. Visdrīzākajā laikā tapa atzinums par 12 907 ha,

no tiem nederīgi – 2500 ha, mežu teritorija – 9407 ha un apmēram 1000 ha lauksaimnieciski izmantojamā zeme (no tās 300 ha bija privāta zeme, bet 700 ha piešķirta, bet vēl nekoroborēta, t. i., neierakstīta zemesgrāmatā). Poligona robežās ietilpa 16 saimniecības un 6 mežsargu dienesta zeme. Privāto zemju kopplatība iecerētā poligona teritorijā bija vien 8%, turklāt tie bija tikai pļavu starpgabali. Un tika spriests, ka pļavas noteikti varēs apmaiņīt pret brīvām fonda zemēm Ādažu pagasta robežās. [Turpat.]

Bijušās piejūras zemienes ar savdabīgo reljefu, plašajām smilšu kāpām, kas viļņu un vēja rezultātā gadu tūkstošos veidojušās dažādās Baltijas jūras attīstības stadijās, tika atzītas par vispiemērotāko teritoriju jaunajai Latvijas armijas mācību bāzei Rīgas pievārtē.

Kaut arī privāto zemju kopplatība bija relatīvi maza, vien 8% no iecerētās poligona teritorijas, par valstiski svarīgo ideju bija jāinformē

zemes īpašnieki. 1928. gada 24. jūlijā artilērijas poligona projekta plānu apspriest ieradās pagastu valžu priekšstāvji – Ādažu pagasta valdes priekšstāvis Pētersons, Sējas – Dalbiņš, Pabažu – Jurka, kā arī Bīriņu virsmežzinis Šīmanis, Ropažu virsmežzinis Liepiņš, Kara būvniecības pārvaldes priekšstāvis Tiltiņš un Artilērijas inspektoru štāba pulkvedis Kūla. Nolēma: poligona robežas apstiprināt, pļavu gabalus un apbūvētās saimniecības pēc iespējas apmainīt ar brīvām valsts fonda zemēm. Ja apmaiņa nebija iespējama, tad pļavu gabalus atstāja līdzšinējos, nosakot izmantošanas laiku. Lēmums tika pieņemts ar 3 balsīm par un 3 pret [45, 1336. l., 354. lp.], un interesanti, ka neizšķirts balsojums nozīmēja – pieņemts. Kuri no klātesošajiem balsoja pret, lēmumā nav norādīts, taču, zinot vēsturisko patiesību, ar kādām grūtībām zemnieks no muižas izpirka savu paaudzū paaudzēs kopto zemes stūrīti, balsojums ir nojaušams. Ādažu zemniekiem no Abzaļu, Zābaku, Lilavu, Lipstu, Nikasdēlu, Boķu, Zaldavu, Kauliņu, Veckauliņu,

Siguļu, Silzemnieku, Kaķu mājām bija jāšķiras no pļavām un ganībām Baļķu mežā, Dzērves purvā, Rampas purvā, Puskā un Uikā.

1928. gada 24. oktobrī Centrālās zemes ierīcības komisijas plenārsēdē (protokols Nr. 1373, p. 1) saskaņā ar atzinumu apstiprināja ierīkojamo saimniecību (poligonu) ar kopplatību 12 907 ha, bet ar papildinājumu, ka rajons starp Dūņu ezeru un jūru izmantojams apbūvei ar noteikumu, ka paredzamā satiksme tur netiks traucēta. Valsts godīgi izturējās pret zemniekiem, kuriem bija jāšķiras no ierastajām ganībām un mežiem, un tuvāko desmit gadu laikā atsavināto zemi apmainīja pret brīvām platībām Ādažu pagasta robežās. Kamēr vēl tas nebija noticis, zemnieki drīkstēja veikt “pļaušanu un siena vākšanu triju nedēļu laikā starp 25. jūniju un 25. septembri. Pēc tā atkal karaspēka daļām atļauts pa zemes gabalu braukt un staigāt. Satiksmei ar zemes gabalu īpašnieks var lietot tikai tos ceļus, kurus norāda poligona pārzinis.” (*Valdības Vēstnesis*, Nr. 13, 07.07.1936., 172. lpp.)

➤ Gaujas poligona karavīri Carnikavas dzelzceļa stacijā. (No LDzM krājuma, Nr. 4027)





◀ Vidzemes artilērijas pulka manevru laikā. Pirmais no kreisās – pulka komandieris Voldemārs Šēnfelds (no 1940. gada uzvārds latviskots – Skaistlauks\*). Aizmugurē Gaujas poligona artilērijas uguns koriģēšanas tornis. (LKM, 06-4-4267-1244-FT)

Poligonu toreiz dēvēja arī par Gaujas poligonu vai Lilastes poligonu, jo 20. gs. 20.–30. gados Ādažu pagasta teritorija bija krietni lielāka, tajā ietilpa arī Lilaste un noteikta jūras teritorijas daļa. Vasaras mēnešos šai poligonā pārsvarā uzturējās Rīgas garnizona karaspēka vienības, tostarp smagās artilērijas pulks un Vidzemes artilērijas pulks, taču nereti mācībās ieradās arī citu Latvijas divīziju karavīri.

◄ “Jelgavas pulks nometnē Gaujas poligonā. Pulkam bija jānoiet 70 kilometri no Jelgavas līdz Gaujas poligonam. [...] Rīgas vārti aiz muguras, šoseja, mežs un mājas. Pa ceļam vasarnīcas un, dzirdot orķestri, daudzi skatītāji parādās logos un uz ceļa. Kad tie sveicina mūs, vicinot mutautiņus un cepures, tad taču arī mēs nepaliksīm parādā, un cepures lido gaisā; kas slinkāks, paņem otra cepuri un vicina to, par ko tiek nākošo reizi tāpat atriebts. Lielā atpūta

Baltezera malā pie Ādažiem. Jauks smilšains krasts un tīrs ūdens. Atkal ceļā. Dobji kladz daudzas zābakotās kājas, ejot pāri Gaujas tiltam. Zem mūsu kājām Latvijas skaistā upe. Vēl vairāki soļi, un pie ceļa, kas nogriežas uz mežu, stāv goda vārti ar uzrakstu: “Sveiki, jelgavnieki, Gaujas krastos!” Tos jau bija uzstādījuši mūsu pulka atbraucēji, kas iekārtoja mūsu nometni. Virši, smilts un priedes. Kājas grimst dziļi smiltīs. Jau tālumā telšu baltumi, un nu esam savā nometnē. Vēl “Godam sveikt!” mūsu karogam, un tad mūsu rotai ierāda teltis. .. Nometne ir starp priedēm augstākā vietā, kurai visapkārt ezeri un Gauja. Pašā tuvumā Dūņu ezers.” (Latvijas Kareivis, Nr. 180, 15.08.1934., 3. lpp.)

◄ “Smilšainajos, priedēm un viršiem apaugušajos pauguros [karavīriem] nācies ierīkot apmācību laukumus, manēžas, celt un iekārtot

\* Par varonību Brīvības cīņās Voldemāram Johanam Šēnfeldam (Skaistlaukam) 1921. gadā piešķirts Lāčplēša Kara ordenis (Nr. 870), 1932. gada decembrī viņu atkārtoti iecēla par Artilērijas inspektoru štāba priekšnieku, bet 1935. gada janvārī – par Vidzemes artilērijas pulka komandieri.



➤ Latvijas armijas Vidzemes artilērijas pulka 3. Rūjienas baterija parādē pulka gadasvētkos Gaujas nometnē pie Lilastes ezera. 1937. gada 19. jūlijs. (LKM, 4-18549/5491-1-FT)



➤ Latvijas armijas Smagās artilērijas pulka mācības Gaujas poligonā. 1937. gads. (LKM, 4-26874/7316-FT)



pašiem savas mītnes. .. Vakar artilērijas  
 no metnē karavīri .. atklāja satiksmei 1,5 km  
 garo ceļu, kas savieno no metni ar šaujlaiku.  
 Jaunbūvētās šosejas galā pāri Lilastes un Dūņu  
 ezera šaurumam sapieru pulka karavīri uzcēluši  
 stipru tiltu. Staigajā pamatā bija jāiedzen  
 15 m gari pāļi, lai uz tiem varētu nostiprināt  
 tilta klāju. .. visā šosejas garumā karavīri izra-  
 kuši vairāk kā 20 000 kub. metru smilšu. Bei-  
 dzot šo darbus noslēdzis šoseju un zemes ceļu  
 departaments ar savām mašīnām un speciāla-  
 jiem darba rīkiem nostiprinot ceļa virspusi.”  
 (Jaunākās Ziņas, Nr. 164., 25.07.1938., 1. lpp.)  
 / “Visos garnizonos nosvinēti krāšņi Līgo  
 svētki. Gaujas poligonā Jāņu vakara svinības  
 notika gleznainā Dūņu ezera krastā. Krēsli  
 iestājoties svētku laukumā pulcējās daudz  
 apkārtnes iedzīvotāju, jo vakaru karavīri rīkoja

sadraudzībā ar Carnikavas labdarības bied-  
 rību. Kad pār Dūņu ezeru klājās miglas plīvurs,  
 no no metnes atšalca spēcīga līgo dziesma –  
 tuvojās Jāņa bērni, no metnes karavīri. Tos lau-  
 kumā sagaidīja virsdienesta instruktoru koris.  
 Notika vispārēja aplīgošanās un, kad uzlies-  
 moja darvas mucas, pāri plašajam laukumam  
 viļņoja viens vienīgs līgo!” (Latvijas Kareivis,  
 Nr. 140, 26.06.1938., 1. lpp.)

Interesanti, ka blakus saviem ikdienas pie-  
 nākumiem karavīri apmežoja izcirtumus un  
 lauksaimniecībai nepiemērotās zemes poligona  
 apkārtnē. 20. gs. 30. gados karavīri iestādīja  
 tūkstošiem koku – liepu, bērzu, kļavu. Viņi paši  
 apkārtnē sameklēja piemērotus stādus, izraka,  
 atveda, iestādīja, samēsloja un no jauna piesēja  
 iepriekšējo gadu stādītus kociņus – “gan mili-  
 tārā, gan izdaiļošanas nolūkā.” [113, 3063. l.]

✓ Latvijas armijas  
 Smagās artilērijas pulka  
 karavīri pie pusdienu  
 galda. 1930. gadu  
 otrā puse. (LKM,  
 4-30748/8055-FT)





➤ Vidzemes artilērijas pulka karavīri Jāņos Gaujas poligonā. 1930. gadu otrā puse. (LKM, 4-21467/6248-FT)



➤ Vidzemes artilērijas pulka karavīru koris pulka gadsvētkos Gaujas poligonā. Diriģē virsleitnants Skujiņš. 1939. gada 19. jūlijs. (LKM, 4-9904/3146-FT)

“27. aprīlī Smagās artilērijas pulka karavīri bija ieradušies savās vasaras mītnēs, kur iestādīja daudz lapu koku un krāšņuma krūmu, tādā veidā papildinādami jau iepriekšējos gados iesākto nometnes izdaiļošanas darbu. Tanī pašā dienā savās vasaras mītnēs kociņus dēstīja arī Vidzemes artilērijas pulka karavīri.” (Latvijas Kareivis, Nr. 97, 30.04.1939., 3. lpp.)

Tagadējo mežu īpašnieki Ādažu apkārtnē, iespējams, nenojauš, ka viņu mežos 80 gadus vecie lietaskoki ir poligona karavīru stādīti un kopti. Līdztekus ikdienas apmācībām un pienākumiem poligonā tika rīkotas sacensības, lai pārbaudītu karavīru prasmes un iemaņas rīkoties dažādās situācijās.

“Arī šogad Smagās artilērijas pulks sarīkoja savas tradicionālās sacīkstes, kuras ievadīja jau jūlija mēnesī – jaunatklātā Gaujas poligonā notikusī skates šaušana; sacīkstes noslēdzās ar jāšanas un sporta sacensībām. Visas notikušās pārbaudes uzrādījušas kopsummā labus rezultātus, kas liecina par možo sacensības sparū, kāds valda artileristu saimē. Sacīkšu šaušanā, kas notika starp atsevišķām baterijām, [...] izcilus panākumus guva 2. baterija un izcīnīja ceļojošās balvas, bet baterijas komandieris Marnitcs – personīgā īpašumā revolveri. .. bateriju 300 karavīri ieguva tiesības nest akselbantes.” (Latvijas Kareivis, Nr. 196, 01.09.1932., 2. lpp.)

✓ Vidzemes artilērijas pulka karavīru grupa atpūtā pie triangulācijas torņa. 20. gs. 30. gadi. (LNA LNVM, KF 687)



Nekas vēl neliecināja par skaudro īstenību, ar kuru pēc dažiem gadiem būs jāsastopas mūsu karavīriem, – Baltijas valstu pakļaušanu un savas valsts neatkarības iznīcināšanu, Ādažu poligonā viss vēl ritēja savu gaitu:

*“Karavīru dzīve poligonā. Upes krastā, veselīgā priežu mežā jau no tālienes vērojami telšu baltie audekla jumti, kas rudens lietū un saulē koši izbalējuši. Šinī vigvamu mežā sastopu karavīru grupas no dažādiem pulkiem un ieroču šķirām. Katrs veic savu darbu. No darba brīvā laikā karavīri arī jūtami uzkopuši savas baltās mājiņas – teltis un to apkārtni. Celiņi starp teltīm un uz upmalu, kā dzeltenas vijas tinas ap resnajiem priežu pamatiem. Dieņas gaitu beidzot un darba putekļus un sviedrus noskalojot atspirdzinošajos upes viļņos, meža nometnē atdzīvojas jauna cīņa – sports; jaunība vēl nepazīst noguruma. Karavīrs un sports – nešķiramas lietas. Vērojami arī vairāki makšķerēšanas sporta cienītāji. .. Pēkšņi visu pārtrauc taures skaņas!... Junda! .. brīvi plūst no karavīru krūtīm “Dievs, svētī Latviju!” .. vakara krēsla ciešāk attin savu miera un sapņu valstību .. Tikai dežuranta skats urbjas nakts tumsā un uzmanīgi vēro telšu tuvāko apkārtni.”*  
(Latvijas Kareivis, Nr. 210, 19.09.1933., 2. lpp.)

## Poligons PSRS okupācijas laikā

Pēc Ribentropa–Molotova pakta noslēgšanas 1939. gada rudenī sāka strauji risināties militārie notikumi. Sākās Otrais pasaules karš, un trijām Baltijas valstīm tika uzspiesti līgumi par PSRS karabāzu ierīkošanu tajās. 1940. gada 16. jūnija naktī Latvijas valdība saņēma dokumentu ar divām kategoriskām prasībām: nekavējoties izveidot jaunu valdību un nodrošināt padomju karaspēka brīvu ielaišanu Latvijā. Ko būtu devusi pretošanās?

Latvijas armijas skaitliskais sastāvs toreiz bija 24 000 vīru. Saskaņā ar 1939. gada līgumiem Kurzemē jau bija izvietoti 25 000 PSRS armijas karavīru. Papildus no austrumiem uz Latviju virzījās vēl lielāki militārie spēki. 17. jūnijā rītā Sarkanās armijas triecienvienības Latvijas robežu šķērsoja vienlaikus 16 vietās, un tas liecina, ka padomju puse tomēr bija rēķinājusies ar nopietnu pretestību. [114, 21. lpp.]

Kas notika ar Latvijas armiju? Kad 1940. gada 20. jūnijā PSRS vara mūsu zemē izveidoja tā saukto Tautas valdību, arī Latvijas armiju nosauca par Tautas armiju. Pēc PSRS aizsardzības komisāra 17. augusta pavēles Tautas armija pārtapa par 24. teritoriālo strēlnieku korpusu, ko iekļāva Sarkanajā armijā. Apmēram 10 tūkstošus vīru atvaļināja rezervē, pārējiem 15 tūkstošiem dienējošo lika nodot militāro zvērestu okupācijas varai. Latvijas armijas bruņojumu un īpašumu ieskaitīja Baltijas Sevišķā kara apgabala bruņojumā, arī Ādažu poligonā esošo mantību (artilērijas lielgabalus, haubices, ložmetējus, šautenes, munīciju, transportlīdzekļus, lauka virtuves, karavīru apģērbu u. c.). Latvijas armijas bruņojuma un īpašuma vērtība, kura tika atstāta okupācijas varai tajā brīdī, bija aptuveni 470 miljoni latu. [Turpat, 22.–23. lpp.]

## Vācu okupācijas laiks

1941. gada 22. jūnijā Vācija uzsāka karu pret Padomju Savienību. Jau kara pirmajā dienā vācu aviācija bombardēja militāros objektus Rīgā un tās apkaimē. PSRS karaspēka vienības lielā panikā bēga. Pēc 1991. gada 2. decembrī pierakstītām J. Pētersona atmiņām, Gaujas poligonā Ādažos dislocēto padomju karavīru vienību atkāpšanās bijusi tik spēja, ka savulaik Latvijas armijas karavīriem piederošās lauku virtuves pavardos palikusi iekurta uguns un

krievu puīšu neapēstās pusdienas – pannās atdzisušas ceptas olas ar speķi. Uz perona Carnikavas stacijā palikušas milzīgas mantu kaudzes ar bijušā Ādažu poligona Latvijas armijas karavīru iedzīvi – mēbelēm, traukiem, karavīru apģērbu, pulksteņiem, gleznām un citām lietām, kuras padomju virsnieki bija sagatavojuši savām personiskajām vajadzībām, lai sūtītu uz mājām – PSRS. Ešelons aizbraucis tādā steigā, ka salaupītās mantas nepaspēja iekraut, un tās tur atradušās vēl ilgu laiku, vēlāk – vācu armijas karavīru apsargātas. Vietējie ļaudis kādā brīdī tomēr pamanījušies paņemt kastī, kurā atradās Gaujas poligona karavīru trauki. Baltā krāsā, ar neuzkrītošām, neliela izmēra piederības zīmēm dažādām Latvijas armijas vienībām. Visi trauki bijuši ražoti Kuzņecova fabrikā Rīgā. Viens priekšmets no šīs kastes – 1937. gadā ražotais šķīvītis ar monogrammu “8.D.K.P.” (8. Daugavpils kājnieku pulks) – ir saglabājies un nodots glabāšanā Ādažu muzejā. Tas liecina, ka 20. gs. 30. gados Ādažu poligonu mācībās apmeklējuši arī 8. Daugavpils kājnieku pulka karavīri.

## Otrreizēja PSRS okupācija

1944. gada 10. oktobrī Ādažos pie Ieļu mājām vācu karavīri apsargāja Gaujas koka tiltu (tas atradās apmēram tajā vietā, kur mūsdienās tilts uz Kadagu), tam karaspēka atkāpšanās brīdī bija stratēģiska nozīme. Aizejot vācu karaspēkam, to bija paredzēts uzspridzināt, lai apgrūtinātu krievu karaspēka virzišanos uz Rīgu. 1984. gada oktobrī avīzē “Ādažu Ritmi” publicētas atvaļinātā PSRS armijas pulkveža A. Gluškova atmiņas, kurās minēts, ka PSRS 1250. Sarkankarogotā strēlnieku pulka 374. divīzija vēl nebija tikusi līdz Ādažiem, bet Ādažu apkaimē vācu kontrolētajā Gaujas poligona apvidū tika iesūtīta paliela krievu izlūku

grupa [115]. Tā tika pamanīta, un mežā pie Ieļu, Abzaļu, Zābaku un Lilavu mājām izcēlusies apšaude, un vēlāk pat notika sīvas tuvcīņas, kas, pēc J. Pētersona stāstītā, turpinājās arī nākamajā dienā – 11. oktobrī. Šajā reizē vācu karaspēka vienības piespieda krievus atkāpties. Abās pusēs bija kritušie un ievainotie. 12. oktobra rītā galvenie krievu armijas pulki tomēr bija nonākuši līdz Gaujai, rekvizēja visas ādažnieku zvejas laivas, lai pārceļtu savas vienības pāri upei, forsēja to un devās tālāk uz Rīgu, pa ceļam neaizmirdami uzvilkt savu sarkano uzvarētāju karogu Ādažu centrā. [115]

Kad karadarbība bija apklususi, apkārtnes māju iedzīvotājiem Gaujas forsēšanas vietā mežā pie Ieļiem, Abzaļiem, Zābakiem un Lipstiem pavērās posta aina. Pēc aculiecinieka J. Pētersona stāstītā, sūnās krustu šķērsu sagūluši un savu dienesta biedru aplaupīti, gulēja neskaitāmi krievu puīši, atstāti kailām bezzābaku kājām, bez piederības zīmēm. Tik jauni, pat pusaudži – gandrīz bērni. Visi kritušie turpat mežā apbedīti. Kritušie vācu karavīri bija četri, un tos apglabāja vienuviet netālu no Lipstu mājām. Pēc 1996. gada 24. janvāra, kad tika noslēgts līgums starp Latvijas un Vācijas valdību par karā kritušo personu apbedījumiem, ar Brāļu kapu komitejas starpniecību četri vācu karavīri, kas pēc karavīru žetoniem, tā sauktajām erkennungsmarkām, tika identificēti Vācijas arhīvos, tika ekshumēti un pārāpbedīti.

## Ādaži – padomju militāristu varā

Beidzoties karadarbībai, Latvija kļuva par PSRS Baltijas kara apgabala centru. Ādažu poligonā, kurš tajā laikā bija lielākais Latvijas PSR teritorijā, 1946. gadā izvietojās PSRS armijas 64325. karaspēka daļas 74. izlūkcentrs un mācību daļa. [114, 118. lpp.]

➤ *Latviešu gvardes strēlnieku divīzijas karavīri (ar adītiem dūraiņiem rokās) pie ložmetēja taktisko mācību laikā Ādažos. 1946.–1950. gads. (LNA LVKFFDA, 1. f., 16529N. I.)*



Pēc dienējušo karavīru Reiņa Elstiņa, Jāņa Pētersona un Ilmāra Bumbiera stāstījuma autorei, līdz 1953. gadam Ādažu poligonu izmantoja PSRS Bruņoto spēku latviešu sarkano strēlnieku divīzijas 21., 23. un 25. pulks, šie pulki apvienoja padomju armijā iesauktos latviešu tautības karavīrus pēc nacionālā principa. Taču pēc nemieriem Gruzijā, kur līdzīga, pēc tautību principa organizēta, karaspēka vienība nostājās pret padomju varu, PSRS bruņotajos spēkos šāda veida nacionālās vienības drošības apsvērumu dēļ tika likvidētas. Ieviešot pastāvīgu psiholoģisko spriedzi, apvienojot atšķirīgos apstākļos augušos un atšķirīgi domājošos

dažādu “brālīgo” tautu karavīrus vienā karaspēka vienībā, varēja sekmīgāk nodrošināt bezierunu paklausību.

1967. gadā PSRS Aizsardzības ministrija palielināja Ādažu poligona platību līdz 17 626,6 ha [114, 45. lpp.]. Komunistiskās partijas sauklis – ideja par vienotu padomju tautu – patiesībā bija pārkrievošana un kolonizācija, kas tika veicināta ar militārpersonu neierobežotu izvietošanu Latvijā, arī Ādažos. Izveidojās valsts valstī – patstāvīgi dzīvotspējīga militāra struktūra ar savu neatkarīgu infrastruktūru, apkalpojošo sfēru un pat kultūras iestādēm [turpat, 7. lpp.], kas saglabāja pilnīgu slepenību. Pēc Latvijas

Republikas Aizsardzības ministrijā esošās informācijas, Ādažu poligona teritorijā okupācijas laikā pastāvīgi atradās ap 2000 padomju armijas militārpersonu.

Poligona teritorijā bija motorizētais strēlnieku pulks, artilērijas pulks, sakaru nodrošināšanas daļa, armijas pretizlūkošanas mācību bāze “Teļi”, sakaru daļa Podniekos, Ziemeļrietumu karaspēka grupas rezerves komandantpunkts, mācību centrs “Sāngauja”, armijas cūku kūtis, Ziemeļrietumu karaspēka grupas ceļu ekspluatācijas daļa, armijas sporta biedrības šautuve, Kadagas ezera atpūtas bāze, Baltijas kara apgabala maksšķerņieku bāze pie Kadagas ezera, armijas atpūtas bāze “Zeduļi”, Baltijas kara apgabala komandpunkts – pazemes bunkurs,

420. atsevišķā rota Kārkliņos un Birzniekos, Gaisa spēku armijas rezerves komandantpunkts “Vecvārnas” un “Zeduļi” [152, 44., 90. lpp.]. Par visiem Ādažu apkārtnē esošajiem PSRS armijai piederošajiem objektiem ziņas var būt nepilnīgas, jo Baltijas kara apgabals Latvijai nesniedza informāciju, īpaši pēc 1992. gada, kad starpvalstu sarunās tika panākta vienošanās, kas aizliedza jebkādu karaspēka daļu izformēšanu un noteica, ka pēc 1992. gada demobilizētajām militārpersonām un viņu ģimenēm obligāti jāatstāj Latvija.

Tas, kas ādažniekus atšķīra no citiem, bija fakts, ka visus padomju okupācijas gadus Ādažos paralēli laicīgajai varai (ciema padomei) eksistēja arī autonoma armijas vara. Vēlēšanu



◀ Ar Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Latviešu sarkano strēlnieku vārdā nosauktā Sevastopoles gvardes motorizēto strēlnieku mācību pulka karavīrs Andris Kiršteins politmācību laikā demonstrē avīzi ar rakstu “Karavīra zvērests”. Ādažos 1977. gada 21. februārī. (LNA LVKFFDA, 1. f., 80661N. l.)



➤ Ar Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Latviešu sarkano strēlnieku vārdā nosauktā Sevastopoles gvardes motorizēto strēlnieku mācību pulka kaujas mašīnas (tanki) mācību laikā brauc pa sniegotu lauku Ādažu poligonā. 1977. gada 3. februāris. (LNA LVKFFDA, 1. f., 80651N. I.)



➤ Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas (LKP CK) 1. sekretārs Augusts Voss pasniedz LKP CK, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija un Ministru Padomes ceļojošo Sarkano karogu ar Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Latviešu sarkano strēlnieku vārdā nosauktā Sevastopoles gvardes motorizētā strēlnieku mācību pulka komandierim. Ādaži, 1978. gada 20. februāris. (LNA LVKFFDA, 1. f., 88697N. I.)



laikā Kadagā tika izveidots atsevišķs iecirknis, kurā balsoja tikai militārpersonas un viņu ģimenes locekļi. Vēlēšanu saraksti bija slepeni, tāpēc vietējā laicīgā vara droši varēja atsaukties, ka Ādažos nobalsojuši 99,9% vēlētāju. Par Ādažu ciema tautas deputātiem padomju okupācijas laikā kļuva armijas un izlūkdienestu pārstāvji, kuri papildināja VDK kontroli pār civilo varu un iedzīvotājiem.

Karaspēka daļu slepenība diemžēl neļāva vietējai varai kontrolēt piesārņotību militāro objektu apkārtnē. Un neviens jau to nebūtu arī ņēmis vērā. No 1948. gada Garkalnē izvietoja lielas kara materiālu (mīnu, šāviņu, bruņojuma) noliktavas. To patieso bīstamību neviens no apkārtnes iedzīvotājiem pat nevarēja iedomāties. Carnikavas ciema kāpu joslā 1960. gada beigās atradās modernākās PSRS zenītraķetes, Lilastē no 1946. gada jūnija pletās milzu tankodroms un tanku remontdarbīca. [114, 43., 60. lpp.]

Tanki Lilastē bez žēlastības izbraukāja kāpu joslu un mācību laikā šāva jūrā, kaut arī šaušana it kā bija jāsaskaņo ar zvejnieku kolhozu “Carnikava”. Zvejnieki K. Rozenbergs un J. Pētersons intervijā autorei 1996. gada 5. janvārī stāstīja, ka šāviņi nereti mēdza nokrist zvejnieku laivām selgā cieši līdzās; kas to vairs pateiks, vai tas tika darīts tīši.

Vecās Ādažu pils vietā Bukultos atradās spēcīgs Galvenās izlūkošanas pārvaldes pretizlūkošanas un peilēšanas centrs. No 1972. gada vienā no starpkaru posmā celtajām greznajām vasarnīcām Baltezerā izvietojās Baltijas Kara apgabalam piederošs objekts – ēka augstu militārpersonu atpūtai un slepenām apspriedēm. [Turpat, 69., 80., 89. lpp.] Tur pagājušā gadsimta 90. gados tikās arī Komunistiskās partijas darboņi Alfrēds Rubiks un Alberts Kauls. Visi PSRS okupācijas armijai piederošie objekti bija stingri apsargāti un slepeni.

1990. gadā Baltijas valstis atjaunoja savu valstisko neatkarību, taču visās trijās republikās joprojām atradās svešas valsts 200 tūkstošu vīru liels karaspēks. Prātam neaptverams skaitlis.

1991. gada 15. novembrī Mihails Gorbačovs publicēja dekrētu “Par Baltijas kara apgabalu” – tas tika pārveidots par PSRS Ziemeļrietumu karaspēka grupu. Tās vadības dislokācijas vietu paredzēja no Rīgas pārcelt uz Ādažiem. [Turpat, 30. lpp.] Par laimi, tas nenotika, jo PSRS sabruka. 1991. gada 25. decembrī pulksten 19:38 Kremlī tika nolaists padomju karogs un PSRS oficiāli beidza pastāvēt.

Vēl ilgi Krievija vilcinājās un nepildīja Helsinkos parakstītā EDSO dokumenta saistības par karaspēka ātru un pilnīgu izvešanu no Baltijas, mēģinot pasaulei pierādīt padomju bruņoto spēku stabilizējošo lomu un vēsturisko misiju. Sarunas Latvijas pārstāvjiem par Krievijas karaspēka izvešanu bija smagas un sarežģītas 26 mēnešu garumā ar 13 tikšanās reizēm gan Latvijā, gan Krievijā. Sarunu laikā Latvijas delegācija vēl neapzinājās to ekoloģisko zaudējumu apmēru, ko karaspēka daļas bija nodarījušas apkārtējai videi Latvijas teritorijā. Aizejošā armija pameta ar sprāgstvielām un bumbu atlūzām pilnus mācību poligonus Ādažos, Popē un Saldū, ar raķešu degvielu un citām ne mazāk toksiskām vielām piesārņotu grunti simtiem hektāru platībā. [116]

Politiska kļūda bija Latvijas piekāpšanās un atļauja te palikt militārajiem pensionāriem, kas nebūt nebija vecīši, bet vīri spēka gados. Liela daļa no tiem bija atvaļinājušies jau 40 gadu vecumā, zvērējuši uzticību Padomju Savienībai vai Krievijai un tās armijai. Daudz tādu bija arī Ādažos, kas pēc dienesta beigām izvēlējās te palikt, Padomju Savienībai tuvajās ārzemes, dāsni apdāvināti ar dzīvokļiem. [Turpat]

Visās dzīvojamās mājās (Latvijā un Ādažos) neatkarīgi no to piederības līdz pat 1989. gadam

➤ 1991. gada  
6. martā pie Ādažiem  
saspridzinātā Kadagas  
dzelzs tilta atjaunošanas  
darbi, kurus veic  
padomju armijas  
karavīri. I. Znotiņa foto.  
(LNA LVKFFDA, 1. f.,  
180423N. I.)



➤ Latvijas un Vācijas  
vides aizsardzības  
kustības piketētāji un  
protesta gājiena  
dalībnieki dodas pāri  
Gaujas dzelzs tiltam  
uz padomju armijas  
poligonu Kadagā.  
1992. gada 25. jūlijs.  
(LNA LVKFFDA, 1. f.,  
189901N. I.)





◀ Mācību centra atklāšana Baltijas Miera bataljonā Ādažos. Karavīru ierindu apstaigā (pirmajā rindā) Lietuvas prezidents Aļģirds Brazausks, Igaunijas prezidents Lenards Meri, Latvijas Republikas prezidents Guntis Ulmanis. Ādaži, 1995. gada 8. februāris. (LNA LVKFFDA, 1. f., 179080N. I.)

armijai tika piešķirti jauni dzīvokļi. To noteica PSRS Ministru Padomes lēmums “Par Padomju armijas virsnieku sadzīves apstākļu uzlabošanu”, kas paredzēja, ka 10% dzīvokļu visās jauncelamajās mājās jāiedala armijai. [117, 122. lpp.]

Tikai Maskavā 1994. gada aprīlī noslēgtā vienošanās ar Borisu Jeļcinu par Krievijas Federācijas Bruņoto spēku pilnīgu izvešanu no

Latvijas Republikas teritorijas nozīmēja, ka šis posms Latvijā beidzot ir noslēdzies. [118] Vairāk nekā seši gadi (no 1992. līdz 1998. gadam) bija nepieciešami, lai pilnīgi visas padomju armijas karaspēka daļas pamestu Latvijas teritoriju. Krievijas Federācijas Bruņotajiem spēkiem piederošā Ādažu bāze un poligons Latvijas aizsardzības spēku rīcībā tika nodoti 1994. gada vasarā.

# SABIEDRISKĀ UN SAIMNIECISKĀ DZĪVE NO 1918. LĪDZ 1940. GADAM

Salīdzinoši īsajā vēstures periodā no Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī līdz neatkarības zaudēšanai 1940. gada 17. jūnijā ļaudis spēja gan atjaunot Pirmajā pasaules karā izpostīto saimniecību, gan ielikt pamatus valsts saimnieciskajai augšupejai. Sasniegtais ļāva Latvijas iedzīvotājiem būt līdzvērtīgiem citām Eiropas tautām un valstīm. Atmiņas par to palīdzēja mūsu tautai izdzīvot vēlākajos okupācijas apstākļos. Arī Ādažos.

## Pašvaldība

Latvijas brīvvalsts laiku mazākā, bet vissvarīgākā pašvaldības vienība bija pagasts, un tā uzdevums bija aizstāvēt lauku iedzīvotāju intereses. Pēc Konversācijas vārdnīcas, 1927. gadā Ādažu pagastā – vienā no teritorijas ziņā lielākajiem Rīgas apriņķī – dzīvoja 4156 iedzīvotāji un pašvaldības budžets bija 58 127 lati. Desmit gadus vēlāk, 1937. gadā, Ādažu pagastā pastāvīgo iedzīvotāju skaits bija samazinājies – 3500 (vasarā ap 7000) un attiecīgi mazāks bijis arī pašvaldības gada budžets – 56 000 latu.

Pagasta pašvaldības pienākumu loks bija gana plašs – ceļu labošana, tautas izglītošana, rūpes par iedzīvotāju veselību, nespējnieku apgādi.

Arī apgādāšana ar sēklām bija viena no pašvaldības funkcijām. Pagastu nodokļi tika regulēti saskaņā ar 1921. gada 21. jūnija likumu, pēc kura pašvaldības, arī Ādažu pagasts, drīkstēja iekasēt tirgus, zvejas, izpriecu un citus nodokļus. Visvairāk līdzekļu lauku pašvaldībām ienāca no nekustamās mantas nodokļa. Otrs nozīmīgākais nodoklis bija “personīgais nodoklis”, to maksāja neprecētie vīrieši, atraitņi un bezbērnu vīrieši (20–40 gadu veci). 1932. gadā šī nodokļa vietā tika pieņemts pašvaldības nodoklis. [119, 199., 290., 493., 704. lpp.] Zemes īpašnieki to maksāja atbilstoši zemes platībai, bet pārējiem tika noteikta konkrēta summa – 20 latu gadā [108, 22. lpp.].

➤ Ādažu pagasta karte.  
1927. gads. [71, 11. apr.,  
92. l.]

# ĀDAŽŪ PAGASTAKARTE

MĒRGS=1:30000

1885

PABĪŽŪ PPAĢ

SĒJAS PĀG

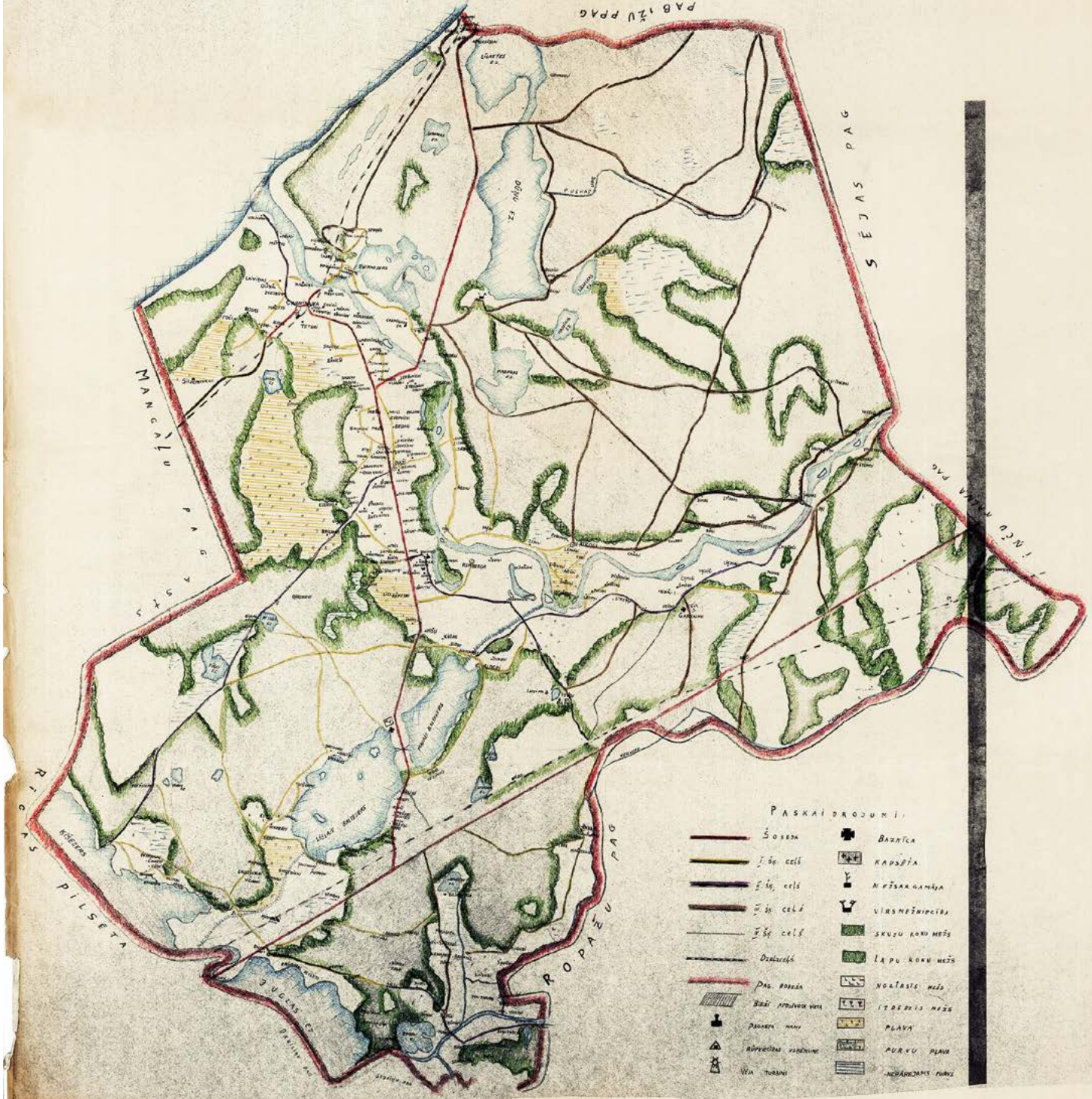
MANČANĀM

RĪGAS PĪLSETA

ROPAŽŪ PĀG

## PĀSKĀI DROŠUMĪ

- |  |                     |  |                     |
|--|---------------------|--|---------------------|
|  | Šoseja              |  | Baznīca             |
|  | I šķ. ceļš          |  | KAPŠĪA              |
|  | Ģ šķ. ceļš          |  | MĒŠARĀMĀJA          |
|  | Ī šķ. ceļš          |  | VĪRŠMĒŠĪPĪCTA       |
|  | J šķ. ceļš          |  | SKVU KOKU MEŠS      |
|  | Dzīvokļi            |  | LĀPU KOKU MEŠS      |
|  | PĀG. ROŠĒJA         |  | NOĀRŠTĪ MEŠS        |
|  | BĀRĪ MĒRĀVĀRĀ VĒRĪ  |  | ĪZĒRŠĪ MEŠS         |
|  | PĀRĀRĪ MĒRĪ         |  | PLĀVĪ               |
|  | ĀRĒRŠĪRĪS KĀRŠĪVĪRĪ |  | PŪRĪVĪ PLĀVĪ        |
|  | VĒJA TŪRŠĪ          |  | ĀRĒRŠĪRĀMĀRĪS KĀRŠĪ |



➤ *“Pats dari, Pats izpildi, Pats atbildi!” šāds uzraksts rotāja Ādažu pagasta vadītāju darba telpas sienu (plāksnīte zem pulksteņa). No kreisās puses sēž pagasta vietnieki Pēteris Bērziņš (no Ģipteriem), Mārtiņš Osis (no Veiduļiem) un Pēteris Kāpurs, kā arī pagasta vecākais Jānis Kalniņš un Jānis Puriņš. Stāv (pirmais no labās) darbvedis Pēteris Lībtāls, blakus nezināms, iespējams, ziņnesis. Ap 1932. gadu. (No Ādažu muzeja krājuma)*



Ādažu pašvaldībai piederēja 56 ha Kratce-Kitcīt, tautā sauktas Krāču-Kicītes, zemes. 1929. gadā pagasta pašvaldība apsaimniekoja 9 ha no šīs teritorijas, bet pārējo zemi izīrēja, lai iegūtu papildu līdzekļus. Uz Krāču- Kicītes zemes atradās 1893. gadā celtais Ādažu pagasta nams un pašvaldībai piederošā klēts, stallis, divi ledus pagrabi un četri ūdens pumpji. [124, 13210. l., 212. lpp.]

Lai veicinātu iedzīvotāju labklājību, visām pašvaldībām starpkaru periodā bija dotas iespējas attīstīt un atrast iespējas, kā papildināt savu budžetu. Ādažu pašvaldība 20. gs. 30. gados iegādājās atsevišķu labi pelnošu Latvijas uzņēmumu akcijas. Tie bija – “Bekona eksports”, “Latvijas centrālais sēklu eksports”, “Ādu un vilnas centrāle”, “Ķieģeļnieks”, “Latvijas koks”, “Kaļķis”, “Maiznieks” un “Ogle”. Tā

laika prese vēsta, ka Ādažu pagastvalde pieprasījusi akcijas par vislielāko sumu – 8000 Ls, kamēr pārējās pagastu pašvaldības akcijas iegādājušās par dažiem tūkstošiem vai dažiem simtiem latu. (Rīts, Nr. 54, 23.02.1938.)

### **Brīvības pieminekļa komitejas darbs Ādažos**

1927. gada 27. decembrī Latvijā nodibināja Brīvības pieminekļa celšanas komiteju, un tai nodaļas tika izveidotas visos Latvijas apriņķos, pilsētās un daudzos pagastos. Komiteja vāca ziedojumus Brīvības pieminekļa celtniecībai. Pretim ziedotāji saņēma mākslinieciski veidotas ziedojuma zīmes. Līdz Brīvības pieminekļa atklāšanai 1935. gadā Latvijas tauta saziedoja

## Ādažu pagasts

aptver 400 kv. kilometru platību, ar 1067 nekustāmiem īpašumiem, 3500 pastāvīgiem iedzīvotājiem. Vasarā iedzīvotāju skaits pieaug uz 7000.

Pagasts vairāk kā 10 kilometrs stiepjas gar Rīgas jūras līci, abpus Gaujas ietekai

Ādažu pagastā darbojas šādas biedrības: Carnikavas labdarības b-ba, kas dibināta 1875. g. kā dziedāšanas b-ba un kuņas koris piedalījies 2. 3., 4., 7. un 8. dziesmu svētkos; brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība pagastā jau darbojas 35 gadus. Tai pieder



Ādažu pagasta valde un tehniskie darbinieki.

jūrā. Pagasta ūdensbagātību sastāda sekošas upes: Gauja, Lielā un Mazā Juglas, Krievupe, Tumšupe, Puska, Uika, Lilaste, Dzirnupe, Gaujas-Daugavas kanāls, daudzas Gaujas attekas un ezeri: Ķīšu, Mazais un Lielais Baltezers, Langstiņu, Sudraba, Sekšu, Sunišu, Dūņu, Lilastes, Dzirnezers u. c., skaitā 30.

Rīgas pilsētu ar ūdeni apgādā uz Mazā Baltežera krasta būvētā ūdenssūkņu iestāde.

Zeme smilšaina un purvainā. Rīgas tuvumā, tāpat attīstītas lopkopības un zvejas ietekmēs, pagasta saimnieciskais stāvoklis apmierinošs. Pagasta pašvaldībai pieder nekustāmi īpašumi par 356.420 ls, bet parādu uz tiem 33.600 ls. Tekošā gada budžets 56.000 ls. Pagasts uztur 4 pamatskolas, ārsta māju un nespējnieku patversmi. Pēc 1934. gada 15. maija pagasts uzbūvēja Carnikavas pamatskolas mūra ēku un tādu pašu saimniecības ēku par 68.000 ls un apstādīja 20 kilometrus šosejas ar liepām un citiem kokiem.

Straumes māja, divas motoršļirces un 4 rokas šļirces. Nedaudz jaunākas ir Ādažu lauksaimniecības biedrība un Ādažu savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrība. Jau



Ādažu raj. mājturības instr. Alīde Flintere.

16 gadus rošiģi darbojas Ādažu aizsargu nodaļa. Ādažu krāj-aizd. sabiedrība darbojas no 1929. gada un viņas bilance sasniegusi 160.000 ls.

No Ādažu pagasta cēlušies vairāki mūsu universitātes mācības spēki: profesors Dr. med. J. Prīmanis, viņa brālis vec. doc. M. Prīmanis, vec. doc. Andrejs Teikmanis un privātdocents Dr. chim. Bruno Jirģensons un daudzi citi ievērojami kultūras un saimnieciski darbinieki.

Pagastā atrodas pasta-telegrafa kantoris un 6 pasta-telefona palīgnodaļas ar 240 telefona abonentiem.

Pagastu šķērso Rīgas—Ieriķu un Rīgas—Rūģienas dzelzceļu līnijas. Pagastā atrodas

Tuberkulozes apkaņošanas biedrības Gaujas sanātorija, Rīgas pilsētas Baltežera bērnu kolonija, Rīgas latviešu labdarības bērnu atpūtas nams Ropažu ciemā, Latvijas pagastu darbvežu biedrības atpūtas nams Carnikavā, Darba kameras atpūtas nams pie Baltežera, dūņu-minerālūdeņu dziedniecības iestāde Sužu muižā, Brīvdabas muģejs uz Juglas ezera ziemeļu krasta.

Tūristu interesi saista šī pagasta daudz upju un ezeru priežu meģiem apauguģie krasti un Lielā Baltežera 5 ar jauktiem kokiem apauguģās salas, kā arī Dr. K. Ulmaņa sala Dzirnezērā.

**PĒTERIS LĪBTĀLS,**  
Ādažu pag. darbvedis.

◀ Ādažu pagasts.  
Foto no 1937. gada  
izdevuma "Rīģas aprīņģis.  
Dģive un darģis" (1937,  
92.–93. lpp.)



➤ Ādažu pagasta Brīvības pieminekļa komiteja. 1933. gads. No kreisās – Ādažu pamatskolas vadītājs Jūlijs Grundulis, Ādažu pagasta vecākais Jānis Kalniņš\* ar amata zīmi sudraba ķēdē kaklā, viņam blakus – Pēteris Lībtāls. (LNA KFFDA, 12315P)



➤ Kad darbi padarīti, ļaudis Briezēs svin svētkus. 20. gs. 30. gadi. (No Ādažu muzeja krājuma)



\* Ilggadējais Ādažu pagasta vadītājs Jānis Alfrēds Kalniņš 1933. gadā apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, 1938. gadā – ar Atzinības Krustu

vairāk nekā vienu miljonu latu. Kā liecina tā laika preses izdevumi, ādažnieki bijuši dāsni ziedotāji.

“Valsts Prezidents A. Kviesis .. lūdzis aizsargu priekšnieku nodot aizsargiem un aizsardzēm Brīvības pieminekļa komitejas pateicību par līdzdalību lielajā darbā. No pagastu komitejām vislielāko summu savākusi Ādažu pagasta komiteja ar pazīstamo darbinieku Jāni Kalniņu priekšgalā – 1475 latu, tai seko Birzgales pagasta komiteja ar 1001 latu, tad Ropažu – ar 960 ls.” (Latvijas Kareivis, Nr. 287; 19.12.1934., 1. lpp.)

## Ādažu mājturības biedrība

Trīsdesmitajos gados sievietes darba tikums un rakstura cēlums tika vērtēts ļoti augstu. Kā to

vislabāk iegūt? Zināšanas un prasmes tradicionāli tika mantotas no paaudzes paaudzē, taču 20. gs. 30. gados parādījās laikmeta jaunievedumi – mājturības biedrības. Tās palīdzēja sievietei iekļauties modernajā pasaulē.

Biedrībā ādažnieces apguva iemaņas mājas uzkopšanā, galda klāšanā, ēdienu gatavošanā, konservēšanā, veļas mazgāšanā un gludināšanā, iepazīna jaunākās tendences modes un apģērbu pasaulē, uzzināja par jauninājumiem piensaimniecībā, putnkopībā, dārzkopībā, mājturības tehnoloģijā, grāmatvedībā un citās jomās.

Sievietes iegūtās zināšanas varēja izmantot gan savā ģimenē, gan arī sabiedrības labā.

“Ādažu mājturības instruktore Alīda Flintere darbojas ārpus Ādažu pagasta arī Ropažu un pa daļai Inčukalna pagastos. .. Ādažu mājturības b-ba priekšnieces Annas Lapiņas vadībā darbojas no 1934. gada. Biedrība piedalījies



◀ Top paklāji latviskos ornamentos pēc mākslinieka Jūlija Madernieka meta. Rokdarbnieces Ādažu Briezēs. 20. gs. 30. gadi. L. Drēziņa foto

➤ Ādažu mājturības biedrības dalībnieces apgūst dažādas prasmes 20. gs. 30. gados Ādažu pagasta namā. L. Drēziņa foto



➤ Veļas žāvēšana pie Ādažu pagasta mājas, kurā atradās arī pagasta darbinieku dzīvokļi. 20. gs. 20.–30. gadi. E. Fāļa foto





◀ Veikala darbiniece  
Ādažu pagastā. 20. gs.  
20.–30. gadi. A. Drēziņa  
foto

Rīgas rajona izstādē, sarīkojusi vietējās ražas apskates, dažādus kursus un priekšlasījumus. Daudz strādāts pie virtuvju un dzīvojamo telpu iekārtošanas, pārbūvējot telpas un iegādājot piemērotas mēbeles. Sevišķi labi mājturības b-bas biedreņu saimniecībās nostādīta ūdens piegāde, gandrīz katrā dzīvojamā ēkā, virtuvēs un kūtīs ir sūkņi vai ūdens vadi. Zināma vērība piegriezta dārzāju un augļu pārstrādāšanai biezeņos un sulās.” (Brīvā Zeme, Nr. 17, 22.01.1937., 68. lpp.)

! “Viens no grūtākajiem darbiem mājsaimniecībā ir veļas mazgāšana. [...] Veļas mazgājamo mašīnu lietošanu ieteic arī lauksaimniecības kameras lietpratēji. Kāda Ādažu pagasta lauksaimniece pateikusies kameras mājturības instruktorei .. par mašīnas ieteikšanu un norādījusi, ka tagad vienā dienā viņai pašai esot iespējams visu saimniecības veļu izmazgāt,

izzāvēt, izgludināt un pat salāpīt, kamēr agrāk veļas mazgāšana vien prasījusi divas dienas un tad arī vajadzējis palīga.” (Brīvā Zeme, Nr. 95, 27.04.1940., 17. lpp.)

## Ādažu ārsti un Ārsta māja

Saskaņā ar 1928. gadā Saeimā pieņemto “Likumu par lauku iedzīvotāju nodrošināšanu slimības gadījumos” pašvaldībai bija jāgādā par medicīniskās palīdzības sniegšanu visām personām, kas pēdējā gadā pirms saslimšanas nodzīvojušas kādā pagastā vismaz četrus mēnešus, bet dzemdētājām un jaundzimušiem – neatkarīgi no nodzīvošanas laika [120]. Tas nozīmēja, ka pašvaldībām bija jāierīko doktorāts, jāatlasa personāls un jāapgādā tas ar darba un dzīves telpām.

Būvniecības pārvalde 1929. gada 29. martā apstiprināja jaunās ārstu mājas projektu Ādažu pagastā. Bija paredzēts uzcelt atsevišķu, tieši šim nolūkam piemērotu ēku, kurā pagasta ļaudis turpmāk varētu saņemt medicīnisko palīdzību. Vēl tikai pagasta vadītājiem bija jāsameklē labs dakteris. Prese vēsta:

“*Ādažu pagastam pie Rīgas vajadzīgs ārsts ar dzīves vietu Ādažu pagastā. Darbības rajonā ietilpst 2600 iedzīvotāju. Pamatalga Ls 150,- mēnesī. Ārstu kungus lūdz uzstādīt uz šo vietu savas kandidatūras, iesniedzot rakstiskus pieteikumus, apmaksātus ar 80 sant. zīmogmarku, un attiecīgus dokumentus par tiesībām uz līdzšinējo praksi, [sūtīt] Ādažu pagasta valdei līdz š. g. 20. maijam, vai ierasties personīgi vēlēšanu dienā, 22. maijā, pulksten 12, pie pagasta padomes, Ādažu pagasta namā 23 kilometrus no Rīgas, jeb 7 kilometrus no Baltezers vai Ropažu dzelzceļa stacijas.*” (Valdības Vēstnesis, Nr. 140, 10.05.1930., 4. lpp.)

Ārsta māja tika uzcelta 1930. gadā. 1945. gadā to pārdēvēja par Ādažu lauku ambulanci, bet 1954. gada 16. novembrī šajās telpās darbu sāka Ādažu lauku slimnīca. Gadu gados ēka ir krietni paplašināta, un tā vēl joprojām uzcītīgi kalpo ādažniekiem, lai nepieciešamības gadījumā tie varētu griezties pēc palīdzības.

Pirms ārsta mājas uzcelšanas Ādažu pusē strādāja Dr. Jānis Bišofs. Viņš ikdienā daudz pūļu veltīja, apkopojot tautas pieredzē sakrātās zināšanas par veselības saglabāšanu:

“*Tautu medicīnā ir mūsu tautas gara mantas. Katra inteliģenta cilvēka pienākums ir viņu vākt, krāt un glabāt. Nepiemirsīsim šo darbu arī mēs! Laipnus sūtījumus ar pateicību saņemšu. Dr. Jānis Bišofs. Ādažos.*” (Nākotnes Spēks, Nr. 6, 01.06.1931., 280. lpp.)

Ļaudis atceras, ka pie kādas gados jaunas plaušu slimnieces Carnikavas pusē dakteris Bišofs ar savu “mocikletu” diendienā braucis

veikt ārstnieciskas procedūras, līdz uzcēlis slimnieci no “mirējas gultas”.

Kad Dr. J. Bišofs ārsta darbu Ādažos atstāja, no 1937. gada 1. oktobra strādāt sāka daktere Elfrīda Lulle [121, 2. lpp.]. Ādažu muzeja materiālos atrodama ziņa par Dr. E. Lulles stāstīto mazmeitai I. Bormanei, ka 1940. gada vēlā rudenī (pēc padomju okupācijas) ceļš lietaino laikapstākļu dēļ pie Ādažu doktorāta ēkas bija kļuvis ļoti dubļains, un jaunā vara devusi pavēli noklāt ceļu ar... grāmatām, kas lielā skaitā atradušās dakteres E. Lulles un viņas dzīvesbiedra, pēc profesijas inženiera, dzīvokļa grāmatu skapjos. Lielā grāmatu kolekcija, to skaitā vērtīga profesionālā medicīniskā un inženiertehniskā literatūra, nu gulējusi lietū un dubļos iemīta. Dr. Lullei 1941. gada rudenī vācu okupācijas vara lika piedalīties kā mediķei 1941. gadā Baltezerā padomju čekistu noslepkavoto cilvēku ekshumācijas procesā. Vēlāk padomju vara Dr. Lulli apcietināja un izsūtīja uz Sibīriju. Atgriezusies Latvijā, viņa turpināja strādāt medicīnas jomā. Mūžībā aizgāja 91 gada vecumā.

Vācu okupācijas laikā ādažnieki mēroja garāku ceļu līdz Lielā Baltezers krastā esošajiem Mežvidiem – mājai, kura piederēja šokolādes un saldumu ražotāja Vilhelma Ūzes vecākajai meitai Ernai. Erna Veidemane bija studējusi medicīnu Maskavā un Rīgā, Latvijas Universitātē apguvusi zobārstes specialitāti. 1941. gada naktī no 13. uz 14. jūniju V. Ūzi apcietināja un izsūtīja uz Sibīriju, kur viņš pēc nepilniem četriem mēnešiem nomira. Vecākās meitas Ernas ģimene paslēpās, līdz Latvijā iesoļoja vācu okupācijas karaspēks. Ūzes mājā Baltezers krastā vācieši vienubrīd iekārtoja armijas štābu, taču neliedza tās īpašnieci atvērt savu zobārstniecības kabinetu. Specifiskā smarža nav bijusi tā patīkamākā, taču dakterīte Veidemane bijusi sirsnīga, kādu lielāku raudātāju

uzcienājusi ar mazu kārumiņu, lai pārdzīvotuma asaras nožūst. Vecie ādažnieki atceras, ka plombas, kuras zobārste tolaik ielikusi, turējušās turpat 40 gadu garumā. Kad krievu armija atkal tuvojās Rīgai 1944. gada augustā, zobārste ar vīru un dēlu devās bēgļu gaitās, bet pēc diviem gadiem nomira un tika apglabāta Baireitā (Vācijā).

Ādažu pagastā 20.–30. gados atradās arī divas nozīmīgas valsts nozīmes rehabilitācijas iestādes: pie Mazā Baltezera – Bērnu vasaras kolonija (ārstniecības iestāde Rīgas strādnieku bērniem) un bijušās Iļķenes muižas ēkās – sanatorija “Gauja” [122, 75. lpp.]. Abu atveseļošanas iestāžu darbalauks bija rūpes par plaušu veselības nostiprināšanu un atjaunošanu.

## Lauksaimniecība

Lauksaimniecība bija Latvijas Republikas galvenā tautsaimniecības nozare. Lai gan Pirmajā pasaules karā tika nodarīti lieli zaudējumi,

lauksaimniecība pēc agrārās reformas atjaunojās un 20. gadsimta 30. gados strauji attīstījās. Valstī tika noteikti dažādi atbalsta pasākumi – zemniekiem piešķīra ilgtermiņa kredītus inventāra un materiālu iegādei, noteica izdevīgus ievadmuitas un izvedmuitas tarifus.

Ādažos 1929. gadā tika izveidota Ādažu Krājaizdevu sabiedrība, kurai līdzīgas nebija nevienā kaimiņu pagastā. Savas darbības laikā līdz pat 1940. gadam šī biedrība saimnieciskās darbības nodrošināšanai un attīstībai ādažniekiem izsniedza aizdevumus no pieciem tūkstošiem (1929. gadā) līdz pat 120 tūkstošiem latu (1937. gadā). [130, 35. lpp.]

Galvenās lauksaimniecības nozares 20.–30. gados Ādažos bija lopkopība un kartupeļu audzēšana. Augsburgē pagastā izsenis bijusi piemērota kartupeļu kultūrai. Ādažnieki audzēja galda šķirnes Rīgas tirgum, kā arī sēklas kartupeļus eksportam. Tā, piemēram, 1935. gada rudenī uz Franciju ādažnieki eksportēja 2300 kilogramu, bet 1936. gadā jau 25 000 kilogramu sēklas kartupeļu. [122, 88. lpp.]



◀ Pirmais traktors Ādažos – ASV ražotais International. Pie stūres – Jānis Drunka, Priekuļu lauksaimniecības skolas absolvents. Lauksaimniecības mašīnu kopīgi iegādājās sešu māju saimnieki (Sūnumi, Grantskalni, Tiltiņi, Kalniņlandavas, Grapmaņlandavas un Drunkas Nagaiņi). 20. gs. 30. gadu beigās. (No Ādažu muzeja krājuma)



➤ *Kartupeļu talka Ādažu laukos. 20. gs. 20.–30. gadi. L. Drēziņa foto*

➤ *Ādažu zemnieki atpūtas brīdī. Agronoms un piensaimnieks Rūdolfs Kalniņš pirmais no labās (sēž zemē). L. Drēziņa foto*





◀ Saimnieks no Ādažu pagasta Briezēm ar iejūgtu pašaudzēto sugas bulli ratos sagatavojies braucienam uz pagasta centru. (No Ādažu muzeja krājuma)

✓ Briezēs audzētie šķirnes zirgi peldes laikā Gaujā. 20. gs. 30. gadi. (No Ādažu muzeja krājuma)





➤ Agronoms un piensaimnieks Rūdolfs Kalniņš (vidū) ar ģimeni un lauksaimniecības izstādes apmeklētājiem Ādažos 1934. gadā.  
L. Drēziņa foto



Lauksaimnieki ar lopkopības ražojumiem un kartupeļiem apgādāja galvenokārt Rīgas tirgu. Pienu pārsvarā pārdeva svaigā veidā Rīgā, bet vasarās – arī tuvējās vasarnīcās.

Lai kādi bijuši laiki, mūsu priekšteči vienmēr godā ir turējuši savstarpēju palīdzību un sadarbību. Īpaši raksturīgi tas bija pēckara trūkuma apstākļos. Tika veidotas dažādas brīvprātīgas apvienības – biedrības un kooperatīvi. Ādažu pagastā tūlīt pēc Pirmā pasaules kara tika nodibinātas un darbojās vairākas lauksaimniecības, piensaimniecības, zvejniecības, biškopības un lopkopības pārraudzības biedrības.

Lopkopības nozarē turpat puse no visām slaucamajām govīm Ādažu pagastā atradās Valsts Lauksaimniecības kameras (1934.–1940. gadā) pārraudzībā. Tas nozīmēja – šīs govīs bija labi aprūpētas, deva daudz piena

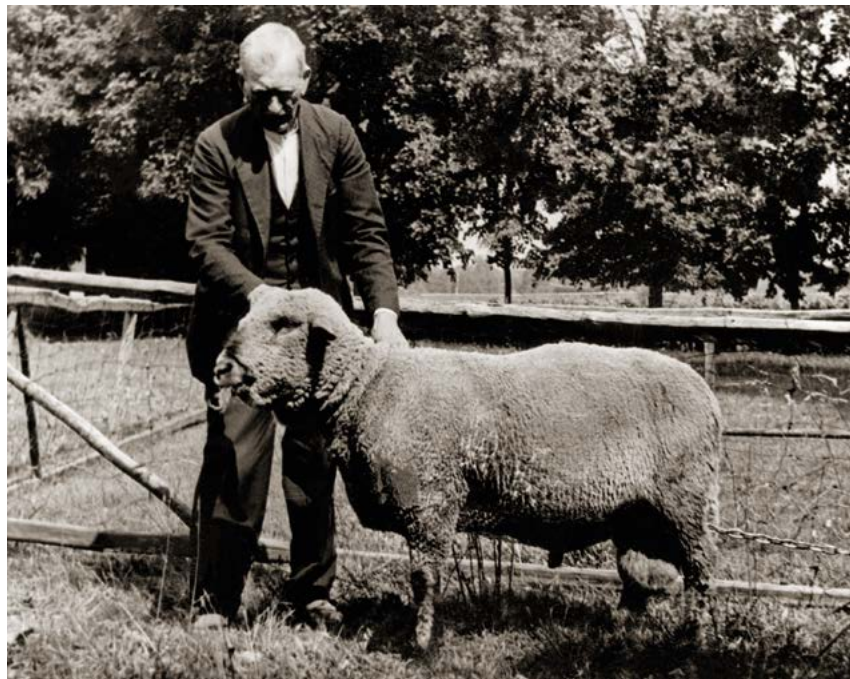
un valsts apmaksāti speciālisti sniedza profesionālu padomu piena lopu turētājiem. Ādažu pagastā 30. gados bija sešpadsmit augstražīgi govju ganāmpulki, un šai ziņā pagasts ieņēmis 1. vietu Latvijā. Atsevišķas saimniecības bija specializējušās arī zirgkopībā un sugas lopu audzēšanā, un tās peļņu guva Latvijā un nereti arī ārzemēs. [122]

Lauksaimniecības sasniegumus bija populāri apliecināt dažādās izstādēs:

*Plašā laukumā pie skolas garā virknē rindojas stadula pie stadulas ar šķirnes liellopiem, aitām un cūkām. Dažas firmas uzstādījušas vēja rotorus ūdens pumpēšanai, kā arī rokas sūkņus un citus lauksaimniecības piederumus. Skolas ēkas divos stāvos sakārtoti lauksaimniecību ražojumi, mazpulku sasniegumi, mājturības ražojumi [...] Savā runā ministris ..*



◀ Krūmu ciršana Ādažu pagastā. 20. gs. 20. gadi.  
L. Drēziņa foto.



◀ Ādažu pagasta Makstenieku māju saimnieks demonstrē izaudzināto sugas aitu. 1937. gada 2. augusts. (LNA LVKFFDA, 1. f., A94-12. l.)

aizrādīja, ka lauksaimniecības izstādēm piekrīt loma demonstrēt sasniegumus, lai viens no otra varētu smelties aizrādījumus, lai censtos sasniegt arvien vairāk un vairāk. .. ministris ieteica lauksaimniekiem ražot labu preci, tad ādažniekiem, kā arī Rīgas apgādātājiem, pircēju netrūks.” (Rīts, Nr. 1, 26.08.1934., 8. lpp.)

20. gs. 30. gados lauksaimniecībā modē nāca netradicionālu lopbarības augu audzēšana.

Viens no tādiem bija lupīna – labs nektāraugs, vērtīgs un olbaltumvielām bagāts lopbarības augs.

“Lauksaimniekiem, kas interesējas par zaļmēsļu lupīnu, lopbarības lupīnu un sarađellu, ieteicams apmeklēt izmēģinājuma lauku Ādažu pag. “Maksteniekos” (4 km no Ropažu stacijas). Tur redzams, kā iespējams

gūt labas ražas mazauglīgā smiltis zemē bez kūtsmēsliem, kā pareizi audzēt saradellu un lopbarības lupīnu olbaltuma saturīgai rupjai un spēkbarībai augsnās, kurās āboliņš, zirņi un pupas neaug.” (Brīvais Zemnieks, Nr. 13, 24.08.1940., 8. lpp.)

## Zveja

Ja zemes platības bija mazas un nedeļa pietiekamu peļņu, līdzās lauksaimniecībai ādažnieki nodarbojās arī ar zvejniecību. Apkārtnes ūdeņos bija sastopama liela zivju dažādība. Arī zvejnieki neiztika bez kopdarbības, īpaši ejot jūrā vai Gaujā uz tača zvejojot. 20. gs. 20.–30. gados zvejnieki Ādažu pagastā bija apvienojušies trīs

► Latvijas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis viesošanās laikā Ādažu pagastā aplūko lupīnu lauku “Maksteniekos”. Pirmais no kreisās – Kārlis Ulmanis, trešais – Ministru prezidenta adjutants Miervaldis Lūkins. (LNA LVKFFDA, 1. f., A94-19. l.)





◀ Nēģu izņemšana no murdiem. Augšgaliēšu taciņš Gaujā. Ap 1930. gadu. (No autoreņa personiskā arhīva)

✓ Ezeru zvejnieki Ādažu pagastā. 20. gs. 20.–30. gadi. L. Drēziņa foto



➤ Nēgu pārstrādes  
fabrika Carnikavas ciemā.  
30. gadi. (LNA LVKFFDA,  
201-75)



savas nozares kooperācijas biedrībās: Ādažu zvejniecības biedrībā, kas dibināta 1919. gadā, Ādažu jūrmalas zvejnieku sabiedrībā un Zvejas rūpniecības sabiedrībā “Carnikava”.

Cepti nēgi bija iecienīta Latvijas delikatese jau kopš viduslaikiem. Nēgu un lašu ķeršanai Gaujā tika ierīkotas īpašas ietaises – tači. Tie prasīja daudz kokmateriāla un darbaspēka. Katru gadu taci cēla no jauna, jo ziemā ledus to aiznestu projām. Murdus Gaujas zvejnieki pina ļoti blīvus, no kārkļu klūdziņām, ko savā starpā sastiprināja ar priežu saknītēm. Murdam bija divas daļas: apvalks jeb “māte” un piltuvveidīga eja jeb “poiga” ar astes galā iedzītu koka tapu – “spundi”.

Savādie vārdi “murds”, “poiga”, līdzīgi kā Gaujas zvejnieku un taču būvētāju ikdienā

lietotie vārdi – “vīga”, “nagars”, “matars”, ir valodā saglabājušies no aizlaikiem, kad šos Gaujas krastus vēl apdzīvoja lībieši. [123, 174.–175. lpp.]

1939. gada statistika rāda sešus Ādažu pagasta teritorijā izvietotus tačus uz Gaujas upes. Visaugstāk Gaujā (vistālāk no jūras) atradās Remberģu tacis, tūlīt aiz Gaujas–Daugavas kanāla sākuma vietas, tam sekoja Lipstu tacis pie Lipstu mājām un Augšgaliešu tacis pie Siguļu kalna. Vidējais tacis Gaujā bija Nabiešu tacis pie Dzirnupes ietekas, bet vistuvāk Gaujas grīvai atradās Lejgaliešu tacis – tieši pie tā sauktās zvejas mājas Carnikavas ciemā. Ap 60 Ādažu pagasta saimniecību zvejnieki-nomnieki apvienojās nēgu un lašu zvejai uz nomātajiem Gaujas tačiem. [125, 36.–81. lp.]



◀ Lašu slaukšana Gaujā.  
Ādažu pagasts. 20. gs.  
30. gadi. (LNA LVKFFDA,  
201-11)



◀ Zvejnieks P. Pētersons  
stillē vadu (piestiprina  
tīkla linumu pie malas  
auklām). 20. gs.  
20. gadi. (No Carnikavas  
novadpētniecības  
muzeja krājuma)

Sākoties zutiņu (nēģu) sezonai, vakaros uz tača saradās vīri, ielika murdus ūdenī un palika pa nakti zvejas būdās. Naktī murdi bija jāpārlūko vairākas reizes. No rīta, ap saules lēktu lūkojot pēdējo reizi, tos izcēla no ūdens un atstāja žūt atkal līdz vakaram. Ziemā murdus paturēja ūdenī arī pa dienu, lai tie neapledotu, jo tādos nēģi nelīda iekšā. Noķert nēģus nemaz nebija tik vienkārši, tiem nepatika gaišais laiks – īpaši jau pilnmēness naktis. Vislabākais brīdis – tumša bezmēness nakts, kad vējš “ir augšā” (jūras vējš).

Tačus vasaras zvejas laikā varēja izmantot arī kā tiltus, lai pārietu pāri Gaujai. Pārējā laikā vajadzēja izmantot pārceltuves pakalpojumus. Nēģu izstrādāšanai Ādažu pagasta Carnikavas ciemā 1934. gadā tika uzcelta īpaša fabrika – balta “pils” ar skatu torni pret jūru. Fabrika iecienīto delikatesi pārstrādāja: speciāli izbūvētās krāsnīs nēģus lēni cepa ogļu karstumā un sagatavoja kā iekšzemes, tā arī ārzemju tirgiem (Vācija, Polija u. c.).

1937.–1939. gada Valsts statistikas dati liecina, ka ādažnieku īpašumā bijušas 22 ar motoriem aprīkotas laivas jūras un saldūdens zvejai. Daļa zvejas vīru izmantojuši arī buru laivas. [162, 36.–81. lp.] Zvejniekiem piederējuši visdažādākie zvejas tīkli – reņģu, brētliņu, lašu, taimiņu tīkli, plekstu un luču vadi, loši – zvejas tīkli lielākām zivīm, vimbukši – tīkli ar vidēji lielām acīm, piemēroti vimbu zvejai, zušu āķi ezeru zvejai. Daudzie apkārtnes ezeri bija bagāti zivīm, ezeru zveja bija ziemas perioda “maize”. Ādažniekiem tikušas piešķirtas arī zvejas tiesības tuvējos Limbažu pusēs ezeros. [Turpat, 36. lp.]

“Ādažu jūrmalas zvejnieku sabiedrība līdz 1939. g. 1. februārim nomājusi no Zemkopības ministrijas Dūņu – Lilastes ezeru un jauno nēģu taci Gaujā, ko apzvejai izmantojuši sabiedrības biedri. Sabiedrība sākusī arī jūrā zvejoto

zivju nosūtīšanu uz C/S “Zvejnieks” Rīgā. Par starpniecību sabiedrība saņem 2% no pārdoto zivju vērtības. Noorganizēta sabiedrības biedru apgāde ar degvielām. Sabiedrībā apvienoti 46 biedri.” (Zvejniecības Mēnešraksts, Nr. 11; 01.11.1939.)

## Sudrablapsu audzēšana

Eiropā 20. gs. sākumā kļuva ienesīga jauna nozare – kažokzvēru audzēšana. Latvijā 20. gs. 20.–30. gados tā bija vēl maz zināma, tomēr Ādažu uzņēmēji par to ieinteresējās. Viena no sudrablapsu audzētavām savu darbību uzsāka 1926. gadā Ropažu stacijas tuvumā pie Venču ezera (Meža Dzīve, Nr. 51-52, 01.11.1929.), otra bija akciju sabiedrība “Sudraba akots”, kurā, ieguldot prāvus līdzekļus, nodibināja “Bekona Eksports” [162, 249. l., 505. lp.]. Ādažos audzēja “zilās lapsas” un nercus jeb Amerikas ūdeles. (Rīts, Nr. 51, 21.02.1940.)

“Kažoku cienītāju pie mums nekad nav trūcis – 1937. gadā par ievestām kažokādām samaksāti 2,5 milj. latu. [...] Lai samazinātu kažokādu ievadumus, pēdējā laikā sākuši darboties vairāki privāti uzņēmēji. Ādažos izmantojot agrāko Ādažu mācītāja muižas zemi iekārtota farmas mītne. Pavisam jaunajā farmā paredzēts vietu ap 300 dzīvniekiem – sudraba un zilajām lapsām.” (Rīts, Nr. 308, 07.11.1939.)

Kažokzvēru audzēšana bija salīdzinoši jauna nodarbe. Līdz brīdim, kad privātīpašumi tika atsavināti un Latvijas tautsaimniecība iekļauta vienotā PSRS ekonomikas sistēmā (Zemkopības tautas komisāra 302. pavēle), līdzās Ādažu sudrablapsu audzētavai līdzīgi uzņēmumi darbojās arī Dreiliņos, Vangažos, Ropažos, Sējā, Jumpravā un Skrundā.



◀ Koka kopņu tilts  
pār Gauju (vietā, kur  
tagad atrodas autoceļa  
Rīga–Tallina A1 tilts pār  
Gauju). 1926. gads.  
(No E. Jemeljanova  
privātās kolekcijas)



◀ Koka tilts pāri Mazā  
un Lielā Baltežera  
savienojumam.  
1928. gads. L. Drēziņa  
foto. (LNVN, VF 3775)



➤ Jaunais betona konstrukcijas tilts pāri kanālam, kurš savieno abus Baltezerus. Tālumā Ādažu baznīca. Ap 1930. gadu. (LNVM, KF 3152)



## Tilti, ceļi

Starpkaru perioda tautsaimniecība nebija iedomājama bez sakārtotiem tiltiem un ceļiem. Lai uzlabotu transportlīdzekļu pārvietošanos no Rīgas uz Saulkrastiem, pāri Gaujai Ādažu pagasta teritorijā (Rīgas–Tallinas ceļā pāri Gaujai) 1926. gadā tapa jauns koka kopņu tilts. Tas bija lielākais koka konstrukcijas tilts pāri Gaujai. Būvdarbos tika iesaistīts ļoti daudz ādažnieku. Diemžēl elegantā koka kopņu tilta mūžs bija ļoti īss – tas tika nopostīts 1944. gadā Otrā pasaules kara laikā.

Pēc Gaujas koka tilta atklāšanas turpinājās darbs pie Vidzemes jūrmalas šosejas Rīga–Ādaži–Neibāde uzlabošanas, izveidojot plienakmens šķembu segumu.

／ “Šoseju izbūvē ar bezdarbnieku izlauztiem un zemnieku pievestiem akmeņiem. Lielceļš starp Gaujas tiltu un Lilastes upi apmierinošā stāvoklī, turpretim tālāk starp Lilasti un

Pēterupi ap 6 km garumā sliktis, jo Pabažu pagasts, kuram šis ceļš bij jāuztur klaušu kārtā, tikpat kā neko visus pēdējos gadus nav darījis šī ceļa labošanai.” (Latvijas Kareivis, Nr. 177, 09.08.1928., 4. lpp.)

Diemžēl darbi pie šosejas uzlabošanas ilga vairāk nekā desmit gadus, jo valstij trūka līdzekļu. Vidzemes jūrmalu šai laikā ērti bija sasniegt, izmantojot kuģīšu satiksmi.

Pāri Mazā un Lielā Baltezera savienojumam vēsturiski bijuši divi tilti: līdz 1930. gadam – koka konstrukcijas, bet tad pār šo pārvadu tika uzcelta jauna betona konstrukcijas būve.

## Sports

1934. gadā Latvijas Nacionālo atvaļināto karavīru biedrība (dibināta 1923. gada 1. jūlijā) Lielā Baltezera krastā Ādažos iegādājās apmēram četrus hektārus lielu zemes gabalu, kurā sākotnēji



ierīkoja futbola laukumu. Krāšņajai dabas vietai ezera krastā deva vārdu – Senču sils. Pēc laika biedrības vadība nolēma šai pašā vietā uzbūvēt velodromu – riteņbraukšanas un motosporta treku. Ātrā laikā tapa projekts, kas paredzēja 2500 kvadrātmetru lielā laukumā izvietot vērienīgo sporta būvi – 333,5 metru garumā un 7,5 metru platumā ar treka kurvja pacēlumu 6 metri. Projektu izstrādājot tika ņemti vērā visi starptautiskie noteikumi, skatītāju ērtībām bija paredzēts skatu tornis un divas tribīnes. Vērienīgo sporta būvi Lielā Baltezera krastā sāka celt 1937. gada pavasarī. [126, 16. lpp.]

“Še skaistā ezera līča malā, pretim tā sauktai “Mīlestības salai”, [...] Karavīri uzcēluši paviljonu ar dažām istabām, iežogojuši savu parku un tagad ķērušies pie lielāka darba – velodroma būves. Pie šī darba ķerties pamudinājis laba velodroma trūkums Rīgā. Priekš kara Rīgā bija 4 velodromi, tagad palicis tikai viens pats – “Marsa”. [...] Tribīnes paredzētas abās laukuma

malās ar skatu torni, kas atvērs plašu pārredzi uz ezera un Baltezera vasarnīcu rajonu. .. uz pavasari valde grib savest velodroma tādā stāvoklī, lai varētu to nobetonēt un ar silta laika iestāšanos atdot sportistu rīcībā.” (Brīvā Zeme, Nr. 243, 26.10.1937., 9. lpp.)

Velodroma būvi Nacionālā atvaļināto karavīru biedrība veica par saviem līdzekļiem. To atklāja 1938. gada 4. septembrī, bet uzlabošanas darbi vēl turpinājās.

“NLAKB patreiz rosīgi turpina Senču silā riteņbraukšanas treka izbūves darbus. Līdz šim izbūvē jau ieguldīts turpat 50.000 ls. Patreiz beidz būvēt skatītāju tribīni. Jaukā apkārtnē, priežu mežs un tuvējais ezers Senču sila velodromu dara par patīkamu atpūtas vietu ne tikai sportistiem, bet ikvienam dabas cienītājam. Pirmos Vasaras svētkos biedrība rīko sezonas atklāšanas sacīkstes ar visu labāko riteņbraucēju piedalīšanos.” (Rīts, Nr. 139, 20.05.1939., 8. lpp.)

◀ Velotreka sacensības Senču silā Baltezerā. 1939. gads. (No Ādažu muzeja krājuma)

▲ Plakāts velodroma atklāšanai Senču silā pie Baltezera 1938. gada 4. septembrī. (No LNDB kolekcijas)

# LATVIJAS VALSTS OKUPĀCIJA

1939. gada pavasarī lielo pasaules valstu politiķi izlēma arī Baltijas valstu likteni. Šodienas acīm veroties pagātnē, toreiz nebija nekādu cerību uz neatkarības saglabāšanu. Augustā Baltiju savā starpā sadalīja divas agresīvas valstis – Padomju Savienība un Vācija.

Vēl 1940. gada maijā, kad laikrakstu pirmās lapas vēstīja par Vācu bruņoto spēku triecieniem Eiropā, nemaz nenojaušot, ka kaimiņos mītošais sociālisma režīms drīz sabradās arī Latvijas valsti, Ādažu pagasta vadītājs Jānis Kalniņš kopā ar citiem Latvijas pagastu ļaudīm mācījās pasaules pieredzi lauksaimnieciskās kūdras ražošanā. Visu Lauksaimniecības kameras kursantu vārdā Valsts Prezidentam Kārlim Ulmanim adresētajā telegrammā Jāņa Kalniņa teiktie vārdi, kas tika publicēti Latvijas laikrakstu pirmajās lapās, iezīmēja simbolisku robežšķirtni starp to, kas bijis, un to, kā vairs nebūs:

“Mājās pārbraukdami apņēmamies pielikt visu dedzību, lai celtu gaismā vērtības, ko auklē mūsu pašu zeme, kas ceļ mūsu lauku auglību un dod mājām siltumu. (Brīvā Zeme, Nr. 120, 31.05.1940., 1. lpp.)

Izmantojot sev izdevīgu starptautisko situāciju, Padomju Savienība 1940. gada jūnijā īstenoja bruņotu uzbrukumu un okupēja Latviju.

## Padomju okupācijas laiks

Jaunās saimniekošanas metodes Latvijas zemei un tās iedzīvotājiem pat visdrūmākajos sapņos nevarēja ienākt prātā. Kāda vairs kūdra, kuru auklēja mūsu pašu zeme, – turpmākie gadi bija jāvelta sociālistiskās saimniekošanas eksperimentiem, kas “nostādīti uz stingriem padomju zinātnes sasniegumu pamatiem”. Latvijā dzīvojošajiem ļaudīm, kas zemi kopt bija iemācījušies paaudžu paaudzēs pēc sentēvu metodēm, nu vairs nevajadzēja to apstrādāt saskaņā ar dabas ritu, bet gan – roku rokā ar brālīgo padomju tautu, sacenšoties citam ar citu,

132 May

A K T S .

1940.g.6.augusta Ā d a ž u pagasta bij.valde,sastāvoša no pagasta vecākā Jāņa Kalniņa un valdes locekļiem Pēteris Kapura un Jāņa Puriņa , klatesot pagasta sekretaram Vilhelmam Ārgalim nodeva jaunievēlētai paga- sta valdei,sastavosai no pagasta vecākā Jāņa Līdes un valdes locekļiem R.Pauksēna,J.Krēsliņa,L.Drēziņa un A.Slaņķa,kura pārņēma no līdzsinejas pagasta valdes pagasta pašvaldības kasi un citas vērtības:

- 1) skaidrā nauda ..... Ls.1.087.96
- 2) 70 gab.iekēzemes pasu grāmatīņas ā 60 snt... Ls. 42.-
- 3) Latvij.Zemnieku Kredita bankas tek.reķ. grām.Nr.2 ar noguldījuma atlikumu..... Ls.1.038.03
- 4) Pasta krājkasas nog.gr.Nr.220859 ar noguldījuma atlikumu..... Ls. 425.30
- 5) Ādažu kraj-aizdevu sabiedrības krajgramatīņ. Nr.10 ar noguldījuma atlikumu..... Ls.2.204.42
- 6) Ādažu kraj-aizdevu s-bas biedru grāmatu Nr.55 ar ierakstītu paju kapitulu..... Ls.1.000.-
- 7) Pasta krajkas.parvaldes tek.reķ.Nr.4734 ar 3.augusta š.g.atlikumu..... Ls.2.545.17

V ē r t s p a p i r u s :

- 1) Latvijas tautas bankas akcijas 5 gb, Nr.012065 - 012169 ..... Ls. 250.-
  - 2) Bekona eksporta akcijas Nr.015364-05372..... Ls.1.000.-
  - 3) Latv.Centr.sēkļu eksp.akcijas 20 gb.Nr.4257-4266 un 4297-4306 ..... Ls.2.000.-
  - 4) A/S "Kieģeļnieks" ake. Nr.006816-006825..... Ls.1.000.-
  - 5) A/S "Ādu un Vilnas centāle"ake.1.gb. Nr.2251 - 2260 ..... Ls.1.000.-
  - 6) A/S "Kaļķis" akcijas Nr.003054-003063..... Ls.1.000.-
  - 7) A/S "Maiznieks" akcijas ..... Ls.1.000.-
  - 8) A/S "Latvijas Koks" ake.Nr.6026-6030, 6036 - 6040 ..... Ls.1.000.-
  - 9) Valsts 5% Kreditzīmes ķeguma spekstacijas buves finansēšanai C Nr.000599-000600..... Ls.2.000.-
  - 10) Ādažu patorētāju b-ba iemaksāto paju naudu.. Ls.2.000.-
- Noslēgtu kases dienas grāmatu ar pēdējo 1940.g.6.augusta Nr.186 ierakstīto 9.kopsavilkuma un Nr.257.izdevumu ierakstiem. Pagasta vecāku amāta zīmi, 10 gb. zirgu pasu grāmatīņas, pagasta valdes zīmogu,īpasumu piederības un liguma dokumentus un pārējo pašvaldības mantu,ka arī neierakstītos izdevumus dokumentus par Ls.158.05.

N o d e v a :

*J. P. Aleckis, P. P. P. P. P.*

P i e ņ ģ ģ m a :

*Slaidis, P. Pauksēns, J. Krēsliņš, A. Slaņķis*

1940. gada 6. augusta dokuments par varas maiņu Ādažos. Ādažu pagasta bijusī valde nodod padomju okupācijas pagasta valdei pašvaldības kasi, vērtspapirus, pagasta vecākā amata zīmi, pagasta valdes zīmogu, piederības dokumentus un visu pašvaldības mantu. (No Ādažu muzeja krājuma)

➤ *Politinformācija. Komunistiskās partijas rekomendācijas dzīvei avīzē "Cīņa". Otrajā rindā otrais no kreisās ar tumšo hūti galvā – autore Jānis Pētersons. (No Ādažu muzeja krājuma)*



nu vajadzēja cīnīties par darba ražību. Klusu ciešot, bija jāpiemērojas jaunajiem apstākļiem un jāceļ komunistiskā sabiedrība. Tik, cik katram atļāva viņa morāles un ētikas principi. Arī Ādažos.

➤ *“Koksagīza sēklas jau ceļā uz Rīgu! .. no Maskavas izsūtīta sēkla jaunam kaučukaugam koksagīzām, ko šogad audzēs arī mūsu zemnieki. Interese par šo jauno ļoti ienesīgo kultūru ļoti liela ..”* (Brīvais Zemnieks, Nr. 28, 01.02.1941., 3. lpp.)

Arī Ādažu zemniekiem tika dota pavēle sēt koksagīzu. Klimatiskajiem apstākļiem nepiemērotais augs drīz vien uz laukiem iznīka, bet tā pienēni līdzīgā mietsakne sabojāja augsni, un apsētās platības bija grūti atkopjamas. “Būtu labāk tais platībās labību iesējuši,” zemnieki sūrojās, bet iebilst nedrīkstēja.

Padomju vara noteica ikvienu norisi pilsētās un laukos, sekoja līdzīgi notikumiem un uzraudzīja tos. Tālaika prese ļauj nojaust notikušās

pārmaiņas sabiedrībā un to ietekmi uz cilvēku dzīvi.

➤ *“Izpildkomitejas finanču daļas vadītājs b. K. Stots, ierodoties Ādažu pagastā, atrada vietējo ZMIP lielā nekārtībā. Punktā pilns štats darbinieku, bet tie nekā nedara, resp. dara tā, kā nevajag. Šķūnis, kurā novietoti abi arkli, piemēslots tā, ka grūti kāju iespert. Arkli tā noķepuši ar dubļiem, ka pat uz rokturiem nevar ieraudzīt metālu. Bez tam vēl konstatēts, ka punkta vadītājs .. vispirms gādājis par to zemju aparšanu, kuru dzimts lietotājiem stallī stāv zirgi, bet bezzirgu saimniecību zeme palikusi neuzarta.”* (Cīņa, Nr. 116, 16.05.1941., 8. lpp.)

➤ *“LK(b)P Rīgas apriņķa komitejas sekretārs b. A. Matisons .. inspekcijas braucienā pa apriņķa pagastiem pie Ādažu pag. izpildu komitejas nama ieraudzīja vēl nenovāktu “Pagasta valde”! Pie slitas, karstākā sējas laikā, stāv piesieti 25 zirgi. Izrādījās, ka pašlaik izdala obligāto valsts nodevu sarakstus. Aptaujājoties*

izpildu komitejā par sējas gaitu, visi priecīgi atbild: “Labi, ļoti labi.” – “Un kā ar tehniskām kultūrām?” – “Pārsniegsim plānu, jo zeme tām piemērota, viegla.” Bet, pajautājot tuvāk, cik pagastā jāiesēj, cik jāiedēsta, ne izpildu komitejas priekšsēdētājs, ne sekretārs nezina pateikt. Tātad – plānu izpildīs ar uzviju, kaut arī nav zināms, kas tajā rakstīts! Izpildu komitejas locekļi esot jauni, tikai mēnesi strādājot, bet, lai sameklētu visus dokumentus un izskatītu tos, vajagot vairāku mēnešu.” (Cīņa, Nr. 121, 22.05.1941., 2. lpp.)

## Vācu okupācijas laiks

1941. gada jūnijā Vācija uzbruka PSRS, un līdz ar to karadarbība skāra arī Latvijas zemi un tās iedzīvotājus. Padomju okupāciju uz vairākiem gadiem nomainīja vācu okupācija, un cilvēkiem bija jāiemācās izdzīvot jaunajos apstākļos.

Un atkal ziņas par dažādiem notikumiem mums sniedz tālaika prese.

“.. joprojām ienāk ziņojumi par boļševiku laikā nodarītiem postījumiem. Ādažu pag. valde ziņo, ka nodarītais posts ļoti liels – daudzām saimniecībām izputināts kā dzīvais, tā nedzīvais inventārs, vietām lauki slikti apkopti un palikuši pat neapsēti. Pagastu smagi skāris sarkanais terors, jo apcietinātas, aizvestas uz Krieviju vai noslepkavotas 48 personas – labākie zemkopji un rosīgākie sabiedriskie darbinieki. Sarkano bandām atkāpjoties, it kā par signalizāciju vācu lidotājiem čekisti Lejasaizupjos noslepkavojuši 8 cilvēkus. Pagasta varas vīri bēgot paņēmuši līdzī arī pagasta kasi. (Tēvija, Nr. 26, 30.07.1941., 2. lpp.)

“Simtiem latviešu ar ozolzarū vaiņāgiem un ziediem vakar Ādažu draudzes kapos nesa pēdējos atvadu sveicienus 113 Baltezera krastā zvērīgi noslepkavotiem latviešu patriotiem. [..]

Katru aizrakto kapu rindu klāja latviešu karogs. Vīrs karoga – liels ozolzarū vaiņags.” (Tēvija, Nr. 21, 24.07.1941., 6. lpp.)

Vācu armijas grupas “Ziemeļi” karavīri 1944. gada rudens pirmajās dienās sāka atkāpties. Lai neatstātu boļševikiem neko, viņu uzdevums bija nodedzināt īpašumus Ādažos un piespiest vietējos iedzīvotājus, lai tie kā darbaspēks dotos līdzī armijai uz vācu pārvaldītajām teritorijām. “Dedzinātāju vienības” naski izpildīja pavēles, tika nodedzinātas daudzas ēkas Ādažos – dzīvojamās mājas, šķūņi, kūtis, rijas.

## Atkārtotā PSRS okupācija

1945. gadā Latvijā uz 45 gadiem atkal atgriezās PSRS okupācijas vara. Padomju armijai pa pēdām zibenīgi sekoja Komunistiskās partijas operatīvās grupas, kuras pēc visiem staļiniskā totalitārā režīma likumiem arestēja un sodīja, pēc viņu prāta, dzimtenes nodevējus un pret-podomju elementus. Latvijas iedzīvotāji bija jāpāraudzina, jo viņi bija dzīvojuši citā valsts iekārtā. Tos, kuri pāraudzināšanai nepakļāvās, izsūtīja un nometināja ieslodzījuma vietās tālu prom no dzimtenes.

Laukos atgriezās PSRS parauga saimniekošana. Pret lauku iedzīvotājiem turpmākajos gados tika izvēsta nežēlīga represiju kampaņa – atņemti lopī, lauksaimniecības inventārs un citas mantas, ļaudis bez vainas tika apcietināti. Bija vērojama rupja izturēšanās, zemnieku iebiedēšana, draudi sodīt pēc “kara laika likumiem” vai izsūtīt uz Sibīriju.

Pāraudzināšanas darba nometnes (GULAG) Sibīrijā darbojās ar pilnu jaudu – tur vergoja 1941.–1949. gadā represētie zemnieki un strādnieki, kas nebija izpildījuši normas, inteliģence, uzņēmēji, Rietumukrainas iedzīvotāji un daudzi citi PSRS iedzīvotāji.

Viņus papildināja represētie no Baltijas, to skaitā arī ādažnieki. 1941. gadā no Ādažu pagasta ar varu tika aizvesti 20 cilvēki, no tiem seši bija bērni (izvesti tika Plostiņu, Teteru, Kalnadoru, Bērleju, Krogzemes, Jaunzemnieku, Baltezera paviljona māju iemītnieki) [127, 568. lpp.]. Savukārt 1949. gadā tika izsūtīti 98 ādažnieki [128, 338.–340. lpp.]. Izsūtīto cilvēku mājās parādījās nez no kurienes ieradušies svešinieki. Par Ādažu kolhoza priekšsēdētāju kļuva Josifs Kukielis, un arī viņš, nevis pats sarūpēja sev dzīvesvietu, kā ienācējam svešā vietā pieklātos, bet iekārtojās izsūtītu cilvēku mājā. Kad saimnieki no izsūtījuma atgriezās, priekšsēdētājs liedza tiem dzīvot savās tēvu tēvu mājās...

### Karogi un goda saraksti

Nemitīga izrādīšanās, lozungu izvirzīšana un tukša sevis slavināšana bija neatņemama komunistiskajai propagandai:

“.. par labības piegādes gada plāna izpildīšanu pirms termiņa izsludināt Goda sarakstā .. 23. RĪGAS APRINĶA ĀDAŽU PAGASTU.

Pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs biedrs Krēsliņš, pagasta partorgs biedre Baumanē.” (Cīņa, Nr. 243, 14.10.1945., 1. lpp.)

Jānis Krēsliņš (dz. 1904. g.) bija mācītājs Ādažu skolā, vēlāk strādājis arī plostnieka darbu, un 1940. gada vasarā, padomju varas pirmās okupācijas periodā, neko ļaunu nedomājot, piekrita ieņemt Ādažu izpildkomitejas vadītāja amatu. Ne no šā, ne no tā kļūt par pirmo vīru pagastā – vienkāršajam puisim tas šķita brīnums.

Biedram Krēsliņam, Komunistiskās partijas skubinātam, bieži bija jārikojas radoši... Viņš reiz taujājās Ādažu zemniekam – vai labību novāci? Ko citu zemnieks rudens pusē būtu darījis? Uz lauka ražu nekad jau neatstās! Un Biedram Krēsliņam prieks, ka partijai ir par

ko ziņot, – nevis par parastu ražas novākšanu, bet gan nodēvēt šo darbu par pirmstermiņa darba plāna izpildi. Rezultātā var nonākt Goda sarakstā. Līdzīgi bijis arī ar ceļojošo sarkano karogu, kurš kādam ik pa laikam bijis jāpiešķir. Jānis Pētersons no Zābaku mājām 1983. gada janvārī intervijā autorei stāstīja, ka viņa skolas biedrs J. Krēsliņš bijis priecīgs, ka Pētersons laukus apsējis, jo nu varēja piešķirt tam ceļojošo karogu. “Jo tas karogs man kādam ir obligāti jāiedod,” teicis Krēsliņš.

“Latvijas darba zemnieku absolūtais vairākums apzinīgi izpilda savas saistības un jau nodod labību valstij virs plāna. Bet tai pašā laikā budži Latvijas laukos apzināti sabotē labības saģādi. [...] Padomju un saģādes organizāciju tiesas un prokuratūras orgānu uzdevums tagad – nesaudzīgi salauzt šo budžu sabotāžu. .. Kriminālkodeksa 58.–14. pants .. paredz sodu ar ieslodzīšanu cietumā līdz 10 gadiem, visa īpašuma vai tā daļas konfiskāciju, sevišķi smagu pārkāpumu gadījumos paaugstinot sodu līdz nošaušanai, konfiscējot īpašumu.” (No LPSR prokurora A. Mišutina raksta “Pastiprināt cīņu pret budžu sabotāžu labības saģādē!”; Cīņa, Nr. 251, 26.10.1946.)

Īss bija Jāņa Krēsliņa vadīšanas brīdis, jo 1941. gadā, vāciešiem ienākot un padomju karaspēkam atkāpjoties uz Krieviju, viņš krieviem līdzī nedevās, bet no drošas nāves vācu laikā puisī slēpa bijušie skolasbiedri. Viņus Jānis neaizmirsā un pēc boļševiku varas atgriešanās panāca, ka vismaz skolasbiedri–slēpēji netika izsūtīti. Tomēr visus Ādažos pasargāt nebija iespējams...

Lai iegūtu pēc iespējas vairāk līdzekļu PSRS budžetam un panāktu totalitārās sistēmas netraucētu funkcionēšanu, padomju varai īpaši svarīga bija nodokļu piedziņa. Ja nebija laikus samaksāts – aprakstīja mantu, atņēma lopus un lauksaimniecības inventāru, ļaudis nodeva tiesai.



◀ Ādažu izpildkomitejas priekšsēdētāja biedrs A. Melkus uzstājas Ādažu pamatskolā. 1945. gada 11. oktobris. (LNA LVKFFDA, 1. f., 29584N. l.)

Arī 1949. gada 25. marta deportāciju akcija galvenokārt tika iecerēta un īstenota, lai sagrautu individuālās zemnieku saimniecības un ātrāk sasniegtu mērķi – apvienošanu kolektīvajās sociālistiskajās saimniecībās jeb kolhozos (saīs. no krievu “kollektivnoje hozjaistvo” – ‘kolektīvā saimniecība’).

Šī saimniecību piespiedu apvienošana zemniekiem bija smags satricinājums. Tā atnesa līdzī arī milzīgas pārmaiņas sociālajā vidē un sabiedrības morālē. Daudzās paaudzēs dzīvojošie ādažnieki bija iemācījušies cienīt cits citu, nepārkāpjot noteiktas savstarpējo attiecību robežas. Nu nācās iepazīt tukšvārdību, muļķību, arī draudus, atriebību un iedzīvošanās kāri. Lai izdzīvotu, bija jāpiemērojas. Padomju okupācijas laiks mainīja identitāti – Ādažos izveidojās cita sabiedrība.

### Kolhozu dibināšana

1947. gadā pēc Komunistiskās partijas aicinājuma Ādažos tika nodibināts lauksaimniecības kooperatīvs. “Brīvprātīgi”, bet patiesībā piespiedu kārtā kooperatīvā sākotnēji tika iekļautas vairākas zemnieku saimniecības (60 ha zemes). Grūti bija šos cilvēkus pārliecināt, ka padomju iekārta ar kolektīvo saimniekošanu ir pati “progresīvākā” pasaulē.

1948. gada augustā Ādažu partorgam jeb partijas darba organizatoram ar draudiem (tā liecina daudzu ādažnieku atmiņas) izdevās sapulcināt 28 zemniekus no astoņām Ādažu mājām. Sanākšana tika nodēvēta par kolhoza “Ādaži” dibināšanas sapulci. Avotiņi, Beiteri, Krēsliņi, Stebērķļi, Liberti, Ķīši, Kuplie – katram no šiem ģimenes cilvēkiem bija savi iemesli, kāpēc tie piekrita iestāties kolhozā.



# Inventora saraksts.

N. Nr.	Aprakums.	Pārskums	Rēķ.	Vērtība mg.	Pārskums
N. Nr.			Rēķ.	Rēķ.	Pārskums
			15.105	-	
66.	1500 gab. kņepši		1.000	-	
67.	1 Spoguļis		25	-	
68.	1 kumode bez taustiņa		150	-	
69.	1 drēbju skapis		100	-	
70.	1 grāmatu skapis		100	-	
71.	2 galdi		150	-	
72.	1 dresu gulbe ar madraci		300	-	
73.	1 dāņu skapis		40	-	
74.	8 krāsli koka		150	-	
75.	1 grāmatu stāvētā		50	-	
76.	1 krāsli koka		75	-	
77.	1 siroons		200	-	
78.	1 galds gaas		50	-	
79.	1 grāmatu plaukts		30	-	
80.	2 krāsli koka		-	-	
81.	1 krāsli koka salauzts		10	-	
82.	1 krāsli koka roka (Zingere)		-	-	
83.	1 krāsli koka		10	-	
84.	1 mēģelis koka		5	-	
85.	1 plaukts koka		-	-	
86.	50 gabal. koka un dzelzs rādītāji apm. 3 mēģelis gaas		-	-	nodrošinātas
87.	1 krāsli koka dēlis 5'6"		-	-	
88.	10 krāsli koka un dzelzs plūmē		-	-	
89.	1 1/2 krāsli koka apmēri un dzelzs		-	-	
90.	3 krāsli koka salauzti		-	-	1/2 Sauts un dzelzs
91.	2 krāsli koka koka koka		-	-	1/2 Sauts un dzelzs
92.	10 pāri koka		100	-	
93.	10 pāri koka		150	-	
94.	6 pāri koka koka		150	-	
95.	6 pāri koka koka		-	-	
96.	3 1/2 pāri koka koka koka		-	-	
97.	4 pāri koka koka koka		-	-	
98.	3 pāri koka		-	-	
99.	10 pāri koka		-	-	
100.	1 pāri koka koka koka		-	-	
101.	2 pāri koka koka koka		-	-	
102.	4 krāsli koka		100	-	
103.	4 krāsli koka koka		40	-	
			<b>Kopā Rēķ.</b>	<b>17.690</b>	
				<b>4350</b>	
				<b>12040</b>	

Anā mirdza ēran un inventora saraksts  
 Glabāšana un lietošana apjomos  
 priekme. koka un dzelzs  
 darītavā Adāms Pārnīces  
 priekmirdze A. koka un dzelzs

Koka un dzelzs koka un dzelzs  
 koka un dzelzs koka un dzelzs

nodrošinātas  
 1/2 Sauts un dzelzs  
 1/2 Sauts un dzelzs

Ārējo mantu saraksts.

N. Nr.	Ēku saraksts.	Novērtējuma.	Apk. Kap. Pilsētas.
1.	Ēku saraksts.		
1.	Ēku saraksts.		
2.	Ēku saraksts.		
3.	Ēku saraksts.		
4.	Ēku saraksts.		
5.	Ēku saraksts.		
6.	Ēku saraksts.		
7.	Ēku saraksts.		
8.	Ēku saraksts.		
9.	Ēku saraksts.		
		Kopā Rbl. 60.500 -	

Inventāra saraksts.

N. Nr.	Inventāra saraksts.	Novērtējuma.	Apk. Kap. Pilsētas.
1.	Inventāra saraksts.		
2.	Inventāra saraksts.		
3.	Inventāra saraksts.		
4.	Inventāra saraksts.		
5.	Inventāra saraksts.		
6.	Inventāra saraksts.		
7.	Inventāra saraksts.		
8.	Inventāra saraksts.		
9.	Inventāra saraksts.		
10.	Inventāra saraksts.		
11.	Inventāra saraksts.		
12.	Inventāra saraksts.		
13.	Inventāra saraksts.		
14.	Inventāra saraksts.		
15.	Inventāra saraksts.		
		Kopā Rbl. 11.055 -	

Aizdevu parādu Podnieka mājā sarakstam 1944.  
 Pūdas. Aizdevu parādu inventāra sarakstā komitējas  
 priekšsēdētāja G. Ārēšņiņa un sekretāra S. Vidura  
 komitēja pamatā Podnieka mājā sarakstā  
 norādītajā sarakstā esošo ar inventāru pūdas mājā  
 Zārim Kalniņam.

< Padomju varas  
 organizētā mantas  
 apraktišana  
 (konfiskācija) ilggadējā  
 Ādažu pagasta vadītāja  
 J. Kalniņa dzimtas mājās  
 Podniekos. 1944. gada  
 2. novembris. (No Ādažu  
 muzeja krājuma)

Par lauksaimniecības arteļa priekšsēdētāju iecēla Mārtiņu Krēsliņu, ciema padomes priekšsēdētāja Jāņa Krēsliņa brāli. Kolhoza centrs atradās bijušajā Ādažu muižā: tur bija valdes ēka, klēts un kūts. Lauksaimniecības artelim piederēja 350 ha zemes.

“*Visām kulaku saimniecībām, kuras nav norēķinājušās ar valsti laikā, izniegt brīdinājumu ar īpašuma aprakstu un pēc 10 dienām, neatkarīgi no finansu orgānu aprakstiem, izdarīt graudu, kartupeļu un gaļas izņemšanu bezstrīdus kārtā, vienlaicīgi nodot lietas tiesai, lai viņus sauktu pie atbildības kriminālā kārtā un piedzītu tirgus vērtību par nenodotajiem produktiem.*” (No PSRS Sagādes ministrijas pilnvarotā Latvijas PSR J. Barjajeva pavēles Nr. 2443 [129])

Tā paša 1948. gada decembrī tika nodibināts tolaik nevienam ādažniekam nezināmā Vorošilova\* vārdā nosauktais lauksaimniecības artelis [130, 48. lpp.]. Vai tas kāds ievērojams krievu lauksaimnieks? – ādažnieki smīnot čukstus cits citam jautājuši...

### Stāsts par Rūdolfu Kalniņu

Viens no jaunās padomju varas rīkojumiem, kas attiecās uz visiem darba spējīgajiem iedzīvotājiem, bija sagādāt malku un izvest to no meža sabiedriskām vajadzībām. Viena no apkurināmajām sabiedriskajām celtnēm bija kādreizējā Ādažu pagasta namā iekārtotā ciema padome. Malkas sagāde bija obligāta prasība un smags slogs, un, lai zemniekus piespiestu doties uz meža cirsmām, tika izmantotas pat dažāda veida represijas.

Ādažu vīri nekurnēja, bet pildīja rīkojumu un veda sagatavoto malku uz uzglabāšanas vietu – Zeduļu māju šķūni. Taču atkal un atkal tika aizrādīts, ka malkas trūkst. Saimnieks Rūdolfs Kalniņš redzēja, ka lielākais klieudzējs par malkas trūkumu ir izpildkomitejas priekšsēdētāja

biedrs. Bet viņš arī redzēja, ka “biedrs” sagādāto malku krauj ratos un slepus ved prom savām vajadzībām. Malkas zaglis bija pazīstams ādažnieks, tāpēc Zeduļu saimnieks šo lietu gribēja izrunāt aci pret aci. Tā un tā, tu ieņem augstu amatu, bet malku zodz... Atbildes vietā “biedrs” Zeduļu Rūdim šņāca draudus un solīja, ka to gauži pieminēsot...

1949. gada 25. marta naktī agronomam un piensaimniekam Rūdfam Kalniņam un viņa ģimenei pakaļ atbrauca bruņoti karavīri. Ģimene tika izsūtīta uz Sibīriju. Tomēr tur agronoma prasmes un liktens labvēlība ļāva ģimenei izdzīvot, turklāt R. Kalniņš arī spēja “pacelt” panīkušu Sibīrijas kolhozu, kurā ģimene bija noņemta. Kolhoza vadītāji, pirmrindnieku kārtā nonākuši, tika izsaukti uz Maskavu pēc balvām, un tie līdzī nēma arī Rūdfu Kalniņu. Darba mīlestība un zināšanas ļāva izdzīvot, un sibīrieši to novērtēja.

Izsūtījuma termiņš beidzās, un ģimene atgriezās mājās, tomēr Rūdolfs iedzīvoties nespēja. Viņa mājā bija apmetušies atbraucēji no “plašās dzimtenes”, viņa koptais dārzs un siltumnīcas – nemākulīgu roku sapostīti. No nekurienes atbraukušajiem laimes meklētājiem darba tikums bija svešs. Rūdolfs to nespēja pieņemt. Bijušais Zeduļu saimnieks drīz pēc atgriešanās dzimtenē devās uz Gauju un vairs neatgriezās. Intelīgences nolikšana uz ceļiem – tā bija padomju okupācijas patiesā seja.

### “Gaujmalietis” – Staļins

Tikai vienu nedēļu pēc 1949. gada 25. marta nakts, kurā 98 ādažnieki tika izrauti no savām mājām, sadzīti lopu vagonos un aizvesti uz Sibīriju, vietējie komunisti izveidoja trešo kolektīvās lauksaimniecības arteli, dodot tam skanīgu nosaukumu “Gaujmalietis”.

1950. gadā visus trīs mazos lauksaimniecības arteļus – “Gaujmalieti”, “Vorošilovu” un

\* Kliments Vorošilovs (1881–1969), padomju militārais darbinieks un politiķis, maršals. Tuvs Josifa Staļina līdzgaitnieks un viens no represiju organizētājiem padomju armijā.



< Kolhoza "Ādaži"  
 koka inkrustācijas ceha  
 iecirknis. 1968. gada  
 18. decembris.  
 (LNA LVKFFDA, 1. f.,  
 8887-I. I.)



< Kolhoza "Ādaži"  
 suvenīru darbnīcā  
 izgatavotie suvenīri.  
 1968. gada marts.  
 (LNA LVKFFDA, 1. f.,  
 7965-I. I.)



➤ Kolhoza "Ādaži" dārznieks Osvalds Bērziņš (2. no kreisās) siltumnīcā novāc melones. 1964. gada 15. augusts. (LNA LVKFFDA, 1. f., 26645N. I.)

"Ādažus" apvienoja vienā. Jaunais veidojums ieguva Staļina vārdu.

Pēc piespiedu kolektivizācijas 1949. gadā Latvijas PSR tika izveidoti ap četriem tūkstošiem nelielu ekonomiski vārgu kolhozu, kuros apvienoja agrāk zemniekiem piederošo zemi, lauksaimniecības inventāru un lopus. Faktiski tika ieviesta jauna klaušu sistēma, kas

pastāvēja līdz 20. gadsimta 50. gadu vidum. Tā balstījās uz iebiedēto cilvēku piespiedu darbu. Ļaudis sāka pieņemt, ka padomju vara te būs uz ilgu laiku un šo lietu kārtību mainīt nevar. Turpat desmit pēckara gadus visa PSRS lauksaimniecība atradās uz agonijas sliekšņa, un, lai paēdinātu "brālīgo tautu" miljonu saimi, valstij bija steidzīgi kaut kas jādara. Pēc 1953. gada



< Kolhoza "Ādaži"  
 jaunās putnu  
 fermas iekšskats.  
 1971. gada 7. oktobris.  
 M. Martinsona foto.  
 (LNA LVKFFDA, 1. f.,  
 52844N. I.)



< Kolhoza "Ādaži"  
 arodbiedrības komitejas  
 priekšsēdētājs Jānis  
 Jansons ar piena  
 fermas "Centrs-I"  
 strādniecēm. 1976. gada  
 16. decembris.  
 (LNA LVKFFDA, 1. f.,  
 78709N. I.)

➤ Kolhoza "Ādaži" piena ražošanas kompleksa "Briljanti" darbiniekiem jāiepazīstas ar Latvijas PSR jaunās Konstitūcijas projektu. 1978. gada 18. marts. (LNA LVKFFDA, 1. f., 88982N. I.)



➤ Draudzīgo ārvalstu "miera nesēju" delegācija Ādažu centrā, tribīnē pie Kultūras nama, 20. gs. 80. gadi. Foto autors nezināms. (No Ādažu muzeja krājuma)



tika paaugstinātas lauksaimniecības produktu iepirkuma cenas un valsts piešķīra ievērojamus līdzekļus lauksaimniecības tehnikai.

Ādažos 1962. gada sākumā diktatora Staļina vārds lauksaimniecības artelim tika nomainīts pret nosaukumu – kolhozs “Ādaži”.

1971. gadā kolhozam “Ādaži” pievienoja kolhozu “Mangaļi”, 1974. gadā – kolhozu “Garalne”, 1982. gadā – kolhozu “Pabaži”. Visi nosauktie kolhozi bija dibināti 1949. gadā.

Īstenojot dzīvē Komunistiskās partijas virzīto\* agrāro politiku, “kolhozu laikmets” Ādažos ilga 41 gadu. Vēsturē tas ir salīdzinoši neilgs laiks.

Šajos gados tika uzcelta slavenā ferma “Briljanti” 1000 govīm, kurā viss bija automatizēts un darbinieki atpūtās ziemas dārzā ar strūklakām, teļu ferma “Ošlauki”, cūku ferma “Dālderī”, putnu ferma “Pērle”, arī kultūras nams, daudzīvokļu mājas, bērnudārzs ar peldbaseinu, skola ar observatoriju, krietni paplašināja slimnīcas ēku u. c. objektus. [132]

Salīdzinājumā ar citiem Latvijas reģioniem Ādažiem padomju okupācijas laikā paveicās. Komunistu režīms Ādažus atzina par piemērotu vietu Pierīgas reģionā, lai kolhoza (vēlāk – agrofirmas) paspārnē ļautu attīstīties vairākiem

\* Kolhozus vadīja vietējā rajona partijas komiteja, kura savukārt pildīja republikas un vissavienības kompartijas norādījumus un plānus.

✓ 500. kombains, kuru draudzīgā Vācijas Demokrātiskā Republika nosūtījusi PSRS, – Ādažos! A. Bindera foto. (No Ādažu muzeja krājuma)





➤ Agrofīrmas "Ādaži" priekšsēdētājs Alberts Kauls (no labās) un vietnieks Ivars Muzikants. 1987. gada 13. marts. V. Semjonova foto. (LNA LVKFFDA, 1. f., 132538N. I.)



➤ Mākslinieka Voldemāra Rapiķa veidotā skulptūra – strūklaka "Meitene ar arfu" pie kafejnīcas "Ādaži". 1985. gads. Foto autors nezināms. (No Ādažu muzeja krājuma)





◀ Arhitektoniska uzdrīkstēšanās vienmuļajā padomju laika apbūvē – dzīvokļu mājas Ādažu centrā. 20. gs. 80. gadi. A. Bindera foto. (No Ādažu muzeja krājuma)



◀ Vēriens un drosmīgas idejas – padomju modernisma stilā celtā Ādažu vidusskolas ēka. Kreisajā pusē tornis ar observatorijas kupolu. 1987. gads. A. Bindera foto. (No Ādažu muzeja krājuma)

nopietniem ražošanas uzņēmumiem. Tā bija iespēja dižoties un rādīt ārzemju viesiem (Ādažos viesi ieradās vismaz reizi mēnesī) no visas pasaules, cik labi dzīvo padomju cilvēks draudzīgajā Padomjzemē.

Ādažos allaž liela uzmanība ir bijusi atvēlēta sportam, un 20. gs. otrajā pusē – arī tehnikajam sportam. Kopš 70. gadu sākuma ādažnieki lepojas ar saviem motosportistiem, un liels nopelns motokrosa attīstībā bija bērnu un jauniešu motosekcijas vadītājam Andrim Bārbalim.

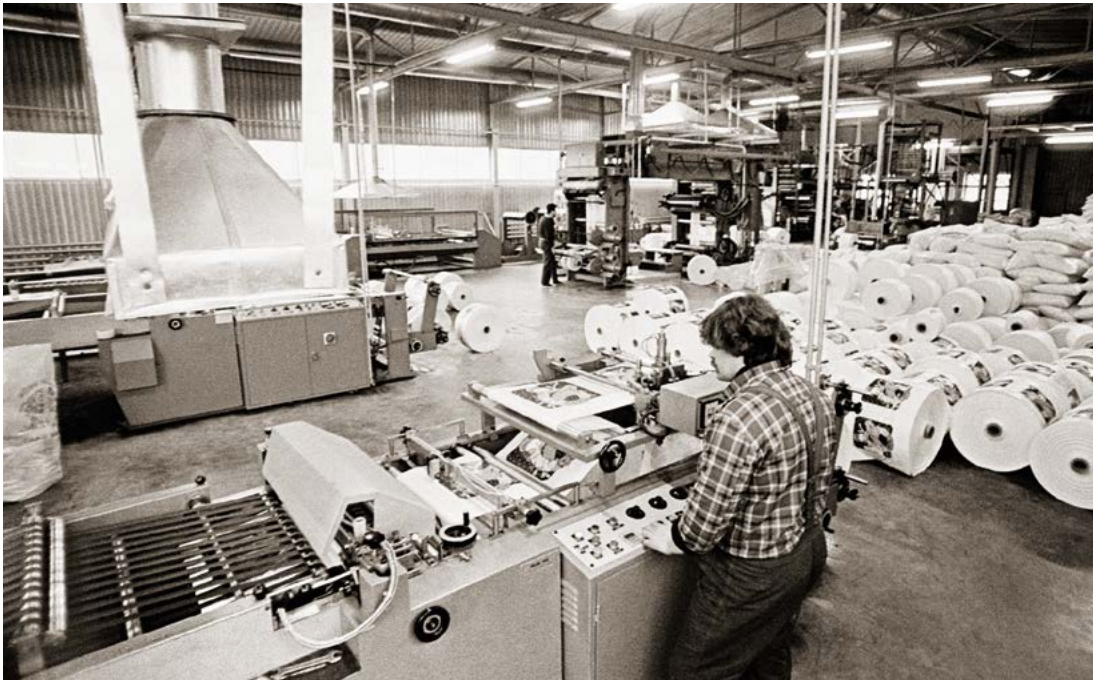
“Par treneri kļuva 1974. gadā. Motosports man svešs nekad nav bijis. [...] Motobolu spēlēju no 1967. gada līdz septiņdesmit trešajam. [...] šajos 10 gados esam krietni izauguši, nostiprinājuši materiālo bāzi [...] ir sava trase. Sarežģīta, grūti izbraucama, ar lēcieni elementiem,

viļņiem. [...] Trenerim nemitīgi jāpilnveido apmācības process. Jāstrādā nevis vairāk, bet labāk. [...] čempionu lauri, protams, patīkami, bet ne tas ir galvenais. Gribas, lai no tiem, kas atnāk trenēties, izaug īsti vīri.” (Andra Bārbaļa skola [intervija ar kolhoza «Ādaži» bērnu un jauniešu motosekcijas vadītāju Andri Bārbali]. Darba Balss, Nr. 147, 11.12.1984., 4. lpp.)  
Nozīmīgākās rūpnieciskās nozares Ādažos bija mēbeļu un vīna ražošana, kā arī “zelta ādere” – kažokzvēru ferma, par kuras pārdoto produkciju kolhozam tika piešķirta unikāla atļauja “pa tiešo” saņemt eksporta dolārus un izlietot tos savām vajadzībām.

1971. gadā tieši Ādažos tika uzsākta pirmā sāļo uzskodu ražošana Latvijas teritorijā. Kartupeļu salmiņi, mūsdienās tik pazīstamo čipsu priekšteči, bija liels deficīts, tos praktiski

➤ Kolhoza “Ādaži” motobola komanda kļuva leģendāra. Viens no slavenās Ādažu komandas dalībniekiem – motosportists Andris Bārbalis trenē jauno maiņu. Ādaži, 1979. gads. U. Pāzes foto. (LVA LVKFFDA 1. f., 95456N.1)





◀ Lauksaimniecības produkcijas iepakojuma izgatavošanas ceha līnija kolhozā "Ādaži". 1986. gads. V. Semjonova foto. (LNA LVKFFDA, 1. f., 126695N. I.)



◀ Automašīnas "Volga" pie jaunās agrofirmas "Ādaži" Grilbāra-picērijas ēkas. 1988. gada 20. maijs. V. Semjonova foto. (LNA LVKFFDA, 1. f., 179733N. I.)

nekur nevarēja nopirkt. Nu jau pagājis gandrīz pusgadsimts, un šī nozare Ādažos ir attīstījies gan ražošanas tehnoloģiju ziņā, gan produkcijas daudzveidībā.

Ādažu "Kukulītī" dienvidslāvu iekārtas ražoja Latvijā pirmās garās franču bagetes, un 20. gadsimta 80. gados turp pēc siltās maizes brauca ļaudis no visas Latvijas. Tāpat ļaudis bija pārsteigti par iespēju baudīt īstu picu, kuru pasūtītāju acu priekšā izgatavoja pavārs dienvidslāvs Milans Močņiks.

➤ *"Agrofīrmā "Ādaži" atvērts jauns grillbārs picērija, kas uzbūvēta kopīgi ar Dienvidslāvijas firmu "Smelt" 45 dienās. Apmeklētājiem tur*

*plašā izvēlē piedāvā aukstās un karstās uzkošanas, piecu veidu picas, grillvistas, grauzdētas sviestmaizes, saldējumu un atspirdzinošus dzērienus. 49 procentus no picērijas būvei izlietotās summas veido agrofīrmas "Ādaži" darbaļaužu paju iemaksas. Tagad ar tādiem pašiem savstarpēji izdevīgās sadarbības noteikumiem firma "Smelt" sāk celt sēklas kartupeļu glabātavu." (Komunisma Ausma, Nr. 125, 20.10.1988., 2. lpp.)*

Aprakstītie notikumi mūsdienās var izraisīt smaidu, bet paaudzei, kura izauga aiz lielā "dzelzs priekškara", tā bija iespēja apjaukt, kā dzīvo cilvēki citviet pasaulē.

➤ *Kartupeļu pārstrādes iekārtas kolhozā "Ādaži" ražo kartupeļu salmiņus. 1986. gads. A. Bindera foto. (No Ādažu muzeja krājuma)*





◀ Grillbāra-picērijas iekšskats. Centrā pavārs no Dienvidslāvijas – Milans Močņiks. 1988. gada 20. maijs. V. Semjonova foto. (LNA LVKFFDA, 1. f., 179730N. I.)



◀ Agrofīrmas "Ādaži" jaunuzceltais tirgus paviljons. 1988. gada oktobris. V. Semjonova foto. (LNA LVKFFDA, 1. f., 190203N. I.)



➤ *Pieminekļa Ādažu atbrīvotājiem no vācu fašistiskajiem iebrucējiem atklāšana. 1984. gads. Foto autors nezinašs. (No Ādažu muzeja krājuma)*



➤ *Ādažu Tautas deju ansambļa "Sprigulītis" dalībnieki lepojas ar "Ādažu kukulīti" cepto garo franču maizi. 20. gs. 80. gadi. Foto autors nezinašs. (No Ādažu muzeja krājuma)*

Turīgs bija kolhozs “Ādaži” 20. gadsimta 80. gados, un arī ļaudis, kas tajā strādāja, dzīvoja salīdzinoši lielā labklājībā. Līdzās nodrošinātajai dzīvei un materiālajiem labumiem kolhoza vadītājiem nācās dot nodevas arī pastāvošajai politiskajai sistēmai, tajā skaitā – Kadagā dislocētajai PSRS armijas bāzei, kura ar savu klātbūtni, nenoliedzami, ietekmēja Ādažu attīstību. 1984. gadā centrā, netālu no Kadagas dzelzs tilta pār Gauju, atklāja pieminekli Ādažu atbrīvotājiem no vācu fašistiskajiem iebrucējiem. Vēsturē ieies kuriozs fakts, ka šo tēlnieka V. Rapiņa kaparā kalto monumentu uzbrūkošas karavīra figūras veidolā kolhoza “Ādaži” vadītāji uzslēja... nelikumīgi, par spīti visaugstāko Komunistiskās partijas vadītāju iebildēm.

Mākslinieku komisija figūru bija atzinusi par neproporcionālu, primitīvu, neprofesionālu un sabiedriskai vietai nepiemērotu [131]. Pieminētais Ādažos tomēr palika un atradās Gaujas krastā līdz pat 1991. gada 11. septembrim, kad Ādažu pagasta tautas deputātu padome, attīrot publisko telpu no ideoloģizētiem un ar komunistisko režīmu saistītiem objektiem, to novāca. Interesanti, ka karavīram, “dodoties prom” no Gaujmalas, galvā vairs nebija laiviņcepures, kā atklāšanas brīdī, bet gan – ķivere. Septiņus gadus ik dienas tam garām steidzoties savās gaitās, tikai retais bija pacēlis skatu, lai pamānītu kādā mirklī nomainīto galvassegu – pārvērtības, kas vēl pēdējā brīdī bija tapušas pēc kolhoza “Ādaži” vadītāju ieteikuma.



# IZSKAŅĀ

PSRS impērija, kurā tikām ierauti arī mēs – Latvijas iedzīvotāji –, nemitīgi bruņojās, gatavojoties trešajam pasaules karam ar sapni kļūt par pasaules lielvalsti. Bruņojās pati un liekulīgi atbalstīja karošanu citviet pasaulē. No ieroču tirgošanas milzu peļņu gūstot, valdība varēja stutēt milzi uz māla kājām – brālīgo Padomju Savienības republiku saimi. Ar impērijas “bezmaksas labumiem” pieradināja paaudzi, kura izauga, neapzinoties, ka patiesībā tērē ieroču naudu.

Atrodoties aiz dzelzs priekškara un dzīvojot noslēgtā vidē, arī mēs, ādažnieki, līdzīgi kā citi Latvijas iedzīvotāji, nepazinām citādu dzīvi, jo PSRS propagandas ideologi teicami veica savu ikdienas darbu, sējot ideoloģisko sēklu katrā cilvēkā kopš viņa dzimšanas. Tas arī bija iemesls, kas vismaz divām paaudzēm Latvijā neļāva ne aptvert, ne novērtēt – kas ir BRĪVĪBA, izprast, kā darbojas tirgus ekonomika, kura militārajā sociālismā bija pilnīgi nezināma parādība. Un tomēr Latvijas tauta spēja saglabāt atmiņu par Eiropas demokrātijas idejām.

Ādažu ļaudis ir piedzīvojuši gan pārticības laikus, gan netaisnību, kad varmācīgi ticis atņemts viss. Daudzi būtu gribējuši piedzīvot Latvijas 100. dzimšanas dienu, kaut arī no simtgades tikai pusi laika esam nodzīvojuši BRĪVĪBĀ. Tiem, kas nepiedzīvoja šo brīdi, varam droši teikt, ka atkal esam sakopuši Ādažus un ka apzināmies – mums jādara tas, ko katrs mīlam un mākam darīt vislabāk.

Liktenis manu dzimtu uz Ādažiem atvedis pirms trim simtiem gadu. Vai vēsturē tas ir ilgs laiks? Lielu daļu grāmatā aprakstīto notikumu ne mana dzimta, ne es neesam piedzīvojuši. Taču māju sajūta, piederība šai vietai, kuru manas dzimtas senči izvēlējušies par savu, dzimtas atmiņu stāsti un tradīcijas, kuras te koptas paaudzū paaudzēs, mīlestībā un pateicībā man ļāva dalīties ar šo savu stāstu par Ādažiem.

Mums, ādažniekiem, ir senas un stipras saknes. Cik iedvesmojoši bija vēstures dokumentos atrastie un līdzcilvēku sarunās uzklautie, dažādos laikmetos Ādažos dzīvojošo cilvēku

dzīvesstāsti! Visus vienoja viens – neizmērojama dzimtenes mīlestība, godaprāts un vēlme labajā dalīties ar līdzās dzīvojošajiem. Šis mantojums nekur nav zudis, labos darbus mēs cits citam dāvinām vēl joprojām.

2016. gadā Ēvī Upeniece (dzim. 1925), šobrīd vecākā strādājošā profesionālā latviešu tēlniece un ādažniece, novadniekiem patiesā sirsnībā uzdāvināja 1995. gadā darināto skulptūru – alegorisku tēlu “Upe Gauja” – meiteni savērtām tērpa krokām un matiem kā ūdenszāles. Māksliniece piešķīra ekskluzīvas tiesības izmantot šo savu darbu, un tas

kļuva par vienu no Ādažu novada simboliem. Simbols, kuru var uzskatīt par Ādažu *Oskaru*, un tas tiek pasniegts reizi gadā “Goda ādažniekam”.

Šis notikums iedvesmoja mani radīt “Teiksmu par Gauju” – leģendu šodienas upes krastā dzīvojošajiem ādažniekiem. Teiksmu, kas veidotu saikni ar pagātnes notikumiem, vēstītu par Gaujas dabas skaistumu un bagātībām (tostarp upespērleni\* un balto ūdensrozi, kura nav nejauši izvēlēta Ādažu novada ģērbonim), stāstā atspoguļojot to cilvēcisko, kas nevienos laikos ļaudīm nav svešs.

\* Savulaik Gaujā itin plaši bija izplatīta upespērlene *Margaritifera margaritifera* L., bet kopš 1957. gada tā iekļauta Latvijas Sarkanās grāmatas 1. kategorijas aizsargājamo sugu sarakstā. Mūsdienās tā ierakstīta arī Ziemeļvalstu apdraudēto sugu sarakstā, Bernes konvencijas III pielikumā un ES direktīvas 92/43/EEK II un V pielikumā.

# TEIKSMA PAR GAUJU

Tas notika tālajos aizlaikos, kad Dievs pamodināja LIELO LEDĀJU un kūstošie ūdeņi radīja UPEI. Dievs nolēma UPEI dot DVĒSELI.

“Kur ņemt labu DVĒSELI,” Dievs, stāvot UPES krastā, prātoja, un viņa skatienu piesaistīja balta puķe ūdenī. “Skaista gan! Kurā brīdī es to radīju?” Dievs pabrīnījās un, roku pavēzējis, no puķes izveidoja daiļu MEITENI.

“Labdien!” izkāpusi no UPES, enerģiski purinot slapjos ūdenszāļu matus, MEITENE sveicināja Dievu. “Kas es esmu?” zaļās acis samiegusi spožajā saulē, viņa jautāja.

“Tu esi UPES DVĒSELE,” Dievs nespēja noslēpt pārsteigumu un atbildēja.

“Ko dara tāda UPES DVĒSELE?” MEITENE domīgi jautāja.

“Rada,” Dievs teica, “un gādā, lai UPEI nekad nedara pāri.” Pasmaidījis un aci piemiedzis, Dievs nozuda.

MEITENE brīdī apdomāja Dieva sacīto, sapurināja ūdenszāļu matus, iebrida UPĒ un teica: “Mīļā UPE, radīsim!” Un UPE, sapratusi savu uzdevumu, sāka nevaldāmu skrējieni: čaloja krācēs, meta līkumus starp smilšu sērēm un grauza stāvos krastus – strauja, mainīga un skaista.

UPES straujās pārvērtības sāka uztraukt krastā dzīvojošos ļaudis, un viņi nolēma Dievam rakstīt sūdzību.

“Ak, mēs abas būsīm pāršāvušas pār strīpu!” MEITENE, to uzzinājusi, izbijās un, iebridusi UPĒ, tai klusi čukstēja: “Mīļā, mīļā, izveidosim mierīgus līcīšus, klusas attekas un vecupītes. Es tev palīdzēšu!” Ūdenszāļu matiem plīvojot, viņa viegliem soļiem skrēja pāri UPEI, savās pēdīnās atstājot baltas ūdenspuķes, gluži tādas pašas, no kādām Dievs viņu radīja.

Saulei nostājoties dienas vidū, baltās ziedlapiņas atvērās un dzeltenās actiņas viducī smaidīja. “UPĒ puķes? Tik greznas var būt tikai rozes!” sauca ļaudis un deva puķēm vārdu – ūdensrozes.

“Ja ļaudīm patīk, tad arī Dievam patīks,” UPES DVĒSELE priecājās, ka atturējusi ļaudis no sūdzības rakstīšanas Dievam, un prātoja, ko radīt turpmāk.

Domāja, domāja, līdz viņas skatienu piesaistīja UPES dzelmē guļošās gliemenes. Jāaizpeld aprunāties! “Sveikas, draudzenes! Es ielikšu mazu smilšu graudiņu katrā jūsu čauliņā, vai palīdzēsiet radīt brīnumu?” MEITENE šķelmīgi uzsmaidīja gliemenēm, un guļošās,

apmierinātas ar jauno uzdevumu, priecīgas sakustējās.

Nu UPES gliemenes PARASTĀS kļuva par UPES gliemenēm BRĪNUMDARĒM, jo mazais smilšu graudiņš čaulā dienu no dienas rūpīgi tika pārklāts ar perlamutra spīdumiņu. Pienāca brīdis, kad pērles atvēra savas čaulas, lai parādītu paveikto. MEITENE pārsteigumā sasita plaukstas: “Mīļās draudzenes! Tās ir visskaistākās pērles pasaulē!” Lepnums par gliemenēm BRĪNUMDARĒM bija tik liels, ka MEITENE dega nepacietībā kādam to pastāstīt. Tai brīdī pie UPES pienāca CILVĒKS. Un MEITENEI radās doma. Viņa ienira dzelmē, pačukstēja kaut ko gliemenēm, un brīdī vēlāk viena gliemene uzpeldēja, iekārtojās UPES krasta smiltīs un... atvēra savu čaulu. Atvērtajā vāciņā neizsakāmi skaista mirdzēja UPES pērle. Šļakstu sadzirdējis, CILVĒKS pagriezās galvu. Piegāja pie UPES gliemenes, paņēma to rokās, mirkli aplūkoja, un tad notika kas savāds... Izrāvis UPES pērli un aizmetis čaulu ūdenī, CILVĒKS ātri aizskrēja. Pēc brīža, atgriezies lielā ļaužu pulkā, viņš nira UPĒ, zvejoja pērles, sita tās pušu un dusmīgs, neatrazdams kāroto, plēsa vaļā atkal nākamās...

“Mans, Dievs! Ko CILVĒKS dara?” nesaprazdama notiekošo, UPES DVĒSELE gauži raudāja. “Mēs UPĒ radījām kaut ko tik skaistu...” “Atstāj to manā ziņā. Ir arī tādi ļaudis,” pie UPES nemanot bija pienācis Dievs. Viņš noglāstīja MEITENES ūdenszāļu matus un



◀ Tēlnieces ādažnieces Ēvī Upenieces veidotais alegoriskais meitenes tēls UPE, kurš darināts par godu Gaujai.  
M. Vītola foto

teica: “Pieņem dzīvi tādu, kāda tā ir. Pieņem, un nepanesamais kļūs vieglāk izturams. Viss ir pārejošs, viss – izņemot mīlestību. Patiesībā Tavas UPES krastos dzīvo brīnišķīgi ļaudis. Mīl UPI tāpat kā Tu. Rada labus darbus un negaida par to atlīdzību. Jūs visi kopā esat sargājuši UPI mūžības garumā, jums jāpaliek šeit uz visiem laikiem,” un Dievs smaidot atvadījās.

## Atsauces

1. Graudonis, J. Arheoloģiskie izrakumi Melkertu uzkalniņkapos. No: *Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1970. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga: Zinātne, 1971.
2. Valdības rīkojumi un pavēles. Saraksts Nr. 4 aizsargu mežiem, dabas pieminekļiem un parkiem. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 35, 1924, 12. februāris.
3. Aizsargājамie pieminekļi. *Rīkojumu Vēstnesis*, Nr. 78, 1942, 8. maijs.
4. LNVM Arheoloģijas nodaļas arhīvs, “Ādažu pagasta lieta”.
5. Autores intervija ar Emmu Pētersoni 1982. gadā.
6. Rīkojums. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 7, 1929, 1. jūlijs.
7. Hirša, Dz. Lībieši un lībiešu izcelsmes vietvārdi Latvijā. No: *Lībieši*. K. Boiko (sast.). Rīga: Zinātne, 1994.
8. Auns, M. Lībieši rakstīto vēstures avotu ziņās. No: *Lībieši*. K. Boiko (sast.). Rīga: Zinātne, 1994.
9. Rudzīte, M. Somugriskie hidronīmi Latvijas PSR teritorijā. No: *Latviešu leksikas attīstība*. Rīga: Zinātne, 1968.
10. Karma, T. Pa lībiešu pēdām Rīgas toponīmijā. *Onomastica Lettica*. Rīga: Zinātne, 1990.
11. Eberhards, G. *Mums tikai viena Gauja*. Rīga: Zinātne, 1991.
12. Ancītis, K., Jansons, A. Etniskās vēstures jautājumi Vidzemē. *Arheoloģija un etnogrāfija*, V. Rīga: LPSR ZA izdevniecība, 1963.
13. Balode, L., Bušs, O. *No Abavas līdz Zilupei*. [Rīga]: Latviešu valodas aģentūra, 2015.
14. Schmid, W. P. Das baltische Zentrum in der alteuropäischen Hydronymie. *Baltistica*, 33(2). Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
15. Endzelīns. *Darbu izlase. III sēj. 2. daļa*. Rīga: Zinātne, 1980.
16. Šuvcāne, V., Žagare, E. *Latviešu-lībiešu sarunvārdnīca*. Rīga: Zvaigzne, 1991.
17. *Phraseologia Lettica (Manc1638\_PhL)*. Senie spiedumi latviešu valodā. 1525–1855. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999.
18. Brotze, J. Chr. *Livland am Ende des 18 Jh.* Broces kolekcija. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka.
19. Bergers, L. J. Versuch uber die Alterthumer Lieflands und seiner Volker besonders der Letten (Pētījums par Vidzemes un tās tautu, īpaši latviešu, senatni), (1778). Veri, E. Par lībiešiem un lībiešu valodu. No: *Lībieši*. K. Boiko (sast.). Rīga: Zinātne, 1994.
20. *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija, 1. burtnīca*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens, 1938.
21. *Pētījumi par ordeņpilīm Latvijā*. Ose, I. (sast.). Sēr. Latvijas viduslaiku pils. III. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2002.
22. Caune, A., Ose, I. *Latvijas 12. gs. beigu – 17. gs. vācu piļu leksikons*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2004.
23. Schilling, J. F. *Geschichte von Neuermühlen, dessen Schloss, Kirchspiel und Kirche*. Riga, 1878.
24. LNA LVVA, 7348. f., 1. apr., 1. l. (Arklu revīzija Vidzemē 1624./1625. g.)
25. Lowis of Menar, K. *Topographische Beiträge zur Umgebung des “Rodenpoisschen Sees”* (Topogrāfiskās ziņas par apkārtni pie Ropažu ezera). Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1898. Riga, 1899.
26. *Rusova Livonijas hronika*. Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/ii-dala-no-pirma-vacu-ordena-mestra-livonija-lidz-beidzamam-1-nodala>.
27. Dzenis, A. *Cēsu pils vēsture*. Pieejams: <http://pilsvesture.cesis.lv/vesture/3-nodala-mestra-apgabala-galvena-pils/>
28. *Vidzemes 1638. g. arklu revīzija, 1. burtnīca*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādnieks, 1938.
29. *Vidzemes tiesību vēstures avoti. 1336.–1551. g.* Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens, 1941.
30. Dunsdorfs, E. *Der Grosse Schwedische Kataster in Livland 1681–1710*. Melbourne, 1974.
31. Pāvulāns, V. *Satiksmes ceļi Latvijā XIII–XVII gs.* Rīga: Zinātne, 1971.
32. LNA LVVA, f. A-19, 1. apr., 631. l.

33. LNA LVVA, f. A-2, 1. apr., 1336. l.
34. LNA LVVA, f. A-3, 6. apr., 930. l.
35. LNA LVVA, 7404. f., 1. apr. 2195. l.
36. Kēniņš, I. *Hipotēze par vārda "ozeriņš" izcelsmi*. Historia.lv. Pieejams: <https://www.historia.lv/raksts/kenins-i-hipoteze-par-varda-ozerins-izcelsmi-pirmpublicejums>.
37. Bilenšteins, A. *Ādažu draudze*. LU Akadēmiskās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa, Ms.1153,74 (RK 3037).
38. LNA LVVA, 234. f., 1. apr.
39. *Baltisches historisches Ortslexikon. Teil. II: Lettland*. Hrsg. Hans Feldmann, Heinz von zur Muhlen. Koln, Wien: Bohlau Verlag, 1990.
40. Bērziņš, J. Mēra postījumi Vidzemē 1710. gadā. No: *Pētījumi. 1. Valsts arhīva raksti. Sērija B*. Rīga: Valsts arhīvs, 1935.
41. LNA LVVA, 1615. f., 5. apr.
42. LNA LVVA, 233. f., 1. apr.
43. Sloka, L. *Vidzemes draudžu hronikas*. Valsts arhīva raksti. Rīga: Valsts arhīvs, 1927.
44. *Dokumenti par "Pēterburgas Avīzēm". 1. sēj.* Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens, 1937.
45. LNA LVVA, 1679. f., 172. apr.
46. LNA LVVA, 1615. f., 6. apr., 3743. l.
47. Mugurēvičs, Ē. *Gaujas baseina ceļi. Arheoloģija un etnogrāfija*.
48. LNA LVVA, 6999. f., 1. apr., 74. lieta.
49. Stradiņš, J. *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture 16. gadsimtā*. Pamatmeti un pretrunas, no konferences "Latviešu grāmata un bibliotēka: 1525.–2000." Interneta resursi: <http://www.lza.lv/ZV/zv002000.htm>
50. *Allgemeines Schriftstellert und gelehrten Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland, Mitau*. 1829.
51. *Johana Kristofa Broces kolekcija "Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente..."*, Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka.
52. Matisons, O. *Zviedrijas karaliskā pasta 300 gadu jubileja. Pasta un Telegrāfa Vēstnesis*, Nr. 2., 1936.
53. LNA LVVA, 214. f., 1. apr.
54. Teivens, A. *Latvijas lauku krogi un ceļi*. Rīga: Māksla, 1995.
55. Eckard, J. *Livland im achtzehnten Jahrhundert. Umriss zu einer livländischen Geschichte. Erster Band, Bis zum Jahre 1766*. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1876.
56. LNA LVVA, 3. f., 1. apr., 2020. 1.
57. LNA LVVA, 6828. f.
58. Jenšs, J. *Pasta satiksmes vēsture Latvijas teritorijā līdz dzelzceļu atklāšanai. Pasta un Telegrāfa Vēstnesis*, Nr. 7, 1937.
59. LNA LVVA, 1308. f., 15. apr., 3729. l.
60. LNA LVVA, 288. f., 1. apr., 1002. l.
61. *Zīmējumi un apraksti. Johans Kristofs Broce*. 3. sēj. Rīga: Zinātne, 2002.
62. Vičs, A. *Iz latviešu skolu vēstures. (Vidzeme no 1700. līdz 1800. g.)*. Rīga: Zvaigzne, 1992.
63. Vičs, A. *Latviešu skolu vēsture*. Rīga: R.L.B. Derīgu grām. nod., 1923–1940.
64. Salmiņš, A. *Latviešu skolu izveidošanās un attīstība feodālisma posmā*. Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 1980.
65. Straube, G. *Ceļā uz nacionālu valsti, referāts starptautiskā konferencē "Informācija, revolūcija, reakcija: 1905–2005"*. Pieejams: <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/163494.pdf>
66. LNA LVVA, 1624. gada revīzijas materiāli, 286, 2. l.
67. Vīksna, A. Ernsts fon Bergmanis un Latvija. *Acta medico-historica Rigensia*, X, 2016, 156.–177. lpp. Pieejams: <https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/45/1/amhr.2016.X.156-177.pdf>.
68. Švābe, A. *Kāda mācītāja dzīve*. Stokholma: Daugava, 1958.
69. Zanders, O. *Vienmēr darbīgais Gustavs Bergmanis (1749–1814)*. Grāmata, 7/8, 1991.
70. Caune, M. *Zīmējumi no Gustava Bergmaņa atstātā mantojuma. Latvijas Arhīvi*, 3, 1994.
71. *Jaunā Balss*, Nr. 4, 1931, 15. aprīlis.
72. Vanaga, L. *Salaspils novads*. Salaspils: Salaspils novada dome, 2011.
73. Rīkojums. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 118, 1932, 30. maijs.
74. Cīrulis, J. *Latviešu ērģelnieku ciltstēvi*. Tēvija, Nr. 20, 1942, 24. janvāris.
75. VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centrs. *Lieta "Ādažu baznīca"*.
76. Citēts pēc: Informācija par RKL P pilnvaroto Vissavienības sapulci [kr. val.], 21.04.1961. LVA, 1452-1-95, 97. lp. Avots: Vīksne, R. Padomju režīma antirelīģiskā politika Latvijā 1954.–1964. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2017, Nr. 2(103), 69. lpp. Pieejams: <https://www.lvi>.

- lu.lv/lv/LVIZ\_2017\_files/2numurs/R\_Viksne\_Padomju\_LVIZ\_2017\_2.pdf
77. Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrs.
  78. Cielēns, F. *Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas*. 1. grāmata. Rīga: Memento, 1997.
  79. Biedriņš, A. *Gaujas–Daugavas kanāls*. Latvijas Industriālā mantojuma fonda arhīvs.
  80. LNA LVVA, Jūrnieceības departaments, 1684. f., 1. apr., 801. l.
  81. *Gaujas plostnieki*. Tradīciju burtnīca. Sag. I. Vītola. [Aizpute]: Starpnozaru mākslas grupa SERDE, 2017.
  82. Pleps, J. Satversmes tēvi un valsts robežas. *Jurista Vārds*, 5(458), 2007, 30. janv. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/152166-bsatversmesb-tevi-un-valsts-robezas>.
  83. Lasmanis, U. *Arveds Bergs. Sabiedriski politiska biogrāfija*. 2. grāmata “Brīvvalsts nacionālists, kurš paredzēja 15. maija apvērsumu..., 1919–1928”. Rīga, autora izdevums, 1998.
  84. Cielēns, F. *Laikmetu maiņā*. Atmiņas un atziņas. 3. grāmata. Stokholma: Memento, 1998.
  85. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 219, 1934, 28. septembris.
  86. Aspazijas bērēs. (Atmiņas). Latvju Domas: *Nedēļas laikraksts kultūrai un izglītībai*, Nr. 7, 1946, 14. febr.
  87. Neiburģs, U. Trešais vienīgais valstiski pareizais ceļš. *Mājas Viesis*, 2003, 6. septembris.
  88. Fēliksam Cielēnam deviņdesmit. *Brīvība*, Nr. 2, 1978, februāris, 3. lpp.
  89. Еншь, А. К. *Водоснабжение города Риги*. Рига: типография газеты “Rigaer Tageblatt”, [1913].
  90. *Rīgas ūdensvads, anno 1620; Sūkņu stacija “Baltezers”, anno 1904*. Rīga: Rīgas Ūdens, [2004].
  91. Karlštrēma, I. *Rīgas pilsētas komunālās saimniecības arhitektūra 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā*: maģistra darbs. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, 2014.
  92. Ronis, A. *Rīgas pilsētas apgādāšana ar ūdeni. Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*: rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcelei. T. Līventāla, V. Sadovska red. Rīga, 1932.
  93. *Краткий обзор деятельности Рижской городской управы за 1904 г.* Рига: [Рижская городская управа], 1905.
  94. Pāvēls, R. *Par Rīgas pilsētas ūdensapgādi*. Rīga, 1937.
  95. *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*. Sast. I. Celmiņa. Rīga: Rīgas nami, 2000.
  96. LNA LVVA 1308. f., 11. apr.
  97. LNA LVVA, 3723. f., 1. apr.
  98. Siliņš, U. *Mēs esam carnīkavieši : pastaiga pa novada vēsturi, 1211.–1944*. Rīga: Agrita Krieviņa, 2012.
  99. Spārītis, O. *Rīgas pieminekļi un dekoratīvā tēlniecība*. Rīga: Nacionālais apgāds, 2007.
  100. Latvju enciklopēdija. Red. A. Švābe, 1. sēj. Stokholma: apgāds “Trīs Zvaigznes”, 1950–1951.
  101. Latvju enciklopēdija. Red. A. Švābe, 3. sēj. Stokholma: apgāds “Trīs Zvaigznes”, 1953–1955.
  102. Prīmanis Jēkabs. No: Latvijas enciklopēdija. 4. sēj. Rīga: Valērija Belokoņa izd., 2007.
  103. Vēliņš, J. Divi lielie rektori Jūlijs Auškāps un Mārtiņš Prīmanis. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 128, 1994, 1. novembris.
  104. *Profesors Dr. chem. Mārtiņš Prīmanis: dzīve un darbs*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
  105. Profesors Mārtiņš Prīmanis. No: *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. 2. d. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 178.–179. lpp.
  106. Grosvalds, I., Alksnis, U. Profesora Mārtiņa Prīmaņa dzīve, darbs un personība. No: *Latvijas Universitātes Raksti*, 639. sēj., *Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001.
  107. Carnīkavas labdarības biedrības 60 gadu jubileja. *Latvijas Kareivis*, Nr. 247, 1935, 29. oktobris.
  108. Bormane, A. *Skaists bij’ tas laiks... Latvijas dzīves ainas 20. gs. 20.–30. gados*. Rīga: Latvijas Mediji, [2017].
  109. LNA LVVA, 3723. f., 5. apr.
  110. Vanags, K. *Vadonis ceļojumiem pa Latviju*. Rīga: Latvijas Ekskursiju biedrība, 1934.
  111. *Rīgas Avīze*, Nr. 6, 1910, 19. jūlijs.
  112. Galīgi piešķirtās rūpniecības iestādes, augļu dārzi un t.t. *Zemes Ierīcības Vēstnesis*, Nr. 259, 1927, 29. decembris.
  113. LNA LVVA, 1474. f., 1. apr. (1938. gada Meža dienas poligonā).
  114. Upmanis, I, Tilgass, Ē., Dinēvičs, J., Gorbunovs, A. *Latvija – PSRS karabāze*. Rīga: Zelta Grauds, 2006.
  115. A. Gluškova atmiņas. *Ādažu Ritmi*, 1984. gada oktobris.

116. Jundzis, T. Krievijas karaspēka izvešana no Latvijas 1992–1994: Diplomātiska uzvara vai politiska piekāpšanās. *Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 68. sēj., Nr. 3/4, 2014.
117. Upmalis, I. *Latvija padomju militāristu varā: 1939–1999*. Rīga: Latvijas okupācijas izpētes biedrība, 2011.
118. Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgums par nosacījumiem, termiņiem un kārtību un to tiesisko stāvokli izvešanas laikā. Parakstīts Maskavā 1994. gada 30. aprīlī. *Latvijas Vēstnesis*, 144 (275), 1994, 10. decembris.
119. Aizsilnieks, A. *Latvijas saimniecības vēsture, 1914–1945, 1. sēj.* Stokholma: Daugava, 1968.
120. Latvijas valsts vadības stūresvīri. Latvijas brīvvalsts ministru prezidenti (1918–1940). *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 173(2938), 2003, 9. decembris.
121. Aizsardzes atvadās no savas priekšnieces. *Latgales Vēstnesis*, Nr. 112, 1937, 4. oktobris.
122. *Rīgas apriņķis. Dzīve un darbs*. [Rīga]: Latvijas lauksaimniecības kamera, 1937.
123. Cimermanis, S. Nēģu zveja Carnikavā 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. *Arheoloģija un etnogrāfija*, VI. Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1964.
124. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 24, 1938, 31. janvāris.
125. LNA LVVA 1308. f., 4. apr., 401. l.
126. Sports. Ādažos izbūvēs treku motocikletistiem un riteņbraucējiem. *Brīvā Zeme*, Nr. 86, 1937, 19. aprīlis.
127. *Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, Nordik, 2001.
128. *Aizvestie. 1949. gada 25. marts*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, Nordik, 2007.
129. PSRS Sagādes ministrijas pilnvarotā Latvijas PSR pavēle Nr. 2443. (oriģināla tulkojums no krievu valodas; LNA LVA, 1033. f., 2. apr., 12. l., 4. lp.) Pieejams: <http://www.itl.rtu.lv/LVA/rll/index.htm>.
130. Bauere, I. *Ādaži: novads un ļaudis*. Madona: Madonas poligrāfists, 2006.
131. Kruks, S. *Ārtelpas skulptūras semiotika, ekonomika un politika. Pieminekļu celtniecība un demontāža Latvijā, 1945–2010*. [Rīga]: Neputns, [2011].
132. V. Dzintare. *Ādažu Ritmi*, 1984. gada oktobris.

## Saīsinājumi

DDP IK – Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komiteja  
 VKPAI – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija  
 VKPAIA – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas arhīvs  
 LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs  
 LPSR MP – Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Ministru Padome  
 LNA LVKFFDA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs  
 LNA LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs



# ĀDAŽI.

## THE PAST SPEAKING TO THE PRESENT

Maybe it is not a coincidence that you are holding this book. Although Ādaži is only a small dot in our big world, our municipality is without any doubt extraordinary and proud of many historical events.

To begin with, allow us to introduce ourselves. Ādaži Municipality covers 162.9 km<sup>2</sup> and is just 25 km from the centre of our capital Riga. With nearly 40 % of the territory covered in woods, our municipality can be considered as a green one; in addition, we are quite rich in water, too. The most spectacular river in Latvia the Gauja River winds through Ādaži Municipality running next to various bigger and smaller lakes Lake Lielais Baltezers, Lake Mazais Baltezers, Lake Dūņezers, Lake Lilastes, Lake Kadagas, Lake Ataru, Lake Kreiļu, Lake Lieluikas, and Lake Mazuikas that are scattered all over the territory.

The symbol of Ādaži Municipality is the white waterlily, which is not a random pick – our lakes and the Gauja River are home to this majestic flower blooming in summer.

Actually, the same waters is probably one of the reasons why this territory was inhabited even 1000 years ago. These ancient people have left their legacy, as the place names given by them still exist nowadays.

One of the motives for this book lies in the quest for our beginnings. Generally, families who have been living in Ādaži for a couple of generations only have heard of one of the stars in the local sky of the Soviet time – the kolkhoz “Ādaži”. But what about longer history, where has it disappeared?

### **Ancient evidence and Middle Ages**

While the Northern Europe was under the Viking rule, the territory of the modern Ādaži Municipality was populated by the Livs – ancient Finno-Ugric people who lived mainly in the Western part of Vidzeme (or Livland) and the Northern part of Kurzeme (or Courland) at the beginning of this era and had strong

cultural, economic, and family relations with Scandinavian nations. Livs' heyday was in the 11th–12th century, but it was nearly completely assimilated into Latvians by the middle 19th century.

The Livs presence here is still evidenced by many Finno-Ugric place names that are part of our speech today. For example, Kadaga village where an international military base is located nowadays means Kadiķi village in Liv language (*the Juniper village*), this name comes from the same Liv name given to Lake Kadagas (Lake Kadiķu or *Lake Juniper*).

The name Ādaži was also given by the Livs, although the word itself is first found in printed documents around 1638 only. Word *ādoz* means “a narrow place” in the Liv language, which was used most probably to refer to the geographically narrow place between three lakes – Lake Baltezers, Lake Jugļas, and Lake Ķīšezers. Historians think that this is the place where Ādaži began.

In the Middle Ages (late 13th century–14th century), three historically important objects were located in this “narrow place” between three lakes: a fortified mill, a castle, and a stick dam. The last one is rather rare in the medieval history of Western Europe and can be considered a truly unique example of water engineering. It was slightly more than one kilometre long causeway built of several layers of logs that were placed over a swampy lake thus splitting Lake Rodenpois into two smaller lakes (Lake Jugļas and Lake Ķīšezers, as they are known today). This ancient stick dam was slowly covered by thick cultural layer and was used as a road for several centuries until 1833 when a highway was built next to it.

All main roads taking one from Riga farther into Vidzeme (Livland) and to Dorpat (now

Tartu), Reval (now Tallinn) and since the 18th century also to St Petersburg led through Ādaži.

Ādaži castle, which was built in the early 13th century, controlled the main road leading from Vidzeme (Livland) to Riga, for more than 350 years; the castle was torn down in 1657 and was never restored again afterwards. In the Middle Ages, Ādaži castle served as an outpost for Riga with a task to protect the Hanzaic town from any possible intruders.

## 19th century

Similarly to other places in Latvia, Ādaži has seen many wars; and the diseases and plague brought by these wars left the villages empty. However, what was destroyed was always rebuilt – Ādaži castle, churches, manor buildings, schools. According to historical documents, people used to live in a territory that is much wider than the current borders of Ādaži Municipality, which started to take its current looks just in the late 19th century and early 20th century.

Before the State of Latvia was established in 1918, we had to prove the foreign powers that had ruled here for centuries that we are the owners of our land, just like it was all over Latvia. One of the first events that woke up people in Ādaži, made us join our forces and fight for decent living and working conditions was the Ādaži Riot in 1863. It was the first coordinated action in Ādaži, when all people refused to do corvee imposed by the German barons, as work has always been honoured as a virtue and not a punishment. The Czar's army soldiers dealt with the locals mercilessly, and the locals lost their fight. But this riot as a

symbol of the solidarity of locals will always be a part of Latvian history, as it was the first meaningful political experience of local Ādaži people that built self-confidence and was of use later on when the independent Latvia had to be fought for.

## Late 19th century – early 20th century

While being a part of the Russian Empire (1796–1918) and Vidzeme Governorate, the name Ādaži in the early 20th century is associated with two remarkable civil engineering structures of national importance – the pumping station “Baltezers” and Gauja–Daugava Canal.

The economic development of the late 19th century made Riga a remarkable centre of the whole Russia and it became the third largest industrial city right after St Petersburg and Moscow. The rapidly growing number of Riga population required quality drinking water, and it had to be found as soon as possible and as close to the city as possible. In 1883, the German hydrological engineer A. Thiem researched ground water in Ādaži rural territory (in the land owned by Bukulti and Remberģi Manors). The researchers were amazed to find inexhaustible amount of drinking water of surprisingly quality. What a great treasure hidden by the bowels of our earth! Based on the scientific research, construction of a groundwater supply system, which was the most up-to-date at that time, began in 1903–1904. Soon, a modern pumping station was built near Lake Mazais Baltezers. As the piping system was expanded, the drinking water from the station “Baltezers” was also delivered

to people in Pārdaugava in 1906. Drinking water from the pumping station “Baltezers” was delivered to Riga until the Second World War and was nominated as the second best municipal drinking water in Europe. Riga lost to Vienna that received water from the clear Alpine springs.

All equipment at the pumping station “Baltezers”, including boilers, pumps, and other installations, was made by factories in Riga. Actually, they have been preserved and can be seen at our Riga Water Supply Museum here in Ādaži Municipality. The exhibition is located in the water pumping room of the old pumping station. You are welcome to visit!

Another important civil engineering project implemented in the early 20th century was waterway used to carry the so-called local goldmine – timber acquired in Vidzeme to ports of Riga for export. For more than 60 years the waterway Gauja–Daugava Canal served as an important link in timber export through Ādaži rural territory. The remarkable water engineering project for transporting timber was economically the most advantageous for businessmen in the Baltic Governorate, as access roads and other means of transport were poorly developed. The first leg of the artificial waterway was the canal dug in 1903 with two water-gates and artificial rapids for timber rafting, which played an important role in the economic development of Ādaži rural territory. The valuable timber was first sorted and assessed in special “gardens” in Lake Mazais Baltezers, and then transported to Riga Port through Lake Lielais Baltezers, Jugla Canal, and Lake Ķīšezers. While the busy timber industry advanced local welfare and employment, the artificial waterway had certain impact on the ecosystems of both beautiful

lakes – Lake Lielais Baltezers and Lake Mazais Baltezers: since the water level in the Gauja River at the canal mouth was 2–4 m higher than in Lakes Mazais and Lielais Baltezers, the water level in lakes had to be decreased artificially and difference had to be evened out with water-gates. Unfortunately, the former interference with nature by lowering the water level in lakes has caused consequences in today's environment: the lakes are overgrown faster and there are also other irreversible processes observed in the nature.

Fascines and oak planks laid in the canal bed to strengthen the sandy coast still evidence the scope of the 20th century timber industry. The canal was actively used for timber rafting until 1960s when the road transport increased and waterways gradually lost their importance. Today's good news is that there are plans to restore the old canal in the territory of Ādaži Municipality: that would improve water exchange and fish migration between the lakes and provide for new possibilities of active leisure and tourism. During the summer season, people could take a rowing boat and travel through lakes from Riga to Ādaži Municipality. Can you imagine a better option for active leisure in nature?

The waterway Gauja–Daugava developed also Alderi Village in Ādaži, which is rich in historical traditions and named after a beer brewery working here formerly. In the 20th century, a significant Gauja rafters' village formed here in Alderi which was close to an independent “republic” during the Soviet occupation, as people lived rather freely here. The profession of timber rafter is hard and dangerous, therefore also people who were non-compliant with the Soviet regime, like the repressed and former prisoners, could find job

here as they had nothing to lose. The hard work allowed people to earn well, and they also knew how to party and celebrate even those holidays that were not celebrated during the Soviet regime. It is a fact, that when a scene from Jāņi (the Midsummer Night Festival) had to be shot for some movie it could be done in Alderi as Jāņi was celebrated even though this festival was officially forbidden under the Soviet rule.

## 1918–1940

During the comparatively short period from the proclamation of independence of the Republic of Latvia on 18 November 1918 until the Soviet occupation and loss of independence on 17 June 1940, people here in Ādaži managed to restore the economy destroyed during the First World War and even lay foundation for economic growth. Their accomplishments allowed our people to be among other nations of Europe. The First World War inflicted great misery, without any doubt. During the first years of independence, various sectoral associations were organised to assist locals involved mostly in agricultural production, dairy farming, or fishing industry, to educate and support them, to sell the production and purchase agricultural machinery collectively, etc. Economic development in Ādaži, similar to the situation elsewhere in Latvia, was slow and difficult due to the lack of capital. At that time, no one was interested in providing loans to a new state and capital had to be raised from scratch, from the income gained by one's work. In 1929, Ādaži Savings and Loans Association was established, and this was something unique in the neighbourhood. Association's capital was formed by participation fees and loans were

issued to members. Until the Soviet occupation in 1940, the Association issued loans from five thousand lats (in 1929) to 120 thousand lats (in 1937) for local business development. According to statistics, in 1927 there were 4156 inhabitants in Ādaži rural territory, which was one of the largest in Riga Region, and the municipal budget amounted to 58,127 lats. Municipal leaders realised that tax payments alone would not be enough to take care of everything under the post-war circumstances. Therefore, they actively searched for various possibilities to increase the local budget, including by purchasing stocks of profitable Latvian companies. It was a risky move and only few municipalities did that in Latvia. Luckily, the risk paid back to Ādaži. Everything had to be created from nothing in the newly established Latvia. The most urgent was the need for a new school building, construction of which was estimated at more than 100 thousand lats. Raising of such an amount after the war was a hard thing to do. People did not have any *spare money* to donate. What happened? The locals volunteered to build the school without any remuneration, which is something unique. The Latvian press praised the unusual solidarity and involvement in building the school. The building was erected for 69 thousand lats only instead of the initial 100 thousand lats, and school welcomed the first pupils in autumn 1927. Actually, this was not the first time when people came together for something in the history of Ādaži. Previously, there was a difficult situation with regards to the construction of local hall in 1893. At that time people in Ādaži were more prosperous and they were able to donate large amounts to the construction of a local hall with spacious banquet room on the upper

floor. The money was there, but the possibility to build was not, because the officials of Baltic Governorate did not allow to construct the hall as it was planned as they were scared that rebellious ideas might be spread to incite the people against the existing order when people get together in a *too large* local hall. It should be noted that this period was full of controversies since the national awakening had started, and something unexperienced happened against this background: the locals in Ādaži disobeyed the officials' prohibition and the local hall was built according to the plans. The building design had been completed by the Latvian architect Konstantīns Pēkšēns who is also the designer of several Art Nouveau buildings in Riga in the beginning of the 20th century. It was the largest of its kind in Vidzeme at that time – made of red bricks and with a large banquet room for cultural events on the upper floor. When the Czar's officials arrived to inspect the building they could do nothing but gasp at it. The building was not torn down, but the local leader was imprisoned for some time for such an unimaginable boldness.

### Ādaži military training ground

Also today, Ādaži is a special place on the world's map – it is the place where NATO military base is located, thanks to which we can feel safe and protected against foreign danger. But this place – former coastal lowlands with extraordinary terrain and wide sandy dunes that have been formed by waves and winds over several thousands of years during various development stages of the Baltic Sea – has served as a training ground for soldiers already a long time ago: it was used to train the Latvian

Army soldiers starting from 1928 until the Soviet occupation in 1940.

The Latvian Army soldiers not only learned the military art but also took great care of forestation of the surrounding territory of Ādaži military training ground. The trees planted in 1930s have grown into valuable timber during these 80 years, and the owners of forests today have probably no idea that it is the accurate work of Latvian Army soldiers.

### Ādaži during the Soviet occupation

Following the Second World War and the Soviet occupation, Latvia became the centre of the USSR Baltic Military District. In 1946 Ādaži military training ground was at that time the largest one in the territory of the Latvian SSR and was used by the USSR army's intelligence unit to train spies.

Until 1953, Ādaži military training ground was used by the Red Latvian Riflemen of the USSR Armed Forces. Also this is a rather interesting page in the history, because the Soviet Army tried to organise the enlisted soldiers by their nationality, which meant that soldiers of the same nationality served together initially after the Second World War. However, after the unrest in Georgia where a similar armed national unit turned against the Soviet rule, such national units were abandoned due to safety reasons, also in Ādaži where Latvians served in the Latvian Riflemen Soviet Division. From now on, soldiers of different nationalities and coming from different backgrounds served together, in fact the backgrounds in the territories occupied by the USSR after the Second World War were extremely explicit. This helped to maintain the

psychological tension and ensure unconditional obedience.

For 48 years (1946–1994), Ādaži military training ground was home to a foreign army with its artillerists, tanks, special services, shooting grounds, underground bunkers, munitions warehouse, etc. The USSR Army armed itself constantly, it prepared the soldiers for the third world war and dreamt of becoming the global super power. It armed itself and supported warfare elsewhere in the world as it gained enormous profit from trading in arms.

Information on the objects owned by the Soviet Army on Ādaži military training ground and the surrounding territory is incomplete, because after the restoration of the independence of the Republic of Latvia the Baltic Military District did not provide information on all the military objects that were constructed during the occupation period. And there is another thing that must be remembered and that separated people in Ādaži from other inhabitants of the Latvian SSR: in parallel with the temporal power (the village council) there was also an autonomous USSR Army power. During election, a separate polling station was established on Ādaži military training ground, where only the military personnel and their families could vote. The electoral roll was confidential and the Soviet rule claimed that 99.9 % of electors have voted in Ādaži, but Ādaži Village People's Deputy Council was formed by representatives of the USSR Army and intelligence services thus increasing the KGB control over the civilians. During the Soviet occupation, the USSR Ministry of Defence increased the area of Ādaži military training ground from 12,907 ha to 17,626.6 ha.

Unfortunately due to the secrecy of Ādaži military training ground the municipality could not control the pollution around military objects and military warehouses. But no one would have taken that into consideration, in fact. None of the locals could have imagined the actual danger. The most modern USSR ground-to-air missiles were located in Carnikava in the dune area, but military tanks were kept in Lilaste. Tanks ruined the dune area and fired at sea during the training operations almost hitting the fishing boats often. Who can tell it now whether or not it was done on purpose.

After the independence of the Republic of Latvia was restored on 4 May 1990, the foreign army existed here in Ādaži for another four years. Ādaži military base and training ground owned by the Russian Armed Forces was handed over to the Latvian Armed Forces only in summer 1994.

During the Soviet occupation, people in Ādaži experienced both times of injustice when everything was taken away from them and also times of prosperity. Here, behind the iron curtain we did not know a different life since the Soviet propaganda did a great job sowing the communist ideas in every person right since birth. There were at least two generations who were not able to understand the principles of market economy, as it was something completely unknown for us living under the *military socialism*.

In comparison with other Latvian regions Ādaži was rather lucky starting from 1970s. The communist regime declared Ādaži as a suitable place near Riga for developing important manufacturing companies under the supervision

of kolkhoz. It was a possibility to show foreign guests who arrived here at least once a month how well people in the *friendly* Soviet country live.

There was a goldmine in Ādaži – a fur farm, which was so special that the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union together with KGB allowed Ādaži kolkhoz to receive dollars directly and use this money for own needs.

In 1971, production of salty snacks (today crisps) was launched in Ādaži, for the first time in Latvia. Crisps were scarce at those times, and could not be found in stores easily. Another interesting object was a bakery that produced the long French bread for the first time here, and it was built in Ādaži together with Yugoslavian businessmen. This was something exclusive for the Soviet people and they arrived from all around Latvia to try it. Another extraordinary treat in Ādaži was pizza, offered by a grill bar pizzeria since 1980s, and again with the help of Yugoslavian businessmen. Foreign guests, accompanied by KGB officers, could visit the modern automated cow farm with a 1000 cows unit, where the employees could spend their breaks enjoying a winter garden with a fountain, and the kolkhoz's kindergarten with swimming pool and school with observatory.

People who worked for Ādaži kolkhoz during 1980s lived rather well, and did not calculate much how the excellent Soviet propaganda works on everyday basis. Therefore, there are events that may seem exaggerated or even comic in today's world, but for people living behind the iron curtain it was a possibility to picture what is life behind the iron curtain like.

## To conclude

Destiny took my family to Ādaži three hundreds of years ago. Neither my family nor me have seen most of the events described in this book, however my belonging to this place where my ancestors chose to live for so long made me write this story about Ādaži.

To find answers to many questions I had to interview the oldest, to bring into light some old events I had to study numbers of documents that have been kept by archives for decades.

I was looking for evidence of time and family photo albums that were often hidden from strangers as they contained information that could bring trouble to the holders during the Soviet occupation.

The book “Ādaži. Pagātnes dialogs ar tagadni” (*Ādaži. The past speaking to the present*) is my story about Ādaži in Latvia and in Europe, and shows my gratitude to my family. With all my heart, I dedicate this book to the people living in Ādaži today.

Elita Pētersone



Elita Pētersone  
**Ādaži. Pagātnes dialogs ar tagadni**

Ādažu novada dome  
Iespiests SIA "Jelgavas tipogrāfija"